

A LAIŰA
ÉS A KÉT ANYA

LETT
NÉPMESÉK

A LAIMA ÉS A KÉT ANYA

LETT NÉPMESÉK

FORDÍTOTTA BRODSZKY ERZSÉBET

EURÓPA KÖNYVKIADÓ

BUDAPEST 1972

VÁLOGATTA, AZ UTÓSZÓT ÉS A JEGYZETEKET ÍRTA VOIGT
VILMOS

A KÖNYV VÉDŐBORÍTÓJÁT, KÖTÉSTERVÉT ÉS
ILLUSZTRÁCIÓIT LÓRÁNT LILLA RAJZOLTA

1

A NAP ÉS A HOLD

Ősrégi időkben a kedves Napocska feleségül ment a Holdhoz. Sokáig boldogan éltek, elválhatatlanul, együtt mentek aludni, együtt keltek fel, és sok gyermeket nemzettek, az ég csillagait. De egy szép reggelen a Napocska csalódottan ébredt: nincs ott az ura. Figyelni kezdte: reggelente korábban kelt fel nála, és rájött: a Hold hűtlenkedik, a Nap lányát nézegeti, a Hajnalcsillag eljegyzett mátkáját. A Napocska szíve lángra gyúlt, fogott egy éles kardot, és a hűtlen férjet darabokra szabdalta. Azóta a Hold a mai napig gyakorta nem épen mutatkozik, hanem mintegy összevagdosva. Mégis a Hold azóta is hűtlenkedik: minden este, ahogy a felesége lenyugodott, csendesen felkel, és indul a kedvesét nézegetni. A Napocska pedig féltékenyen iparkodik a leánya közelében maradni.

Más szóbeszéd szerint nem a Nap darabolta fel a hűtlen Holdat, hanem a Vihar. Amikor a Vihar megtudta, hogy a Nap lányát elrabolták, a szökevények után eredt, utolérte, és olyan iszonyatosan összehasogatta a bűnöst, hogy a vére körös-körül

kiserkedt. A Nap leánya, szegény árva, összeszedegette az ezüst szilánkokat, és keservesen sírt.

2

HOGYAN KERÜLT AZ ÉGRE A NAP ÉS A HOLD?

Valamikor Isten barátságban élt az Ördöggel. Vendégségbe jártak egymáshoz. Isten dicsekedett, hogy sok gabonája van. Az Ördög is sorolgatta a maga kincseit. Az Ördög elmondta Istennek, hogy ő neki olyan szép és fényes lámpásai vannak, amelyeneket még az Isten sohasem látott. Isten egyszer elment az Ördöghöz, és az Ördög megmutatta neki a Napot és a Holdat. Isten engedélyt kért, hogy felemelhesse őket, vajon ezek a gyönyörű lámpások milyen nehezek. Az Ördög megengedte, Isten jobb kezébe vette a Napot, a Holdat pedig a baljába, aztán csak meglóbbálja a Napot, és felhajítja az égre; a Holdat is felhajította az égre a baljával. Így Isten kiszabadította a Napot és a Holdat az Ördög hatalmából, és azóta mindmáig az égen világítanak.

3

HOGY FOROG A NAP MEG A HOLD?

Régen a parasztasszonyok úgy rakták az asztalra az ételt, hogy a legjobb és legnagyobb darab hús a gazda felé essen. De egyszer délben a gazdasszony siettében úgy tálalta fel a kását, hogy nem nézte, merrefelé esik a legnagyobb darab hús. A gazda észrevette ezt, és a tálat a szélénél fogva maga felé fordította, mondván: – Így forog a Nap!

De a szolgálégény sem volt buta, visszafordította a tálat, mondván: – Így forog a Hold!

4

MIÉRT NEM SIMA A FÖLD FELSZÍNE?

Amikor Isten a földet megteremtette, akkor az másmilyen volt, mint most. Olyan puha volt, mint a kása. Nem volt rajta egyetlen hegy, egyetlen völgy, egyetlen folyó, sem tó nem volt rajta. Akkor Isten odaadta ezt a hatalmas golyót az Ördögnek, hogy fogja, amíg kissé megkeményedik. Az Ördög megragadta két mancsával a puha golyót, és tartotta. De mikor Isten odajött megnézni, hogy az Ördög jól teljesíti-e a feladatát, akkor látta, hogy az Ördög nagy mancsai egészen belesüppedtek a golyóba. Durva szőrével pedig hatalmas árkokat vájt bele. Isten igencsak megszidta az Ördögöt, amiért azt a golyót olyan erősen szorítja. Isten odalépett, és az egyenetlenségeket kicsit el akarta egyengetni, de a föld már megkeményedett, és Isten tovább semmit sem csinálhatott.

Ahol az Ördög hatalmas mancsai és a válla voltak, ott most óceánok és hegyek vannak, ahol pedig a szőre vájt árkot, ott most folyó folyik.

5

A KŐBE ÉS ACÉLBA REJTETT TŰZ

Kezdetben az Istennek nem volt tüze, az Ördögnek volt. Isten egy kis szikrát kért az Ördögtől, de az Ördög semmiképpen sem adott. Amikor pedig látta az Ördög, hogy az Isten mindenáron tüzet akar szerezni, akkor, a ravasz, úgy eldugta a tüzet, hogy csak ő tudta, hol van, senki más. Isten tanakodott, tanakodott, hogy vajon hová dughatta el úgy a tüzet, hogy nyoma sincsen. De az Ördög vigyorgott: akár ezer esztendeig keresheti, nem akad rá! Isten azt felelte: – Ha akarom, a tűz már holnap a kezemben lesz! – és elment. Az Ördög utánaszólt, hogy ez csak kérdés. Mégis, noha nem hitt neki, elment megnézni, hogy Isten mit csinál. Odamegy, hát Isten éppen gunyhót épít (kis házikót, ahol nyáron főznek). Az Ördög csodálkozva kérdezi, hogy mit csinál a gunyhóval, amikor tüze nincs? Isten azt feleli: – Ha gunyhóm lesz, tüzem is lesz! – Az Ördög elment, azt gondolván: csak csinálja, csinálja, és még jobban elrejtette a tüzet.

De mit tett Isten? Felépítette a gunyhót, összeszedett egy csomó vén, száraz pöfeteg gombát, nagy halomba rakta a gunyhóban, fogott két jókora égerfavesszőt, és elkezdte csépelni, hogy csak úgy kavargott a por a levegőben, és messziről ez egészen olyan volt, mint a füst. De Isten már előbb titokban elküldött az Ördöghöz egy emhert, hogy hallgassa meg, mit szól majd az Ördög, ha meglátja, hogy füst száll ki abból a gunyhóból. Jó! Amikor az Ördög meglátta, hogy füst száll az Isten gunyhójából, azt hitte, hogy igazán van már Istennek tüze, és csodálkozott meg bánkódott: – No lám, most az egyszer milyen okos! Hogy eldugom a tüzet kőbe meg acélba, hogy senki meg ne találja, de ni, ő kiszimatolja! – Az Isten hírnöke meghallotta ezt, gyorsan istenhez sietett, és elmondta neki elejétől végig, hogy mit hallott az Ördögtől. Isten akkor nyomban fogott egy követ meg egy darab acélt, egymáshoz ütögette, és kezében volt a tűz. Mint minden jót, az Ördögtől elvett tüzet is odaadta Isten az embernek. Az Ördög szidta magát, amiért olyan ostobán őrizte a tüzet, de hiába – ami Isten kezében van, azt többé el nem veheti. Így hát a tűz a mai napig a kőben és acélban rejlik, ahová abban az időben az Ördög törvénye helyezte.

6

HOGYAN KELETKEZETT A SZIVÁRVÁNY?

Réges-régen, amikor Isten éppen csak megteremtette a világot, a Nap parancsolója Isten volt, az eső parancsolója pedig az Ördög. Minden munkájukat felváltva végezték. Amikor Isten felküldte a fényes Napot, akkor az Ördög hallgatott, amikor pedig Isten hallgatott, akkor az Ördög sötét felhőtakarókba burkolózott, és esőt küldött a földre.

De az Ördög hamarosan virtuskodóvá lett a mesterségében: nagy záporosókat és heves viharokat küldött, úgy, hogy egy szép napon az egész földet hatalmas özönvíz árasztotta el, és egy nagy viharral az Ördög minden élőlényt elpusztított. Ez nem tetszett az Istennek. Meg akarta tiltani az Ördögnek, hogy csintalankodjék. De mindhiába – az Ördög még csak hallani sem akart róla. És csak azért is tovább pusztított. Isten semmit sem tehetett. Látta, hogy

másként nem megy, hát nem nézte az Ördög esőjét, hanem meleg napsugarakat küldött a földre. De az Ördög, oda se neki, csak csinálja a magáét. Végül Isten olyan fényes napsugarakat küldött, hogy az Ördög megvakult. A napsugarak minden esőfelhőn áthatoltak, és a felhőn visszavert fény – szivárvány látszott. Az Ördög nyomban felhagyott a mesterségével, csak néha, nagy zivatarok előtt burkolózik fekete felhőbe, és fut a földön. Az öregebbek ma is a viszály jelének tartják a szivárványt, és ha vihar száguld át a mezőn, azt mondják, hogy az maga a gonosz lélek.

7

A RŐZSEKÖTEGES ÖREGEMBER A HOLDBAN

Egyszer egy öregember rőzsét gyűjtött az erdőben, összekötözte, aztán a rőzseköteget a hátára vette, leült egy fatuskóra, és elkezdte a Holdat ingerelni. A Hold felbőszült az öreg orcátlanságán, és – hopp! – felrántotta magához. Azóta ott látható a Holdban az öregember, hátán a rőzseköteggel.

8

A FIÚ A HOLDBAN

Egy fiú vízfordó-rúdon vizet vitt a fürdőbe. Holdvilág volt. A fiúnak úgy rémlett, hogy a Hold kineveti őt. Ezért haragjában nyelvet öltött a Holdra. Büntetésből rudastul a Holdra került. Ma is ott ül, ha le nem esett.

9

MIÉRT VAN A TEHÉNNEK SZARVA ÉS HASÍTOTT KÖRME?

Az Ördögnek marhái voltak, és harkály volt a pásztoruk. Isten meg akarta szerezni az Ördög csordáját, és tehénistállót épített. Egyszerre csak nagy lihegve ott terem az Ördög:

– Hogyan? Te istállót építettél? Mit tartasz benne? Hiszen nincs tehened!

– Ej, mi közöd hozzá, ha majd kell, akkor lesz is!

Másnap az Isten a küszöbre állította a kaszáját, egy jó csomó gyökeret hordott oda, lehántott egy jó halom nyírfakérget, csinált ilyen földből, olyan földből tarka pépet, és a déli hőségben kieresztette a bögölyöket, legyeket és dongókat. Azok megvadult felhőként szálltak, és csípni kezdték az Ördög barmait. Az Ördög tehenei mind feketék voltak, kerek körműek, farok nélkül, szarv nélkül.

A fekete meg a tarka harkály terelik az Ördög csordáját, de csak nem tudják már féken tartani. Szaladnak, hogy elmondják az Ördögnek. Ám ezalatt az Ördög egész csordája beszaladt az Isten tehenistállójába, és a barmok a kasza élén szaladtukban mind felhasították a körmüket. Isten gyorsan gyökereket vert be a tehének homlokába, szarvnak, a faháncsból farkat erősített a tomporukra, és a sárral tarkabarkára festette a hátukat.

Kisvártatva nagy dühösen jött az Ördög: hogy oda szaladt be a csordája.

– Milyenek a te marháid? – Ilyenek meg ilyenek, csak adja vissza. – No, ha ilyeneket találsz, vidd el egészséggel. – Az Ördög minden kis zugot kikutatott – nincsenek olyanok, ezeknek mind dugasz van a homlokukon, hátul korbács és hasított körmük van.

– No mit mondtam! Ki tudja, hogy a te marháid hová kódorogtak.

De az Ördög nem figyelt rá tovább: dühösen elrohant a harkályokhoz, fogott egy botot, és a fejükre csapkodott, így kiabálva: – Miféle pásztorok ezek? – A fekete harkály feje vörösre vált, és istenhezad nélkül elrepült, de a tarka harkály, szegényke, még fel sem ocsúdott, hogy a fejről a vért letörölje, igyekezett a csordát megkeresni, kiáltozva: – Tprrr! Tprrr! Tprrr! – A mai napig is így keresi, a feje pedig ma is vörös, mint ahogy akkor összevagdosták.

HOGYAN LETT AZ EMBER?

Amikor Isten az eget, a földet és az első embereket megteremtette, látta, hogy még kevés az ember. Fogott Isten egy mérő almát, mindegyiket félbevágta, és emberré változtatva szétszórta a földön, mondván, hogy mindegyik keresse meg a másik felét. Ezért ma is keresik az emberek a másik felüket. Így hát azok a házaspárok, akik egy almából lettek, békességben élnek, azok ellenben, akik nem egy almából lettek, civódnak, sőt verekszenek is.

AZ EMBERI ÉLET HOSSZA

Isten hozzáfogott az emberek és az állatok életkorának kiszabásához. Elsőnek a ló jött oda, és Isten azt mondta neki: – Harminc évet élsz.

– Ez túl sok – felelte a ló. – Én mindig nehéz munkát végzek, addig nem bírom a csontjaimat vonszolni. – És a ló addig alkudozott, amíg tizennyolc évet lealkudott az életkorából.

Másodiknak a kutya jött, annak is azt mondta Isten: – Harminc évet élsz.

– Az túl sok – mondta a kutya. – Én éjjel fádom, nappal pedig sok a dolgom; akkorra már meg sem tudom a kenyereimet keresni. – És a kutya addig alkudozott, amíg tizenkét évet le nem alkudott.

Harmadiknak a majom jött, és Isten annak is azt mondta: – Harminc évet élsz!

– Az túl sok – mondta a majom. – Én egész életemben bohóckodom – és a majom addig alkudozott, amíg tíz évet le nem alkudott az életkorából.

Negyediknek jött az ember, és Isten azt mondta neki: – Harminc évet élsz!

– Az túl kevés – mondta az ember. – Akkorra még alig jön meg a józan eszem, adj még hozzá!

Isten hozzáadta az ember életkorához a ló tizennyolc évét, de az ember tovább alkudozott, és azt mondta: – Ez még kevés, a gyerekeim fel sem nőnek addig.

Akkor Isten odaadta az embernek a kutya tizenkét évét, az ember pedig csak alkudozott, és azt mondta, hogy az még túl kevés. Akkor Isten odaadta még az embernek a majom tíz évét, és ezzel az ember már megelégedett. Így is maradt. A saját éveit az ember jól éli le, a ló éveiben keményen dolgozik, a kutya éveiben már fogatlan és mogorva, mint a kutya, a majom éveiben pedig bohóckodik.

12

EGY JÁMBOR PARASZTGAZDA

Egy jámbor parasztgazda a béreseit is meg akarta tanítani a Bibliára. Egyszer egy füstölt disznófejet tett az asztalra, és így szólt:

– Amikor egy darab húst levágtok, mondjatok megfelelő idézetet a Bibliából.

Egyik béres egy fület vágott le a fejről, és ezt mondta: – „Levágá annak fülét” – a másik a disznó orrából szelt: – „És arcul csapdosák vala őt” –, de a harmadik az egész tálat elvette a disznófejjel: – „És lőn, hogy tőlük elszakadván, felviteték.”

A gazda semmit sem tehetett, mert mindegyik idézet a Bibliából volt.

13

ISTEN LÉTÉNEK KEZDETÉT MEGISMERHETJÜK-E?

A régi időkben egy hívő ember az Isten létének kezdetét akarta megismerni. Ki az Isten és honnan lett? Kiment a tenger partjára, és ott egy teljesen ősz, vénséges vén öregembert látott, aki egy pohárral meregette a tenger vizét és kilocsolgatta.

– Isten segítjen, öregapám – mondta üdvözléssel.

– Köszönöm, fiam – felelte a vén öregember.

– Mit csinálsz itt? – kérdezte az ember, mire az öregember így válaszolt:

– Ki akarom merni a tengert.

– Az nagy munka! Ezzel a pohárral akarnád elvégezni? No, a tengert ugyan ki nem mered! – nevetett az ember.

– No hát, ahogy én a tengert ki nem merem – felelte az öreg –, úgy te sem ismerheted meg az Isten létének kezdetét!

14

MIÓTA NEM BESZÉLNEK A FÁK?

Akkor, azon a napon, amikor Jézus Krisztust keresztre feszítették, minden fa reszketett attól, amit látott. Csak halkan suttogtak egymás között. Egyedül a nyárfa nem reszketett, hanem nyugodtan állt. Ezért reszket ma minden nyárfa örökösen a legkisebb fuvallattól is. És azon a napon, és attól a rettegéstől minden fának elakadt a szava, úgyhogy mind a mai napig egyetlenegy fa sem tud beszélni.

15

A MINDENHATÓ ÉS A NAGY KŐ

Tanuló: – Az Isten mindenható?

Tanító: – Természetesen.

Tanuló: – És tud olyan nagy követ teremteni, amit ő sem bír felemelni?

16

HOGYAN LETT A KAKUKK?

Egy anyánál tetű nevelődött a fürdőházban; a tetű olyan nagy volt, hogy az anya a bőréből egy egész pár cipőt csináltathatott a lányának. Egyszer az anyát a lányával együtt lakodalomba hívták. A menyegzői lakomán az anya megígérte, hogy ahhoz adja a lányát feleségül, aki kitalálja, miféle bőrből készült a cipője. Egyik is, másik is megpróbálta kitalálni, de csak hiába. Ekkor hirtelen egy vízikígyó dugta ki fejét egy padlóresen, és odakiáltott: – A cipő tetűbőrből készült!

Mit volt mit tenni, feleségül kellett adni a lányt a vízikígyóhoz. A vízikígyó elvitte feleségét a tengeri palotájába. Ott éltek jó ideig. Akkor az asszonynak egy napon kedve támadt a szüleit viszontlátni. De a vízikígyó nem engedte, először a vascipőjét koptassa el, majd azután megengedi. Jó. Hét év múlva a vascipő elrongálódott, akkor az asszony kézen fogta a három gyereket, hogy a szüleit meglátogassa. A vízikígyó elvezette mind a négyüket a tengerpartra, és azt mondta: – Ha visszatérsz, akkor lépj ki egészen a part szélére, és kiálts: „Vízikígyó, ha életben vagy, tej-örvényt támassz; ha halott vagy, vér-örvényt támassz.” Ahogy ezt meghallom, tüstént elébetek jövök.

Így váltak el egymástól. A vízikígyó felesége egy ideig a szüleinél volt, aztán honvágya támadt. A szülei nem akarták útnak eresztetni. De a vízikígyó felesége dicsérte, hogy nagyon jó dolguk van neki meg a gyerekeknek a tengeri palotában, hagyják, hadd menjen el. Mármost a szülei ki akarták deríteni, hogy ugyan miként találkozik a nagy vízben a vízikígyóval, hogyan találhat rá a palotára, de ő nem mondta meg. No, ha nem mondja meg, akkor a kis buta gyerekekből kell kiszedni. Megkérdezték a legidősebbiket; az nem mondta meg; a középsőt kérdezték meg; az sem mondott semmit; a legkisebbet kérdezték, az megmondta. Mihelyt az apa megtudta,

kiment a tengerpartra, és így kiáltott: – Vízikígyó, ha életben vagy, tej-örvényt támassz; vízikígyó, ha halott vagy, vér-örvényt támassz! – A vízikígyó tejet kavarogtatott fel, és kijött a partra, de az apa puskát fogott rá, és agyonlőtte. Másnap reggel az anya kiment a gyerekeivel a tengerpartra, és kiáltott: – Vízikígyó, ha életben vagy, tej-örvényt támassz, vízikígyó, ha halott vagy, vér-örvényt támassz!

A vízikígyó vért kavarogtatott fel. Ekkor az anya megijedt, és megkérdezte a gyerekeit, hogy melyikük kottyantotta ki a titkot. A legkisebb beismerte a tettét. Ekkor az anya mindük felett ítélkezett, és azt mondta: – Te elsőszülöttem, fiacskám, tölgyfává legyél, hogy mind megcsodáljanak. Te, középső gyermekem, kislánykám, üde zöld hársfává legyél, hogy a lányok az ágaidal ékesítsék magukat. Te, legkisebb, kis csacsogó, görönggyé legyél, amelyik még egy nagy szekeret is feldönt. Én magam kakukk akarok lenni, és mindig, örökké a vízikígyómat hívni. – És így is lett.

17

MIÉRT RESZKET A NYÁRFA?

A pribékek el akarták fogni a Megváltót, ő pedig egy nyárfa alatt akart elrejtőzni, de az nem engedte. Akkor a kis borókabokor azt mondta, hogy rejtőzzék el alatta. A Megváltó meghagyta, hogy a nyárfa ezentúl mindig úgy reszkessen, mint ahogy ő reszketett a félelemtől, amikor a pribékek el akarták fogni. A borókának pedig örökzöld leveleket adott, és mindig friss hajtásokat a végükön piciny keresztel. Ma is ilyen a borókabokor: mindegyik hajtása végén kis kereszt van.

18

HOGYAN RAKOTT FÉSZKET A GALAMB?

Kezdetben a galamb a pusztta földre tojta a tojásait. Egyszer a róka valamennyi tojását megette. Panaszkodott a galamb:

– Sok-sokat tojtam, sok-sokat tojtam – mind oda!

Hogy többé ilyen baj ne érje, a galamb összehívta a madarakat, és meg akarta tanulni tőlük a fészekrakást. De mi történt? Alighogy a madarak közösen nekiláttak a fészekrakásnak, a galamb máris azt kiáltja:

– Tú-udom! Tú-udom!

Na jó, elrepültek. Ha tudod, hát mi kell még?

De a galamb aztán észbe kapott: – Nem tudom! – és megint csak segítségül hívta a madarakat. Visszajöttek, hozzáraktak még néhány kis gallyat. Már csaknem félig kész a fészek, de a galamb megint azt kiáltja:

– Tú-udom! Tú-udom!

No jó, ha tudod, akkor minek csináljuk! – elszálltak.

De az oktalan csak nem tanulta meg, nem tudja.

Harmadszor is hívta a galamb a madarakat. De a madarak nem jöttek vissza többet. Így hát a galamb fészke a mai napig olyan ritkás, hogy a tojásai csaknem kihullanak belőle.

KÉT FAGYOS SZÉL

Két fagyos szél – az északi szél meg a keleti szél, találkozott a mezőn. Elvégezték a munkájukat: minden utat befűjtak, a házak közé hókupacokat raktak, a folyókat befagyasztották, jó vastag jégréteggel vonták be. Most hát vígan keringtek, táncoltak – nem tudták mihez fogjanak.

– Gyerünk az erdőbe, talán ott találunk munkát – szólt az északi szél, és a két testvér szökdécselve beszaladt az erdőbe. Ahol átszaladnak, ott hajladoznak a fák ágai, nyárfák, nyírfák és fenyőfák recsegnek-ropognak.

– Figyelj csak – szólt a keleti szél –, jönnek az úton. Csengő szól, és csengettyűk csilingelnek. Csengős szánon az uraság jön, csengettyűkkel a paraszt.

– Fussunk utánuk – kiáltotta az északi szél –, és jól fagyasszuk meg őket. Te melyiket kívánod megfagyasztani?

– Nem tudom, az urasággal megbírok-e – szólt a keleti szél. – Bundája van, nyestkucsmája, és meleg csizmája.

– No hát akkor én futok az uraság után, te pedig a paraszt után fuss – mondta az északi szél.

Jó. Felsüvített a két testvér, havat kavart, és ment mindegyik a maga irányába.

Amikor már lement a nap, a két testvér megint összetalálkozott.

– Hogy vagy, testvér? – kérdezte a keleti szél. – Talán nehéz munkád volt a medvebőr bundával?

– Ó, keleti szél testvér, még fiatal vagy, semmit sem értesz! Bebújok az uraság medvebőr gallérja alá, meg a nyestkucsmájába, és fagyasztani kezdem. Minél jobban összefogja magán az uraság a bundáját, én annál szorosabban simulok hozzá; félholtan hagytam ott – dicsekedett az északi szél.

– Bezzeg, én, testvér, a paraszttal jól megjártam, alig bírtam élve szabadulni. Látom, hajt a parasztocska, rongyos kis suba a hátán. No, gondolom, ezt ugyan megfagyasztom. Bemászok egy lyukon a nyútt subácslába, fagyasztani kezdem a parasztot. De lám, a paraszt nem is olyan buta, ütögetni kezdi a kezét, lábát. Ez nem tetszik nekem, és még jobban fagyasztom. Akkor megállítja a lovát, elővesz a szánból egy fejszét, odamegy egy fenyőhöz, és kezdi kivágni, de úgy, hogy az egész erdő zeng, és repülnek a szilánkok szanaszéjjel. A paraszt kimelegedett, levetette hitvány kis subáját. Akkor a subáját fagyasztom, gondolom, most vége lesz a parasztnak. De ő megrakta a szánt, fogta a nyútt bundát, és látván,

hogy az csonttá fagyott, teljes erejéből odacsapkodta egy tuskóhoz. Azt hittem, hogy minden csontom összetörik. Nem is tudom, hogyan kerültem ki élve a szőrből. De még mindig sajog a derekam – kesereg a keleti szél.

20

A KUTYA CIPÉSZKEDIK

Egyszer a gazda az öreg kutyáját, Pogist, kikergette az erdőbe, mert már képtelen volt dolgozni. Pogis felkapott a kerítés tövében egy ócska báránybőrt, és nagy búsan kullogott az erdőbe. Leült, és a bőrt harapdálta. Megállt ott egy farkas, kérdezi:

– Mit csinálsz?

– Mit csinállok? Vénségemre cipőt varrók.

– Jaj, Pogis, varrjál nekem is cipőt; ilyen fagyban nem járhatok az anyámtól kapottban.

– Jó, jó! De hozz nekem egy birkát; a cipőhöz hőr kell, ugye megérted?

– Értem, értem! – felelte a farkas, és elloholt birkáért. Reggel meghozta a birkát. Pogis nézi, nézi, talán kifutja! Három hét alatt, úgy gondolja, elkészül a cipő, akkor jöjjön érte. Pogis mostan három álló hétig lakmározott a birkahúsból, és semmit sem varrt. Jött a farkas:

– Kész a cipő?

– Már régen! – feleli Pogis, és mutatja a birka körmét, hogy húzza fel a lábára, jó-e? Kínlódik a farkas mindenképpen, de csak nem jó: túl kicsi.

– Jaj, farkaska, gondoltam én, hogy ilyen hitvány birka bőréből nem telik ki rendes cipő, neked pedig jókora lábad van; itt én szerintem egy ökör kell, úgy ám!

– Ha kell, hát kell! – felelte a farkas, és elment ökréért. Másnap reggelre odavonszolt egy nagy ökröt: ebből tán kifutja?

– Meghiszem azt! Hat hét múlva gyere csak el a cipőért!

Pogis most hat hétig lakmározott az ökör húsából, és semmit sem varrt.

Jött a farkas: – Kész a cipő?

– Már régen! Jó ideje már! Nesze, itt van, húzd fel a lábadra! – A farkas próbálja egyik lábára, a másikra: az ökörnek hasított körme van, dehogyis jó.

– Jaj, farkaska, gondoltam én, ahogy idehoztad, talán bizony a földön vonszoltad, olyan csúnyán összeszaggattad az ökör bőrét, hogy sehogy sem lehetett egy nagy darabot kiszabni belőle, vághatod ahogy akarod, csak csupa rongyos csík kerül ki, neked pedig jókora nagy lábad van: itt szerintem csikó kell, úgy ám.

– Ha kell, hát kell! – felelte a farkas, és elloholt csikóért. Reggel hozott egy egyéves csikót: ebből tán kifutja?

– Biztosan! Kilenc hét múlva gyere csak el érte!

Pogis most kilenc hétig lakmározott a csikó húsából, és semmit se varrt.

Jött a farkas. – Kész a cipő?

– Meghiszem azt! – felelte Pogis, és odaadta a csikó patáját. A farkas felhúzta a lábára, és éppen ráillett. De balszerencséjére mi nem jutott a farkasnak eszébe? Az új cipőt tüstént a csúszós jégen fogja kitaposni. Ráment a csúszós jégre – jaj, istenkém! – nincs hol megállnia, nincs hol fordulnia, és ahogy visszafordult, megbotlott, elesett, majdhogy a nyakát nem törte. Pogis nem bírta visszafojtani a nevetését; bezzeg a farkas nem nevetett! – dühös az ordas: hogy őt

ilyen cipővel tréfálja meg, és még ki is neveti? Tüstént verekedjenek meg!

– Minek verekedjek én veled? – felelte Pogis. – Inkább egész háborút csináljunk: szedd össze a segítőtársaidat, én is összeszedem a magaméit, és holnap, de igazában ám, találkozunk az erdei fészernél, ott, ahol azok a magas fenyők vannak.

– Jó. Áll az alku! De aztán vigyázz magadra! – hetvenkedett a farkas, és lehúzta a cipőt.

Pogis erre hazaszaladt, éjjel csapatba gyűjtötte a kakast, a gúnárt, meg a kandúrt, és mentek a fészkerhez. De a farkas sem aludt ám: ő a vadkant, a nyulat meg a medvét szedte össze, és már ott vártak. A nyúl, mint a legfürgébb köztük, felmászott a fészker tetejére, és lesett, lesett. Egyszer csak felkiáltott: – Jönnek! Jönnek! De mi lesz velünk, az egyiknél lándzsát látok, a másik köveket szedeget, a harmadik azt kiáltja: „Ki kell irtani! Ki kell irtani!”

– Jaj, örület! – rémült meg a farkas. – Gyere, vadkan, bújjunk el két csomó rőzse közé, a nyúl biztonság kedvéért maradjon a tetőn, te pedig medve, te válj el tőlünk.

– Nem, mit kezdjek magamban? – felelte a medve. – Én felmászok egy fenyőfára, lesz, ami lesz.

Jó. Odaért Pogis a csapatával: senki sincs ott. Már vissza akart fordulni, ekkor a kandúr a rőzsecsomóban felfedezte a vadkan farkának végét, egérnek nézte, és lecsapott rá. A vadkan fájdalmában kiugrott a rőzse közül, egyenest a farkas hátára. Gondolta a farkas: „Ha ez elszalad, én mért maradjak?” – és hátralódult, csaknem egyenest neki a gúnárnak. A gúnár félreugrott, és beleütközött a kakasba. Gondolta a kakas: „Azt a nemjóját!” – és felrepült egy fenyőre, hogy elbújjon. De ott a medve csak azon rimázkodott, hogy megmeneküljön attól a valamitől, aminek mind a két oldalán csapkodói vannak, és hanyatt-homlok lemászott a fenyőről, majdhogy a nyakát nem törte. Csak a nyúl nézdegélt a fészker tetejéről: „Lesz, ami lesz” – és meg se moccant.

Később az erdőben mind összetalálkoztak, és csodálkoztak rajta: „Hej, micsoda katonái vannak ennek a Pogisnak!”

Azt mondja a vadkan: – Nekem lándzsával szúrtak a farkamba!

Felordít a farkas: – Engem át akartak döfni a lándzsával, de elszaladtam.

Mondja a medve: – De én jártam a legcsúfosabban. Az, akinek mind a két oldalán azok a csapkodói vannak, felrepült a fenyőre, és azt rikácsolta: „Ki kell irtani! Ki kell irtani!” Én lemászok a fenyőről a földre, és szerencse, hogy egy fatönkre estem, máskülönben egészen összetörtem volna magam.

De a nyúl nevetve mondja: – Amíg ti elinaltatok, én ott várahoztam, és ép a bőröm!

21

AMIKOR A FÁK MÉG BESZÉLNI TUDTAK

Hajdanában minden fa tudott beszélni, és kérték az embereket, hogy ne vágják ki őket. Egyszer egy paraszt kiment az erdőre, és ki akart vágni egy hársfát, de a hársfa megszólalt: – Ne vágj ki engem, én azzá teszek, amivé akarsz!

– Jó – felelte a paraszt –, akkor tegyél meg engem uraságnak!

A hársfa megtette őt uraságnak. De egy idő múlva már megunta az uraskodást, és megint kiment az erdőbe, hogy a fát kivágja. Az pedig csak könyörgött, mondván:

– Azzá teszek, amivé akarsz!

Felelte a paraszt: – Tegyél meg királynak!

A hársfa akkor megtette királynak. De hamarosan már azt is kevesellte, és megint kiment az erdőre, hogy a hársfát kivágja. A fa könyörgött, mondván:

– Megteszlek, aminek akarod!

Felelte a paraszt: – Tegyéél meg Istennek!

– Mondta a hársfa: – Állj négykézlábra, akkor megteszlek.

A paraszt négykézlábra is állt, de abban a pillanatban szőr nőtte be, és medvévé változott.

Azóta Isten úgy rendeli, hogy a fák többé ne tudjanak beszélni.

22

AZ ÖRDÖG AGYA ÉS AZ ALAUKSTS-TÓ KŐHÍDJA

Hajdanában Isten szorgalmasan tisztogatta az irtásokat, szántott, vetett, de csak nem tudott és nem tudott pénzhez jutni. Az Ördög pedig a tóra helyezte az ágyát, hogy mihelyt felkel, kéznél legyen a víz a mosakodáshoz. Egész nap aludt, henyélt; mégis egy jó hordó pénzt gyűjtött össze, mert éjjelente lopni meg rabolni tudott.

Végül Isten elhatározta, hogy túljár az Ördög eszén, és elszedi tőle a hordó pénzt. Megengedte az Ördögnek, hogy az Alauksts-tavon keresztül hidat verjen, ha megígéri, hogy egy éjszaka elkészíti kakaskukorékolás előtt. Az Ördögnek ez igen kedvére volt, mert már egyszer régebben mondta az Istennek, hogy nem építhetne-e hidat az Alauksts-tavon. De Isten akkor nem egyezett bele, mert az Ördög elszólta magát: kilenc ember átmegy azon a hídon, de minden tizedik elmerül. Ez nem tetszett Istennek, és ezért akkor nem engedte meg. De most – csodák csodája! – Isten maga buzdítja, siettet, hogy építse meg a hidat. Az Ördög sehogy sem értette. Bezzeg Isten tudta, hogy mit akar: amíg az Ördög a híddal vesződik, ő megszerzi a hordó pénzt, és azután a hídépítést úgylis megakadályozza.

De hát lehet is az Ördöggel kezdeni. Az sem valami ostoba; este, amikor munkához látott, nem hagyta a pénzes hordóját

őrizetlenül, hanem kiszedte a tóból, és egy halom földet szórt rá, hogy senki el ne vigye.

Most mi legyen? Isten terve dugába dőlt. De nyomban kitalálta, hogy mit csináljon. Az Ördög földhányásán, a pénzes hordó feletti dombon gyorsan-gyorsan füvet és fákat növesztett, és sietett a kakasokat felkelteni. Eközben az Ördög verejtékezve dolgozott: két nyaláb követ már beszórt a tóba, – ahogy a harmadikat vitte, megszólalt a kakas. Akkor sebes futásnak eredt. De túlságosan sietett, a saruja megcsúszott, a kövek a partra szóródtak. Nincs mit tenni, híd ide, híd oda – rohan, hogy a pénzét megóvja. De azt már kereshette, a pénzes hordó eltűnt. Háromszor is körülfutotta a tavat, de csak nincs; a helyet jól megjegyezte, de ott fű és fák nőttek; képtelenség; inkább ne is keresse. És így is történt.

23

PÉTERFŰ

Száraz réteken nő egy fű, amelyet „Péterfű”-nek neveznek. A gyökerének fele van csak, a másik felét mintha lerágták volna. Azt mondják, Péternek, a Megváltó tanítványának egyszer, amidőn a Megváltóval együtt vándoroltak, megfájdult a gyomra. A Megváltó egy fűre mutatott, hogy annak a gyökerét egye meg, akkor nem fog fájni. Péter kihúzta a füvet, a fél gyökerét lerágtá, a többit meg visszadugta a földbe. A fű tovább nőtt. Attól fogva ennek a fajta fűnek, amelyet „Péterfű”-nek neveznek, csak fél gyökere van. Gyomorfájás ellen használ.

24

KANGARS ÓRIÁS ÉS KANGARS HEGYEI

Ahol most a Nagy Kangars Hegyek húzódnak, és ahol ma is megvan a Nagyember – az óriás Kangars – ágya, ott az ősrégi időkben lapály terült el, amelyet hatalmas erdőség borított, azon keresztül ide-oda kanyarogva folydogált a Kis Jugla. A Kis Jugla partján óriás tölgyek, terebélyes hársfák és sűrű mogyoróbokrok nőttek. Távolabb

sudár fenyők, lucfenyők, juharfák, nyírek, kőrisfák és mindenféle más fa, amelyek a mi éghajlatunk alatt ismertek, és amelyek most is vannak ott. Az erdőkben rengeteg állat és madár élt, amelyet most is ott tenyésznek, ezenfelül még farkasok és medvék is nagy számban.

A Kis Jugla közelében, az erdőszélen, dús tölgyek és hársak árnyékában megbújva, volt egy vadászlak. A kunyhóban élt egy vadász a feleségével, minden emberi településtől távol. Egy nap a vadász, amint a folyó partján haladt, az erdőben különös zajt hallott. Közelebb ment. Nem messze a folyótól, egy terebélyes fenyőfa alatt, a mohán egy picinyke mezítelen kisfiú feküdt, és sírva kapálózott. Ugyanott a közelben egy kidőlt fenyőfa odvában, egy anyafarkas tanyája volt, és abban öt farkaskölyök aludt békésen.

A vadász azt gondolta, hogy a gyerek anyjának is a közelben kell lennie, és kiabálni kezdett, de senki sem válaszolt. Akkor a gyereket jól megvizsgálta, és felfedezte, hogy a bal vállán, a háta közepén és elöl a mellén fogak nyomai látszanak. Ebből a vadász megértette, hogy a gyereket a farkas hurcolta el az erdőbe. Felvette a fiúcskát és hazavitte.

A felesége először igen haragudott, de amikor a kisfiú rámosolygott, és a kezecskéit nyújtogatta feléje, akkor megenyhült, és az ölébe vette.

A vadász ezután bejárta az egész környéket, ahol csak emberi települések voltak, de a gyerek anyját nem találta meg. Így hát a vadászék maguknál tartották a fiúcskát, saját fiúkként nevelték, mivelhogy gyermekük nem volt. A fiúcska nem úgy növekedett, mint más ember, évről évre, hanem napról napra, sőt óráról órára nőtt. Egy év alatt már egy fejjel magasabbra nőtt a nevelőapjánál, ötéves korában már egy fejjel magasabb volt az erdő legmagasabb fájánál, és már vadászni járt a nevelőapjával. A következő öt év alatt még ötször akkorára nőtt. Így az egész rengeteg erdő csak a térdéig ért, mint nekünk a fű. Hogy mekkorára nőtt az óriás, azt nem tudjuk, mert akkoriban azon a vidéken még nem volt sem láb, sem másmilyen mérték. A távolságot meg a fekvő tárgyakat is lépéssel

mérték, de a magasságot a fa hosszúságához viszonyították. Az emberek Kangarsnak nevezték el az óriást.

Amikor az öreg vadász elerőtlenedett, a fiatal járt el helyette vadászni – az öregeknek csak arra volt gondjuk, hogy a tűz – a tűzhely lángja – ki ne aludjon.

Akkor már az óriás, Kangars nagyon erős volt, és a leghatalmasabb fákat gyökerestül tépte ki a földből. A vadászatból öt szarvast vitt haza egyszerre, és még a két hóna alatt három-három őzet. Ez volt a család heti adagja. A nagy bográcsban egyszerre egy egész szarvast vagy három őzet főztek.

De némelykor még ez is kevésnek látszott, akkor még hozott egy csomó madarat: süketfajdot, nyírfajdot és vadlibát. Egy fatörzs volt a nyárs, olyan vastag, mint egy jókora szarufa.

Kangars sóraktára a Daugava és a Ridzina folyók közt volt, ahol most Riga fekszik. Amikor feltette a tűzhelyre a húsos bográcsot, akkor elment a raktárba (Rigába) sóért. Rigába nagy kerülővel kellett mennie, mert az erdőben egy nagy tó volt – ott, ahol most a Zlaugamocsár van, azon keresztül pedig a Kangars hegyei húzódnak a Suntaži falunál levő Kodere tanyától a Ropaži falubeli Vāvere tanyáig, és azok hátán most a Rigából Ergli felé vezető országút halad. Amikor ez a tó a megszabott idejét ott azon a helyen kitöltötte, akkor a levegőbe emelkedett, és elrepült Lubanába. A tó helyén mély gödör maradt. Az óriás fákat dobált ebbe a gödörbe, homokot hordott a rigai homokhegyekből, a feltöltött gödörbe átjárót csinált. Magas hegyet szórt arra a helyre, és a hegyet kezdte mind a két oldalon meghosszabbítani. Valahányszor Rigába ment sóért, egyik kezében sót hozott, a másikban homokot, és elszórta az úton, amerre ment. Így hordta oda az egész Nagy Kangars hegyeket.

Amikor Kangars nevelőszülei – a vadász és a felesége – meghaltak, akkor az óriás kiköltözött az erdőbe, a nagy fenyőfa alá, ahol az öreg vadász őt megtalálta, és ahol ma is megvan a Nagyember ágya. Ott nagyon sűrű volt az erdő, tele mindenféle fával, ezeket Kangars gyökerestül kitepte, és sarangba rakta. Csak a

nagy fenyőfa maradt, amely alatt megtalálták; ezt régebben az öreg vadász elmondta neki, és megmutatta. A terebélyes fenyő ágai alatt bújt meg az óriás az eső, és a nap heve elől.

A fenyő mellett készített magának fekhelyet.

Egyszer Kangars a fairtásban igen elfáradt, és a napon elaludt. Öt farkas jött oda, és a bal kezének kisujjával torkig jóllaktak, ő pedig, amikor felébredt, a legkisebb fájdalmat sem érezte.

25

SAULIS ÓRIÁS

Ott, ahol a mostani Saulis tanya van, réges-régen egy óriás telepedett le, Saulis nevezetű. Egy nap megjelent egy másik óriás, és a közelében akart letelepedni. Saulisnak ez nem tetszett, és a két óriás közt vita támadt. Hogy a vitát eldöntsék, elhatározták, hogy összemérik az erejüket, aki alul marad, annak el kell hagynia a vidéket.

Másnap az óriások elmentek Saulis lakásától nem messzire, egy tisztásra, és elhatározták, hogy rudat húznak, akkor legjobban meglátják, hogy melyikük erősebb. Tüstént kihúztak az óriások egy vastag fenyőt, letördelték az ágait, és húzni kezdték. Kezdetben a két óriás eredménytelenül küzdött, de aztán Saulis kezdte a másik óriást maga felé húzni, úgy, hogy a földön nagy árok keletkezett. Akkor az idegen óriás mintegy megtántorodott. A kitúrt földből magas domb lett, és az óriás lába megcsúszott a domb két oldalán. Saulis is kitaposott egy mély gödröt, az összeért az idegen óriás által túrt árokkal. Ezzel a mérkőzés véget is ért, és az idegennek, mint legyőzöttnek, távoznia kellett.

Néhány évvel később Saulis is elment onnan, és emberek települtek meg azon a helyen. Az árok, amelyet a két huzakodó óriás taposott ki, megtelt vízzel; egyik végében abból a földhányásból, amelyiket az idegen óriás túrt, sziget lett. Saulis otthonának közelében az emberek tanyát építettek, és azt az óriásról Saulis

tanyának nevezték el, a tavat pedig, amelyik a tanya mellett van, és az óriások mérközésekor keletkezett, Saulis tanyai tónak mondják.

26

A ZSELLÉRASSZONY FIA

Volt egy zsellérasszonynak egy csodálatos erejű fia, aki semmi áron nem akart az uraságnak szolgálni.

Egyszer az uraság megparancsolta a legénynek, hogy reggel menjen el az uradalmi csűrbe csépelni, de a fiú csak azon törte a fejét, hogy miként bosszantsa meg az uraságot. Kiment az erdőbe, kiszemelte a legvastagabb, legmagasabb fenyőfát, kicsavarta a földből és hazavitte. A tövéből cséphadarót készített, a törzséből meg nyelet. Anyja megőrzött egy tehénbőrt, abból csinált a hadaróhoz szíjat.

Másnap reggel a zsellérasszony fia ezzel a hatalmas cséplővel ment a cséplőkhöz. A kévéket már szétrakták a szérún. Azt mondja a legény a béreseknek, hogy menjenek be a csűrbe pihenni, reggel már eleget dolgoztak, a többit ő maga kicsépeleli.

De a béresek nem mentek el, látni kívánták, hogy a zsellérasszony fia hogyan csépel egyedül, ő pedig magasba lendítette a cséphadaróját, az beleakadt a szarufába, és lerántotta. No megijedtek a többiek, és futottak, ki merre látott, a fiú meg nekifogott, és úgy csépelelt, hogy a gabonát mindenestül beleverte a földbe.

Az ispán elszaladt az urasághoz panaszra. Megy az uraság a cséplőcsűrbe, látja a leszakított gerendát, a tönkrecsépelt gabonát, és megparancsolta a zsellérasszony fiának, hogy éjjelre menjen ki a zabföldet őrizni, mert valami tehén minden éjjel összetapossa.

Na jó. Másnap éjjel a legény fogott egy kötelet, és kiment a zabföldet őrizni. Hát egyszerre csak jön egy medve, ropogtatni kezdi

a zabot. A zselléraszszony fia nyakon ragadta a medvét, hátára vette, és úgy vitte az urasági karámba, ott belökte a tehenek közé.

Reggel jöttek a szolgálók a teheneket megfejni, hát minden tehén szét volt tépve, a medve meg a karámban járkal.

Odafutott az uraság, látja, mi történt, hívatta a legényt, és rákiabál:

– Hogy merted a medvét a tehenekhez engedni?

A zselléraszszony fia erre nem válaszol, hanem visszakibál az uraságnak, mért nem mondta meg neki, hogy ez szarvatlan tehén – mennyit vesződött, amíg a hátán odacipelte.

Az uraságnak most már csak egy gondja van: hogyan irthatná ki a világból a zselléraszszony fiát. Megtöltetett egy zsákot pelyvával, és elküldte vele a legényt a malomba, amelyben ördögök tanyáztak.

Elment a zselléraszszony fia a malomba, és őrléshez fogott, de amikor meglátta, hogy a zsákban pelyva van, ütlegelni kezdte a körülötte lebzselő kis ördögöket, amiért pelyvát töltöttek a búzája helyett. Az ördögfiak nem bírták elviselni, és búzát hoztak oda.

Megőrölte a zselléraszszony fia a búzát, és már éppen hazafelé indult, amikor egyszerre egy egész csapat ördög rontott rá, és fojtogatni kezdték. A legény csak megrázkódott, megragadott egy kis ördögöt a farkánál fogva, hóna alá kapta, és útnak indult.

Hazaér az urasághoz, mutatja neki a kis ördögöt, és azt mondja, hogy fogja a búzatorvajt, aki a búza helyett pelyvát öntött a zsákjába.

Megijedt az uraság, felszaladt az emeletre, a zselléraszszony fia meg csak utána, és egyre kiáltoz:

– Uraság, fogd a tolvajt!

Az uraság rémülten kimászott az ablakon, lezuhant, és halálra zúzta magát. A zselléraszszony fia elengedte a kis ördögöt, az pedig

megragadta az uraságot, és elvitte a pokolba.

27

MEDVEFIA

Egy anya a kisgyermekével kiment az erdő szélére szénát gyűjteni. Lefektette a gyermeket egy fenyőfa árnyékába, maga pedig kissé arrább ment, és munkához látott. Ekkor hogy, hogy nem, egy medve futott ki az erdőből, felkapta a gyermeket, és visszafutott vele az erdőbe.

Az anya sokáig kereste gyermekét az erdőben, elszomorodott, azt gondolta, a medve felfalta, és nagy búsán hazament.

A medve elvitte a gyermeket a barlangjába, fiai közé fektette, és a medveanya együtt szoptatta a bocsokkal. A medvebocsok hamarosan megnőttek, és mindegyik ment a maga útjára, a legényke azonban ott maradt a medveanya mellett, és szopott a tizennyolcadik évéig.

Egy nap a medveanya elment eleséget szerezni, de nem tért vissza; Medvefia várta-várta anyját, de hiába várta. Mit volt mit tennie, magának kellett az élelmet megszereznie. Az erdőn kóborolt, bogyókat, vadalmát, mogyorót és különféle gyökereket evett. Aztán az erdőben pásztorokkal találkozott, és megtanult beszélni.

Egy nap, amikor már ráunt az erdőre, elhatározta, hogy otthagyja az erdőt, és az emberek közé megy lakni. Alighogy az útra kiért, a király kocsizott arra. Megkérdezte a király, hogy hová megy. Így meg úgy, munkát megy keresni. Szegődjön el hozzá, mondta a király. Jó, Medvefia ráállott. A bérben úgy állapodtak meg, hogy Medvefia az első esztendő leteltével három fricskát ad a király homlokára, ha a király nem bírja ki, akkor Medvefiának három mérő aranyat ad. No, jó, a király erős ember volt, csak nevetett ezen az ostoba fizetségen, és azt mondta Medvefiának, hogy üljön fel a bakra kocsisnak.

Felült Medvefia, és ahogy az ostorral a lovakra csapott, a lovak kimúltak. Medvefia kiráncigálta a lovakat a hámból, felkapta, mint a macskakölyköket, az árokba hajította, és maga húzta a kocsit, de úgy, hogy az inkább a levegőben szaladt. Nagyon megijedt a király ekkora erő láttán, de mit volt mit tennie, amit mondott, megmondta, hanem elhatározta, hogy eltávolítja Medvefiát, nehogy az év végén a kialakult bért meg kelljen adnia.

Hazaért a király, és megparancsolta Medvefiának, hogy menjen a csűrbe gabonát csépelni.

Medvefia ki is ment, felemelte a kezével az ágast, amin a gabona száradt, és úgy letette a szérűre, hogy az ágas miszlikbe ment. Mire a gabonát kicsépelte, valamennyi ágas ripityára tört.

Amikor éjszaka lett, a király azt mondta Medvefiának, hogy menjen az erdőszélen elterülő zabföldet őrizni, és tudja meg, miféle szerzet tapossa össze és legeli le éjjelente.

Medvefia kiment este az erdő szélére, ott felmászott egy tölgyfára, várta, hogy a zabevő előjőjön. Éjfél körül látja: egy medve gázolt bele a rozsba, és nagyban eszi.

„Hohó, az öreg bácsikám tört be az én uraságom zabföldjére” – gondolta Medvefia, azzal lemászott a fáról, és fülöncsípte a medvét. A medve reszketett, és igencsak kapálózott, de Medvefia elvonszolta a királyi palotába, hosszú csík maradt utána a földön.

Reggel bement Medvefia a királyhoz, és jelentette, hogy elfogta a zabtolvajt, és odavonszolta. A király meg volt elégedve Medvefia munkájával, és azt mondta:

– Eredj, aludd ki magad, de kora reggel hozzál fát az erdőből.

Másnap reggel Medvefia befogta a lovat, füttyörészve felült a szekérre, és fejsze és fűrész nélkül kihajtott az erdő szélére. Az erdőbe érve, kitépelt gyökerestül egy fenyőfát, a csúcsát odakötözte a szekérhez, és felült, hogy hazahajtsa. De – ki látott ilyet! – a ló

nem bírta elhúzni. Medvefiát elfutotta a méreg, rácsapott az ostorral a lóra, s a ló kimúlt. Ha nincs ló, hát nem is kell. Medvefia megragadta a fenyőt a csúcsánál, és hazahúzta.

– Hát a ló hol maradt? – kérdezi a király.

– Ugyan miféle ló az ilyen, az csak amolyan macska, ló létére nem bírt elhúzni egy kis fácskát, amelyet az ember könnyűszerrel elhúz. Elfutott a méreg, és ahogy az ostorral rácsaptam, nyomban kimúlt – felelte félvállról Medvefia.

Igencsak haragudott a király, amiért a lova odalett, de egy rossz szót sem szólt, félt Medvefia nagy erejétől.

Nem messze a királyi palotától volt egy malom, amelyet az ördög birtokába vett. Aki csak betért oda őröltetni, az ördög mind megölte, úgyhogy már senki sem járt őröltetni abba a malomba. A király elküldte Medvefiát az ördög malmába, búzát őrölni, és úgy gondolta, hogy élve már nem látja viszont többé.

Medvefia befogta a medvét a szekérbe, felrakta a zsákokat, és elhajtott. Megérkezett a malomba, de egyetlen embert sem talált ott, még a molnárt sem látta.

„Ha nincs, hát nincs” – gondolta Medvefia, és nekilátott a búza megőrlésének. Ekkor az ördög megragadta a hajánál fogva, és a malomkő felé vonszolta.

– Hagyj békén, ne tréfálg! – kiáltott Medvefia az ördögre. – Olyan sokáig nem jöttél őrölni, most meg ilyen rossz tréfát űzöl.

Az ördög azonban nem hallgatott rá, és a malomkövek között meg akarta őrölni Medvefiát.

Medvefia belátta, hogy az ördög nem tréfál. Nyakon fogta az ördögöt, és a malomkövekhez lökte. Ekkor könnyörögni kezdett az ördög, hogy hagyja meg az életét. Medvefia csak nem és nem.

– Máskor majd tudni fogod, hogyan bújj ki a szolgálat alól – mondta Medvefia, és csak vonszolta az ördögöt a malomkövekhez.

Látta az ördög, hogy a végórája közeledik, könyörögni kezdett, hogy kímélje meg az életét, egész életében szolgája lesz. Medvefia erre elengedte az ördögöt. Megőrölték a lisztet, felrakták a zsákokat a szekérre, az ördög felült a szekérre kocsisnak, és füttyörészve hazahajtottak.

A király a félelemtől csaknem kővé dermedt, és csak pislogott csodálkozásában, amikor Medvefia elevenen hazahajtott, és magával hozta az ördögöt.

Most a király megparancsolta Medvefiának, hogy hajtson el a szomszéd királyhoz, és hozza el azt a hat hordó aranyat, amit ő adott valamikor kölcsön a királynak.

Jó, Medvefia befogta a medvét a szekérbe, az ördög előreült kocsisnak, és elhajtottak. Hajtottak, hajtottak, végre harmadnapon déltájban a szomszéd király palotája közelébe érkeztek.

– Alszom egyet ebéd után – mondta Medvefia az ördögnek –, te pedig fogd ki a lovamat, és ereszd be a zabba legelni, nagyon szereti a zabot.

Az ördög mindent megtett, amit Medvefia mondott, és leült Medvefia mellé, örködni.

A király, amikor megtudta, kik érkeztek, megparancsolta szolgálainak, hogy fogjanak puskát, és lőjék agyon mind a hármukat.

Egykettőre ott voltak a szolgák és lövöldözni kezdtek az ördögre.

– Csendesebben, ne zajongjatok, az úr alszik. Ha felébred, jaj nektek – mondta az ördög, és ujjával megfenyegette őket. A szolgák, látván, hogy az ellenséget nem fogja a golyó, és még azzal

fenyegetőzik, hogy jaj lesz nekik, ha az ura felébred, visszafutottak a királyhoz, és mindent elmondtak neki.

Mit volt mit tenni, megvárták, amíg Medvefia a palotához hajtott, és odaadták neki mind a hat zsák aranyat. Medvefia az ördöggel fütyörészve hazafelé indult.

– Hamarosan letelik az esztendő – mondta az ördög Medvefiának –, tudd meg, hogy a te királyod nagy féltében a te három erős fricskádtól, magas kőtoronyt épített, és oda bújt előled.

Amikor Medvefia az aranyrakománnyal a palotához ért, a királyné már jó korán kiment elébe. Vigye csak az egész aranyat, és hajtsen, amerre akar, már letelik az esztendeje, és a király nincs itthon.

– Ha nincs itthon a király, akkor azt a három fricskát az új kőtoronynak adom – mondta Medvefia.

Ahogy Medvefia háromszor megfricskázta a tornyot, az összedőlt, és maga alá temette az öreg királyt – aki a toronyban rejtőzött. Ekkor Medvefia feleségül vette a királynét, és boldogan élt a medvéjével meg az ördögjével hosszú évekig.

28

ERŐS JEKUS

A jobbágyság idején Mezkalne várában élt egy kegyetlen uraság. Már a nevének pusztá említésére is rettegés fogta el az embereket. Hát még ha találkoztak vele, akkor gyorsan hónaljuk alá kapták a sapkát, és csókolták a báró kezét, térdre hullva.

A kegyetlenül meggyötört emberek egyszer elhatározták, hogy Kurzemébe szöknek. De egy társuk elárulta őket, aki ezért a szolgálatáért az uraságtól a falkamesteri állást szerezte meg.

Az uraság iszonyúan megbüntette az elárult embereket: kétszer futtatott vesszőt mindenkivel, nem kérdezte, valóban el akart-e szökni az illető, vagy csak a száját jártatta. Semmi sem segített, mindenki sorra került, a legtöbben nem bírták ki ezt a büntetést, és belehaltak. Akik pedig kiállták a büntetést, azok természetesen attól a naptól fogva úgy rettegtek, hogy szökésre többé nem is gondoltak.

No, és körülbelül ugyanabban az időben jelentkezett Mezkalne várában először robotra egy erős legény, Jekus, a Nagy Ján fia. Amikor a Várba belépett, és ősi szokás szerint térdre borult az uraság előtt, még térdelve is magasabb volt az uraságnál. Olyan magas volt már akkor, tizennyolc éves korában, és erős is volt, de olyan erős, hogy Isten oltalmazzon tőle!

Az uraság nyomban megmondta, mit csináljon, és aznap már nem kérdezett tőle semmit. Jekus pedig, ahogy a munkába belekezdett, játszva elvégezte, nem került fáradságába. Az uraságnak hamarosan feltűnt, hogy mekkora ereje van, és attól fogva figyelte.

Egyszer a sörfőzdében az uraság odahívta, és megparancsolta neki, hogy egy ujjal emeljen fel egy söröshordót. Jekus jóízűen nevetett, mit neki egy söröshordó, fölemel ő kettőt is! Helyes! Bedugta Jekus a jobb keze kisujját az egyik hordó dugónyílásába, bal kezének kisujját a másikéba, mind a két hordót kivitte az udvarra, ott körbejárt velük, aztán visszavitte oda, ahol voltak. Ezért az uraság egy rubellel jutalmazta, és ki akarta próbálni, hogy mekkora ereje van. Tud-e fél kezével öt-öt embert legyűzni? Mutassa meg, ha sikerül, akkor tíz rubelt kap, minden emberért egyet. Jó. Öt ember belekapaszkodott az egyik karjába, öt a másikba, és nekifeszültek. De Jekus úgy lerázta őket, mint a sáskákat, az uraság pedig álméltkodott rajta, és így kiáltott: – Tyú, te Erős Jekus!

Ősszel, amikor a gabonacséplés elkezdődött, Jekus egymaga csépelte, a többiektől külön, úgy csépelte, hogy még szalma sem maradt, csak a gabona meg a pelyva; a többi béres persze nem bírta így, ezért meg se próbálták együtt.

Éjszaka Jekus a szárítóállványon aludt, úgy, hogy deszkákat rakott keresztbe rajta, az ajtót pedig sarkig kitárta, hogy szellőzzön. A többiek, akik lent aludtak, igencsak fáztak, de egyikük se mert szólni Jekusnak, hogy csukja be az ajtót, mert félték tőle, ámbár szerették is, mert mindig elébe állt a társainak, amikor a kegyetlen uraság meg akarta kínozni valamelyiküket.

De egyszer – nem tréfadolog – összebeszéltek, hogy leszoktatják Jekust erről a szokásáról. Meddig fagyoskodjanak még éjjelente a hideg pajtában? Jó. Így beszéltek meg: a szárítóállványt kilazítják, hogy a deszkák végei alig támaszkodjanak, éjjel azután, ha Jekus már elaludt, egyikük a lábával belerúg a deszkába, Erős Jekus a deszkákkal együtt leesik, és felhagy a szokásával. Jó! Amit kigondoltak, meg is tették. Leszállt az éj, mind elaludtak. Egyszerre csak nagy zuhanás, akkora, hogy az egész pajta belerengett. De Erős Jekus ki se nyitotta a száját a zuhanás miatt, csak tüstént kiment, és egy pillanat múlva egy zöld nyírfaággal a kezében tért vissza, tüzet csiholt, meggyújtott egy szilácsot, és megindult – egyik kezében a szilács, másikban a nyírfaág; körüljárja az alvókat, és keményen figyeli, hogy melyikük van ébren.

Persze a nagy zuhanásra mind felriadtak, de moccanni se mernek. Inkább alvást színlelnek, mintsem Erős Jekussal meggyűljön a bajuk. Csak egy ember pislantott fel kissé Jekus háta mögött, hát látja, hogy a nyírfa husáng végéből folyik a nedv, Erős Jekus haragjában olyan nagyon szorítja! Jekus végül meggyőződött róla, hogy mind alszanak, és a husángot úgy vágta le a földre, hogy a vége arasznyira belefúródott az agyagos padlóba.

De attól fogva nem aludt többé a szárítóállványon.

Egyszer a kertben Erős Jekus csúnyán megharagította az uraságot. Az uraság nem tűrhette, hogy Jekus mindig a többiek védelmére kel. Haragjában nem bírta tovább, összehívta egész szolganépét, és megparancsolta, hogy fogják el Erős Jekust; de Erős Jekus gyökerestül kitépett a földből egy gerendavastagságú nyárfát, szétzavarta a szolgákat, és a nyárfával az uraságot vette üldözőbe; néhányszor körülkergette a birtokon, amíg az kimerülten

leroskadt, és könyörgött, hogy Erős Jekus ne vegye el az életét. – Jó – felelte Erős Jekus –, nincs szükségem az életedre, de azt mondom neked, hogy aki hozzám nyúl, az vigyázzon!

Ezzel vége lett a dolognak. Eljött a tél, fát kellett behordani. Az uraság megint csak nem bírta türtőztetni magát, azt mondta Erős Jekusnak, hogy nagyon kis rakományokat hord! Jekus nevetett az uraság ostobaságán, és azt felelte, várjon, hoz ő neki rakományt, a kedvére valót! És mi történt? Erős Jekus kihajtott az erdőbe, felrakott öt méter fát, összekötözte a ló lábát, felrakta a szekérre, magát fogta be helyette, és hazahúzta az egész öt méter fát, meg a lovat is ráadásul.

Az uraság ugyancsak megijedt, könyörögve kérte a mezkalneiakat, hogy ne túrják meg tovább Erős Jekust, segítsenek eltávolítani onnét. Erős Jekusnak ez nagyon is kedvére volt, ez a parancsa. Örömet megvált attól a helytől, és elment Riga felé, az agei vidékre. A Permes majorban telepedett le, és jól élt. De néhány napot dolgoznia kellett a birtokon, a sörfőzdében, ott, ha jól ivott a sörből, napról napra három ember munkáját elvégezte. Amíg ő a sörfőzdében teljesítette a robotot, a Permes majort egy özvegyasszony igazgatta a lányával. Mindketten jó gazdasszony hírében álltak, tej-vaj mindig annyi, de annyi sok volt ott, hogy egyetlen más majorban sem hallottak ilyen bőségről.

De Erős Jekus egy nap véletlenül rájött, hogy honnan kerül az a sok vaj. Egyszer éjjel tért haza a birtokra, hát látja ám: két boszorkány száll a levegőben. No ez még csak hagyján, sok boszorkány kódorog éjjelente! Hanem hát bemegy, és csak néz, néz: mind a két kitűnő gazdasszony eltűnt, sem az anya nincsen otthon, sem a lánya.

„Megálljunk csak – gondolja magában Jekus –, ők voltak azok a boszorkányok” – és keményen megfogadta, hogy szemmel tartja őket. Jó. Másnap este – mit tesz az én Erős Jekusom? – elbújt a gazdasszony kamrájában, és várta a boszorkák óráját. Ahogy az éjfelet elütötte, az anya és a lánya felkelt, szörnyűséges öltözékbe bújtak, ócska seprűt dugtak a fenekük alá, varázs-írral

bekenedtek, háromszor elismételték a mondást: – Mindenütt átjutok, sehol meg nem akadok – és semmivé váltak.

Erős Jekus félig mulatságból, félig komolyan szintén bekente magát a varázs-írral, és elmondta a varázsigé fordítottját: – Sehol át nem jutok, mindenütt elakadok. – Ahogy ezt kimondta, a levegőbe emelkedett, a súlyos tölgyfa mozsárral együtt, amelyikbe kapaszkodott, és repült, repült, míg végre is idegen vidékre ért, egy idegen ajtó elé, és ott megállt. No, most mitévő legyen? Nem maradhat odakint! Ő bizony bemegy a házba. Belép – vérrel telefröcskölt, tágas szoba van előtte, a szoba közepén asztal, az asztalon tehénlepények, az asztal körül pedig boszorkány boszorkány mellett; persze köztük van a Permes majorbeli gazdasszony is a lányával. És valamennyi boszorkány úgy eszi ezeket a tehénlepényeket, akár valami fehér cipókat. Nézi Erős Jekus, csodálkozik ezen a lakomán, és egyszerre kitárul az ajtó, valami szarvas alak lép be, maga az ördög. Belép, és Erős Jekushoz fordul: – Na, mit hoztál? – Mit hoztam volna? – csodálkozik Erős Jekus. – Ugyan mit akarnál, hogy hozzak neked?

Erre a válaszra az ördög megdühödött, mellbe vágta Erős Jekust, és a mozsarával együtt kilökte az ajtón. És mi történt? Hát ahogy kilökte, Erős Jekus már nem is az ajtó előtt van, hanem éppen valami nagy, mély vízben! Szerencsére idejében megragadta azt a mozsarat, és valahogy nagy ügyel-bajjal kievickélt a partra. Kilép a partra, és néz, néz, hogy hol is van hát? Megismeri: éppen a permesi mocsár szélén, a lenáztató tónál!

Ekkor eszébe jutott, amit nemegyszer hallott, hogy a kis iszapos tó mélyén ördögök tanyáznak. Azelőtt ezt nem hitte el, de most el kellett hinnie, ha akarta, ha nem, hogy csakugyan ördögök tanyáznak ott.

Ettől a naptól fogva Erős Jekusnak elment a kedve attól, hogy a Permes majorban éljen, boszorkányok közt, inkább fogja magát, és elmegy onnan, Észtország felé. A boszorkányok sem szívelték már, amiért utánuk repült, és megnézte, hol kódorognak éjjelente.

Ment, mendegélt a tengerparton, betért egy korcsmába: adják neki a német szobát, éjszakára, aludni akar. A korcsmáros elmondja, hogy a németek szobájában senki sem alhatik, ott nem hagyják nyugton. Erős Jekus erre azt feleli: – Sebaj! Majd csak elleszek valahogy! – és bemegy lefeküdni, mit neki ez a nagy riadalom ilyen fecsegések miatt!

Alszik, alszik, éjfélkor csak bejön valami uraság, a zárt ajtón keresztül, szappanhabot fúj, borotvát fen, és le akarja borotválni Erős Jekus szakállát!

Erős Jekus megragadta az uraság kezét: – Hogy mersz az én szakállamhoz nyúlni?

Feleli az uraság: – Jól tetted, hogy szóltál hozzám. Ha nem szólsz, akkor elvágtam volna a torkodat.

– Miért?

– Azért, mert nekem is elvágták itt a torkomat, hét évvel ezelőtt ebben a korcsmában szálltam meg, és az akkori korcsmáros, aki már szintén halott, a pénzemet kívánta, elvágta a torkomat, a testemet pedig elásta a konyhában a tűzhely alá. Ezért jövök ide minden éjjel megborotválni az alvókat, hogy hozzám érjenek, megszólítsanak, és segítsenek kiásni a csontjaimat a tűzhely alól, hogy végre békében nyugodhassak. Te vagy az első, aki megszólítottál, ezért holnap reggel ásd ki a csontjaimat, és temesd el, ahová illik.

Jó. Másnap reggel Erős Jekus ezt meg is tette, és attól a naptól fogva a németek szobájában senki sem zavarta a nyugalmat.

Erős Jekus pedig tovább vándorolt, és az észti határ szélén elszegődött egy gazdához, béresnek. A gazdának volt egy igen szép leánya, és annak megtetszett az erős és szemrevaló legény. A gazda azonban egy másik gazdának szánta a lányát, és nem engedte, hogy Erős Jekushoz menjen feleségül. De hogy megtartsák a lakodalmat, és Erős Jekust végleg minden reménytől megfossza,

ahhoz nem volt mersze, félt, hogy Jekus a másik vőlegényt a lakodalom napján ízzé-porrá zúzza! Mit tegyen hát? Gondolkodott, gondolkodott, míg végül egy ravasz cselt eszelt ki: Elküldi Erős Jekust az uraság pálinkájával Rigába, és amíg a háromszáz mérföldet oda-vissza megteszi, addig megtartják a lagzit.

Jó. Adott Erős Jekusnak egy rozzant szekeret meg egy vén gebét, no mehetsz!

Jekus hajtott, hajtott, de egyik éjfélkor az elhagyott úton eltörött a kocsi tengelye, a gebe elfáradt, és Erős Jekus mintha megérezte volna, hogy otthon ezalatt mi történik, hirtelen elbúsulta magát a mátkája után.

Szerencséjére honnan, honnan nem, elébe toppant egy kis öregember: – Mit csinálsz itt?

– Így meg amúgy, ki tudja, hogy mi van otthon a mátkámmal? Szeretnék mihamarabb hazaérni, de szerencsétlenségemre eltörött a kocsi tengelye.

– Ez semmi, én segítek rajtad! Fogd ezt a kis vesszőt, illeszd a tengelyt a kocsihoz, üss rá a vesszővel, és mondd háromszor, hogy: „Így legyen!” – és a tengely ép lesz. És hogy mihamarabb otthon legyél, öntsd ki a pálinkát a hordóból, éppen a fenekén hagyj el fél pohárnyit, és üres kocsin hajtsál Rigába, ott öntsd fel vízzel a pohárnyi pálinkát, érintsd meg a pálcával a hordót, és mondd: „Így legyen!” – megint tiszta pálinka lesz a hordóban. Ha pedig valamikor akármit, amit a vessző szerzett, el akarsz venni, akkor üss rá a vesszővel, és mondd: „Ne legyen így!” – mindjárt eltűnik.

Így szólt az öregember, és eltűnt. Erős Jekus pedig az üres kocsival gyorsan eljutott Rigába, elintézte a dolgát, és éppen a lakodalom napján ért haza, amikor a mátkáját már megeskették, ott ült az asztalnál, és az újdonsült férj ölelte.

E látványra Erős Jekusban felforr az indulat, dühösen odafutott a vesszőjével az új házassághoz, és azt mondta: – Így legyen! –

Nyomban mintha összekötözték volna őket, egy hüvelyknyire sem tudtak elhúzódni egymástól. Hogy meddig hagyta őket így, azt nem tudjuk, de aztán mind könnyörgésre fogták a szót, a gazda pedig mindent odaíért váltságdíjul. Erős Jekus megkönyörült rajtuk, és a vesszőjével feloldotta őket.

Ezután Erős Jekus mindenét szétosztotta a szegények közt, és elment a tengerre hajósna.

Némelyek viszont azt mondják, hogy Erős Jekus nem ment el hajósna, hanem az urak agyonlőtték. Mások meg azt mondják, hogy hecsülettel halt meg.

29

A LAIMA ÉS A KÉT ANYA

Egyszer egy asszony szénát gyűjtött a réten. Sürgős munka volt, ezért a kisgyerekét letette a mocsaras rét közepén, kendőbe csavarva, hogy ott csendben legyen és aludjon. Megcsókolta, és elsietett szénát gereblyézni.

Hirtelen jól megeredt az eső, de a széna már össze volt gyűjtve. Ekkor eszébe jutott az anyának a gyermeke, és reszketve a félelemtől, hogy nem történt-e baja, futott a rét közepére, a kis égerfaligetbe. Odamegy a gyerekhez, hát látja: a gyerek békésen alszik az egyik égerfára akasztott kendőben, akár egy bölcsőben, és mosolyog. Mellette áll egy női alak világos ruhában, és ringatja az égerfát, hogy a gyerek ne sírjon. A Laima volt. Az anya hálálkodott, a Laima még a gyereknek szerencseajándékot is adott: egy ládikót töméntelen szép kincssel. Aztán eltűnt, de a gyerek és az anyja attól fogva gondtalanul éltek.

Ugyanazon a tanyán élt egy másik anya, az, amikor megtudta a dolgot, a saját gyermekét akarattal a mocsaras rét közepén hagyta. De hiába, mert Laima azt mondta:

– Véletlen elhagyod, jószerencsédre válik – véelve elhagyod, balszerencsédre vagy semmire válik.

30

A LAIMINA RENDELÉSE

Házastársak közt rendszerint így szokott ez lenni: ha a férj nagyon szorgalmas, akkor a feleség eléggé lusta, ha pedig a feleség fürge mozgású, akkor a férj lomha. Valamikor maga a Laimina is így rendelte ezt.

Egyszer öregasszony képében járta a földet, és egy kakastól kérdezte az utat. A kakas így felelt: – Én az udvaron nézdegelek, ezért nem tudom az utat megmutatni, de nézd, ott a napon fekszik egy legény, az tudja.

A Laimina megkérdezte a legényt. A legény nem akart felkelni, csak úgy fektében felemelte a jobb lábát, és azzal mutatta, hogy merre menjen. A Laimina nem szólt rá semmit. Ment egy darabot, és meglátott egy lányt, amint buzgón nyűtte a lent.

– Vezess, lányom, mutasd meg nekem az utat!

A lány tüstént futott, hogy az utat gyorsan-gyorsan megmutassa. Búcsúzáskor azt mondta a Laimina: – Amott a napon fekszik egy legény, ahhoz menj feleségül, mert én így gondolom jónak. Te nagyon szorgos vagy, ő elég lusta, jól összeillenek.

Ahogy a Laimina akkor elrendelte, ma is így történik.

31

AZ EGÉSZSÉG-FORRÁSA

Bolenitől lejjebb, déli irányban Bugetajs felé, a szántóföld közepén van a kőris-árok. Ez egy kis meredek partú, vagy nyolc méter mély, kőris- és más fákkal benőtt, háromágú árok. A kőris-árok keleti elágazásában észak felé van egy „fövő” forrás, név szerint az

Egészség-forrása. Sőt azelőtt Élet forrásának is nevezték. A távolabbi vidékeken nem ritkán csak egyszerűen bolensi forrásnak hívják.

Az Egészség-forrásának vize mindig mintha forna, télen sem fagy be, mert a víz hőfoka egész esztendőben változatlan. Az Egészség-forrása körülbelül egy ölnyi területű, húsz-harminc méter mély, világos homokos medrű. Egész esztendőn át szüntelenül buzog belőle a víz, olyan bőven, mint egy felborított teli vederből – ez a Raganite-csorgó, a varázserejű lány patakja.

Valamikor közvetlenül az Egészség-forrása mellett volt egy nagy kőrisfa, egy mélyen a forrás fölé nyúló nagy ággal. Arra a vastag ágra rá lehetett ülni, és ott látták néha a Laimát. Ma is magaslik ott a forrás mellett egy tíz méter magas kőrisfa, és egyik ága a forrás fölé hajlik. A kőrisfa olyan közel van a forráshoz, hogy úgy látszik, mintha a forrás vize a fából fakadna.

Minderről különféle regék maradtak fenn. Az egyik rege ezt mondja:

Egy nyári reggelen, napkeltekor ott ült a Laima a Kőris árok partján. Sírt, és a könnyei patakban folytak keletnek, a felkelő nap felé. Isten éppen arra ment, és megkérdezte, mért sír. A Laima ekkor elpanaszolta a bánatát: ő az embereknek jó életet és egészséget adott, de most sokan betegek, és ezért sajnálja őket. Ekkor Isten megparancsolta, hogy azon a helyen forrás fakadjon, és vize a Laima könnyeinek nyomán folyjon. Így keletkezett az árokban a Kőris-forrás és a patak, amely a nap felé folyik. A forrás és a patak vizének Isten csodatevő erőt adott: minden betegséget meggyógyítson, hogy a Laima soha többé ne sírjon. Azóta a Laima mosolyogva barangol, és gyakran eljárogat az Egészség-forráshoz, meg a varázserejű lány patakjához.

Két fiútestvér vadászni ment. Az erdőben szembetalálkoznak egy szukával.

– Lelőjem? – kérdezi az idősebbik testvér az öccsétől.

– Ne lőj le! – kéri a szuka. – Adok nektek három-három kutyakölyköt; az első kettő neve: Fogdmeg, a második kettőé: Tépjed, a harmadik kettőé: Vasatrágj. Az elsők, ha fognak, por kavarog, másiak, ha tépnek, recseg-ropog, harmadikak a fogukkal mindent megőrölnek.

Jó. Kis idő múlva egy farkassal találkoznak.

– Lelőjem? – kérdezi az idősebbik az öccsétől.

– Ne lőj le! – szólt a farkas. – Adok nektek egy-egy farkaskölyköt. Azok mindent kiszimatolnak.

Jó. Kisvártatva egy medvével találkoznak.

– Lelőjem? – kérdezi az idősebbik az öccsétől.

– Ne lőj le! – kérte a medve. – Adok nektek egy-egy bocsot. Azok mindenhová bemásznak.

Jó. Kisvártatva egy hiúzzal találkoznak.

– Lelőjem? – kérdezi az idősebbik az öccsétől.

– Ne lőj le! – szólt a hiúz. – Adok nektek egy-egy hiúzkölyköt. Azok bárkit széttépnek.

Jó. Kisvártatva találkoznak egy rókával.

– Lelőjem? – kérdezi az idősebbik az öccsétől.

– Ne lőj le! – szól a róka. – Adok nektek egy-egy kisorókát. Azok bárkit meggyógyítanak.

Jó. Kisvártatva egy szarvassal találkoznak.

– Lelőjem? – kérdezi az idősebbik az öccsétől.

– Ne lőj le! – szól a szarvas. – Adok nektek egy-egy szarvasborjút. Azok akármilyen terhet elbírnak.

Jó. Kisvártatva egy kecskével találkoznak.

– Lelőjem? – kérdezi az idősebbik az öccsétől.

– Ne lőj le engem! – szól a kecske. – Adok nektek egy-egy kecskegidát. Azok akárhová elszaladnak.

Jó. Kisvártatva egy nyúllal találkoznak.

– Lelőjem? – kérdezi az idősebbik fiú az öccsétől.

– Ne lőj le engem! – szól a nyúlszuka. – Adok nektek egy-egy nyúlfit. Azok bárki elől elfutnak.

Fogta mindegyik testvér a maga állatait, segítőtársait, és úgy határoztak, hogy elválnak egymástól. De elválás előtt megegyeztek, hogy mind a ketten beledöfik a késüket egy nagy tölgyfába; ha valamelyikük visszatér, és azt látja, hogy a testvéérének kése rozsdás, akkor tudni fogja, hogy a másik bajba jutott; ha fényes a kés, akkor tudja: a legeslegjobbban van. Az idősebbik testvér kerülővel indult, a kisebbik egyenest. Másnap az idősebbik testvér egy palotához ért. A palota teljesen kihalt volt: sehol egy lélek, csak egyetlenegy leány lakott benne:

– Kishúgocskám, hol vannak a többiek?

– A többiek egy fehér szarvas után iramodtak, és kővé változtak; apám is elment.

– Bizony, húgom, mert nem voltak segítők, de nekem van a soknál is több, majd én elfogom azt a szarvast.

Kimegy – hát a fehér szarvas éppen ott szalad el a palota előtt; nosza, a segítőtársaival utána. Hirtelen eltűnt a fehér szarvas. Az idősebbik testvér felnéz a magasba, és egy öreg nyárfa tetején egy csúf boszorkányt pillantott meg.

– Mássz le onnan, vén banya, mert érted küldöm a medvémet, az egyszeriben lehoz!

– Megyek, megyek, csak engedd meg, hogy a vesszőmmel megsuhintsam a társaidat, nehogy megharapjanak.

A legény megengedte, de mihelyt a boszorkány a vesszőjével rájuk suhint, valamennyi állat, segítőtárs kővé változott a gazdájukkal együtt.

Bizonyos idő múltán a fiatalabbik testvér visszatért a tölgyfához, és látja, hogy bátyjának kése egészen megrozsdásodott. Tüstént a bátyja keresésére indult, és elérkezett ő is ahhoz a palotához, amelyben a lány egyes-egyedül lakott.

– Kishúgocskám, hol vannak a többiek?

– A többiek egy fehér szarvas után iramodtak, és kővé váltak. Egyszer egy legény jött erre mindenféle állattal, a segítőtársaival, meg akarta fogni a szarvast, de nem úgy történt, ő is kővé változott.

– Az öcsém, az öcsém, hogy mentsem meg?

– Az öcsédet meg nem mented, inkább te menekülj innen, és engem is vigyél magaddal, ha lehetséges. Nem tudod, te legény, hogy milyen boszorkány ül ott azon a nyárfán. Egy szavába kerül, csak egyet suhint a vesszejével, és kővé változtat téged, engem, valamennyi állattal együtt. Ha ide néz, és csak észreveszi, hogy szóba álltam veled, megbosszulja. Fussunk, te legény, amíg nem késő!

Felült az öcs a farkas hátára, ölébe kapta a lányt, és elszáguldottak. Hirtelen megdördült a föld: a boszorkány száguld a

nyomukban. Látja az öcs, hogy a farkason nem menekülhet, lesiklott a farkasról, és a lánnyal együtt a medve hátán termett. De a boszorkány csak egyre közelebb és közelebb ér. Az öcs akkor a lánnyal együtt a szarvas hátára ült át. De a boszorkány csak egyre közelebb és közelebb ér. Szalad a nyulacska, ahogy a lába bírja, ugrik, szökell a kecskegida, amilyen csorsan csak tud, szaladnak a farkaskölykök, a medvebocs, meg a kistróka árkon-bokron át, csaúgy porzik a föld mögöttük. A hiúz botladozva, hanyatt-homlok iparkodik; Fogdmeg, Tépjed és Vasatrágj a fogukat csikorgatják. De hát mit tehetnek egymagukban? Már a szarvas-paripa is belátja, hogy a boszorkány mindüknél gyorsabb. Azt mondja akkor a fiatalabb testvérnek:

– Dörzsöld meg a jobb szarvamat, kefe támad, hajítsd hátra azt a kefét a bal válladon át, de vissza ne nézz!

Az öcs áthajította bal vállán a kefét, hát lám a háta mögött sötét, sűrű rengeteg támadt. De a boszorkány keresztültört rajta. Ekkor azt mondja a szarvas a legénynek:

– Dörzsöld meg a jobb szarvamat, fenőkő támad rajta. Hajítsd át ezt a fenőkövet a bal válladon, de vissza ne nézz!

A fiatalabbik testvér áthajította a fenőkövet a bal vállán, és lám a háta mögött egy nagy-nagy, iszonyúan magas sziklabérc támadt. De a boszorkány azon is átjutott. Akkor azt mondja a szarvas a fiatalabbik testvérnek:

– Dörzsöld meg a jobb szarvamat, kendő támad rajta. Hajítsd hátra ezt a kendőt a bal válladon keresztül, de hátra ne nézz!

Az öcs hátrahajította a kendőt a bal válla felett, hát lám a háta mögött tűzfolyam áradt. Ezen a folyamon a boszorkány már nem tudott átjutni.

Az öcs most lesiklott a szarvasról, és megpihent. De nem sokáig pihenhetek, mert valami kunyhót kellett építeni éjszakára. Mind munkához láttak hát. Uramfia, de gyorsan ment a munka: az egyik

cipel, a másik odahajigálja, a harmadik felemeli, a negyedik meghúzza, az ötödik felrakja, a hatodik tetőt fed.

Amikor mind lefeküdtek, akkor a szarvas kihívta a fiatalabbik testvért, és azt mondja neki:

– Most ölj meg engem, és ásd el a fejemet a küszöb alá, a törzsemet pedig a padló alá. És nesze ez a kis pántlika, ezt jól tedd el! Ha bármikor elhagyod ezt a kunyhót, akkor háromszor lengesd meg a pántlikát jobbról balra, kötözd vele a fejemet a törzsemhez, attól ismét életre kelek.

– Kedves szarvas, de hát mért öljelek meg téged, a megmentőmet?

– Ne butáskodj, talán rosszra tanítalak téged? Javadra lesz.

Az öcs tehát így cselekedett, és a pántlikát odakötötte az ablakra.

Reggel úgy gondolta, hogy az állataival, segítőtársaival vadászni megy, ne éhezzenek. A lány otthon maradt, és meglátta a pántlikát. „Ne heverjen hiába ez a szép pántlika – gondolta –, megkötöm vele a harisnyámat.”

Csakhogy miközben a harisnyáját megkötötte, meglengette a pántlikát jobbról balra. Abban a pillanatban vashíd keletkezett a tűzfolyamon, és a boszorkány átkelt rajta. Rárohannak az állatok, a segítők a boszorkányra. Az most nem bír velük, mert siettében a vesszejét a nyárfán felejtette, de ravasz ötlete támadt. Egykettőre nagy gödröt ásott, és az állatok, a segítőtársak, ahogy odamentek, egymás után beleestek, odamentek, beleestek. Amikor már mind bent voltak a gödörben, bumm! hetvenhét vasajtó csapódott rá – mi lesz most? Az öcs és a lány is benn van a csapdában. A boszorkány nevet, és mondja nekik: készítsenek forró fürdőt, mosakodjanak meg fehérre, akkor majd reggelire elfogyasztja őket. Nekiláttak a fürdő befűtésének, a boszorkány meg lefeküdt a napon aludni. A kemence

még meg sem melegedett; csak megjelenik a szarvas feje, és azt mondja:

– Ostobák, miért siettek azzal a fűtéssel? Fogdmeg, Tépjed, Vasatrágj már három vasajtót átrágtak. Húzzátok az időt, amíg minden ajtót átrágnak!

Alighogy a szarvas feje eltűnt, a boszorkány is megjelenik:

– Fekszem, fekszem, nem bírom kivárni. Mi lesz, mikor fűlik már be ez a fürdő?

– Egynek elég meleg már, de kettőnek még rá kell rakni.

– No, ha olyan sokáig tart, akkor nem kívánom egyszerre kettőtöket reggelire megenni!

Így szólt a boszorkány, azzal megragadta a lányt, és kitepte azt a fogát, amelyik színaranyból volt. Ezt a fogat maga a Laima ajándékozta a lánynak, ha nincs a szájában, a lány meghal. Így is történt. Ahogy a lány fogát kihúzta a szájából, a lány meghalt. A boszorkány vaskoporsóba fektette a lányt, és a keresztútnál elásta. Amíg a boszorkány ásott, a szarvasfej ismét megjelent.

– Fogdmeg, Tépjed és Vasatrágj újabb három ajtót átrágták.

A boszorkány futva jött vissza a lány sírjától, most még jobban megéhezett, így kiáltott:

– Gyorsan fűts, ha nem sietsz, úgy mosdatlanul eszlek meg!

– Mindjárt, mindjárt, csak még kicsit melegszik a víz.

A boszorkány lefeküdt a napon, és a szarvas feje megint megjelent:

– Fogdmeg, Tépjed, Vasatrágj már az utolsó ajtókat rágnak, várd a segítőidet!

Hamarosan mind ott voltak az állatok, valamennyi segítőtárs megjelent. Mind elbújtak valahová: a nyulacska alóca alá, a kecske az izzasztópad alá, a róka az ajtó mögé, a farkas a dézsába, a medve a kemencesutba, a hiúz a kemence szájába, Fogdmeg, Tépjed és Vasatrágj a fiatalabbik testvérrel együtt a kemence alá. Ekkor visszajön a boszorkány.

– Kész már végre? – kiáltja.

– Kész, kész, gyere csak be!

Reccs! az ajtó kicsapódik, és belép a boszorkány. Lett ott haddelhadd! Fogdmeg megragadta, Tépjed tépte, Vasatrágj marcangolta, a medve ütötte, a farkas cibálta, a róka harapta, a hiúz karmolta, a kecske öklelte, a nyulacska körülugrálta, a fiatalabbik testvér pedig a nagy falapáttal lapogatta; mégsem tudtak végezni vele, mert a fürdő ajtaja nyitva maradt, és a boszorkány elszaladt.

Mind örültek. De amikor az ifjabbik testvér elmondta, hogy a lánnyal mi történt, akkor az örvendező ábrázatok egyszeriben búsra váltak, és mind elhatározták, hogy megkeresik a lányt. A nyulacska legelől ugrál, a farkas és a kutyák a nyomokat szimatolják, szimatolnak, szimatolnak, amíg kiszaglásszák. A hiúz és a kecske tüstént kiásták a vaskoporsót, a medve kiemelte, Fogdmeg, Tépjed és Vasatrágj átrágták a vaskoporsót, a róka pedig a gyógyításhoz értő, meglelte a koporsóban, fejtől az arany fogat. Az ifjabbik testvér visszarakja a fogat, oda, ahonnan kivették, és lám, a lány ép és egészséges. Akkor a pántlika segítségével életre keltették a szarvast, és megindultak vissza a palotába, ahonnan jöttek. Az okos róka útközben azt mondja:

– Mindent ki tudunk szimatolni, mégsem jöttünk rá, hogy a boszorkány a vesszőjét a nyárfán felejtette. Miért kellett ilyen messzire futnunk?

– Sebaj, sebaj – felelte a szarvas. – Most megparancsoljuk a boszorkánynak, hogy vessző nélkül másszon le a fáról, és ha nem engedelmeskedik, akkor kidöntjük a nyárfát.

Jó. Megérkeztek a nyárfához. A boszorkány ott kuporog és nyögdécsel:

– Fázom, fázom! Engedd meg, hogy lemászak, és kicsinykét megsuhintsam az állataidat a vesszőmmel, nehogy megharapjanak!

De az ifjabbik testvér meg sem hallgatta, hogy mit fecseg, rákiáltott:

– Nehogy a vessződdel mássz le, inkább mondd meg nekünk, hogy ezek itt miféle kövek?

– Ezek emberek meg állatok.

– No jó, ha emberek meg állatok, hogyan szabadítsam meg őket?

A boszorkány sehogy sem akarta megmondani, de mert nem szólt, kezdték kidönteni a fát.

– Ne döntsétek ki, ne döntsétek ki, megmondom, meg! Markolj ki egy marék földet a nyárfa korhadt töve alól, és hintsd meg a köveket, akkor életre kelnek!

Így is történt. Megelevenedtek az emberek, életre kelt az idősebbik testvér, valamennyi állat, a szolgák, a lány apja, anyja és minden alattvalójuk; nagyobb nyüzsgés támadt, mint egy országos vásáron. Akkor mind körülvették a nyárfát, és ledöntötték boszorkányostul. Estében nem maradt ideje, hogy a vesszővel suhintson, de még csak a kezét sem emelhette fel. Az állatok rárohantak, és darabokra tépték. Az ifjabbik testvér feleségül vette a lányt, és a bátyjával együtt szeretetben és békeességben éltek a megszerzett kastélyban. Az após átengedte vejének az ország kormányzását.

Két lennyűvő munkás betért egy tanyára, és éjszakai szállást kért. A gazda azt mondta, hogy szívesen adna, de csak a gabonaszárító csűrben van hely, és ott szörnyű kísértetek járnak. – Csak jöjjenek – felelték a lennyűvők; somfabotokat vágtak, és bementek a csűrbe. Fogtak egy zsákot, és a fenekét kiszakították, aztán mind a ketten belebújtak a zsákba, úgy, hogy a lábuk és a törzsük bent volt, a két fej pedig kétfelől kilátszott.

Éjfélkor egy sereg ördög jött a csűrbe, és táncra perdültek. Egyikük meglátta a zsákot a lennyűvőkkel, összecsapja kezét csodálkozásában, odahívja a többieket, és most mind az alvókat bámulják.

– Eriggyetek a dédöregapánkért! – mondja az egyik ördög. – ő megmondhatja, hogy miféle szörnyeteg ez.

Hát eliramodnak az ördögfiak, és hamarosan vasrostélyon becipelik a csűrbe az öreg ördögöt. Egy fiatal ördög előhozott egy villát a pajta sarkából, feltámasztotta vele a vén dédöregapja szemhéját, és megmutatta neki a zsákban alvókat.

– Ménkő és szurok! – kiáltott fel az öreg ördög. – Kedves fiaim, most jaj nekünk! En már annyiféle állatot láttam, de mindnek két vége volt: a fejük, meg a farkuk-lábuk más-más végen, de ennek az állatnak mindkét végén feje van. De hisz ez mindjárt felfal!

Az ördögök hanyatt-homlok elrohantak, csak a vén dédöregapjuk maradt ott egymagában, mivel nem tudott járni; ez átkozta valamennyi ördögöt a pokollal együtt. No eljött a lennyűvők ideje! Fogták a somfabotjukat, és döngették az öreget, hogy csak úgy porzott; végül is ízzé-porrá zúzták.

Hát azóta egyetlenegy ördög sem mutatkozott többé a csűrben.

Egyszer a tengerben akkora halat láttak, hogy borzalom: az uszonyai sűrű erdőként meredeztek, és a teste olyan nagy volt, hogy a farka végét nem is láthatták. A hal fiai is vele voltak. És már bedugta fejét a Daugava torkolatába. Szerencse, hogy nem úszott feljebb, különben Rigát elöntötte volna az ár. A nagy hal napokig ott úszkált a tengerben. Végül egész hadsereget küldtek hajókon, hogy a nagy dögöt megöljék. De egy öreg katona azt mondta:

– Ne bántsátok, különben egyet csap a farkával, kiloccsan a víz, és az egész világot elborítja.

Nem is bántották, és jó, hogy így volt. Később a hal elúszott, de közben elnyelt egy halászt csónakostul. A halász különben sértetlen maradt, ámde a hal gyomrában nagyon sötét volt, és meg is éhezett. Eszébe jutott, hogy a csónakjában van fa, a zsebében pedig tűzszerszám. Tüzet rakott, meggyújtotta, aztán jó zsíros falatokat szelt a halból, megsütötte és derekasan nekilátott. A hal fájdalmat érzett, ezért fényes nappal kiokádta.

35

HOGYAN TALÁLTAK KI DUNDAGA VÁRÁNAK NEVÉT?

Ott ahol most Dundaga vára áll, régen egy ingoványos hegy volt. Egyszer egy fiú disznókat őrzött a hegy közelében; hirtelen csak úgy eltűnt egy fekete kan, mintha a föld nyelte volna el. Gondolta a fiú: hazaszalad, és elmegy megnézni – nincs! Egész délután kereste; csak nincs és nincs, sehol. Estefelé előbújik a kan egy rejtett üregből a hegy lábánál, és csak szuszog, úgy teleette magát. A fiú néz, hogy mi lehet abban az üregben. Bemászik – nem is üreg az, hanem egy egész barlang, nagy csúrral, lovakkal, tehénistállóval, de valamennyi jószág élettelen. Nem messze az istállón túl pompás vár. A szobákban terített asztaloknál ember ember mellett ül, de ezek is mind élettelenek. Napszálltakor a fiú hazaterelte a disznókat, és elmondta a háziaknak, hogy mit látott, de azok kinevették: miket fecseg, felnőtt embereknek akar dajkameséket mondani! – Dehogyan! – a fiú legyintett, és lefeküdt aludni. De álmában megjelent egy kis töpörödött öregember, és így szólt: – Hallgass

rám, te fiú, reggel, ahogy a disznókat kihajtod, bújj be a barlangba, menj a várba, mássz fel a vártoronyba, és kongasd meg azt a két harangot, amelyek ott lógnak, és tisztelettel hallgasd meg a szavukat, hogy mit mondanak!

A fiú reggel felkelt, de többet egy szót sem szólt az otthoniaknak az előző nap látott csodákról; minek tátsák a szájukat; ha elmondja, hogy mit álmódott, a felnőttek megint csak kinevetik. Semmi szüksége rá! Inkább csendesen kihajtja a disznait, és teszi a maga dolgát. Igen, hát felment a vártoronyba, felnéz: bizony ott az a két harang. Megkonganatja – hallgatózik egy darabig –, mintha az egyik harang azt mondaná: „Dun, dun!” – a másik meg: „Danga! Danga!”

– Hiszen ezek azt kongják, hogy: „Dundaga! Dundaga!” – A fiú akaratlanul nevetett magában. De alighogy ezt kimondta, a vár kiemelkedett a levegőre, az emberek és állatok megelevenedtek: a fiú pedig kővé változott. A fiú kitalálta a vár nevét, azért hát az kiemelkedett. A követ meg sokáig őrizték a Fiú-hegyen, és az emberek áldozatot mutattak be télen-nyáron.

HOGYAN VETTÉK MEG RIGA FÖLDJÉT?

A régi időkben a németek kitervezték, hogy felépítik Rigát, de nem volt földjük. Minden föld a letteké volt. A németek mindenképpen rá akarták beszélni a letteket, hogy adjanak el földet, de a lettek csak nem és nem. A német akkor ravaszsághoz folyamodott. Csak annyi földet adjanak el neki, amennyit egy bika bőrével kijelölhet! A lettek gondolkoztak, gondolkoztak: no ez nem sok, odaadják! Jó áron megegyeztek. De mit csináltak a németek: Nem egészben terítették le a bőrt, hanem számtalan sok kis csíkra vágták, egyik végüket a másikéhoz kötözték, aztán fogták, és nagy darab földet körülkerítették. A lettek igencsak dühösködtek, de a németek azt mondták: amiben egyszer megegyeztünk, az marad. Hát a lettek semmit sem csinálhattak. Bele kellett törődniük. Olyan nagy is volt a régi Riga.

RIGA BEVÉTELE

Régen Rigát nem tudta bevenni semmiféle hadsereg. Egy nő uralkodott felette, az tudós boszorkány volt. Az oroszok sokszor megpróbálták Rigát elfoglalni, hol föld alatti utakon, hol a föld színén próbálkoztak, de minden hiába. Az a nő, a parancsolója, szarkává változott, és felettük keringve csaknem az egész hadsereget elpusztította.

Az orosz cár már az összes katonáival együtt el akart vonulni; ekkor előállt egy katona, Péter nevezetű, és azt mondta: – Én be tudom venni Rigát, de akkor három nap múlva meghalok. Ez a szarka, amelyik itt kering, ez nem hagy bennünket győzni, ő Riga parancsolója. Ha én ezt a parancsolót megölöm, Riga megadja magát. De én akkor meghalok. – Az orosz cár temérdek kincset ígért a katonának és a rokonainak, ha a szarkát megöli. De a katona azt felelte: – Nincs énnekem se gyereke, se rokonom, egy szál magam vagyok. De ha te, cár, megígéred, hogy templomot építesz, és azt az én nevemről Péter-templomnak nevezed el, akkor megölöm azt a szarkát. Csak kilenc ezüstgolyóra van szükségem, egyik a másikánál háromszorta nehezebb legyen. Ezenkívül mindegyik golyóra véssenek rá három jelet. – A cár mindent megígért, csak hogy Rigát elfoglalhassa. Ekkor a katona kijelentette: – Még egy rohamot kell indítani Riga ellen, hogy a szarka felénk kirepüljön, és megölhessem. – A cár megadott neki minden szükségeset, és rohamot indított, ő maga pedig csak nézte, hogy mi sül ki belőle. A szarka kirepült, és Péter rálőtt, a szarka meg Péterre: a két golyó, Péteré meg a szarkáé, egymáshoz koccant. Másodszor lőttek: megint összeütődtek a golyók; de Péter golyója már kissé visszalökte a boszorkány golyóját. Péter harmadik golyója még messzebbre lökte vissza a boszorkány golyóját. És így egyre messzebb és messzebb, míg végül mindkét golyó a boszorkány mellébe fúródott: a boszorkány lezuhant és kimúlt; ekkor Riga megadta magát.

A cár megépíttette a templomot, és a győztes katona nevéől Péter-templomnak nevezte el. Ez a templom ma is megvan Rigában. De a boszorkány minden Szilveszter éjjelén kikéi a Daugavából, és kiált: – Riga készen van-e? – Egy másik hang felel rá: – Még nincs! Még Péteré! – Ha majd egyszer a hang azt feleli: – Készen van! – akkor Riga minden benne élővel együtt elsüllyed, és a boszorkány tanyájává lesz.

38

KAZUMDURUMS

Hajdanában ezen a vidéken a lengyelek az oroszokkal csatáztak. Egyszer a lengyelek a keipenei birtok pajtaiban ütöttek tanyát, és az egész vatranei járást ki akarták fosztani. A vatraneiak, ahogy ezt megtudták, mind elmenekültek az erdőbe. Csak egy gazda, az öreg Caune nem volt otthon, mert éppen Rigába ment. Amikor hazaérkezett, és kezdte a lovát kifogni, látja, hogy az úton nagy csapat katona nyargal. Megijedt az öreg Caune, felszaladt a padlásra, és a szalmába bújt, de a katonák észrevették, hogy van ott valaki, és keresni kezdték. Mindenfelé keresték, a padlásra is felmászottak, szuronyal döfködtek a szalmába, de nem találták meg az öreg Caunét. Lementek, megint mindent átkutattak, de az öreg Caunét sehol sem találták. Megint felmentek a padlásra, még jobban feltúrták a szuronyukkal a szalmát, és végül megtalálták az öreg Caunét. Megkérdezték: – Hogy hínak? – Kazumdurums! – válaszolta. Akkor a katonák minden vagyonát összeszedték, és szekerekre rakták. Az öreg Caunénak is volt egy szekere. Amikor már minden szekér megtelt, akkor elhajtottak a táborukba. Már sötétedett, lassan leszállt az éj, és sűrű erdőben vitt az út. Ahogy ott hajtottak, az öreg Caune a szekérről titkon egész kenyereket meg húsokat dobált le a földre. Aztán pedig elfutott az erdőbe. A katonák semmit sem vettek észre, csak tovább hajtottak. Az öreg Caune összeszedte a ledobált kenyereket meg a húst, és biztos helyen ehejtette mindezt. Volt miből megélnie, de nagyon sajnálta a lovát, amit a katonák elvittek. Egyre csak a lova után búsult, mert nagyon

okos ló volt: ha az öreg Caune csak egyet füttyentett, a ló halkán felnyerített válaszul.

Éjjel azt gondolta az öreg Caune: lesz, ami lesz, él-e vagy hal, ő bizony visszaszerzi a lovát. Elment Keilenébe, a lengyelek táborába, ott már minden katona aludt. A lovak a táboron kívül voltak kikötve, de az ő lova nem volt ott. Körülnézett az öreg Caune, és látta, hogy a gabonaszáritó pajtában is vannak lovak. De a pajta ajtaja előtt katonák aludtak, és az öreg Caune nem mehetett be. Nem volt mit tennie, az öreg Caune csendesen átlépett a katonákon, és szerencsésen bejutott a pajtába. De a lovát nem ismerhette meg, mert mind ugyanolyan színűek voltak, mint az ő lova. Halkan füttyentett, mire a ló tüstént felnyerített. Akkor az öreg Caune odament a lovához, eloldotta, gyorsan felült rá, és uzsgyi, kifelé! Átugratott az alvó katonákon, és az erdő felé vágatott. A lengyelek felriadtak, utánaeredtek, kiabáltak: – Kazumdurums! Kazumdurums! Várj meg! – Caune rájuk se hederített, csak vágatott, amíg be nem ért az erdőbe, a lengyelek utána, de üthették már bottal a nyomát! Utána is lőttek, de egy golyójuk sem talált.

Így hát az öreg Caune a lovával együtt elmenekült a lengyelektől, és a ledobált kenyéren és húson élt, amíg átvonult a harc.

PÉTER OROSZ CSÁSZÁR VIDZEMÉBEN

Réges-régen egyszer Péter orosz császár összevezetett Vidzeme nagyuraival, és azt mondta nekik: – A balti tartományokban csak vizet, földet meg köveket hagyok! – De első ízben, amikor sereggel jött, nem ért el semmit; amikor másodszor jött, azt mondta: – Senkit sem üldözök, de aki közelembre jön, nem kímélem. – Harmadszorra jövet azt mondta: – Legyen csak a pásztor az útszélen, a szántóvető a mezőn, én senkit sem bántok, de ha Isten segít, akkor innen veszek feleséget magamnak!

Ez alkalommal a hadsereg el is jutott a lielvardei várhoz. De azt jól megerősítették a németek sánccal és árkokkal, és a hadsereg hasztalanul ostromolta. De egy éjjel az oroszok a sapkájukban és a köpenyük sarkában összehordták az úgynevezett Kerekdombot, és hajnalban arról a dombról ágyúzták a várat. Ez használt: a falak tüstént leomlottak, a németek széttárt karral zuhantak a Daugavába. Ezek a vízbefúltak a mai napig is még éjfélkor a régi vár ablakaiban fészülködnek.

Péter császár pedig kihirdette, hogy minden lett hajadon, akinek különös ismertetőjele van, menjen el hozzá. Egy hajadonnak, Katrinának, fülönfüggői voltak; Péter őt választotta hitveséül. Ez a hajadon akkor Kis Staldatiban lakott, amikor pedig a császár feleségül választotta, akkor építtetett neki az Ogre folyónál, a Nagy Staldati majorral szemben egy fürdőházat. Ennek a fürdőháznak a gerendái még nem régen is láthatók voltak.

Sok évvel később egyszer Katrina Pétervárról írt a rokonainak Lielvardébe, hogy menjenek hozzá Pétervárra, de azok már meghaltak. Csak egy nőrokona élt, ez a levéllel elment a paphoz, hogy olvassa el, mi van benne. A pap csak belepillantott, és a kemencébe dobta.

40

HOGYAN ÍRT A PARASZT LEVELET A CSÁSZÁRNAK?

Egy parasztnak az uraság disznai kitúrták a krumpliját. Magánál az uralkodónál kívánt panaszt tenni, azért nekifogott, hogy levelet írjon a császárnak. Fogott egy papirost, és rajzolt rá nagyon kicsi pontokat, nagyobb karikákat meg igen nagy pacákat. Ugyanakkor az uralkodó sétálni ment, és véletlenül összetalálkozott a paraszttal, akinek a krumpliját kitúrták, és aki éppen a panaszát írta. Az uralkodó, ezt látván, megkérdezte: – Mit csinálsz itt?

Panaszlevelet ír a császárnak! A császár megnézte, semmit sem értett belőle: csupa petty tarkállik a papíron. De a paraszt megmagyarázta: – Ezek a legkisebb, apró pontocskák az uraság

malacai, ezek a nagyobbak az uraság disznai, de ezek a csöpp karikák az én krumplicaim, amelyeket az uraság disznai – hogy dögnének meg! – kitúrtak, és most ebből megértheti, mekkora kár ért engem, ezért panaszlevelet viszek a császárnak. – Nem ismerte fel, hogy magával a császárral beszél.

– Jó! – biztatta a császár. – Vidd csak el neki!

Másnap, amikor a paraszt az uralkodóhoz ment, az ajtónállók nem akarták beengedni, de a császár tudva, miről van szó, megparancsolta, hogy engedjék be.

A paraszt belépett, földig hajolt, és a császárnénak meg a császárkisasszonyoknak egy-egy marék répát szórt az ölébe, mondván, hogy fogadják el az ajándékot, és hogy amikor fonnak, akkor igen jó azt rágcsálni, mert az ilyen ízletes répától, mint ezek, rengeteg nyál képződik, és a fonó nőknek éppen ez kell. Így szólt, majd a másik irányba fordult, és átadta a panaszlevelét a császár szolgálóinak. Átadta, de elolvasni egyikük sem tudta. Ekkor a császár úgy tett, mintha haragudnék, és azt mondta a szolgálóinak: – Adjátok ide nekem, ti semmihez sem értetek. Ha ilyen levelet nem tudtok elolvasni, minek eszitek akkor a kenyereket? Nézzétek, ez áll itt: ezek az apró kis pontok a panaszos burgonyái, ezek a nagyobbak az uraság malacai, ezek az igen nagyok az uraság disznai: de a disznók és a malacok kitúrták ezeket a burgonyákat, különben nem látszanának: a földben volnának, most pedig látszanak, mert kitúrták őket. Én pedig megparancsolom, hogy az uraság mindezeket a burgonyákat becsületesen megtérítse.

Mind elálmélkodtak a császár bölcsességén, hogy ezeket a pöttyöket így el tudta olvasni.

A DUNDAGA VÁR ZÖLD LEÁNYA

Azelőtt, a régi időkben, a Dundaga vár urainak nem állt jogukban a lányaikra örökséget hagyni. Ha nem volt fiuk, akkor az egész vár

minden vagyonnal együtt valamelyik férfirokonra szállt. Márpedig a Dundaga vár urainak sok ideig nem volt fiuk, mintegy a bosszantásukra csak lányok és lányok születtek. Búsultak az uraságok, amiért az egész örökség nem az ő gyermekeiknek jut, hanem másoké lesz. Egyik uraságnál is megint így esett. Már három vagy négy lánya volt, de fia egy sem. Pedig már jól bent járt a korban. Bánatában éjszakákon át nem aludt. Egyik éjjel is így töprenkedett, hogy már nemsokára meghal, de örököse nincs. Nem bírta a szobában megmaradni, és kiment sétálni a várkertbe. Éjfélre járt már. Sétált, sétálgatott. Egyszerre csak honnan, honnan nem, egy kis törpe toppant elébe. Megkérdezte az uraságot, hogy mi bántja, mért nem alszik éjjel. Az uraság elmondta a törpének a bánatát: hogy már öreg, de nincs örököse, megint minden vagyonát a várral együtt másra kell hagynia. A törpécske nevetett, és így szólt: – No ez nem nagy baj. Csak engedd meg nekünk, törpéknek, hogy egyik éjjel a te nagy termedben lakodalmat tartsunk, és ügyelj rá, hogy senki meg ne lássa, mit csinálunk ott, akkor fiad lesz. – Az uraság igen megörült, és megígérte, gondja lesz rá, hogy senki ne menjen oda nézelődni, hogy mit csinálnak. Hamarosan érkezett az az éjjel, amelyiken a törpék a lakodalmukat ülték. Az uraság már előbb mindent bezárt, és megtiltotta, hogy aznap éjjel bárki csak a közelébe is menjen a nagy teremnek. Mindenki tudta, hogy az úr igen haragos természetű, és aki nem engedelmeskedik neki, annak jaj, ezért mind engedelmeskedtek a parancsának, és senki sem ment oda megnézni, hogy mi történik. Hanem hát a kertésznek volt egy lánya, a lovásznak pedig egy fia, ezek ketten minden éjjel a kertben sétáltak. Sétálnak, sétálnak, hát látják ám, hogy az uraság nagy termében olyan fényesség van, amilyent még életükben nem láttak. A legény igencsak le akarta beszélni a lányt, de az megkötötte magát, és mindenáron látni kívánta, hogy mi történik ott a teremben. Felkapaszkodott egy ablakhoz, és benézett: hát a törpék lakodalmat ülték! Minden jó lett volna, de éppen abban a pillanatban, amikor a kertész lánya az ablakon benézett, az egyik törpe az ugrádozásában elesett. Ettől a kertész lányának nagy nevetés támadt, és hangosan felkacagott. Tüstént minden elsötétült, és a törpék hanyatt-homlok szétszaladtak. Csak az öreg törpe maradt ott, ez odament a kertész lányához, és így szólt: –

Amiért ezen az éjszakán nem álltad meg, hogy ne nézelődj, holtod után is minden éjjel bolyongani fogsz, és elrabolod a mások nyugalmát. – Azzal az öreg törpe is eltűnt. A kertész lánya ezután hamarosan meghalt. És beteljesült, amit az öreg törpe mondott: a kertész lánya éjjelente összevissza bolyong. Ugyanaz a zöld ruha van rajta, amelyiket mindig viselt, és ezért „zöld szűz”-nek nevezik.

A következő éjjel a törpe megjelent az uraságnál, és azt mondta: – Te nem tudtad az ígéretedet megtartani, ezért nem lesz fiad, de még az utódaidnak sem. Akkor lesz csak fiuk az utódaidnak, ha majd a nagykapu melletti kövön akkora nyírfa nő, amelyik már alkalmas egy bölcső felakasztására. – Azóta a nagy kapukövön ki is nőtt egy kis nyírfa. Már eléggé megnőtt, és ha le nem törik, akkor hamarosan akkora lesz, hogy fel lehet rá akasztani egy bölcsőt. De nem tudom, hogy nem törte-e már le valaki, és ha még megvan, akkor vajon valamelyik uraságnak birtokába jut-e valaha is Dundaga vára.

42

AZ EMBER KITALÁLJA AZ ÖRDÖG ÉLETKORÁT

Egyszer egy ember mendegélt az erdőben. Erdőkerülő volt, vagy miféle, vagy talán csak úgy sétálgatott. Egyszer csak szembe találkozik az erdőn az ördöggel. Az ördög odamegy hozzá, és azt mondja neki:

– Ha kitalálod, hogy hány éves vagyok, adok neked három zsák pénzt!

Az ember azt gondolta, hogy a pénz igen kapóra jönne, hát még három zsákkal. Hej, úgy élhetne akkor, ahogy kedve tartja, de vajon hogy tudja meg, hány éves az ördög? Elgondolkozott, és azt mondta:

– Ma nem találgatok, de reggel gyere ugyanerre a helyre, akkor megmondom, hány éves vagy.

Az ördögnek volt ráérő ideje, hát megígérte, hogy másnap eljön. Megegyeztek az időben is, hogy mikor találkoznak. Az ember ért oda elsőnek, a bokrok közé bújt, és várta az ördögöt. Amikor az ördög közeledett, az ember a bokrok közt elkezdett kakukkolni, mint a kakukkmadár. Az ördög hallgatta, hallgatta egy darabig, majd felkiáltott:

– Mi a csoda, kilencvenkilenc évet megértem, de még sohasem hallottam kakukkszót télen!

No, így már egészen könnyű volt az ember dolga. Odament az ördöghöz. Az ördög megkérdezte, megmondaná-e most már, hogy ő hány éves. Az ember jól megnézte, és azt mondta:

– Hát, úgy nézem, kilencvenkilenc éves vagy.

Az ördög ugyancsak elcsodálkozott, hogy az ember ezt honnan tudja. De most már nem volt mit tennie, meg kellett adnia a pénzt. Elhozta a három zsákot, és az ember attól fogva bőségben élt. Semmiben sem szenvedett hiányt.

43

A LESTENEI ÖREG FIRKSS

A lestenei birtok ura, az öreg Firkss, életében nagy varázsló volt, és halála után is meg-megjelent egynémelyik béresének vagy rokonának. Egyszer ősszel a fűtő késő éjjel a gabonaszárító csűrben ült, és a kemencét fűtötte, hogy reggelre a csűr jó száraz legyen. Ott üldögélt, répát sütött, és vacsorázni készült. Egyszerre csak hallja, hogy a szérűn csépelni kezdenek, csak úgy dong. Hirtelen kicsapódik az ajtó, és az öreg báró lép be rajta. A fűtő oda se neki. Ha jött, hát jött. A báró, úgymond, báró marad éltében, holtában. – Mit csinálsz itt? – kérdezi a báró. – Mit csinállok? A kemencét fűtöm. – És mit eszel? – Répát, nagyságos uraság. – Hát húsdod nincs? – Nincs énnekem, honnan venne húst a szegényember? – Na jó, jó, gyere velem a fészerbe! – A fészert felé indul, hát amint odaér az ajtajához, amelyet éjjel-nappal reteszre zártak, az magától kinyílik. A

fűtőnek tátva marad a szája. Bementek a fészerbe, és a báró leakasztott egy nagy darab húst. – Van késed? – Nincs, nagyságos uraság. – No se baj – mondta a báró, azzal kitátotta a száját, és kihúzott egy akkora nagy fogat, mint egy disznó agyara. – Jaj, Uramisten, de nagy fog! – kiáltott fel rémülten a fűtő. De ahogy ezt kimondta, az uraság haragosan felkiáltott: – No hát akkor adjon neked húst a Jézus Krisztus! – és eltűnt a fészerből. A fűtő ijedten az ajtóhoz megy, de az megint zárva volt, mint mindig, és nem nyílt ki, akárhogy is kiabált, dörömbölt. Másnap engedték ki csak a béresek.

44

AZ ÍTÉLETHEGY

Alsvanga közelében van az ítélethegy, ez a monda szól róla:

Sverins kemény uraság volt, minden csekélységért verte az embereit. Amiért katolikus hitre tért, és elűzte a lutheránusokat meg más embereit is, ellenségei támadtak mind az urak, mind a parasztok közt. Egyszer néhány bátor legény elhatározta, hogy megölik az uraságot, de ismeretlen okból ez nem sikerült nekik. Az uraság megtudta a dolgot, hívatta a bátor legényeket, és megkérdezte, hogy melyikük mert fellázadni ellene. Halotti csönd támadt. Végre két fiatal legény jelentkezett: – Mi voltunk! – Az uraság az ítélethegyen fejüket vétette. Az egyik levágott fej háromszor a magasba szökkent, és így kiáltott: – Igazságtalanság! – A lefejezetteket ott, az ítélethegyen elföldelték. A sírhalmukon két nyírfa nőtt, és az ágaik közt emberi arcok látszottak.

A hegy tetején ma is ott magaslik két ágas-bogas forradásos nyírfa. Valószínűleg ezektől eredt a nép képzeletében a kivégzett emberekről szóló monda.

45

AZ ÁRPA ÉS A BÚZA

Mondja az árpa a búzának:

– Gyerünk, búza, oda, ahol az arany van!

Feleli a búza:

– Buta vagy te, árpa, mért hajhásznánk az aranyat? Mi magunk vagyunk az arany.

46

A RIGAI BÉKA MEG A LIEPAJAI BÉKA

Élt a régi időkben két béka. Egyik Rigában élt, a másik Liepajában. Egyiknek az furdalta az eszét, hogy milyen Rigában az élet, a másik meg azt gondolta: jó lenne megnézni, hogy élnek Liepajában, és hogy milyen is az a Liepaja.

Megy a béka Liepajából, megy, mendegél, míg felér egy magas dombra, és látja, hogy egy béka ugrál vele szemben Riga irányából.

– Honnan jössz? – kérdezi a liepajai béka.

– Megyek megnézni, hogy milyen is az a Liepaja – mondja a rigai béka.

– Én meg éppen Rigába megyek – feleli a liepajai béka.

Hát elbeszélgettek arról, hogy milyen hosszú út áll előttük, mennyi rettegést állnak ki a gólyák miatt, és szenvednek az utak mély kátyúitól.

– Várj – szolt az egyik béka – , mi lenne, ha a dombtetőn felágaskodnánk, és megnéznénk, hogy mi látszik ott, akkor nem kellene olyan hosszú utat megtennünk a városig.

Úgy is lett. Mindketten felágaskodtak, egymással szemben. És mit láttak?

A rigai béka azt mondta:

– Hallod-e, testvér, a te Liepāj ád szakasztott olyannak látszik, mint az én Rigám.

A liepajai béka meg azt mondta, hogy Riga úgy hasonlít Liepajához, mint egyik tojás a másikhoz.

– Ha így van ez a világ berendezve, akkor nem érdemes az utat folytatnunk – mondta a két béka. De azt elfelejtették, hogy a szemük a fejük búbján van, és mikor a hátsó lábukra ágaskodtak, nem előre néztek, hanem hátra.

Ezért hát a mai napig együk béka sem tudja, hogy Riga nem hasonlít Liepajához.

47

MIÉRT PIROS A VÖRÖSBEGY FEJECSKÉJE ÉS MELLE?

Egyszer a kis Jézus édesanyjával, Szűz Máriával kiment fűvet szedni. Szűk hegyi ösvényen mentek. Az ösvény egyik oldalán meredek szakadék volt, a másikon sziklafal és tövises bozót húzódott. A gyermek lábacskaiba tövis fúródott, úgyhogy nem bírt tovább menni.

Édesanyja leült egy kőre, és megpróbálta a tövist kihúzni, de nem tudta, és a gyermek fájdalomában sírt. Az édesanya sajnálta fiacskáját, és nagy könnyek hullottak szeméből. Egy kis madár, amely éppen ott szállt le egy bokorra, látta mindezt. Odaröppent, kedvesen csicssergett, nézte a bánatos anya szemét, és nézegette a gyermeket. A kis Jézus, amint a madárkát megpillantotta, felkacagott, és azt mondta:

– Ne sírj, anyácskám, a madárka segít rajtunk!

A madárka pedig mintha megértette volna a kicsi hívását, gyorsan ott termett, és a csőröcskéjével kihúzta a tuskét. Közben Jézus lábacskaiból két picinyke vércsepp hullott: az egyik a

madárka fejére, a másik a mellére csöppent. A kis Jézusnak igen tetszett az így megszínesedett madárka, és így szólt:

– Kedves madárka, annak emlékére, hogy rajtam segítettél, te és utódaid mindig viseljétek ezeket a kis piros jeleket.

Így hát minden vörösbegy megszínesedett.

48

HOGYAN TANULTAK MEG ÉNEKELNI A MADARAK?

Isten már megteremtett minden állatot és a madarakat is, de a madarak nem tudtak énekelni. Isten elküldte a madarakat az emberekhez, hogy tőlük tanuljanak meg énekelni. Hát mind el is mentek. Egyik egy tanyára, a gazdasszonyhoz, másik a mezőre a szántóvetőkhöz, ki hol gondolta, hogy szép éneket tanulhat.

A varjú egy tanyára ment. Amikor az udvarra berepült, a gazdasszony éppen a gyereket szidta, amiért lenyalta a túrót, és a kenyeret nem ette meg. Így korholta: – Kár, kár, hogy pákosztos vagy. A kenyérlét otthagyni kár.

A varjú nagy örömmel elrepült, mert azt hitte, hogy most már igen szépen fog énekelni. Egy karóra szállt, és rázendített. De semmi másra nem emlékezett, mint: – Kár, kár, kár...

A fecske is egy tanyára repült el, éneklést tanulni. Amikor a házba berepült, az anyánál vendégek voltak. Az anya kiment, kikísérte a vendégeket. A gyerekek magukra maradtak. Azok nyársra tűzték a húst, és a kemencében sütötték, úgy, hogy a zsír a tűzbe csörgött. Amikor az anya visszatért, a fecske sietett elmondani ezt. A léckerítésre telepedett, és rákezdté:

Míg az anyjuk odakint járt,

Húst sütnek a gyerekek,

A zsír a tűzbe csöpögött –

Csirip, csirip, csirr!

Az anya megszidta a gyerekeket. Ez nagyon tetszett a fecskének, mert a gyerekek elpusztították a fészket. Ezért sokszor elmondta egymás után, és megszokta, hogy folyton a gyerekeket vádolja.

A kakukk egy szántóvetőhöz repült, és kérte, hogy énekeljen. A szántóvető öreg volt és süket, és nem jól hallotta. Megkérdezte: – Mit, mit mondtál? A kakukk megismételte, hogy énekeljen, de az öreg most sem hallotta, és felkiáltott: – Mi, mit mondtál? Szólj, te kuka! – A kakukk megmérgeződött, és csúfolni kezdte a szántóvetőt, ilyenformán: – Ku-ka! Ka-kukk! Ka-kukk! – De az ember csak nem hallotta meg, most sem.

A kakukk elrepült, csúfolódva: – Ku-ka! Ka-kukk! – és még mindig csúfolódik.

A barázdabillegető is egy szántóvetőhöz repült, tisztelettel a háta mögé állt, és várta, hogy énekelni kezdjen. A szántóvető aznap haragos volt, mert lucernást szántott, az ekevas minduntalan fűszálakat tépdeszt ki, és meg kellett tisztogatni a gyökerektől, amelyek hozzátapadtak. A barázdabillegető hiába fülelt, éneket nem hallott, csak az ekevas csikorgását, amikor a szántóvető a gyökereket lecibálta.

A barázdabillegető elrepült, és megpróbálta ezt utánozni: döcögösen lépegetett, mint a szántóvető, és olykor úgy csikorgott, mint az ekevas. Isten nézte, és nevetett. Nagyon tetszett neki. Azt gondolta: billegjen csak mindig így és csikorogjon! Ezért van az, hogy a barázdabillegető így sétálgat, egyik lábáról a másikra billeg, és időnként csikorog.

A fülemüle egy pásztorlányhoz repült, és segített neki a nyáját őrizni. A pásztorlánynak ez igen tetszett. Egész idő alatt dalolt, a fülemüle pedig hallgatta. Ezért a fülemüle is mindenféleképpen tudja cifrázni.

A rigó a legényekhez repült éjszakai legeltetéskor. De azok csak füttyörésztek. Sorra vették a dalokat, és egymás után elfüttyülték mindet. A rigónak ez igencsak tetszett. Elkezdett velük füttyörészni. Így hát a rigó is minden dalt elfüttyül. Attól fogva a rigó barátja a legényeknek. Ezért a legények még ma is emlékeznek a régi barátságra, és kikeletkor dúcot építenek neki.

A bíbicek is megtanultak énekelni. De egyszer egy szarka repült oda Rigából, és elmondta, hogy a rigó és a fülemüle énekét egész Riga dicséri. A bíbic irigy lett. Azt mondta: – Ha az én nevemet senki sem emlegeti, akkor magam fogom emlegetni, és folyton azt kiáltom: Bí-bic! Bí-bic!

Meg is teszi, és ezt kiáltozza: – Bí-bic! Bí-bic!

Egyszer a kecskefejő a fülemülével vitába szállt, hogy melyikük énekel szebben. A kecskefejő azt mondta, hogy ő énekel szebben, a fülemüle pedig, hogy ő. Így vitatkoztak egész nap késő estig, de csak nem tudtak megegyezni.

Akkor a fülemülének jó ötlete támadt. Azt mondta, hogy amelyikük reggel előbb kel fel, és énekel, az lesz a győztes. A kecskefejő beleegyezett, és mindketten aludni tértek.

A kecskefejő még édesen aludt, amikor a fülemüle már a szántóvetőket és a pásztorokat megénekelte. Éppen az aratókat énekelte, amikor a kecskefejő felébredt, és bosszúsan csak így énekelt: – Br – tr-trrr! – És ez lett a szokása.

VERT VISZI A VERETLENT

Egyszer egy róka talált néhány halat, elcipelte egy szénakazal tövébe, és evéshez látott. Arra megy az éhes farkas, látja, hogy a róka eszik, közelebb megy, és köszönti:

– Adj isten, koma!

– Adjisten, koma, adjisten! – feleli a róka.

Kéri a farkas:

– Kedves koma, adjál nekem legalább egy halacskát!

– Eredj, koma, fogj magadnak! – feleli a róka. – Nehezen fogtam.

– Kedves koma, én nem tudok, taníts meg! – könyörgött a farkas.

– Jó! Nézd, a falu mellett van egy tó, léket vágtak rajta. Eredj lógasd bele a farkadat éjszakára, sok halat fogsz, meglásd.

A farkas megfogadta a tanácsot. Éjjelre kimegy a lékhez, belelógatja a farkát, és leül. Éjjel nagy hideg lett, a lék kezdett befagyni, és a farkasnak belefagyott a farka. Rángatja a farkát, megrángatja – nehéz. Biztosan sok hal harapott rá.

„No, csak harapjanak még” – gondolja a farkas, és tovább üldögél.

Reggel felé odaszalad a róka, és megkérdezi:

– No, hogy megy, koma, harapnak?

– Harapnak, koma, harapnak! – feleli a farkas.

– No jó! Üldögélj csak, még több harap! – tanácsolta a róka, cs elszaladt. De nem az erdőbe. A ravaszdi a faluba szaladt, elmondta az asszonyoknak, hogy a farkas felkavarja a lék vizét.

Az asszonyok nem hiszik el, szaladnak megnézni – csakugyan ott ül. Felbolydul az egész falu. Botot, karót, piszkavasat, lócsöt ragadnak, és futnak, hogy agyonverjék a farkast. Szegény ordas elfutna, de nem bír: a farka belefagyott a lékbe. Az emberek nekimennek, ütik-verik. Ki bottal, ki karóval, ki piszkavassal. Az emberek ütlegetik, kiabálnak, a farkas üvölt a fájdalomtól, erőlködik.

Végre kirántja szegény a farkát, bár a bőre lejött, és fut, ahogy a lába bírja.

Eközben a róka bement egy kunyhóba, feldöntötte a gazdasszony dagasztóteknőjét, beledugta a fejét a tésztaiba, összekente magát, és ahogy csak bír, fut az erdőbe.

Ott talál rá a farkas, és sírva mondja:

– Haj, komám, de becsaptál engem! Egyetlen halacszkát sem fogtam, mégis alig tudtam élvezni szabadulni!

– Póruul jártál, koma – szólt a róka –, de nézd, én még rosszabbul jártam. A segítségedre futok, de a faluban az asszonyokba botlom. Egyikük a piszkavassal akkorát csap a fejemre, hogy magad is láthatod, az agyvelőm kifolyt. Nézd, koma, itt a tarkómnál már szárad.

– Jaj, jaj, koma, akkor bizony te még sokkal rosszabbul jártál – mondta a farkas. – No, ülj fel a hátamra, elviszlek egy kis darabon, itt nem maradhatsz. Hallod, hogy ugatnak a faluban a kutyák! Ha a nyomunkra akadnak, ránk rohannak, még nagyobb lesz a baj. Fussunk, koma!

– Ó, kedves komám, de jó vagy! – mondta a róka. – Vigyél engem az odúhoz, ott majd csak megleszek. Különben végem, mert magamnak nincs erőm elmenni.

Hát a farkas felkapta a rókát a hátára, és a magas hóban cipeli, viszi, viszi, a róka meg halkán dudorászgat:

– Vert viszi a veretlent, vert viszi a veretlent!

A farkas hallja a dűnnyögést, és megkérdezi:

– Mit beszélsz, koma?

– Fohászodom – feleli a róka, és hamarosan rákezd:

– Vert viszi a veretlent. – A farkas megy tovább, a róka meg csendesen tovább dudorászgat:

– Vert viszi a veretlent, vert viszi a veretlent!

Így vitte a megvert farkas az ép rókát haza az odújáig.

50

AZ ÁLLATOK TÖRVÉNYT ÜLNEK A RÓKA FELETT

Egyszer az oroszlán, az állatok királya, magához hívatta valamennyi állatot, össze is gyűltek mind a kitűzött időben, kicsik és nagyok, csak a róka nem jelentkezett. Az erdőben szaladgált, zsákmányra vadászott.

A róka csínyjei miatt az állatok nagy hűhót csaptak, és csúnyán bepanaszolták őt az oroszlánnak, az állatok királyának. Az oroszlán mint az állatok uralkodója, megharagudott a rókára, és megparancsolta, hogy vezessék hozzá.

Először a nyúl ment el érte. A nagy erdőben talált rá a rókára, és kérte, hogy jöjjön a királyhoz. De a róka csak kinevette a nyulat, és ment a maga útjára. A nyúl megszégyenült képpel tért vissza a királyhoz, és elmondott mindent, amit a róka beszélt.

A király még jobban megharagudott a rókára, és a legeslegnagyobb kandúrt küldte el, hogy hozza oda a rókát. A kandúr a bokrok közt talált rá az alvó rókára, és ráförmedt:

– Mit alszol itt, mért nem jössz a királyhoz? A király és minden állat a törvény elé vár téged.

A róka elindult a kandúrral. Útközben azt mondja:

– Van itt a közelben egy módos gazda. A pincéje tele kolbással. Ott kedvünkre lakmározhatnánk.

A kandúr erre csak megnyalta a szája szélét, és felkiáltott:

– Az nem rossz! Mutasd meg, hol van?

A róka elvezette a kandúrt egy pincéhez, és mutatott egy nyílást, olyan kicsit, hogy a kandúr csak alig tudott bemászni rajta. A kandúr, mihelyt a kolbászhoz fért, tüstént nekilátott, és úgy teleette magát, hogy nem bírt kibújni. Akkor a róka a gazdához futott, és megmondta, hogy egy kövér vendég dézsmálja a pincében a kolbászt. A gazda jókora vesszővel tüstént a pincébe sietett, és úgy elpáholta a kandúrt, hogy az csak nagy kinnal tudott a királyhoz elvándorolni, és beszámolni neki a róka csínyjéről.

A király most a farkast küldte a rókáért. A farkas az úton találkozott a rókával, és ráordított:

– Elment az eszed, hogy nem igyekszel a királyhoz! Ha nem jössz, akkor bizony darabokra szaggatnak.

Felelte a róka: – Máris megyek a királyhoz – és elindult a farkassal.

Úgy mendegéltek, mint jó barátok, egyszerre csak megszólal a róka:

– Ha a kandúr rám hallgat, és nem a pincében eszi meg a kolbászt, hanem kihozza, akkor semmi baj nem érte volna, és én is megkaptam volna a kolbászból a részemet. Te sokkal ügyesebb vagy a kandúrnál, ezért hát iparkodjunk inkább jóllakni előbb, és aztán becsülettel menjünk a királyhoz.

A farkas jó éhes volt, hát csak felkiáltott:

– De hol az ennivaló?

– Nem messze innét – felelte a róka –, én odavezetlek. De ha a gazda közeledik, akkor kiáltok, te pedig ugorj félre, és fekédj az oldaladra. Téged a gazda nem ismer, azért elpáhol.

A róka elvezette a farkast egy helyre, ahol egy veremben farkascspadát állítottak, és kiabálni kezdett:

– Jön a gazda! Jön a gazda!

Megijedt a farkas, félreugrott, és beleesett a farkasverembe. A róka tüstént elszaladt; és megmondta a gazdának, hogy farkas van a veremben. A gazda nyomban az egész házanépével és a kutyáival együtt ment a farkast elintézni. Az emberek kiráncigálták a veremből, ráuszították a kutyákat, és a botokkal úgy helybenhagyták, hogy nem is bírt panaszra menni a királyhoz. A róka pedig ezalatt megragadta a gazda kacsáját és elhurcolta.

A király, amikor már nem bírta a farkast kivárni, a legerősebb állatot küldte a rókáért: a medvét.

Megy a medve, bizakodva, hogy elhozza a rókát. A róka, ahogy a medvét meglátta, tüstént elébe ment, és köszöntötte, mint nagy uraságot. De a medve rákiáltott:

– Hol a farkas?

Mire a róka alázattal és sápadtan azt felelte:

– Megyek a farkassal a királyhoz, de ő, mivelhogy szörnyen megéhezett, betért a szomszédhoz lakomázni, és úgy eltűnt, mintha a föld nyelte volna el.

A medve rákiáltott:

– Gyere velem a törvénybe! Le kell nyúzni a bőrödöt, már csak azért is, amiért annyiszor hívtak, és egyszer sem jelentél meg.

A róka hízelegve válaszolt:

– Én igazán nem vagyok hibás. A nyúl túlságosan ostoba volt, vele nem akartam menni. A kandúr bemászott a pincébe, és az ördög eltüntette, a farkas meg eltűnt, mint a füst. Veled bizvást elmegyek a királyhoz.

Mennek az úton, hát a róka elnyögi magát. A medve tüstént megkérdezi:

– Mi bajod?

– Fáj a gyomrom – feleli a róka.

A medve:

– Mitől?

A róka:

– Sok mézet ettem, attól fájdult meg a gyomrom.

A medve:

– Méztől soha nem fájdul meg a gyomrom. Ha tudod, hol van a méz, mutasd meg nekem azt a helyet, én is ennék.

A róka:

– Itt van ni, ezen a tölgyfán. Mássz fel a tetejére, ott megtalálod.

A medve felmászott a tölgyfára, és ütögetni kezdte a méhkaptárt, a róka pedig futott, hogy beárulja a gazdának. Az a szolgálival és a kutyáival nyomban rátámadt a medvére. A medve összeverve és összeharapva, félholtan futott el az erdőbe, a róka pedig ezalatt megragadott egy libát, és gyorsan elszaladt. A medve az egész éjszakát az erdőben töltötte, csak reggel vánszorgott el a királyhoz, hogy a rókát bepanaszolja. A király most már úgy megharagudott a rókára, hogy kimondta: felakasztatja.

Küldözgette a király hol ezt, hol amazt az állatot a rókáért, de mind félték a róka álnokságától, és egy sem mert elmenni érte. Végül a hiúz vállalkozott rá, hogy elmegy a rókáért, és fogadkozott, hogy elhozza.

A róka, ahogy a hiúzt meglátta, őt is be akarta csapni, de a hiúz rákiáltott:

– Ne szólj semmit, engem nem csapsz be! Ismerjük már mind a nyelvedet. Gyere csak a törvény elé. Betelt a mérték, és vár az akasztófa. Lenyúzzák majd a bőrödöt, subának!

A róka engedelmesen felelte:

– Nincs mit tennem, elmegyek a törvény elé. De megeshetik, hogy a halálom előtt még én viselem a bőrödöt subának.

Ahogy az oroszlán a rókát meglátta, tüstént ráordított:

– Te gonosz állat, miért nem jöttél a törvény elébe?

A róka megadóan felelte:

– Felséges uram király! Azért nem jöttem, mert nem tudtam az utat. Az az ostoba nyúl érthetetlen zagyvaságot locsogott; a kandúrt az ördög bevitte a pincébe; a farkas verembe esett; a medve felmászott a fára mézért; a hiúz a legokosabb állat, ő helyes úton vezetett, azért most meg is tudtam jelenni a király előtt.

Az oroszlán:

– Valamennyi állatnak panasza van rád, olyan gonosz vagy, ezért úgy döntöttem, hogy felakasztatlak!

A róka:

– Ha úgy szól az ítélet, hogy felakasztanak, tovább nem mentegetőzőm. Csakugyan nagyon gonosz állat vagyok. Kinevettem a nyulat, a kandúrt becsaltam a pincébe, a farkast a verembe, a medvét meg felküldtem a tölgyfára a méhekhez mézért; közben elloptam a gazda kacsáját meg libáját; és mindaz, amivel az állatok vádolnak, való igaz. Nagyon sajnálom, hogy a hiúzt nem tudtam becsapni.

Az állatok megragadták a rókát, és az akasztófahez hurcolták. Ahogy az akasztófa lépcsőjén felért, még felkiáltott:

– Fontos dolgot kell a királynak mondanom.

Az oroszlán erre megengedte a rókának, hogy lejöjjön, és elmondjon mindent, amit akar. A róka meghajolt a király előtt, és így szólt:

– Ha meghalok, minek nekem az a nagy kincs, amit olyan nagy fáradsággal gyűjtöttem; felséges királyom, az egészet rád hagyom.

Az oroszlán:

– Ha így áll a dolog, akkor mutasd meg nekem azokat a kincseket!

A róka:

– Az én kincseim nagyon messze vannak innen, és nagyon fázom, a hideg a csontomig hatol; ha a hiúz ideadja nekem a bundáját, akkor elmegyek.

Az oroszlán megparancsolta, hogy húzzák le a hiúz bőrét, és adják rá a rókára bundának. A róka belebújt a bundába, és odakiáltott a hiúznak:

– Ez azért van, mert az úton nem tudtalak becsapni!

Hát vezette a róka a királyt és az állatokat a kincseihez.

Mentek, mentek, közben a rókának melege lett, lehúzta a bundát, és a farkassal vitette. Megint csak mentek, amíg beesteledett. Akkor a róka a királyt és az állatokat bevezette az erdő sűrűjébe, ő maga pedig, mivelhogyan jobban ismerte az erdei ösvényeket, elfutott tőlük, örökre. Az oroszlán és az állatok, mit tehettek, szétszéledtek, ki erre, ki arra. A róka pedig mai napig felakasztatlanul szaladgál a világban.

A DAUGAVA KIÁSÁSA

Amikor Isten már megteremtette a fákat, az állatokat, a madarakat és a halakat, a Daugava akkor még nem volt. Az állatok, madarak magukra hagyatva már civakodni kezdtek. Istennek ez nem tetszett; ezért összehívta az állatokat, madarakat, halakat munkára, és megparancsolta, hogy ássák ki a Daugavát. Össze is gyűltek mind, mind. A nyúl meg a róka, a gyors lábúak, mindjárt kimérték a folyó medrét; a nyúl elöl szökdécsel, a róka pedig a nyúl nyomában a bozontos farkával meghúzza a határokat. A földet túró vakondok a meghúzott határon megásta az első barázdát, a borz kiszélesítette, a medve pedig, mint erős állat, nyalábszám hordja a földet, és halomba szórja (lám azért van a Daugava partján az a sok hegy). A többi állat, madár is, mind dolgozott, ahogy csak bírt, így hát a Daugava medrét hamarosan kiásták.

Akkor Isten elment megnézni a végzett munkát, és elsőnek a medvét és a vakondot pillantotta meg, azok a nagy munkától egészen feketék és sárosak voltak. Nagyon megdicsérte őket a szorgalmas munkájukért, és meghagyta, hogy megtisztelő emlékként mindig azt a ruhát viseljék. A farkasnak is, amiért orral és lábbal igen buzgólkodott, örökre megmaradtak a fekete foltjai.

A madarak közül legszorgalmasabban a liba és a kacska dolgozott; ezért Isten megengedte nekik, hogy a vízben fürödhessenek és úszhassanak; a többieknek pedig, amiért valamivel kevésbé igyekeztek, azt engedte meg csak, hogy a folyó vizéből igyanak.

Amint így ezekkel beszélt, Isten hirtelen felpillantott, és látja, hogy a fa ágán egy kismadár ugrándozik, füttyörészget: egy sárgarigó. Kérdezte az Isten:

– Hát te mit ugrándozol? Te semmit sem dolgoztál?

– Hogyan végezzek én ilyen piszkos munkát, hiszen finom kabát van rajtam; én belemásztam a folyóba, hogy nekifogjak, de láttam, hogy a sárga nadrágom bemocskolódott, azért azt gondoltam, jobb, ha semmit sem csinállok.

– Úgy, úgy! Tehát a sárga kabát neked nem hasznodra szolgál, hanem károdra van. No jó, viseld a sárga kabátodat, és ugyanezt a nadrágot, mindazzal a sárral, ami aznap, hogy bemásztál, rákenődött, de soha sem ihatsz tiszta vizet, sem folyóból, sem forrásból, sem tóból, hanem csak a kövekre hulló harmattal csillapítsd a szomjadat!

És a sárgarigónak a mai napig ez a büntetése, amikor, zivatar előtt, a többi madár már mind elhallgat, ő a hajdani lustaságát panaszolja.

Igen, és ahogy Isten a sárgarigót megbüntette, kissé félrefordult, meglátta a lepényhalat, amint a homokban vergődött, és szánakozva mondta:

– Ó, te halacka, nézd csak, hogy vergődsz a homokban!

De a lepényhal selypegve csúfolódva utánozta:

– Ó, te halacka néccak hogy vergőcc a homokban!

– Jó! – mondta Isten. – Amiért engem kicsúfolsz, maradjon is a szád ilyen csálé, mint amilyenre most csúfolódva elhúztad.

És lám, a lepényhal szája ferde mindmáig.

Végül Isten megkérdezte: – Hát a rák hol van? Sehol sem látom!

– Mi az, hátadon a szemed, hogy nem látsz? – felelte durván a rák.

Ezért a válaszáért a rák nagy büntetést kapott: mindörökre hátán viseli a szemét.

Ezután Isten aranykorsóval vizet öntött az árokba, megmutatta, hogy merre folyjon, és Daugavának nevezte el az új folyót.

52

A KOKLE-JÁTÉKOS MEG A FARKAS

Élt egyszer egy legény, aki tudott koklén játszani, és csodaszépen énekelt. Ha megpengette a koklóját, és énekelni kezdett, a madarak seregestül szálltak oda meghallgatni, és a vadállatok olyan szelídek lettek, mint a bárányok.

Ez a legény egy éjjel eltévedt az erdőben, nem vette észre a farkasvermet, és beleesett. A farkas vadul fénylő szemmel közeledett feléje, és fogát csattogtatva készülődött, hogy a szegényt széttépje.

Ezt látván a legény megpengette a koklóját, és dalba fogott. A farkas azon nyomban a lábához kuporodott, üvöltéssel kísérte a gyönyörű hangokat, és nem bántotta.

Virradatkor a legény kimászott a veremből, és hazament. A farkas pedig a nyomában loholt, mint egy kutya, a kapuig kísérte, és sehogy sem akart az erdőbe visszatérni.

53

A MEDVE ÉS AZ EGÉR JEGYESSÉGE

Egyszer a medve jegyben járt az egérrel. No hát el akarta venni. Kitűzték a lakodalmat. Az egér meghívta a rokonait, a medve is az övéit, és indultak az esküvőre.

A medve a mohán ment, az egér a moha alatt. De a medve, amilyen nagy és erős, rátette a mancsát a mohára. Egyszeriben vége lett az egérnek.

54

SOK VISÍTÁS, KEVÉS GYAPJÚ

Egy paraszt nyírta a juhait. Odamegy hozzá az ördög, és csodálkozva megkérdezi:

- Mit csinálsz?
- Gyapjút nyírok – feleli a paraszt.
- Én is nyírhatok gyapjút?
- Miért ne?

Hazamegy az ördög, és gyapjút akar lenyírni. Csakhogy az ördögnek nem volt juha, csupán disznai voltak. Kiválaszt az ördög egy disznót, összekötözte a lábait, és nekilátott a nyírásnak. De mivelhogy a disznó kegyetlenül visított, és egyáltalán nem volt gyapja, az ördög hamarosan ráunt a nyírásra. Elengedte a disznót, köpött egyet, és felkiáltott:

- Sok visítás, kevés gyapjú!

55

HOGYAN FŐZÖTT A KAKAS KÁPOSZTALEVEST?

Egy gazdának a kakasa nagyon megöregedett, már nem tudott idejében kukorékolni és felkelteni az embereket. Ezért a paraszt megharagudott rá, és nem tartotta tovább a házánál, hanem elzavarta az erdőbe. Szegény kakas bánatosan három napig kóborolt az erdőben.

Egy másik parasztnak a szomszédban volt egy igen öreg macskája, ez az öregségtől teljesen haszontalanná vált, mert már egyetlenegy egeret sem tudott megfogni, őt is kikergette a gazdája az erdőbe, mert minek tartson ingyen tovább ilyen nagyétkűt. Menjen csak világgá, keresse meg a kenyerét, és gondoskodjon magának hajlékról. A macska sántikálva nekivágott az erdőnek és

ott bolyongott ugyanolyan bánatosan, mint a kakas, nem tudta szegény, hogy hová menjen, és mihez is fogjon.

Amint ment, mendegélt, összetalálkozott a kakassal, és beszédbe elegyedtek. Látták, hogy sorstestvérek, közös bajban szenvednek, ettől felvidultak, és elhatározták, hogy ezentúl együtt fognak élni.

A szót tett követte. Tüstént kiszemeltek egy alkalmas kis helyet, ahol a kunyhójukat felépítsék. Amikor a helyet már kinézték, nagy buzgón nekiláttak az építésnek. Egykettőre elkészült a kunyhó! Akkor aztán megegyeztek, hogy a kakas otthon gazdálkodik, a macska pedig vadászni jár, és megpróbál húst szerezni. Amikor a kunyhóban így mindent elrendeztek, a macska káposztát adott a kakasnak, hogy főzze meg, ő pedig elindult vadászni. De előbb még lelkére kötötte a kakasnak, hogy senkit be ne engedjen a kunyhóba.

– Nem, dehogy – ígérte a kakas –, senkit sem engedek be.

No, hát a macska igen bátran és nyugodt lélekkel elindult, a kakas pedig tüzet rakott, és hozzáfogott a káposzta megfőzéséhez. Főzi, főzi, kisvártatva valaki megzörgeti az ajtót és igen panaszosan könyörög, hogy engedje be melegedni. Tűnődött a kakas, ki lehet az, aki olyan nagyon fázik, és az ablakhoz megy, hogy megnézzze. Hát a róka koma zörget. A kakas sehogyan sem akarja beengedni, és kiszól, hogy a gazdája, a macska, megtiltotta, hogy bárkit is beeressen. Amikor elment, szigorúan meghagyta, hogy az istenért senkit be ne eressen. De a róka koma igencsak panaszosan kéri. Ha a kakas nem könyörül meg rajta, vége, mert iszonyúan fázik, a lába úgy megdermedt, hogy már állni sem bír rajta. És, hogy a kakas jobban elhiggye, róka koma felemelte egyik lábát, majd a másikat, és így toporgott. A kakasnak megesett a szíve a szegény didergő róka komán, és beengedte, hogy megmelegedjen.

Hát bement a róka koma nagy vígan, és kérdezi a kakast, hogy mit csinál. A kakas megmondta, hogy káposztát főz. Adjon egy kis kóstolót, kunyerál a róka. Jól van, a kakas ad a vendégnek a káposztalevesből, hogy megkóstolja a főztjét. De, amíg a kakas

lehajolt, hogy a káposztából merjen, róka koma, zsupsz, nyakon csípte a kakast, és ki az ajtón, be az erdő mélyébe. Szerencsére a macska éppen azon az úton tért vissza a vadászatból, amelyen a róka koma a kakast elhurcolta. Ahogy a macska meglátta, hogy mi történik, tüstént rárontott a komára, és kiszabadította a barátját.

Ahogy bent voltak a kunyhóban, a macska iszonyú haragra lobbant, amiért a kakas nem hallgatott rá, és a róka komát heengedte. A kakas váltig mentegetőzött, hogy így meg úgy, ő azt hitte, hogy a róka komának menten vége. De a macska olyan mérges volt, hogy el akarta páholni a kakast az engedetlenségéért. Ezalatt a káposzta jó puhára főtt, így hát a két barát derekasan nekilátott. Azután lefeküdtek aludni.

Reggel a kakasnak megint káposztát kellett főznie, a macska pedig elment húst szerezni. Elmenés előtt ismét meghagyta, hogy az istenért senkit be ne engedjen a kunyhóba, különben nem viszi el szárazon. Könyöröggön, ahogy akar, de ő be ne eressze. No jó, jó, most igazán senkit sem enged be többé, ígérte a kakas, és a macska nyugodt lélekkel elindult az erdőbe. De a róka koma már a bokor mögött leste, hogy mikor tűnik el a macska az erdőben.

No, ahogy a macska elment, a kakas tüzet gyújtott, és megint hozzáfogott a káposztafőzéshez. Még fel sem forrt a káposzta, megint kopog valaki az ajtón, és rimánkodva könyörög, hogy engedjék be. A kakas nyomban az ablakhoz ment, hogy megnézzé, ki az, aki olyan panaszosan könyörög. És megint csak azt az orcátlan róka komát látja ott. No de most nem engedlek ám be, gondolja a kakas. Róka koma csak kunyerált, mire kiszólt, a macska neki szigorúan megtiltotta, hogy bárkit is beengedjen a kunyhóba. Róka komát meg éppenséggel nem engedi be, amiért az este úgy becsapta. De a róka koma erősködött, hogy csak tréfált, meg akarta ijeszteni, soha többé ilyen tréfát nem csinál. Ha a kakas nem engedi be, akkor neki befellegzett, mert a vadászok a kutyaikkal már nyomában vannak. Engedje hát be, kéri, mert különben vége. Csak nem tágított a róka koma, addig rimánkodott, míg a kakas végül is beengedte.

Vajon mi jót készítget ott egymagában, tudakolja a róka. Így meg úgy, feleli a kakas, káposztát főz, míg a macska a húst meghozza. No hát adjon neki kóstolót, legyen olyan szíves, kunyerált a róka koma a kakasnak. Az ostoba kakas, semmi rosszat nem gyanítva, ad is a káposztából. De, amint lehajolt, hogy a káposztából merítsen, a koma abban a pillanatban nyakon csípte, s ki az ajtón, be az erdő mélyébe.

Róka koma ezúttal másik úton futott, nehogy a macskával találkozzon, de, mit tesz isten! – a macska is másik úton tért haza, és megint meglátta a rókát, foga közt a kakassal. No, a macska megint ráugrott a rókára, és megmentette a barátját a biztos haláltól.

Ahogy hazaérnek, a macska megint összeszidja a kakast az engedetlenségéért és ostobaságáért, az meg, szegény, csak mentegetőzött, ahogy tudott. Amikor a macska már jól megdorgálta a kakast, és kiszitkozódta magát, megbékéltek, és nekiláttak lakmározni a káposztás fazékból. De, ha a kakas még egyszer ilyen ostobaságot csinál, akkor nem ússza meg verés nélkül! No, hát csak verje meg, ha még egyszer olyan ostoba lesz, és beenged valakit a kunyhóba. Miután jóllaktak a káposztával, lefeküdtek aludni.

Harmadnap reggel megint ugyanúgy volt: a macska elment az erdőbe húst szerezni, a kakas meg otthon maradt, hogy megfőzze a káposztát. De most aztán vigyázzon! – hagyta meg a macska az elmenetele előtt a kakasnak. Ha megint beenged valakit a kunyhóba, akkor jaj neki!

Megint elmegy a macska az erdőbe, de a róka koma ugyancsak ott van a közelben, a bokrok közül lesi, és mindent látott. Amikor a macska már eltűnt szem elől, a róka koma még várt egy kis ideig, aztán megzörgette az ajtót. A kakas tüstént az ablakhoz megy, megnézni, ki zörget már megint, de a róka koma ezúttal nem könyörgött. Csak bekiáltott a kakasnak, hogy gyorsan eressze be, mert maga a macska küldi. A macskának az erdőben nagy baja esett, és most meg kell tanácskozniok, hogy miként segítsenek, és a macska még azt is megparancsolta, hogy vigyen el neki egyet-mást a kunyhóból. A kakas elhitte, hogy a róka igazat beszél, mert a

ravaszdí igen ügyesen színlelt. És a hiszékeny kakas beengedte a róka komát a kunyhóba.

Először is egy kis káposztát enne, mondta a róka, különben kevés ereje lesz, és nem tudja a macskát a bajból kiségetni. Jó, jó, a kakas már adja is neki a káposztát. És lehajolt, hogy merjen a komának a káposztából, a róka meg – zsupsz! – nyakon ragadta a kakast, és ki az ajtón, be az erdőbe.

Ezúttal a kakasnak nem volt szerencséje, hogy az úton találkozzanak a macskával, mint az előző két alkalommal, és a kakas már azt hitte, hogy ütött az utolsó órája. Róka koma elvitte az erdő mélyére, a rengetegbe, és bevonszolta az odújába. Ott ledobta egy sötét zugba, és azt mondta, imádkozzon, ő addig megtanácskozta a feleségével, hogy egyék meg inkább: sütvé vagy főzve.

Ezalatt a macska az erdőből hazatért a zsákmánnyal. Amikor látta, hogy a kunyhó ajtaja tárva-nyitva, és a káposzta érintetlen, tüstént kitalálta, hogy mi történt. Nagyon elbúsulta magát a macska, mert azt hitte, hogy a kedves barátjának már vége. De elhatározta, hogy megpróbálja, hátha mégis megmentheti valahogy, összeszedte minden pénzét, ami csak a jó időkből maradt, és beszaladt a városba. Ott vett egy csinos furulyát meg egy éles kardot. Aztán gyorsan-gyorsan kiszaladt a városból, és a róka koma nyomát követve, futott, míg végül elérkezett a rókalyukhoz.

Akkor leült a macska a rókalyuk elé, és furulyázni kezdett, olyan szépen, hogy az erdő madarai mind odagyultek hallgatni. Meghallották odabent a furulyaszót a kis rókafiak, és mind a három könyörgött a szülőknek, hogy engedjék ki őket, hallgatni. Jó. Menjenek csak, hallgassák. Már megegyeztek velük, hogy a kakast megsütik. Hát a kis rókafiak kiszaladtak a lyukból, hogy meghallgassák a gyönyörű furulyaszót, és megnézzék a muzsikust. De a macska a másik kezével akkor felemelte a kardot, és mihelyt egy kis róka előbújt a lyukból, leütötte a fejét. Végül maga a róka-anya is kiment megnézni, hogy hol maradnak a fiai olyan soká, miért

nem jönnek vissza. És, mihelyt a fejét a lyukból kidugta, a macska a kardjával leütötte. Akkor a macska már nem furulyázott tovább, de amilyen gyorsan csak tudott, bebújt a rókalyukba. A kakasnak már az utolsó órája ütött. Róka koma éppen készült, hogy levágja, amikor a macska a kardjával beszaladt, és leütötte a róka koma fejét. A kakas összekötözött lábbal a sarokban hevert. A macska kioldozta a kakas lábát, és hóna alá fogva, cipelte haza.

Ezúttal a macska már nem szitkozódott, hanem kiszaladt az erdőbe, és egy nagy nyírfavesszőt hozott. A kakas látta, hogy verés lesz, és mentegetőzni kezdett, bizonygatta a macskának, hogy azért engedte be a róka komát, mert a macskát akarta megmenteni. És apróra elbeszélte, hogy a róka koma miként csapta be őt, de ez semmit sem használt: a macska lefektette a földre, és jól elnászpángolta. A kakas sírt, haragudott a macskára, de aztán megint jóba lettek.

És attól fogva a macska és a kakas boldogan éldegéltek a kunyhóban, mert senki sem háborgatta őket.

56

AZ ÖREGEMBER KESZTYÚJE

Élt egyszer egy ősz öregember. Egy fagyos téli napon fáért ment ki szekéren az erdőbe. Közben kedve szottyant pipára gyújtani. Ahogy keresgélte subája alatt a pipát, a dohányt és a tűzszerszámot, elvesztette egyik kesztyűjét.

Menekül egy légy a hideg elől, meglátja a kesztyűt, belebújik, és táncra perdül benne.

Fut egy egér a hideg elől, odaszalad a kesztyűhöz, és megkérdezi:

- Ki táncol ott a kesztyűben?
- Én vagyok a legyek királynője. Hát te ki vagy?

– Cincogó egérke vagyok. Eressz be melegedni!

– No bújj be, és melegedj!

Az egér bebújjik, és a léggel együtt ropja a táncot.

Menekül a nyuszi a hideg elől, megpillantja a kesztyűt, odaszalad, és kérdezi:

– Ki táncol ott a kesztyűben?

Mire a két táncoló így válaszol:

– En, a legyek királynője, meg én, a cincogó egérke. Hát te ki vagy?

– Én a fehér farkú nyuszi vagyok. Eresszetek be melegedni!

– Jó, bújj be, és melegedj!

Bebújt a nyúl a kesztyűbe, és most már hármásban járnak.

Fut a farkas a hideg elől, megpillantja a kesztyűt, és kérdezi :

– Ki táncol ott a kesztyűben?

– Én, a legyek királynője, cincogó egérke, meg a fehér farkú nyuszi. Hát te ki vagy?

– Én a tépett fülű farkas vagyok. Eresszetek be melegedni!

– Jó, gyere, és melegedj!

Bebújjik a farkas a kesztyűbe, és most már négyesben járnak.

Szalad a medve a fagy elől, meglátja a kesztyűt, és kérdezi:

– Ki táncol ott a kesztyűben?

– Én, a legyek királynője, cincogó egérke, fehér farkú nyuszi, meg a tépett fülű farkas. Hát te ki vagy?

– Én vagyok a nagy bozontos. Eresszetek be melegedni!

– Jó, bújj be, és melegedj!

Bebújik a medve a kesztyűbe, és most már ötösben táncolnak.

Honnan, honnan nem, ott terem egy kakas, és megszólal:

– Kukurikú!

Megijedtek a táncolok, és igyekeztek kifelé a kesztyűből, ahogy bírtak. A légy a király várába tartott, az egérke a krumpliverembe, a nyuszi a zabföldre, a farkas a bokrok közé, a medve az erdőbe.

A nagy menekülésben elszakították az öregember kesztyűjét. Ezért az öregember a mai napig fél kesztyűben jár.

HOGYAN VESZTETTE EL A LÓ A GONDTALAN NAPJAIT?

Régen a ló minden munkáját a bika végezte. A ló pedig úgy élt, ahogy most a bika él. Egyszer a ló a folyóparton legelészett, és a bika is, az ekéből kifogva, épp evett. Odajött az Isten, és át akart jutni a folyón. Mivel híd nem volt, és nem tudott hogy átkelni a folyón, Isten megkérte a lovat, hogy vigye át. A ló azt felelte, hogy nem ér rá, ő most eszik, és ezért nem viszi át. A bika, látván, hogy a folyón a ló nem viszi át az Istent, a maga jószántából ajánkozott, hogy át akarja vinni a folyón az Istent. Isten felkapaszkodott a bika hátára, a bika meg átvitte, úgy, hogy egyetlen csepp víz sem érte az Isten ruháját. A túlsó parton Isten azt mondta: mivel a ló azzal mentegetőzött, hogy nincs ideje, és nem vitte őt át a folyón, ezentúl mindig a bika helyett dolgozzék, és a bika élvezze azokat az úrias napokat, amelyeket a ló nem tudott megtartani. A ló ennek hallatára csak nevetett, és azt mondta, hogy Isten ítéljen, ahogy akar, ő

bizony ezután is olyan szabad marad, mint volt, különben is mit csináljon, mialatt a gazda füvet kaszál, ha nem a maga kénye-kedve szerint él! Isten azt mondta: – Amiért még Istennel szemben is ilyen tiszteletlenül viselkedtél, ezentúl a szénakaszálás idején nem leszel tétlen: egész idő alatt hajlongani fogsz! –így hát a ló maga kért magának munkát Istentől. Azért meg, hogy a ló az evéssel mentegetőzött, Isten azt mondta: – Amiért az imént azt mondtad, nem laktál jól, azért ezentúl akármennyit eszel, nem leszel jóllakott! – Ezért mind a mai napig a ló akármennyit eszik, mégis, ahogy felnyergelik vagy befogják, tüstént eleségért nyújtózik. Azóta a ló végez minden nehéz munkát, a bika meg urizál. És azóta szénakaszálás idején a lovak mind a bögölyöket, legyeket hessegetve hajlonganak, amint azt az Isten megparancsolta.

58

RÁNK SZAKAD AZ ÉG

Egyszer egy kis jérce meglátta, amint a szolgáló fát vitt, és néhány darabot elhullatott. Szalad a kakashoz, és mondja neki:

- Kedves kakaska, ránk szakad az ég.
- Ki mondta ezt neked? – kérdezi a kakas.
- Magam láttam, magam láttam!

Továbbmennek, beérnek az erdőbe, és találkoznak a nyúllal. Neki is mondja a jérce:

- Kedves nyuszi, ránk szakad az ég.
- Ki mondta ezt neked? – kérdezi a nyúl.
- Magam láttam, magam láttam – feleli a jérce, és tovább futnak, amíg a rókával, majd a farkassal találkoznak, és mondja a jérce:

- Kedves farkaska, ránk szakad az ég, ránk szakad az ég.

– Ki mondta ezt neked?

– Magam láttam.

Futottak mind egy darabig, és beleestek egy répaverembe. Kis idő múlva a farkas azt mondja a rókanak, sorolja el, akik a verembe estek, amelyiküknek a neve a legrútabb, azt megeszik. A róka beleegyezett, és sorolni kezdte. A róka neve szép, a farkas neve is, a nyúl neve is elég kedves, a kakas neve is még megjárja, de a jérce neve alkalmatlan. Megették hát a jércét, majd egyiket a másik után: a kakast, a nyulat.

De a róka félt a farkas nevét kimondani, és ráült a saját zsákmányára. A farkas a maga részét már régen megette, és megint megéhezett. Látja, hogy a róka csak eszeget, és megkérdezi:

– Mit eszel ott?

– A kolbászaimat eszem, kihúzgálom a hasamból és megeszem.

A farkas erre átharapta a hasát, és kimúlt.

Így végül is valamennyiüket a róka ette meg!

59

A PÁSZTORFIÚ ÉS A NYULACSKA

Fogott a kis pásztor egy nyulacskát, hazavitte, és bezárta a hombárba. Délben hazatereli a juhokat, és megy megnézni, hogy mit csinál a nyulacska. De jaj, a nyulacska nincs már ott. Kimegy az erdőbe, hogy a nyulacskát megkeresse. Megy, megy, sírdogálva, és találkozik a farkassal.

– Hová mész, te legény? – kérdezi a farkas.

– A nyulacskát keresem – feleli a pásztor –, te megharaphatnád.

– Harapd meg magad – mondta a farkas, és elment. A pásztor megy tovább, és találkozik a farkósbottal.

– Hová mész, te legény? – kérdezi a farkósbot.

– Megyek a nyulacskát megkeresni – feleli a pásztor. – A farkas nem harapja meg a nyulacskát, te elverhetnéd a farkast.

– Verd el magad – feleli a farkósbot. A fiú továbbmegy, és találkozik a tűzzel.

– Hová mész, te legény? – kérdezi a tűz.

– Megyek a nyulacskát megkeresni – feleli a legényke. – A farkas nem harapja meg a nyulacskát, a farkósbot nem veri el a farkast, te megégethetnéd a farkósbotot.

– Égesd meg magad – feleli a tűz. A fiú továbbmegy, és találkozik a folyóval.

– Hová mégy, te legény? – kérdezi a folyó.

– Megyek a nyulacskát megkeresni. A farkas nem harapja meg a nyulacskát, a farkósbot nem veri el a farkast, a tűz nem égeti meg a farkósbotot, te elolthatnád a tüzet.

– Oltsd el magad – feleli a folyó. A fiú továbbmegy, és találkozik az ökörral.

– Hová mény, te legény? – kérdezi az ökör.

– Megyek a nyulacskát megkeresni. A farkas nem harapja meg a nyulacskát, a farkósbot nem veri el a farkast, a tűz nem égeti meg a farkósbotot, a folyó nem oltja el a tüzet, te idd ki a folyót!

– Idd ki magad – feleli az ökör. A fiú továbbmegy, és találkozik a medvével.

– Hová mégy, te legény? – kérdezi a medve.

– Megyek a nyulacskát megkeresni. A farkas nem harapja meg a nyulacskát, a farkósbot nem veri el a farkast, a tűz nem égeti meg a farkósbotot, a folyó nem oltja el a tüzet, az ökör nem issza ki a folyót; edd meg az ökröt.

Így lett: a medve nekiront az ökörnek, az ökör a folyónak, a folyó a tűznek, a tűz a farkósbotnak, a farkósbot a farkasnak, a farkas a nyulacskának. Fut a nyulacska a házba, ahogy csak bírja a lába.

60

A KÜLÖNÖS SZARVAS

Volt egy királynak egy szépséges szép lánya. Kérőkben, mármint királyfiakban nem volt hiány: özönnel jöttek, sereglettek, de ő csak nem akar egyikhez sem hozzámenni: egy sem olyan szép, sem nem tud úgy koklén játszani, mint az apja egyik szolgája, ezért hozzá akar feleségül menni. De apja világosan megmondta:

– Megőrültél! Ilyen egy ágrólszakadt vőt elképzelni – nem és nem!

– Ha nem, hát nem! – felelte a lánya. – Maradjon minden így.

De az apja egyre háborgott, és elkergeti a szolgát a fenébe, ezt gondolja: „Majd elfelejted őt lányom, ha már nem lesz többé a szemed előtt.” Hát így telt-múlt az idő.

Eközben a szolga, aki apja kunyhójában bújt meg, nem tétlenkedett, hanem kieszelte, hogy fából egy nagy-nagy szarvast készít. Csodálkoztak a többiek, mire jó ez?

– Ki tudja? – felelte, és tovább farigcsálja.

Ugyan mit talált ki? Ahogy elkészült a szarvas, fogta a koklóját, bemászott a szarvas gyomrába, és kérte apját, hogy vigye ezt a csodát a palota udvarára, és adja el, de meg ne mondja, ki rejtőzik a belsejében. Jó, az apja, nagyon kelletlenül ugyan, de elvitte. Hanem

a palota előtt a fiú ott bent megpengette a koklóját, és olyan bánatosan, olyan szépen játszott, hogy mindenkit megkönnyeztetett. Kiment a király, a szép királykisasszony, a többiek is mind: honnan került ide ez az állat?

- Ugyan király, hiszen mindenféle állat van az erdőben!
- Mindig így énekel?
- Énekel ám, de ha megmakacsolja magát, akkor bizony lusta.
- Mit akarsz érte?
- Nem kérek én sokat, uram király, te tudod. Adsz, amit adsz!

Jó, megegyeztek, örül a király a különös szarvasának, mondogatja:

- Lám, gyerekek, miféle csodák is nincsenek a világon!

Bezzeg a királylány nyomban felismerte a szarvast az énekéről; nyakába borul az apjának, hogy adja neki a vásárolt szarvast! Jó, jó, gondolta az apja, mulasson csak a szarvassal, egykettőre elfelejti a szolgát. Bevitték a szarvast a királylány szobájába, most hát a fiatalok megint együtt vannak. Nappal a szolga eldugja a koklét, hallgat, de éjjel, amikor a király alszik, a szarvas gyomra üres. Közben – ahogy az már lenni szokott – egy héttel később valami átkozott irigy, talán a palota szakácsa, besúgja a királynak: valami nincs rendjén a szarvas gyomrával, mert miféle szarvas az, amelyik ilyen sokáig nem eszik? A király azt gondolta: „Minden lehetséges – vágjuk fel a hasát!”

Felvágták – hát, uramfia! –, előjön a volt szolga, sápadtan. Hej, nagy haragra gerjed a király, olyan, mint aki megveszett! Tüstént megparancsolja, hogy a szolgát vessék börtönbe, a királylányt pedig – maga sem tudta, hogy mit tegyen vele. Ám a királylány, a haragjától való féltében – hopp! – kiugrik az ablakon, és inkább a habokba rohan, mintsem apjának szigorát elszenvedje. Fut, fut, a

szolga pedig a börtön kis ablakából bánatosan néz utána. Már a partra ér a menekülő, ekkor fekete felhő kerekedik, forgószélként felkapja a királylányt, szárnyat akaszt a hátára, és átröpíti egy biztos tengeri szigetre. A szolga látta ott a pompás szárnyával, igen csillog, aztán leereszkedik, a tengerparton sétálgat.

A király kereste a lányát egy nap, két nap – sehol sem találta. Bánatában megígérte, hogy ahhoz adja feleségül a lányát, aki megtalálja, de csak nincs és nincs meg. Harmadik nap éjjelén a király azt álmodta: odarepül ágyához egy nő, és azt mondja: „Ereszd szabadon a kokle-játékos szolgát, az majd megtalálja a lányodat.”

Reggel a király nagy gondban volt: „Sajnálom, hogy ahhoz az ágrólszakadthoz kell hozzáadnom, de hát mit meg nem tesz az ember a lányáért!”

Szabadon engedi a kokle-játékost: meg tudja-e találni a királylányt? De meg ám! Csak egy ladikot adjanak. Hogy is ne tudná, amikor világosan látta. Átvezett a szigetre: igen, jön elébe a királylány, ép és egészséges. Beültek hát a ladikba, és visszatértek az apához. Most már a királynak, ha akarta, ha nem, oda kellett adnia a leányát a kokle-játékoshoz.

61

A KIRÁLYKISASSZONY AZ ÜVEGHEGYEN

Egy apának volt három fia, kettő okos, a harmadik, a legkisebb, ostoba. Az apa meghalt, de halála előtt meghagyta, hogy mindegyik fia egy-egy éjjel őrizze a sírját. Első éjjel a legidősebbiknek kellett az apját őriznie, de ő félt, és ezért rábeszélte a legkisebbet, hogy helyette örködjön az apja sírjánál.

Hát kiment az ostoba fiú az apját őrizni. Odamegy a sírhoz, és leül. Éjfélkor a halott apa kikel a sírjából, és megkérdezi:

– No, legidősebb fiam, te vagy az?

- Nem. A legkisebbik vagyok, az ostoba.
- Mért nem a legidősebb jött ki?
- Fél – felelte az ostoba.

Az apa egy ezüst sípot adott a fiának, és kiiktatta, hová menjen, és mit csináljon vele, hogy ezüst lova legyen és ezüst ruhája. Ezután a halott apa visszament a sírjába.

Másnap éjjel a középső fiúnak kellett az apja sírját őriznie, de ő is félt, és rábeszélte az ostobát, hogy menjen ki helyette. Éjfélkor megint kiszállt az apa, és megkérdezte:

- No, középső fiam, te vagy az?
- Nem, az ostoba vagyok.
- A középső fiam is fél tőlem?
- Igen! – felelte az ostoba.

Az apa egy arany sípot adott az ostoba fiúnak, és elmondta, hogy ha belefúj, akkor arany lovat és arany ruhát kap.

Harmadik éjjel az ostoba fiúnak kellett a halott apát őriznie. Kiment apja sírjához, és a Bibliát olvasgatta. Éjfélkor a halott apa ismét kiszállt a sírjából, és megkérdezte:

- No, legkisebbik fiam, te vagy az?
- Igen, én vagyok a legkisebbed, az ostoba – felelte.

Hát az apa gyémánt sípot és egy gyémánt almát adott az ostoba fiának. Ha belefúj a sípba, akkor gyémánt lovat és gyémánt ruhát kap.

Egy idő múltán egy öreg király tudtára adja az embereknek, hogy a lányát ahhoz adja feleségül, aki felnyargal érte az

üveghegyre. Hát jöttek mindenfelől a királyfiak és főemberek. De egyik sem tudott az üveghegyre felnyargalni. Az ostoba fiúnak is fülébe jutott a hír. Elhatározta, hogy szerencsét próbál, ha már a legidősebbik és a középső testvére is ellovagolt az üveghegyhez. Anyjának nem merte ezt az elhatározását megmondani, mert tudta, hogy az nem ereszi el, hát hazudott egyet:

– Anyácskám, eresszél el gombászni!

Jó, anyja elengedte, és egy kosarat adott vele. Az ostoba fiú kiment az erdőre, keresett egy mogyoróbokrot, ahogy az apja mondta, és belefűjt az ezüst sípba. Tüstént ott termett egy ezüst ló, ezüst ruhával. Az ostoba fiú magára öltötte az ezüst ruhát, és felült az ezüst ló hátára. Hát, olyan volt, akár egy igazi királyfi. Az ostoba fiú odalovagolt az üveghegyhez, felnyargalt a harmadáig, és meghajolt a királykisasszony előtt. Majd visszalovagolt a mogyoróbokorhoz, és megint sípolt. A ló és az ezüst ruha nyomban eltűnt. Az ostoba fiú sebtiben összeszedett annyi gombát, amennyi a keze ügyébe esett, és hazament. Anyja elvette a gombát, és szitkozódni kezdett.

– Az ostoba csak ostoba marad, mit kezdek ezekkel a férges gombákkal?

Az ostoba fiú egy szót sem szólt, és pihenni tért. Másnap ismét odanyargaltak a királyfiak és a főemberek az üveghegyhez. A legidősebb és a középső testvér is ellovagolt. De senki sem tudott a hegyre felnyargalni. Az ostoba fiú megint csak kiment az erdőre gombászni. Odament egy mogyoróbokorhoz, és belefűjt az arany sípba. Tüstént megjelent egy arany ló, arany ruhával. Az ostoba fiú felnyargalt az arany lovon a hegy közepéig, meghajolt a királykisasszony előtt, és elnyargalt. Az erdőben az ostoba fiú összeszedte a gombákat, amelyek éppen a keze ügyébe kerültek, és hazament. Otthon az anyja megint összeszidta, amiért férges gombát szedett. Az ostoba fiú egy szót sem szólt, és pihenni tért. Megérkezett a két idősebbik testvér, és mesélik anyjuknak:

– Ha tudnád, hogy milyen szép királyfi nyargalt! Arany lova volt és arany ruhája, de ő is csak a hegy feléig jutott fel.

Harmadik nap megint odasereglettek a királyfiak és főemberek az üveghegyhez. A legidősebb és középső testvér is ellovagolt. Az ostoba fiú megint elkéredzkedett az erdőbe gombászni, de anyja nem akarta elengedni, mivelhogy az ostoba fiú csak férges gombákat hoz haza. Végül az ostoba fiú mégis kisurrant a házból, és kiment az erdőbe. Egy mogyoróbokornál belefűjt a gyémánt sípba, és nyomban ott termett egy gyémánt ló, gyémánt ruhával. Az ostoba fiú a hegyhez nyargalt. Ott igen sok lovas volt, de egy sem tudott felnyargalni a hegyre. Az ostoba legény nekiugratott, és felnyargalt a hegyre. A gyémánt almát a királykisasszony ölébe dobta. A királykisasszony megcsókolta az ostoba fiút, és ezüst csillagot hagyott a homlokán. Az ostoba fiú lenyargalt a hegyről, és az erdőbe nyargalt. A mogyoróbokornál belefűjt a gyémánt sípba, mire a ló és a ruha nyomban eltűnt. Az ostoba fiú teleszedte a kosarat gombával, és hazament. Bebújt egy sötét sarokba, és törülközőt csavart a fejére. Odamegy hozzá az anyja és kérdezi:

– Mi bajod, hogy a fejedet bekötötted?

– Fáj a fejem – felelte az ostoba fiú.

– No, akkor eredj lefeküdni!

Megérkezik a két másik testvér, és mesélnek anyjuknak a királyfiról, aki gyémánt lovon nyargalt fel az üveghegyre, és eltűnt. A király elküldte szolgálait, hogy járják be a földet, és keressék meg a lovas, akinek a homlokán ezüst csillag van, mert ő a királykisasszony jegyese. Sehol sem találják. Egyszer a király szolgája az ostoba fiú anyjának házába is betért, és ráparancsolt, hogy mutassa meg a fiait. A legidősebb és a középső fiú előjött a kunyhóból, és megmutakozott. Nem volt a homlokukon ezüst csillag. Az ostoba fiú pedig ott feküdt a sötét kuckóban, és senki előtt nem mutatkozott. Akkor a király szolgája megkérdezte az anyától:

– Hol van a harmadik fiad?

– Á, minek az! Ő ostoba és betegen fekszik – felelte az anya.

– No, hozd csak ide – így a király szolgálja.

Előhozták az ostoba fiút. Ahogy a szolga a fejéről a rácsavart törülközőt lerántotta, az ezüst csillag láthatóvá lett.

– Ő a királykisasszony jegyese! – kiáltotta a szolga.

A szolga elvezette az ostoba fiút a király palotájába. Az ostoba fiú lakodalmat ült a királykisasszonnyal, és a mai napig boldogan élnek.

62

AZ ÜVEGHEGY

Krauklin faluban, a Purmal Jukans tanya határában emelkedik egy kicsiny, félig-agyag, félig-homok domb – az Üveghegy. A hagyomány ezt tartja róla:

Élt réges-régen egy szép és büszke királylány. A nagy üveghegyen pompás palotát építtetett, és közhírré tette, hogy ahhoz megy feleségül, aki gyalog felmegy hozzá a hegyre. Persze igen sok kérő jelentkezett. Naphosszat nagy embertömeg tolongott a hegy lábánál, és nézte, amint a kérők próbálták a hegyet megmászni. De sokáig senkinek sem sikerült. Mászik, mászik a kérő egy darabig, aztán nevetés közepette legurul, és bukfencezve ér vissza. Végül csoda történt: egy rongyos ruhás disznópásztor felmászott az üveghegyre a királylány pompás palotájához. A királylánynak, ígéretéhez híven, a disznópásztorhoz kellett feleségül mennie. De uramfia, a királylány megharagudott, hogy ez az egyszerű disznópásztor merészeli őt feleségül kérni, és megparancsolta, hogy üssék le a disznópásztor fejét. A körüllevő tömeg igen morgott, de a királylány könyörtelen volt. Alighogy a királylány parancsát teljesítették, a palotát dübörögve elnyelte a föld; az üveghegy összeomlott, és az emberek kővé változtak. Egy kis domb maradt csak meg, az üveghegy (ezért nevezik így) az a sok kő pedig,

amelyek a hegy lábát ma is sűrűn ellepik, a kővé változott kőrök és a kíváncsi tömeg.

63

A HOSSZÚ BABSZÁR

Valamikor régen egy gonosz mostohánál élt egy árva lány, az olyan szorgalmas volt, hogy a mostohája alig győzött neki munkát adni. Hogy mégis meggyötörje az árvát, a mostohaanya egy nap szándékosan babot szórt a hamu közé, és megparancsolta az árva lánynak, hogy válogassa ki.

Az árva lány válogatta, válogatta a babot, de, mintegy csoda folytán egy szem bab ott maradt a hamuban. Hát ez a babszem a hamuban szárát eresztett. Nőtt, nőtt a szára, mígnem egészen az égig fölért. Az árva lány gondolt egyet, és felkapaszkodott a bab szárára, mert azt gondolta, az égben találkozik a halott édesanyjával.

Mászott, mászott, míg végül is az égig feljutott. Ahogy az égbe felért, hát megpillantott egy kis kunyhót, és bement. Ahogy belépett, látja, hogy egy beteg öregember fekszik az ágyon. Ez arra kérte, hogy fűtse he neki a fürdőt. Az árva lány vállalkozott rá. Az öregember azt mondta:

– Fám nincs, de ott az istálló mögött régi lócsontok hevernek, azt jól felhasználhatod fa helyett, víz helyett jó lesz a trágyalé, mert víz itt sehol a közelben nincs. Nyírfaág helyett igen jól megteszi egy döglött ló farka, azt is találsz, menj fel arra a kis dombra az istálló mögött.

Az árva lánynak elszorult a szíve, amint az öregember szavait hallgatta. Egy szót sem szólt, hanem kiment a távoli erdőbe, és onnan hozott fát, egy távoli forrásból hozott tiszta vizet, és puha nyírfavesszőkből készített puha vesszőnyalábot. Befűtötte a fürdőt, és megmelegítette a vizet, aztán bemegy a beteg öregemberhez, és hívja a fürdőbe.

Azt mondja az öregember:

– Beteg vagyok, és ezért magam nem tudok bemenni. Kedves lányom, fogd meg a lábamat, és vonszolj be a fürdőbe.

Az árva lány taligát kerített, beleültette az öregembert, és azon toltá be a fürdőbe. A fürdőben az árva lány jól megcsapkodta az öregember hátát. Fürdő után megint taligán toltá vissza, és lefektette az ágyba.

Kis idő múlva az öreg megszólalt:

– Kedves lányom, te nagy szívességet tettél nekem, ezért eredj a kamrába és ott egy ládán látsz majd három kis ládikót. Vedd, amelyiket akarsz, csak azt a nagyot ne vedd el, amelyiken a macska ül.

Az árva lány eleinte nem akart semmiféle bért elfogadni, de végül is bemegy a kamrába, és megfogja a legkisebb és legkevesbé cifra ládikót. Kinyitja – hát látja ám: a ládikó telis-tele mindenféle szép és drága holmival.

Az árva lány örvendezve lemászott a bab indáján, és apróra elmondta a mostohájának, milyen módon szerezte a ládikót.

A mostohaanya azt akarta, hogy az édeslánya is hozzájusson az ilyen drágaságokhoz, ezért a saját lányának is megparancsolta, hogy válogasson ki babot a hamuból. Az édeslány válogatta, válogatta, amíg egy híján mindet kiválogatta, de egy szem babot szándékosan otthagyt a hamuban. Hát az otthagyt babszem nőtt, nőtt, amíg egészen az égig fel nem ért.

Az édeslány is örvendezve felmászott a bab indáján. Mászik, mászik, míg végül feljutott az égbe. Itt az édeslány megpillantott egy kis kunyhót, és a kunyhóban egy beteg öregembert. Az öregember siránkozva kérte, hogy fűtse be neki a fürdőt, mivelhogy beteg, és ezért maga nem tudja befűteni. Az édeslány kezdetben sehogy sem akarta befűteni neki a fürdőt, de végül is beleegyezett. Mérgesen

kérdezte az öregembertől, hol a fa, a víz meg a vesszőnyaláb. Az öregember azt felelte:

– Fám nincs, de amott az istálló mögött öreg lócsontok hevernek, megteszik fa helyett, víz helyett merhatsz trágyalevet, mert itt a közelben sehol sincs víz, vesszőnyaláb helyett pedig annak a vén döglött lónak a farkát veheted, amelyik ott a kis domb tetején hever.

Az édeslány be is fűtötte a fürdőt az öreg lócsontokkal, megmelegítette a trágyalevet, és vesszőnyalábnak odatette az öreg lófarkat. Amikor ezzel megvolt, bemegy és szól, hogy most már menjen az öregember a fürdőbe.

De az öregember azt mondja neki:

– Kedves lányom, én beteg vagyok, azért húzz be engem a fürdőbe, mert az én öreg lábaim már nekem nem engedelmeskednek.

Az édeslány most megfogta az öregembert a lábánál, és beráncigálta a fürdőbe, hogy csak úgy ropogott. A fürdőben megdörzsölte az öregember hátát, és aztán megint a lábánál fogva húzta vissza a kunyhóba, és rádobta az ágyra.

Most azt mondta az öregember a lánynak:

– A szolgálatodért megkapod a fizetséget. Eredj be a kamrába, ott egy nagy ládán látsz három kis ládikót. Vedd el, amelyiket akarsz, csak azt a nagy ládát ne vedd, amelyiken a macska ül.

Hát az édeslány örömmel besiet a kamrába, elzavarja a macskát, és a szép nagy ládát vette el. Ezután nagy boldogan lemászott a bab szárán, és, mivel már sötét volt, éjszakára a ládát eldugta a sötét pajtában.

Másnap reggel mind összezsúfultak látni a lány nagy gazdagságát. De ahogy a láda fedele felnyílt, nagy lángnyelv csapott

ki, és egyszeriben elemésztette a pajtát és a házat is.

Így hát ez a lány, aki sokat akart, végül mindent elveszített.

64

A CSODÁLATOS DARÁLÓ

Élt régen két fiútestvér. Egyik gazdag volt, a másik azonban igen szegény. A gazdag fivér nem szívelte a szegényt. Egyszer a szegény testvérnek kifogyott a kenyere, és ezért venni akart, csak hogy, újabb baj, egy árva fityingje sem volt. Elment tehát a gazdag testvérhez, hogy tőle kérjen. De a gazdag, amint a közeledő szegényt megpillantotta, kihajított neki az ablakon egy penészes sonkát, és durván rákiáltott, hogy fogja azt a sonkát, és fusson a pokolba eladni, akkor bőven lesz pénze. A szegény ember megköszönte neki, és sírva megindult a pokolba.

Útközben találkozott egy kis ősz emberrel, és az megkérdezte tőle, miért sír? A szegény ekkor elpanaszolta neki a baját, hogy a bátyja a pokolba küldte a sonkáját eladni, de ő nem tudja az utat a pokolba. Az öreg ember vigasztalta a szegény embert, mondta neki, hogy ilyen csekélységért ne sírjon olyan nagyon, hanem csak menjen azon az ösvényen tovább, akkor egyenesen odajut. Tanácsolta a szegénynek, hogy a sonkáért ne pénzt kérjen, hanem azt a darálót kérje el, amelyik ott hever a pokol egyik sarkában. A szegény testvér köszönetét mondott az öregembernek, és továbbment

Megy, megy, de csak nem és nem jut el a pokolba. Végre mégis elérkezik a pokolhoz, de sehogy sem tud bemenni, mert egy nagy-nagy kapu zárja el. Ekkor a szegény ember bekopogtatott. Erre megjelent az ördögök háromfejű szolgája, és tudakolja tőle, mit akar. Amaz nyomban előhúzta a sonkáját. Az ördögök szolgája, amikor meghallotta, hogy a szegény ember sonkája eladó, igen megörült, és megkérdezte, hogy mit kér érte. A szegény ember azonban nem akart pénzt, hanem csak azt a darálót akarta, amelyik ott hevert a sarokban. A háromfejű hallani sem akart a darálóról, és azt mondta

a szegény embernek, hogy akármit kérjen, csak azt ne! De a szegény testvér látja, hogy az ördög egyre nyalogatja a szája szélét, amint a sonkára néz, és nem engedett. Végül is megkapta a darálót.

Ezzel elbúcsúztak egymástól. Az ördögök szolgája a sonkával beszaladt a pokolba, és bezárta maga mögött a nagykaput, a szegény ember pedig a darálóval futott haza, amilyen gyorsan csak a lába bírta.

Útközben ismét találkozott az ősz emberkével, és az megkérdezte, hogy megkapta-e a darálót. A szegény testvér azt felelte rá, hogy megkapta ugyan, de nem tudja, mit csináljon vele, mert nincs, amit megdarálhatna. Ekkor az emberke kioktatta a szegény testvért, hogy csak mondja meg, mit daráljon neki a daráló, az majd nyomban nyikorogva megindul, körbeforog, és mindenféle jó ömlik belőle. Az emberke megtanította a szegény testvért arra a szóra is, amellyel a darálót megállíthatja, de lelkére kötötte, hogy azt senkinek el ne mondja. Amikor az ősz emberke mindenképpen kioktatta a szegény testvért, hogy mit csináljon, eltűnt.

Ettől kezdve a szegény emberre jó napok jártak. A daráló ízes ételeket és italokat ontott. Különbféle javakat darált neki, és végül annyi aranyat, hogy pompás, szép palotát építhetett.

A gazdag testvér, amikor ezt az arany palotát megpillantotta, csaknem megháborodott. Futott a szegény testvérhez, és megkérdezte, honnan, hogyan jutott ekkora vagyonhoz. A szegény elmondta, hogy a daráló szállítja neki ezeket a javakat. A gazdag testvér erre könyörögni kezdett, hogy adja neki a darálót. No persze, a szegény testvér ráállott, úgyis elég mindene volt már, jusson a testvérének is. Ezt hallván, a gazdag testvér felkapta a darálót, és lihegve-fújva hazasietett. Futott hazáig, és csak úgy reszketett az örömtől. Felesége álmélkodott, mi baja az urának?

Reggel a gazdag testvér készülődött a béresekkal a rétre füvet kaszálni. A gazdasszony otthon akart maradni, hogy kását főzzön. De a férje azt mondta, hogy csak menjen ki ő is a kaszálóra, majd reggelizés idején ő hazaszalad, és a darálóval egykettőre megfőzi a

kását. A gazdasszony megfogadta a férje szavát, és ő is kiment a kaszálóra.

Ahogy a reggelizés ideje elérkezett, a gazda gyorsan letette a kaszát, és hazafutott kásáért. Ahogy hazaért, hozzáfogott a daráláshoz. Darált, darált, de már minden edény megtelt kásával. Elég lenne már, de a daráló csak darál. A gazda kiabált, hogy elég már, de oda se neki. Már az egész ház megtelt kásával, de a daráló csak darál, darál. A gazda most nagyon megijedt, és kidobta a darálót az ajtón, de ez sem használt. A kása ömlött, ömlött, hamarosan az egész udvar tele lett. A gazdag testvér nem tudta, mit tegyen a darálóval. Végül vadul felkapta a darálót, és visszavitte a testvéreinek, hogy csináljon vele, amit akar.

De a testvére csak nevetett a kása-veszedelmen. Halkan kimondta a bűvös igét, és a kásának még nyoma se látszott.

Egyszer meg világos nappal a hajósok láttak valamit fényleni. Kiszálltak a hajóról, hogy megnézzék, mi csillog ott olyan nagyon. Odamennek, hát egy arany, palota áll előttük, a teteje is színaranyból van. A hajósok tudakolják, kié ez a palota, és honnan került. A szegény testvér elmondta, hogy a palota az övé, és hogy a daráló által szerezte. A hajósok szörnyen elcsodálózkodtak, és jól meg akarták nézni a darálót. Megtetszett nekik a daráló, hát éjjel ellopták. Keresi reggel az ember a darálóját, de sehol sem találja, mert a hajósok már messze kint járnak a tengeren a darálójával. A hajósok azt sem tudták, mit is daráltassanak először. Amíg ezen tanakodtak, valamelyik a sok közül kimondta, hogy sót daráljon, mert a sót otthon felejtették. Mind ráhagyták, és a daráló darálni kezdte a sót, hogy csak úgy porzott!

Darált, darált, már megtelt a fazék, és elég volna, a hajósok most meg akarnák állítani a darálót, de nem lehet, nem hagyja abba, veszettül darál. Most mind odaugrottak köréje, kezükkel próbálják megállítani, de hiába. Egy pillanat alatt az egész hajó megtelt sóval, és elsüllyedt a hajósokkal és a darálóval együtt. De a daráló a tenger fenekén is tovább darált, és darál még ma is, azért olyan sós a tenger vize mindmáig.

MIÉRT SÓS A TENGER VIZE?

Mért sós a tenger vize? – kérdezi a tanító az egyik tanulótól.

Tanuló: – Azért, mert heringek élnek benne.

EZÜST PARIPA, ARANY PARIPA, GYÉMÁNT PARIPA

Volt egyszer egy öregember és annak három fia: kettő okos volt, a harmadikat együgyűnek tartották. Hát az apa egy nap, mivel öregember volt már, megbetegedett. Közeledni érezte a halálát, ezért magához hívta a három fiát, és meghagyta nekik, hogy ha majd meghalt, és eltemették, az első három éjszakán át mindegyikük egy-egy éjjel őrködjön a sírjánál, mert még utoljára valami jóban akarja őket részesíteni.

No jó, mindegyik fia megígérte, hogy teljesíti apja utolsó kívánságát. Az apa egyideig betegeskedett, aztán meghalt.

Miután apjukat eltemették, első nap este az együgyű fiú megkérdezte a bátyjait, hogy első éjjel melyikük megy ki a temetőbe őrködni.

– Eredj te, együgyű, őrködj csak; én ugyan nem megyek őrködni, nagyon álmos vagyok – felelte az idősebbik bátyja, és lefeküdt aludni.

Látja az együgyű, hogy egyik bátyja sem akarja az apjuk sírját őrizni, maga megy ki hát a temetőbe, leül apja sírja mellé, és vár.

Jó ideje várakozott már, amikor éjfél tájban kiszáll apja a sírjából, és megkérdezi, miért ő, a legfiatalabbik jött ki a sírját őrizni, hiszen első éjjel a legidősebbik fiának kell őrködnie, következő éjjel a másodiknak, és csak a harmadik éjjel kerül őrá a sor, hogy őrködjön, mondta az apa. No, erre az együgyű fiú is elmondta, hogy ő váltig

mondta a bátyjának, hogy menjen ki a temetőbe örködni, de az nem ment, így hát ha ő együgyű is, mégis kijött az apja sírjához.

– Ez nagyon derék dolog, fiam, hogy te nem feledkeztél meg rólam – mondta az apa az együgyűnek. – Nesze, fogd ezt az ezüst sípot, ha belefújsz, odaszalad egy ezüst paripa, ezüst ruhával, ha meg a ruhára és a lóra már nincs szükséged, akkor a másik felén fújj a sípba, és a ló ismét elvágat. Most pedig eredj haza, fiam, tovább ne őrizz – mondta az apa az együgyűnek.

Hazafelé menet az együgyű belefúj az ezüst sípba, hát csakugyan tüstént előnyargal egy ezüst paripa, ezüst ruhával; amikor pedig az együgyű fiú a másik oldalán fújt bele a sípba, igen, a paripa a ruhával együtt elvágatott.

Az együgyű fiú hazament, és lefeküdt aludni, reggel pedig egy szót sem szólt a bátyjainak az apjuk ajándékáról.

Másnap este az együgyű tíú megint csak megkérdezte a másik bátyját, hogy kimegy-e éjszakára az apjuk sírját őrizni. De a másik bátyja csak dörmögött, hogy ő most nem megy, úgy zuhog az eső, inkább lefekszik, mintsem örködjön. Azzal lefeküdt aludni.

Nem maradt más hátra, ezen az éjszakán is az együgyűnek kellett kimennie az apja sírját őrizni.

Várt, várt, hát éjfélkor ismét kiszáll az apja a sírgödörből, és csodálkozva megkérdezi, hogy miért már másodszor is ő jött ki a sírjához örködni, a bátyái meg csak nem jönnek. Így meg úgy, az együgyű fogta magát, és elmondta, hogy ő ugyan mondta a bátyjának, hogy ezen az éjszakán ő menjen az apja sírjánál őrt állni, mivelhogy most rajta a sor. De ez a bátyja azt felelte, hogy ömlik az eső, és őneki sokkal nagyobb kedve van aludni, mintsem hogy kimenjen az apja sírjához őrt állni.

– No, sebj, fiam, mivel te nem feledkeztél meg rólam, hát nesze, fogd ezt az arany sípot. Ha belefújsz, akkor odanyargal egy arany paripa, arany ruhával, ha pedig már nincs szükséged az arany

paripára, sem az arany ruhára, akkor a másik végén fújj bele a sípba, és a paripa a ruhával együtt elnyargal. Most pedig, fiam, eredj haza, és pihenj, már elég sokáig őrködtél – mondta az apa az együgyű fiúnak, és eltűnt.

Hazafelé menet az együgyű fiú belefújt a sípba – és csakúgy előnyargal egy arany paripa, az arany ruhával. Akkor a másik felén fújt a sípba, és az arany ló az arany ruhával együtt eltűnt.

Az együgyű fiú hazament, és lefeküdt aludni, amíg megvirrad. Eltelt a másik nap is, de a bátyjainak egy szót sem szólt a kapott sípokról.

Harmadik nap este az együgyű azt mondta, most már csakugyan valamelyik testvére menjen az apjuk sírját őrizni, ő már teljesen kimerült, két éjjel nem aludt. De a bátyjai semmi áron nem mennek őrizni, mivelhogy most rajta a sor, hogy őrködjön, ők bizony ki nem mennek a temetőbe.

Nincs mit tenni, az együgyű fiúnak megint csak nem marad más hátra, minthogy azon az éjszakán is kimenjen az apja sírját őrizni. Ki is ment, és ott várakozott éjfélig, végre az apja kiszállt a sírjából, és csodálkozott, hogy hát a két okos fia megfeledkezett az apjuk utolsó kívánságáról. Az együgyű fiú elbeszélte, hogy a bátyjai azt mondták neki, hogy most éppen rajta a sor, neki kell az apja sírját őriznie, azért hát ő jött ki.

– No, fiam, mivelhogy csak te nem feledkeztél meg rólam, nesze, fogd ezt a gyémánt sípot, ha belefújsz, akkor előnyargal egy gyémánt paripa, gyémánt ruhával, ha pedig már nincs szükséged a ruhára meg a paripára, akkor a másik feléről fújj bele a sípba, és a paripa a ruhákkal együtt el. Most pedig, fiam, már tovább ne őrizz engem, hanem csak éldegélj otthon, a sors majd meg hozza neked a jó szerencsét – mondta az apa.

Hát az együgyű fiú elbúcsúzott az apjától, és hazament. Otthon egy szót sem szólt az okos bátyjainak az apja sípjairól.

Így éltek jó ideig. Annak az országnak a királya, amelyikben a három testvér élt, egy nap felvezette az egyetlen lányát, a királykisasszonyt egy üveghegyre, és kihirdette, hogy annak adja a királylányt feleségül, aki lovon felnyargal az üveghegyre, és lehúzza a királylány gyűrűjét az ujjáról, és hogy a királylánnyal együtt hozományul odaadja az egész országát.

Sok gazdag királyfi és király jött lóháton, és próbált feljutni az üveghegyre, de egy sem tudott felnyargalni, mind visszacsúszott.

Egy nap a két okos testvér is elhatározta, hogy megpróbál feljutni az üveghegyre, hátha kedvez nekik a szerencse, mondták. Az együgyű fiú kérte a bátyjait, hogy neki is adjanak valami gebét, ő is szerencsét akar próbálni, hátha sikerül az üveghegyre feljutnia, és elvenni a királylánytól a gyűrűt. De az okos testvérek csak nevettek, mondván, hogy ha ők, az okosak, nem tudnak felnyargalni az üveghegyre, akkor ő, az együgyű, bizonyára nem jut fel. Így hát nem volt mit tenni, az együgyűnek semmit sem adtak, de ők maguk már mentek is a lovakat abrakoltatni. Hát, az együgyű meg oda se neki, otthon maradt, eldolgoztatott.

Estefelé, amikor már a bátyjai ellovagoltak, az együgyű fiú előveszi ezüst sábját, megfűjja, és tüstént megjelent az ezüst paripa, ezüst ruhával. Hát az együgyű gyorsan felöltözött, felpattant az ezüst paripa hátára, és egyenest az üveghegyhez nyargalt.

Az emberek, amikor ezt a szép ezüst lovat megpillantották, csak pislogtak a csodálkozástól. De az együgyű rá se nézett az emberekre, tüstént nekivágott az üveghegynek. Egyszeriben feljutott az üveghegy közepéig, de akkorra a ló patkója elkopott, és a paripa a lovasával együtt kezdett visszafelé csúszni. Ahogy a paripa lecsúszott, az együgyű belátta, hogy aznap nem tud feljutni az üveghegyre, hát megfordította a paripát, és elnyargalt. Hazafelé utoléri a két bátyját, az ostorával jól rávágott a hátukra, és tovább nyargalt. Otthon az együgyű lehúzza az ezüst ruhát, másik végén helefűjt a sábjába, mire a paripa a ruhával együtt elvágatott. Az együgyű azután otthon felmászott a kemencére, és várta haza a bátyjait.

Nagy sokára megjöttek a bátyjai, akkor az együgyű lemászott a kemence tetejéről, és megkérdezte, hogy voltak-e az üveghegynél, fel tudtak-e jutni, és hogy miféle dalia volt az az ezüstruhás, aki elnyargalt mellettük, és ostorával a hátukra csapott. Most meg a bátyjai kérdezték, hogy ugyan honnan látta mindezt? Az együgyű azt felelte, hogy felmászott a fenyő csúcsára, és mindent látott. A bátyjai nem szóltak semmit, kimentek, hogy megabakoltassák a lovaikat, aztán fogtak egy fűrészst, és elfűrészelték a magas fenyőt.

Másnap a két testvér ismét lovat nyergeit, felültek a ló hátára, és másodszor is elnyargaltak. Mihelyt a bátyjai elmentek, az együgyű fiú is lemászott a kemencéről, fogta az arany sípot, kiment az udvarra, és belefűjt. Előnyargalt egy arany papipa, arany öltözettel. No, az együgyű gyorsan átöltözött, felpattant az arany paripa hátára, és elvágatott az üveghegy felé. Az emberek már messziről megcsodálták a szép lovast és paripáját, és azt mondogatták, hogy ha már ez sem jut fel az üveghegyre, akkor senki sem fog feljutni. Az együgyű, amikor odaért az üveghegyhez, tüstént nekirúgtatott. Már túljutott a felén, amikor a paripa patkói elkoptak, és megint csúszni kezdett visszafelé, és lecsúszott a földre. Az együgyű belátta, hogy nem tud feljutni a hegyre, megfordította a paripát, és elvágatott. Utolérte a bátyjait, jól rávágott az ostorával a hátukra, és hazanyargalt. Gyorsan levetkőzött, felrakta az arany ruhát a paripa hátára, másik felén fűjt bele a sípjába, mire a paripa a ruhákkal együtt elvágatott.

Amikor a bátyjai megérkeztek, az együgyű megint csak nevetgélt, hogy most sem jártak szerencsével, hogy az arany lovastól ma is kaptak egy jót a hátakra, mindezt ő a kunyhó tetejéről látta. Megmérgekedtek a bátyjai, és felgyújtották a kunyhót. Most már nincs honnan néznie, mivelhogy a kunyhó leégett.

Éjjel a bátyjai a szénakazalban aludtak, és reggel utoljára indultak szerencsét próbálni, hátha a harmadik alkalommal sikerül feljutniuk a hegyre. Mihelyt a bátyjai elnyargaltak, az együgyű fiú is elővette a gyémánt sípját, kiment az udvarra, és belefűjt, mire tüstént ott termett a gyémánt paripa a gyémánt ruhával. Az együgyű

nyomban felöltötte a ruhát, paripára pattant, és az üveghegyhez nyargalt. Ezúttal még közelében sem járt a hegynek, már senki sem bírt ránézni, a gyémánt lovas és a paripa olyan nagyon szikrázott és ragyogott. Az együgyű fiú mihelyt az üveghegyhez ért, nyomban nekiugratott, üvegszilánkok pattogtak szerteszéjjel. A gyémánt patkók élesek voltak, így hát az együgyű legény egyszeriben fent volt a gyémánt paripával az üveghegy csúcsán. A királylány odaadta az együgyűnek a gyűrűjét, és megmondta, melyik nap lesz a lakodalom. Hát az együgyű lesiklott a paripa hátáról, ölébe kapta a királylányt, és úgy vitte vissza a palotába a királyhoz. Aztán megint hazavágtatott. Amint a bátyjait utolérte, megint jól ráhúzott gyémánt ostorával a hátukra, és hazanyargalt, mint előző este.

Amikor a bátyjai hazaértek, az együgyű megint azt mondja nekik, hogy látta ám az istálló tetejéről, a gyémánt lovas milyen jót húzott rájuk a gyémánt ostorával. Hát a bátyjai fogták magukat, és az istállót is felgyújtották.

Hát a királyi palotában nagyban készülődtek a lakodalomra. Harmadnap reggel az együgyű legény már korán felkelt, megmosakodott, fogta a gyémánt sípját, kiment az udvarra, és belefűjt. Tüstént ott termett a gyémánt paripa a gyémánt ruhával. Az együgyű felöltötte a gyémánt ruhát, felült a paripa hátára, és elindult a királyi palotába, a királykisasszonyhoz.

Lakodalom után a két okos testvér is megtudta, hogy az együgyű fiú miként szerezte meg a királylányt, és tüstént elmentek együgyű öccsükhöz megkérlelni, hogy bocsásson meg nekik, amiért megbántották. Az együgyű testvér mindent megbocsátott nekik, és odaajándékozta egyik bátyjának az ezüst sípot, a másiknak az aranyat. Hát a két okos testvér elindult a nagyvilágba szerencsét próbálni, az együgyű öccsük pedig uralkodott a király országában, és boldogan élt a királylánnyal meg a gyémánt lóval, hosszú évekig.

Egy anyának volt két lánya, egyik édeslánya, másik mostoha. Az édeslányát az anya nagyon kényeztette, a mostohalányát azonban nehéz munkára fogta. Egyszer a mostohalánynak babszemeket kellett a hamuból kiválogatnia. Sírva dolgozott egész nap, amíg mindet kiszedte a hamuból, de egy babszemet mégis ott felejtett. Éjjel a babszem kibújt a hamuból, és megnőtt egészen az égig. Reggel a mostohalány kelt fel elsőnek; megörült a hosszú babnak, és a szárán felmászott az égbe. Odafent megpillantott egy kis kunyhót, félig romba dőlt szobácskával. A kis szobában egy ősz öregember volt. Ahogy a leányt meglátta, könnyörögve kérte, hogy fűtse be a fürdőt.

– Befűtöm én, öreg nagyapó, csak mondd meg nekem, hol a fa.

– Fát, lányom, itt nem találsz a közelben. Menj az istálló mögé, ott lócsontokat találsz, azokkal fűtsd!

De a mostohalány azt gondolta: „Hogyan fűtsem be a fürdőt a csontokkal? Inkább kiszaladok az erdőre fáért, a hátamon hozom.”

Egykettőre meghozta a fát, és befűtött a fürdőbe. Akkor az öregemberhez ment, megkérdezte:

– Apóka, a fürdő már meleg, de vizet hol veszek?

– Víz, lányom, a közelben nincs sehol. Menj az istálló mögé, meríts a trágyaléből, és azt használd víznek!

De a mostohalány azt gondolta: „Hogyan mosakodjék trágyalében? Inkább kiszaladok az erdőbe, keresek egy kis forrást, és tiszta vizet hozok.”

Amikor a víz már megmelegedett, akkor bement az öregemberhez, és megkérdezte:

– Apóka, a víz már meleg, de hol veszek vesszőnyalábot?

– Vesszőt, lányom, nem találsz a közelben. Menj az istálló mögé, ott találsz egy öreg lófarkat.

De a mostohalány azt gondolta: „Hogyan csapkodhatná magát a ló farkával? Inkább kiszaladok az erdőbe, nyírfavesszőért.”

Amikor a nyírfavesszőt odakészítette, bement az öreghez, és mondta:

– Apóka, már minden kész, menj a fürdőbe!

De az öreg azt felelte:

– Mennék és szívesen, csak hogy nem tudok járni. Fogj meg a lábamnál, és húzz be a fürdőbe.

Ezt hallván a mostohalány vállára vette az öregembert, és úgy vitte a fürdőbe. Amikor az öregember már tiszta volt, akkor ugyanígy visszavitte, és lefektette az ágyba.

– Figyelj rám, lányom, a jószívedérf meg akarlak jutalmazni. Menj be a kamrába, és vedd ki a ládából egy darab selymet; csak abból a ládából ne vedd ki, amelyiken a vörös macska ül.

A mostohalány kivett egy darab selymet, lemászott a bab szárán a földre, és elrejtette a selymet a kis kamrájában. Másnap, ahogy a kamrácskába bement, hát látja, hogy a kamra tele van mindenféle drága holmival.

A mostohaanya pedig haragudott, amiért a mostohalánya gazdagabb az édeslányánál. Végül azt eszelte ki, hogy az édeslánya is másszon fel a babszáron az égbe, drága holmikért.

Az édeslány felmászott az égbe, és megpillantotta ugyanannak az öregembernek a düledező kunyhóját. Az öregember kérte, hogy fűtse be a fürdőt.

– Jó, jó befőtök, de nincs fád.

– Fa nincs a közelben. Menj az istálló mögé, ott öreg lócsontokat találsz, azokkal fűts.

Az édeslány fogta a lócsontokat, és befűtött a fürdőbe. Aztán beszaladt a szobába, vizet kérni.

– Víz nincs a közelben. Menj az istálló mögé. Ott találsz trágyalevet.

Az édeslány megmelegítette a trágyalevet, és bement a szobába, vesszőnyalábot kérni.

– Vessző, lányom, nincs a közelben. Menj az istálló mögé, ott találsz öreg lófarkat.

Az édeslány odatette a lófarkat vessző helyett, és ment, hogy behívja az öreget a fürdőbe.

De az öregember azt mondta:

– Mennék én szívesen, de nem bírok. Fogj meg a lábamnál, és húzz be a fürdőbe!

Az édeslány megfogta az öregembert a lábánál, és bevonszolta a fürdőbe. Amikor az öregember megmosakodott, akkor megint a lábánál fogta meg, és visszavonszolta az ágyára. Az öregember akkor neki is azt mondta, hogy menjen a kamrába, és vegyen ki egy darab selymet a ládából, csak azt ne vegye ki, amelyiken a vörös macska alszik.

De az édeslány a kamrában onnan vette el a selymet, ahol a macska kuporgott, mert az sokkal szebb volt a többinél.

Aztán gyorsan lemászott a babszáron a földre, és a darab selymet a kamrájába rejtette.

Reggel az édeslány, életében először, kora hajnalban felkelt, és besietett a kamrába, hogy a drága holmikat megnézzze. De ahogy a

kamra ajtaját kinyitotta, láng csapott feléje, és az egész épületet elemésztette.

68

AZ ARANY ALMAFA, AZ ARANY MADÁR ÉS A HÁROM KIRÁLYFI

Egy hatalmas királynak volt egy kertje, abban nőtt egy arany almát termő almafa. Egyszer csak észreveszi a király, hogy minden éjjel eltűnik a fájáról egy-egy alma. Nincs mit tenni – őriztetni kell az almafát. Három fia volt a királynak: kettő okos, a harmadik azonban ostoba. Először az okosokkal őriztette az almafát. Őrizték egy éjjel, őrizték második éjjel, de csak megint híja volt az almának.

Harmadik éjjel a király az ostobát küldte ki. Az okosak meg nevetik, és azt mondják:

– Könnyen megeshetik, hogy a tolvaj öröstül viszi el az almát!

– Lesz, ami lesz, örködni fogok – felelte az ostoba fiú, és kiment a kertbe.

Éjfélig minden jól ment, de éjfél után az ostobát kerülgetni kezdte az álom, és a szeme minduntalan lecsukódott. Ekkor forgácsdarabkákkal támasztotta fel a szemhéját, így védekezett az álom ellen. Ahogy megvirradt, egy, arany madár ereszkedett le az almafára – az almatolvaj –, és csipegetni kezdte az egyik almát. Az ostoba fiú ekkor megfogta a szárnyánál, de a madár kitepte magát, és elrepült, csak egy arany tollacskája maradt a fiú ujjai közt. Futott az ostoba fiú a tollal az apjához, és elmondta neki, hogy éjjel mi történt.

A király akkor összehívta a fiait, és azt mondta:

– Ha a madárnak egyetlen tolla ilyen szép, akkor az a madár bizonyára még sokkalta szebb. Vágjatok hát neki a nagyvilágnak, hogy megkeressétek. Amelyiktek elhozza nekem a madarat, az lesz a legkedvesebb.

Elindultak a fiúk a madárért, az okosok együtt, egyik úton, az ostoba meg a másikon.

Megy, megy az ostoba egy nagy erdőben, eltéved, és sírásra fakad. Ekkor honnan, honnan nem, ott terem egy farkas, és megkérdezi:

– Miért sírsz?

– Az arany madarat keresem, de eltévedtem – így az ostoba.

– Ne sírj! – így a farkas. – Ülj fel a hátamra, elviszlek a madárhoz. Nagyon szép az a madár, de a fészke még szebb, mégis, amikor a madarat megfogod, a fészkéhez hozzá ne érh!

Felült az ostoba fiú a farkas hátára, az meg száguld, mint a szélvész, a madárhoz. Megy a legény egyedül, hogy megfogja. Megpillantja a madarat egy arany fán, de ahogy megfogja, hozzáér a fészkéhez. Abban a pillanatban nagy csilingelés támadt, összefutottak az emberek, megragadták, és vitték a király elé ítéletre. A király így határozott:

– Ha virradat előtt keresztülfutsz három királyságot, és elhozod nekem az arany lovat, akkor odaadom neked az arany madarat, az arany fészkekkel együtt.

Mit tehet mást? Elfogadta a feltételt, és nekiindult. Útközben elsírja magát. Ott terem a farkas, és azt mondja:

– Sírni, azt tudsz, de a madarat megfogni, ahogy oktattalak, nem tudtad. Ülj fel a hátamra, elviszlek az arany lóhoz, hanem mikor a lovat kivezeted, a kantárát nehogy megérintsd!

Megint felült az ostoba fiú a farkas hátára, és egykettőre ott van a lónál. A farkas az úton maradt, és az ostoba legény egyedül ment be az istállóba a lóért. Ahogy a lovat kivezetné, hozzáér a kantárhoz. Azon nyomban megszólaltak a tetőn a csengettyűk, összefutottak az

emberek, megragadták a legényt, és vitték a királyhoz ítéletre. A király így határozott:

– Ha virradat előtt keresztülfutsz három királyságon, és elhozod nekem a királylányt, akkor odaadom neked az arany lovat, az egész szerszámával együtt. De ha nem hozod el, fejedet vétetem.

Mit tehet mást az ostoba fiú, megígéri, és elindul. Útközben megint csak elsírja magát. Ott terem a farkas, és megszólítja:

– Sírni, azt tudsz, de a lovat kivezetni nem tudod. Ölj fel a hátamra, elviszlek három királyságon át a királylányhoz. De most én megyek be a palotába a királylányért.

Alighogy az ostoba legény felült a farkas hátára, az elszáguldott, mint a szélvész, lába sem érte a földet! Egyszeriben elértek a királyi palotához, akkor az ostoba legény az úton maradt, a farkas pedig bement a palotába, a lányért. Kisvártatva visszatért a farkas a királylánnyal, és így szólt:

– Üljetek fel mindketten a hátamra, elviszlek ahhoz a királyhoz, akinek az arany lova van.

Mihelyt az ostoba legény meg a királylány felültek a hátára, a farkas szélvészféleg elszáguldott, és hamarosan a palota elé ért. Azt mondja akkor a farkas:

– Szép királylány, te csak maradj itt az úton, én az ostoba legénnyel elmegyek az arany lóért.

A palota közelében a farkas átváltozott azzá a szép királylánnyá, és azt mondta az ostoba legénynek:

– Vezess engem a király elé, és kérd el tőle a megígért lovat. Odaadja neked. Akkor ültess fel az igazi királylányt a ló hátára, és hazafelé indulj.

A király az igazi királylánynak vélte a farkast, és odaadta az ostoba legénynek az arany lovat, az arany kantárral együtt. Akkor az ostoba legény az igazi lányt felültette a ló hátára, és kantáron vezette a lovat hazafelé. Közben a király kiment a nem igazi királylánnyal a kertbe, hogy elbeszélgessenek. A királylány visszaváltozott farkassá, és üvöltve, hú, hú, elfutott az erdőbe. A király haragra gerjedt, sereget gyűjtött, megparancsolta, hogy vegyék üzőbe a farkast, és élve vagy holtan, hozzák elébe.

A farkas gyorsan utolérte az ostoba legényt, és a királylányt, és így szólt:

– Hadsereg üldöz, ezért add a kantárt a királylány kezébe, te pedig ülj fel a hátamra!

Mihelyt az ostoba legény felült a farkas hátára, az elszáguld, mint a szélvész, a királylány pedig a lovon a nyomába. Egyszeriben megérkeztek a palotához, ahol az arany madár volt. Így szól ekkor a farkas:

– Szép királylány, te maradj itt az úton, én az ostoba legénnyel bemegyek a palotába az arany madárért.

A palota közelében a farkas arany lóvá változott, és azt mondta:

– Vezess engem a király elé, és kérd el az arany madarat, az arany fészekkel együtt. Odaadja neked. Akkor siess a királylányhoz, és kantáron vezetve a lovat, a királylánnyal hazafelé indulj.

Az ostoba legény a lovat a király udvarába vezette, ott átadta a királynak, és kérte az ígért arany madarat a fészkeivel együtt. A király odaadta. Ekkor az ostoba legény a királylányhoz sietett, és kantáron fogva a lovat, hazafelé indult. Eközben a király megparancsolta, hogy vezessék ki az új lovat. A ló ekkor farkassá változott, és üvöltve elszaladt az erdőbe. A király látta, hogy becsapták, sereget gyűjt, megparancsolja, hogy eredjenek utána, és hozzák vissza élve vagy halva.

Amíg a sereg gyülekezett, a farkas utolérte az ostoba legényt, és azt mondta:

– Nyomomban a sereg, add át a kantárt a királylánynak, és ülj fel a hátamra.

Alighogy az ostoba legény felült a hátára, a farkas elszáguldott, mint a szélvész, de a királylány az arany lovon mindenütt utána. Egyszeriben beérnek az erdőbe, ahol az ostoba legény eltévedt. Azt mondja akkor a farkas:

– Fogd ezt a három drága kincset, és siess haza, de útközben nehogy elaludj!

Az ostoba legény egyik kezében a madarat fogva, másikkal a lovat vezetve, vitte a szép királylányt, így mentek hazafelé az apjához. Éjjel édes álom kerülgette. Nem tudta elhessegetni az álmot, azt mondta a királylánynak:

– Őrizd a lovat, én kissé elbóbiskolok.

Lefeküdt az ostoba legény, és a királylány is elszunnyadt. Olyan sokáig aludtak, hogy közben a két okos testvér odaért, megölték az ostoba legényt, megfogták az arany madarat, és az arany lovon vitték az alvó királylányt az apjukhoz.

Otthon azt mondták az apjuknak, hogy nagy fáradsággal meglették az arany madarat, hogy az idősebbik testvér útközben talált magának szép menyasszonyt, a középső pedig egy arany lovat – de hogy az öccsükkel mi történt, azt nem tudják, és azt sem tudják, hol marad.

Apjuk nagy lakomát rendezett, és mindenkinek elmondta, milyen drága kincseket hoztak az ő okos fiai.

Mialatt a király az okos fiaival lakomázott, az ostoba fiú élettelenül hevert az erdőben. Harmadnap odaszállt egy holló,

lakmározni és csipegetni kezdte. Erre megjelent a farkas, és rákiáltott:

– Te orcátlan fajzat, ne merészelj az uralkodód testéből enni! Amiért háromszor is belecsíptél, még hajnal előtt három dolgot kell elhoznod: egy korsó egészségvizet, egy korsó életvizet, meg egy korsó bölcsességvizet. Repülj három tengeren át, ott megtalálsz.

A holló elrepült a vizekért, a farkas pedig elrendezte az ostoba legény testét, ahogy kell. Alighogy a munkájával végzett, már ott is volt a holló a vizekkel. A farkas most az egészségvízből töltött a legény szájába, mire minden sebe egyszeriben begyógyult. Ezután az élet vizéből öntött a szájába, és az ostoba legény életre kelt. Végül bölcsességvizet töltött a szájába, mire az ostoba legény a világ legokosabb emberévé lett.

Az ostoba megkérdezte a farkastól, hogy ki fosztotta ki. A farkas apróra elmondott neki mindent, és aztán azt tanácsolta neki:

– Siess haza, mert az idősebbik bátyád feleségül akarja venni a te szép királylányodat. Ha apáddal találkozol, kérdezd meg tőle, hogy ki szerezte azokat a drága kincseket. Ha azt mondja, hogy a bátyáid, akkor kérd meg az apádat, hogy bizonyíttassa ezt be velük. Nem tudják bebizonyítani, te pedig parancsold meg a lónak, hogy beszéljen, és a madárnak, hogy énekeljen.

Hazamegy az ostoba fiú. Apja fogadja, és megkérdezi:

– Fiam, hol maradtál ilyen sokáig? Bátyáid már régen itthon vannak, elhozták az arany madarat, szereztek egy arany lovat meg egy szép királylányt.

Feleli az ostoba fiú:

– Ha a bátyáim hozták azokat a kincseket, ahogy te mondod, akkor bizonyítsák be ezt – különben nem hiszem el.

Hát az apa bizonyítékot kért, de az okos testvérek semmiféle bizonyítékot nem tudtak adni. Ekkor az ostoba fiú megparancsolta a lónak, hogy beszéljen, és a madárnak, hogy énekeljen. A ló tüstént elmondta, hogy az okos testvérek mit műveltek, a madár meg eldalolta mindazt, amit a testvérek beszéltek.

Az apa, ezeknek hallatán megharagudott az okos fiaira, és megleckéztette őket, az ostobának azonban a szép királylánnyal nagy lakodalmat rendezett.

69

A REPÜLŐ CSÓNAK

Élt egy földbirtokos, egy apa a három fiával, két okossal meg egy butával. Egyszer jött az uraság, és azt mondta a fiúknak, hogy készítsenek neki olyan csónakot, amelyik a levegőben száll. Aki megcsinálja ezt a csónakot, az háromszáz arany dukátot kap, aki nem tudja megcsinálni, annak három szíjat hasít ki a hátából. Hát a fiúk nekiindultak.

Elsőnek a legidősebb, okos fiú indul szerencsét próbálni. Megy, és az úton találkozik egy ősz öregemberrel. Az öregember kéri, hogy vigye őt magával. Nem kér fizetséget, csak enni adjon neki. A fiúnak csak kevés kenyere volt, és elutasította az öreget, mondván, hogy takarodjon az útjából, nem ér rá. Megérkezik, és munkához lát. Dolgozik, dolgozik, a csónak nem sikerül. Eljött az est, a csónak mégsem kész. Hazaér a fiú, megy az urasághoz, az megkérdi, hogy elkészült-e a csónak. Nem sikerült, feleli rémülten a fiú. Hát az uraság három szíjat hasított ki a hátából, meghintette sóval, és elengedte, menjen, és gyógyítsa magát.

Másnap a középső okos fiú megy szerencsét próbálni, és ő is kevés kenyeret visz magával, mert éppen ínséges esztendő volt, és nem volt kenyér. Megy, mendegél, és ugyanott, ahol előző nap a bátyja, ő is találkozik az öregemberrel. Az öregember megint azt kéri, hogy vigye magával. Segít a munkájában, és semmi mást nem kér, csak enni adjon neki. A fiú azt gondolta, ilyen öregember mit

segíthet, csak lábatlankodni fog, és mégis megeszi a kenyeret, azért hát azt mondta, hogy ne alkalmatlankodjon az úton a gyalogosoknak. Otthagyta az öreget, megérkezik, és munkához lát. Dolgozik, dolgozik, de semmire se megy. Eljött az est, de a csónak még félig sincs kész. Még a vízen sem lehet az ilyennel haladni, hát még a levegőben repülni! Hazamegy a legény, az uraság kérdezi, hogy elkészült-e a csónak. Nem, nem sikerült. Az uraság neki is kiharított három szíjat a hátából, és elengedte, menjen, és gyógyuljon meg.

Harmadik nap a buta legényen a sor. Nevetik a bátyjai, hogy menjen csak egyenest az urasághoz, és hasíttassa ki a három szíjat, mert ha már ők nem tudták azt a csónakot megcsinálni, miért éppen ő, az ostoba, csinálná meg. A buta igencsak fél, de mégis elmegy. Megy, és ugyanazon a helyen, ahol a két okos fiú, ő is találkozik az öregemberrel. Az öregember kéri, hogy vigye magával, a munkájáért nem kér semmit, csak kenyeret adjon enni. A butának magának is alig volt kenyere, mert a bátyjai nem engedték, hogy apjuk kenyeret adjon neki, mondván, hogy úgysem ér el semmit, csak hiába pusztítja a kenyeret. A buta legény mégis megszánta az öreget, és azt mondta, tartson csak vele.

Megérkeztek, és mindketten munkához láttak. Kis ideig dolgoztak, akkor az öregember azt mondta a fiúnak, pihenjenek egyet, és egyenek. A buta legény hallgatott rá, leültek, és megették a kenyeret, amit magával hozott; az öregember olyan mohón evett, hogy a buta legénynek csak a morzsák maradtak, de a legény egy szót sem szólt, és azt gondolta, hát persze, csak jusson az öregnek. Ettek, és akkor az öregember azt mondta a fiúnak: a közelben van a háza, menjenek, és szundítsanak egyet. Ilyen tűző napon lehetetlen dolgozni. A buta fiú nagyon félt, hogy nem készül el a csónakkal, és neki is szíjat hasítanak a hátából, mint a bátyjaínak, de sajnálta az öreget, aki a tűző napon teljesen kimerültnék látszott, és azt gondolta, kettésben a munka is gyorsabban halad – menjenek, és pihenjenek egyet.

Hát elmennek, és lefekszenek. Az öregember nyomban elaludt, és alszik, hogy csak no, de a buta fiú sehogy sem alhatik, csak a csónak jár az eszében. Végre ő is elaludt. Aludt, és mindenfélét összeálmodott, míg felébredt. Nézi, a napocska már jócskán estébe hajlik, a csónakhoz akar sietni, de látja, hogy az öregember még olyan édesdeden alszik, és félt megzavarni. Gondolja, megvárja, amíg az öregember felébred, és akkor együtt mennek.

Várt, várt, de az öregember csak nem ébredt fel, és nem ébredt. A buta legény azt gondolta, most már úgysem készíti el a csónakot, most már minek zavarja fel az öreget, inkább csak aludja ki magát.

Estefelé az öregember is felébredt, és azt mondta, hogy kicsit sokáig aludtak, de se baj, most majd jól megnyomják, és egykettőre kész lesz a csónak. A buta legény azt gondolta, most már ugyan nem készítik el a csónakot, de hát az öreg kedvéért csak menjenek, és lássanak munkához.

Megérkezik, látja, a csónak már kész, a szigetnél van kikötve, ott ringatózik. No, megörült a buta legény, és nyomban az urasághoz akart szaladni, de az öregember visszatartotta, mondván, hogy oda ne adja a csónakot az uraságnak, mielőtt kifizeti neki a megígért háromszáz dukátot. A buta legény megfogadta a szavát, és nem adja oda a csónakot, amíg a dukátokát meg nem kapja.

Meg is adta az uraság, és ahogy a csónakba beült, elrepült, nem tudni, hová, a buta legénynek pedig ottmaradtak a dukátok.

70

A CSILLOGÓ MADÁR

Egy király kertjében volt egy nagy fehér kő. A kövön olykor egy csillogó madár üldögélt, és sütkérezett a napon. Mihelyt azonban közeledtek hozzá, tüstént elbújt a kő alá.

Egyszer a kis királyfi megpillantotta messziről a csillogó madarat, és könyörgött apjának, hogy fogja meg neki a madarat,

hadd lássa. Apja összehívta a legügyesebb vadászokat, hogy fogják meg a madarat. A vadászok napokig lesben álltak, és a madarat csak nem tudták kézre keríteni.

Egy nap igen szép idő volt, és a csillogó madár kicsit elüldögélt a nagy kövön. Ekkor a vadászok lábujjhegyen halkán-halkán odaosontak a kőhöz, eltömték a kő alatti üreg nyílását, és hálót dobtak a madárra, hogy megfogják. A madár abban a pillanatban fölébredt, és ki akart törni a hálóból, de már késő, nem tudott kiszabadulni. Ekkor mind odafutottak, hogy a különös madarat megnézzék, de csodák csodája, nem madár volt ott, hanem egy incifinci emberke, akinek egész testét csillogó ezüst, arany és gyémánt tollak borították. A haja és a szakála is tiszta gyémántként szikrázott. Az emberke egy szót sem szólt, még ha agyonütik is.

A király nagy ketrecet csináltatott, és belezárta a csillogó emberkét, hogy a kis királyfi éljatszogathasson vele. A kulcsot a királynénak adta megőrzésre. A királyfi ettől fogva minden napját a kis emberkénél tölti. Benyúlkaál a ketrec pálcikái között, gyémánt tollait és csillogó szakállát simogatja. Ez tetszik az emberkének, rámosolyog a kisiúra.

Egy nap, amikor a többiek ebéd utáni álmukat aludták, a csillogó emberke megszólalt, és azt mondta a királyfinak, hogy hallgasson rá, és amíg az anyja alszik, csenje el a ketrec kulcsát, és engedje őt szabadon. A fénylő emberke cserébe megígérte, hogy magával viszi a kis királyfit valahová, ahol különféle csodákat láthat.

A kis királyfi hallgatott a szavára. Nyomban elhozta a kulcsot, és kiengedte az emberkét. A csillogó emberke ekkor elvezette a kicsit a fehér kőhöz, és mind a ketten eltűntek alatta.

Leereszkedtek a föld mélyébe. Ott minden ezüstartól, aranytól és gyémánttól csillogott. Az asztalokon finom ételek és nyalánkságok, amit csak szem-száj kívánhat. A kis királyfi ott maradt, amíg deli ifjúvá serdült.

Akkor a csillogó emberke azt mondta a királyfinak, hogy most már felnőtt, és elég jót látott, ideje, hogy a maga lábára álljon, hogy odafent valamelyik tájon él egy hatalmas király, és annak van egy világszép leánya, de a király már nagyon öreg, ezért felültette a lányát egy magas trónra, gyémánt kincsekkel ékesítve, és megparancsolta, hogy válasszon férjet magának. Aki lóháton megkerüli a trónt, és a kardja hegyével lehúzza a lány ujjáról a gyémántgyűrűt, az lesz a király utódja, és feleségül veheti a szép királylányt.

A csillogó emberke most kioktatta a királyfit, hogy ha már első nap sikerül lehúznia a gyűrűt, dobja a lány ölébe, és nyargaljon el. Másnap ugyanezt tegye. Csak harmadnap vegye magához a gyűrűt, küldje el a paripáját, rejtse el a ruháját az erdőben, majd szegődjön el a leendő apósához, és ismeretlenül szolgálja meg neki a leány felnevelését.

Ezután a csillogó emberke felöltöztette a királyfit gyémántos ruhába, arany kardot övezett a derekára, szürke lovat adott alá, gyémántos nyereggel, és felvezette őt a felvilágba.

Első nap igen sokan nyargalásztak a lány trónszéke körül, de senki sem tudta lehúzni a gyűrűjét, olyan magas volt az a trónszék. Hanem a királyfi, alighogy a gyémántjait megcsillantotta, máris ott volt a gyűrű a kivont kardja hegyén. Mind eltátották a szájukat, és találgatták, hogy ki lehet? De a gyémántos lovas a lány ölébe hajítja a gyűrűt, és elnyargal.

Másnap a királyfi ugyanezt tette.

Harmadnap a királyfi ismét villámgyorsan felnyargalt a magas trónszékig, lehúzta a gyűrűt, és elszárguldott a gyűrűvel a kardja hegyén. Most ismét mind csodálkoztak a lovason, és sehogy sem értették, hogy az miért nyargal el a gyűrűjével, ha nem kívánja feleségül venni a királylányt, akkor inkább egyáltalán ne is jött volna, talán valaki más elnyerhetné a lányt.

Estefelé valami idegen jött a királyhoz, és munkát kért. A király hajlandó volt neki munkát adni, és megkérdezte, honnan való? A munkát kérő azt felelte a királynak, hogy vándor, és meg akarja a kenyerét keresni. Így hát az idegen vándor egy kerek esztendeig szolgált a királynál.

A következő esztendőben a király elhatározta, hogy nagy lakomát rendez. A múlt évben nem sikerült a királynak a lánya vőlegényét megtalálnia, ezért úgy tervezte, hogy lakomára hívja össze valamennyi szomszédos királyfit, talán akkor előkerül a vőlegény.

A lakomára annyi királyfi gyűlt össze, mint a szemét. Estefelé jött még egy, csillogó gyémántos öltözékben, akit senki sem ismert. A királylánynak ez a gyémántos vendég tetszett a legjobban. Felkapott egy tele serleget, és feléje nyújtotta. A gyémántos vendég kiitta az italt, észrevétlenül becsúsztotta a serlegbe a gyűrűt, amelyet a múlt évben szerzett, és úgy adta vissza a királylánynak. Ahogy a királylány meglátta a gyűrűjét a serleg alján, nyomban ráismert a múlt évi lovasra. A király figyelmesebben nézett rá, és felismerte benne a szolgáját.

A vendégek most mind köréje sereglettek. Utoljára egy nagyon öreg király közeledett a királynéjával. A gyémántruhás ifjú meg csak nézett, nézett, és ráismert apjára és anyjára. Nyakukba borult. Az öregek szinte megnémultak, de a fiuk elbeszéltek nekik mindent, hogy hol volt, mit csinált. Az öregek azt sem tudták, hová legyenek örömeikben. A király is nagyon örült, hogy a lánya ilyen deli szép vőlegényt talált. Nyomban megparancsolta, hogy újabb lakomát rendezzenek, és a gyémántos királyfit összeházasította a szépséges királylánnyal.

ARANYESŐ ÉS SZUOKESŐ

Egy anyának két lánya volt; egy édeslánya meg egy mostoha. A mostohalányát nem szenvedhette, és egy nap elkergette hazulról. A

mostohalány ment-mendegélt az erdőben, és ott egy kunyhóra bukkant. Egy öregember lakott a kunyhóban. A mostohalány bement a kunyhóba, de az öregember nem volt otthon. Az öregember ágya vetetlen volt, a szoba takarítatlan. A mostohalány megágyazott, kiséperte a szobát, rendet csinált, és aztán lefeküdt az ágyra kicsit pihenni.

Aludt, aludt, amikor az öregember hazajött, és szólította:

– Lányom, lányom, eressz be!

A lány gyorsan kiugrott az ágyból, és ajtót nyitott. De az öregember megint szólította:

– Lányom, lányom, emelj át a küszöbön!

A mostohalány fogta magát, és bevitte az öregembert a szobába. A szobában az öregember megint hívta:

– Lányom, lányom, adj ennem!

Megtette. Az öregember evett, majd azt mondta:

– Lányom, lányom, adj innom!

A lány megitatta, az öregember pedig, miután ivott, azt mondta:

– Lányom, lányom, most lefekszem aludni.

Lefektette az öreget, betakarta, és az öregember elaludt.

Reggel felébredt, és megint szólította:

– Lányom, lányom, segíts felkelni!

A mostohalány felsegítette, felöltöztette, az öregember pedig, amikor kifelé indult, hívta:

– Lányom, lányom, gyere velem!

Együtt mentek. Az öregember bevezette a mostohalányt egy arany kertbe, ott aranyeső hullt rá, és a lány egészen meggörnyedt az aranytól. Ekkor az öregember így biztatta:

– Lányom, lányom, most eredj haza!

Hazament. Az édeslány meglátta, hogy csupa arany, és hanyatt-homlok futott az erdőbe, az aranyesőben ázni.

Megtalálta az öregember kunyhóját, de nem vetette meg az ágyat, nem septe ki a szobát, tüstént lefeküdt aludni. Hazajön az öregember, és szólítja:

– Lányom, lányom, eressz be!

Azt feleli:

– Nyisd ki magad! Nincs tán kezed?

Az öregember kinyitotta az ajtót, és azt mondja:

– Lányom, lányom, emelj át a küszöbön!

Azt feleli:

– Bújj be magad, vén madárijesztő! Nincs tán lábad? Belépett az öregember a szobába, és azt mondja:

– Lányom, lányom, adj ennem!

Azt feleli:

– Edd, ami megmaradt!

Az öregember evett, és azt mondja:

– Lányom, lányom, fektess le!

Azt feleli:

– Feküdj csak le magad, ott az ágyad, nem látod?

Az öregember lefeküdt, és kisvártatva megszólal:

– Lányom, lányom, adj innom!

Azt feleli:

– Magad keress innivalót!

Reggel, ahogy felébred az öregember, megint csak megszólal:

– Lányom, lányom, segíts felkelni!

Azt feleli:

– Kelj fel magad!

Az öregember felöltözött, és hívja, hogy menjen vele. „Vajon mit mutathat?” – gondolta a lány.

És gyorsan utánasietett. Mennek, belépnek az arany kertbe – hanem ott most szurokeső esett, és az édeslány olyan fekete lett tőle, hogy iszonyat. Az öregember pedig nógatta:

– Lányom, lányom, eredj anyádhoz!

Hazament a lány az anyjához, belépett a szobába, anyja elébeszaladt, és majd halálraijedt. Csupa szurok volt. Akkor az anyja nagy búsan hozatott kilenc öregasszonyt, kilenc szekér csutakot és kilenc púd szappant. A vénasszonyok kilencszer befűtötték a fürdőt, minden csutakot elkoptattak, minden szappant szétkentek, de a lány csak nem lett fehér, akármit csináltak.

A messzi tengerben, ott ahol a víz felett négy fekete sziklaszirt magaslik, ott, a tenger mélyén volt a tenger királyának pompás palotája.

Az emberek réges-régen hallottak erről a palotáról meg a kincsekről a tenger fenekén, de a tulajdon szemével még soha senki sem láthatta ezeket. Nagyon sok bátor hajós elindult, hogy megkeresse, de egy sem tért vissza élve.

A tenger öreg királya csak nagy ritkán hagyta el a palotáját, mert a szolgáitól mindent tudott, ami a világban történt. Volt a királynak egy fia is, ez egyik nap arra kérte apját, engedje el a világba, körülnézni. Az öreg király eleinte nagyon ellenkezett, de mivelhogy a fia szüntelenül könyörgött, hát végre elengedte. Elindult a királyfi, és megpillantott a tengeren egy szegény halászt, aki verejtékezve vetette ki hálóját, de nem fogott halat. Bánatosan leült a csónak szélére, és keserves sírásra fakadt. Látta ezt a királyfi, és megkérdezte, hogy miért sír.

– Hogyne sírnék? – felelte a halász. – Feleségem és gyermekeim vannak otthon, enni kérnek. Egész nap itt vesződök, de csak nem fogok és nem fogok semmit.

– No, én segíthetek rajtad – mondta a királyfi –, de ígérd meg, hogy nekem adod, amit elsőnek pillantok meg a tengerparton.

A halász megígérte, és a királyfi folytatta útját.

A tengerparton ott ült a halász szép leánya. Koszorút kötött, és a tenger messzeségébe nézett. A királyfi a víz alá bújt, hogy a lányt titkon nézegethesse. Hirtelen szél támadt, és a lány koszorúját a vízbe sodorta. A lány lehajolt a koszorúért, de a szél őt is elkapta, és a királyfihoz vitte.

Hamarosan az öreg halász is megérkezett, gazdag fogásának örvendezve. De mekkora volt a rémülete, amikor a leányát nem találta. Kereste, szölongatta, hol marad – de csak a koszorú úszkált a part közelében a habokon.

A királyfi pedig elvitte a halász lányát a tengeri palotába, és ott feleségül vette. Az asszony két gyereket szült neki, két szép fiút. De akármilyen jó élete volt a halász lányának, mégis örökösen fájt a szíve, vágyódott a fenti világ, a szülei és testvérei után.

Amikor már sok év eltelt, és a fiai szép ifjakká serdültek, akkor egyszer arra kérte a férjét, hogy engedje haza szülei látogatására.

Férje eleinte hallani sem akart róla, de végül adott neki egy kenyeret és egy pár topánt, és azt mondta:

– Ha majd ezt az egész kenyeret megetted, és a topánt elszaggattad, akkor elmehetsz apádat meglátogatni!

Az asszony örömmel fogta a kenyeret és a topánt, azt hitte, hogy most már hamarosan eljut a szüleihez. De hogy elbúsult, amikor látta, hogy a kenyér, ha eszik belőle, ismét megszaporodik, a topán meg, bár minden nap nyúvi és tapossa, cseppet sem szakad.

Ahogy így búslakodott, egy kerceréce szállt el a levegőben, és azt gágogta:

– Égesd el a kenyeret, vágd össze a topánt!

Az asszony úgy tett, ahogy a kerceréce tanácsolta: elégette a kenyeret, és a hamut – bár nagyon keserű volt – megette, a topánt meg összevagdosta. Így hát elfogyott a kenyér, a topán meg rongyos.

Odamegy az asszony a férjéhez, azt mondja neki:

– Most teljesítsd, amit ígértél. Nézd, a kenyeret megettem, a topánt elszaggattam!

Hallván ezt a királyfi, nagyon csodálkozott az asszony okosságán, és azt mondta:

– Jó, menj, de ígérd meg, hogy visszajössz; én a tengerparton várlak. Csak háromszor kiáltsd: „Tejes habok vagy véres habok?” Ha

életben leszek, akkor ezekre a szavaidra tüstént olyan fehérre változik a víz előtted, mint a tej, ha vérvörös lesz a víz, akkor tudd meg, hogy meghaltam!

Az asszony örvendezve fogta a két fiát, meg rengeteg drágaságot, hogy majd a szüleit megajándékozza, és a hazája felé indult.

A kunyhó már régen összeomlott, és szép ház állt a helyén. Apja a bánattól beteg öregemberré lett, a testvéröccsei szép ifjakká serdültek. Határtalan volt az öröm. Öreg apja örömkönnyeket sírt, a testvérei pedig sehogyan sem akarták a nővérüket többé elengedni.

Hát egy ideig boldogan éltek, de aztán a nővérük kezdett vágyódni a távoli férje után. Testvérei nagyon kérték, hogy hagyjon fel ezekkel a gondolatokkal, de ő csak kitartott az elhatározása mellett, hogy visszamegy a férjéhez.

Tanakodtak, tanakodtak, kitől kérjenek tanácsot, hogy lebeszéljék a nővérüket a hazatérésről. Lakott a szomszédságukban egy nagyon bölcs varázslónő. Elmentek hozzá nagy ajándékokkal, és tanácsot kértek tőle. A varázslónő eleinte sehogy sem akart beszélni, de amikor a drága ajándékokat megpillantotta, amiket a testvérek vittek neki, akkor varázslott, és azt mondta:

– Csak ha a királyfi, a nővéretek férje, elvész, a nővéretek akkor marad nálatok.

Ezt hallván a testvérek elhatározták, hogy megölik a nővérük férjét. A varázslónő még azt is megmondta, hogy a nővérükön kívül még a fiai is tudják azokat a szavakat, amelyekkel a királyfit hívják. A testvérek most forróra befűtötték a fürdőt, és a nővérük tudtán kívül a két fiát elvitték a fürdőbe, ott olyan hőséget csináltak, hogy a hajuk szála is égett, és nyírfavesszővel csapkodva faggatták a fiúkat:

– Mit mondott apátok anyátoknak, mit mondott apátok anyátoknak?

A nagyobbik fiú igen tűrte a hőséget, és egyetlen szót sem felelt, de a kisebbik nem bírta tovább a kínzást, megmondta :

– „Ha élsz, akkor tejes habok, ha meghaltál, véres habok.”

Akkor kopjákat ragadtak, és a tenger partjára kiállva, kiabálni kezdtek:

– Ha élsz, akkor tejes habok, ha meghaltál véres habok!

A víz színén tejfehér habok csillantak, és hirtelen megpillantották a királyfi fejét. Ekkor gyorsan mind a két testvér elhajította a dárdáját, és a királyfi halálra sebzetten eltűnt a habok között.

A nővérük is kiment a fiaival a tengerpartra, és kiáltott:

– Ha élsz, akkor tejes habok, ha meghaltál, véres habok!

Tüstént sötét vörösség lepte el a vizet. Ezt látván, az asszony a rémülettől majd esztét vesztette. Amikor arrafelé fordította tekintetét, ahol a fiait hagyta, és azokat sem látta sehol, keserves sírásra fakadt. De a testvérei odamentek, és mindenképpen vigasztalгatták.

Nem látta a fiait, mert azok abban a pillanatban, amikor az apjuk vérét meglátták, vízzé yáloztak; lassanként megnyugodott, hazament a testvéreivel, és békében élt.

Amikor az öreg király a fia haláláról értesült, megfogadta, hogy bosszút áll az embereken. És azóta süllyeszt el annyi sok hajót az emberekkel együtt.

A VARÁZSSZÓ

Egy fiatalember nekivágott, hogy bejárja a nagyvilágot. Egy este az erdőben kis kunyhóra bukkant. A kunyhó üres volt, csak egy nagy láda volt benne. A fiatalember éhes volt, és azt remélte, hogy valami

élelmet talál a ládában. Felnyitotta a ládát, de abban megint csak ládák voltak, semmi más. Az utolsó láda már egészen kicsi volt, és egy kis papírlap volt benne. A papírlapon levő szöveg úgy elmosódott, hogy a vándor csak egyetlen szót tudott elolvasni: szolga. Ahogy ezt a szót fennhangon elolvasta, egy hang azt kérdezte:

– Mit kívánsz, uram?

A vándor azt felelte, hogy ételekkel telerakott asztalt kíván. Alighogy ezt kimondta, máris megjelenik a konyhóban egy ételekkel megrakott asztal. Evés után a vándor azt gondolta: ha már a titokzatos szolga asztalt tudott adni mindenféle étellel, akkor ágyat is adhat. Elolvasta hát megint: „Szolga!”

A szolga ismét megkérdezte:

– Mit kívánsz, uram?

A vándor vetett ágyat kívánt. Kívánsága nyomban teljesült. Másnap reggel a vándor ismét elolvasta: „Szolga!”

– Mit kívánsz, uram? – kérdezte a hang.

A vándor azt felelte, hogy egy kastélyt kíván a szomszéd király kastélyának közelében, de sokkal pazarabbat és szebbet a királyénál. Meg is lett. A királyi palotával szemben megjelent egy új palota, még pompásabb és szebb annál. A királynak nem tetszett, hogy a palotájával szemben új palota áll, és még pompásabb. A király hadat üzent a fiatal királynak. Az öreg királynak nagy hadserege gyűlt össze, de a fiatal királynak vagy háromszor akkora serege volt. Ezt látván az öreg király azt mondta: minek háborúskodjanak, inkább békésen intézzék el a dolgot. Mindketten szélnek eresztették a hadaikat, és békét kötöttek.

Volt a királynak egy szép lánya, de senki sem merte őt feleségül kérni. Egy nap a vándor szólította a szolgát. A szolga megjelent. A vándor megparancsolta, hogy hozza oda a királylányt a királyi

palotából, ágyastul, de úgy, hogy fel ne ébredjen. Másnap szolgájával visszavitette a királylányt. Akkor a vándor elment a királyhoz, a lányát megkérni. A király nagyon barátságos volt, és neki adta a lányát. Pompás lakodalmat csaptak. Lakodalom után a fiatal király és a felesége nagyon boldogan éltek, ám egy napon megjelent a szolga ura előtt, és azt mondta:

– Tisztelt uraság, én egész idő alatt híven szolgáltalak. Minden kívánságodat teljesítettem, de most én is szeretnék egy csekélységet kérni tőled.

Az ura megkérdezte, hogy mit kíván. A szolga azt kívánta, hogy adja vissza neki azt a papírlapot, amelyik a ládában volt. Vagy úgy. Igen, igen, tessék, vigye. A szolga elvette.

Éjjel felébred a vándor, és szörnyű hideget érez. Csodálkozik, hogyan lehet a palotában olyan fagy. Ahogy megvirrad, hát látják mind a ketten, hogy nem a palotában fekszenek, hanem a régi erdei kunyhóban. Akkor a vándor azt mondja a királynénak:

– Eredj vissza a szüléidhez, te pompás élethez szoktál, én pedig visszatérek az enyémhez – vándorútra megyek.

Így hát visszatértek, ki-ki a régi életéhez.

74

AZ ÖREGEMBER MEG AZ ÖREGASSZONY

Élt egyszer egy öregember meg egy öregasszony, tartottak öt birkát, egy hegyes fülű kiskutyát meg egy kurta farkú csikót. Jön a farkas, és dalol az ablak alatt:

Él apóka és anyóka,

Öt barika lakik náluk,

Hegyes fülű kutyuska,

Kurta farkú csikócska.

Azt mondja az asszony:

– Hallod, öreg, milyen szépen dalol ez a kis farkas? Adjunk oda neki egy bárányt.

Odaadták.

A farkas elvitte a bárányt, megette, másnap reggel megint ott van az ablak alatt, és dalol:

Él apóka és anyóka,

Négy barika lakik náluk,

Hegyes fülű kutyuska,

Kurta farkú csikócska.

Mondja az asszony:

– Hallgasd, öreg, milyen szépen dalol ez a kis farkas, adjunk oda neki egy bárányt.

Odaadták.

A farkas elvitte a bárányt, megette, megint csak odajön, és dalol az ablak alatt:

Él apóka és anyóka,

Hálom bari lakik náluk,

Hegyes fülű kutyuska,

Kurta farkú csikócska.

Mondja az asszony:

– Hallgasd, öreg, milyen szépen dalol ez a kis farkas, adjunk neki még egy barit.

Adtak.

A farkas elvitte, megette, másnap reggel odajön, és megint dalol az ablak alatt:

Él apóka és anyóka,

Két barika lakik náluk,

Hegyes fülű kutyuska,

Kurta farkú csikócska.

Mondja az asszony:

– Hallod, öreg, milyen szépen dalol a kis farkas, adjunk neki egy barit.

Adtak.

A farkas elvitte a barikát, megette, megint eljön, és dalol:

Él apóka és anyóka,

Egy barika lakik náluk,

Hegyes fülű kutyuska,

Kurta farkú csikócska.

Mondja az asszony:

– Hallod, öreg, milyen szépen dalol a kis farkas. Adjuk oda neki az utolsó barikát.

Odaadták.

A farkas elvitte, megette, megint odajön az ablak alá, és dalol:

Él apóka és anyóka,

Hegyes fülű kiskutyuska,

Kurta farkú csikócska.

Mondja az asszony:

– Hallod, öreg, milyen szépen dalol a kis farkas, adjuk oda neki a hegyes fülű kutyuskát.

Odaadták.

A farkas elvitte a kutyuskát, másnap reggel megint ott van az ablak alatt, és dalol:

Él apóka és anyóka,

Meg a kurta farkú csikócska.

Mondja az asszony:

– Hallgasd, öreg, milyen szépen dalol a kis farkas, adjuk oda neki a kurta farkú csikót.

Odaadták.

A farkas elvitte, megette, reggel megint odajön az ablak alá, és dalol:

Él apóka és anyóka,

Él apóka és anyóka.

Mondja az asszony:

– Hallgasd, öreg, milyen szépen dalol a kis farkas, oda kell hogy adjalak neki.

Odaadta az asszony az öregembert.

A farkas elvitte, megette, odajön az ablak alá, dalol:

Él magában anyóka,

Él magában anyóka.

Azt mondja most az asszony:

– Kedves farkas, dalolsz vagy nem dalolsz, már nincs mit adjak neked.

De a farkas az ablakon be a szobába, az asszony fel a kemence tetejére. A farkas utána, az asszony a kemence alá. A farkas megint csak utána, megragadta az asszonyt, és megette.

75

A KOKLE-JÁTÉKOS

Valamikor egy királynak volt egy birkapásztora, ez olyan szépen pengette a koklét, hogy még a madarak is odaszálltak hallgatni. A vadállatok is, ahogy a kokléja hangjait meghallották, odagyűltek a nyáj köré, és hallgatták, hallgatták, és nem tépték szét a juhokat, nem ijesztették.

Történt egyszer, hogy maga a királylány ment el az erdei tisztás mellett, ahol a birkapásztor éppen a nyáját legeltette. A királylány, amint a tisztáshoz közeledett, meghallotta a koklehangokat. Megállt, hallgatta, csak hallgatta – a szíve majd elolvadt ezektől a hangoktól! Végül odamegy a patakhoz, és azt mondja:

– Te, legény, két dolgot mondok neked. Tetszenek a kokléd hangjai, és – másodszor – te is tetszel nekem! Nem válók meg sem a kokléd hangjaitól, sem tőled.

A legényke erre rázendített, de olyan szépen, a lányka pedig olyan figyelemmel hallgatta, hogy elfelejtett hazamenni. Az öreg király várta egy ideig, még egy ideig várt, de a lánynak se híre, se hamva. Keresésére indul, hát ott találja a lányát a birkapásztor mellett.

– Mit csinálsz itt? – kérdezi szigorúan.

– A legény játékát hallgatom, apám. Nem látod, hogy még a madárkák is ideszálltak hallgatni? Játszass vele, majd meglátod, hogy neked is kedvedre lesz. Nem csodálkozol majd rajta, hogy megfogadtam: soha többé sem a legénytől, sem a koklétől el nem válók.

Az öreg király ennek hallatára zöldült a méregtől. Fogta a lányát, hazavitte, és megparancsolta, hogy a koklést pedig vigyék be az erdőbe, és ott öljék meg.

A király szolgálai bevonszolták a pásztort az erdőbe, hogy a király parancsát nyomban teljesítsék, de ahogy meg akarták ragadni az ártatlant, vészesen felzúgott az erdő, és ugyanakkor egy erőteljes zöldember rárivallt a pribékekre:

– Az én birtokomon nem öltök meg ártatlant!

De mivelhogy a király szolgálai nem akarták a pásztort tüstént szépszerével elengedni, a zöldember felemelte kezét, mire mind szörnyethaltak; a pásztor pedig, ezek láttán, örömmel fogta a koklétjét, és játszott rajta, de úgy, hogy majd megszakadt.

Másnap reggel, alig hajnalodott, a királylány szaladt az erdőbe, a pásztort megkeresni. Nem remélte, hogy életben találja, de ahogy a tisztásra ért, tüstént elmúlt a bánata, mert az erdőben ugyanazok a koklehangok zengtek, mint az este. És lám, a pásztor jön feléje, makkegészségesen. Sokáig tanakodtak, hogy miképpen menekülhetnének a király haragjától. Hanem mialatt ők tanakodtak, az öreg király már megint utána eredt a lányának. De most még ráadásul nagy haddal. Mitévők legyenek? Szegények hirtelenében

nem tudtak jobbat kitalálni, mint hogy elfussanak. Futnak, futnak, ők ketten elől, és mögöttük a sereg. Az erdőn jól átjutottak, az erdőn túl azonban szerencsétlenségükre egy folyó állta útjukat. A menekülőket mindjárt utoléri a vész, de – honnan, honnan nem – megjelent a zöldember, és megígérte a szegényeknek, hogy segít rajtuk. Egy szempillantás alatt zöld hidat vert a folyó felett, és átvezette őket. A király is át akart menni a hídon a seregével, de a híd eltűnt szem elől. A túlsó parton a zöldember azt mondta a pásztornak:

– Ne vitatkozzál a királlyal, add vissza neki a mátkádat, majd még jószántából odaadja neked a lányát. Te lány, te pedig légy türelemmel, majd visszajön a legény, és feleségül vesz apád haragja nélkül.

Jó. A pásztor belegyezett. Azt mondta:

– Ide figyelj, király, nem vitázom veled, nem ellenkezem! Vidd a lányodat, majd hozzám adod még jószántadból!

Elment a pásztor más vidékre, és elszegődik másik király szolgálatába. A következő évben ez a király háborúba keveredett a szomszéd királlyal. A pásztor is elment vele csatázni. De az erdőn elébe áll a pásztornak az a zöldember, és azt mondja:

– Hogyan akarsz a te kardoddal hadakozni? Nesze az én kardom, ezzel egymagad az egész sereget lekaszabolod.

Fogta a pásztor a zöldember kardját, és egymaga elkergette az ellenséget. A király azt sem tudta, hová legyen örömeiben. A pásztort tüstént megtette örökösének, mivelhogy neki se fia, se lánya nem volt. Hanem a szomszéd király nem nyugodott – kétszer akkora sereget gyűjtött, a fiát tette meg fővezérnek, úgy küldte másodszer is a gyűlölt király ellen. Az öreg királynak nagyon ver a szíve, mert az ellenséges fővezér, a szomszéd király fia, olyan óriás termetű, hogy iszonyat: a termete akkora, mint egy szénaboglya, a feje meg mint egy üst, de a fiatal király csak nevetett, mondván:

– És ha háromszor akkora volna is, mindegy, ahogy a kardommal rácsapok, vége.

Ezt mondván, a fiatal király, az egykori birkapásztor, megindul az ellenség felé. Az óriás, ahogy az ellenfelét megpillantotta, káromkodva kiált:

– Te bikfic, te hadakozni merészelsz? Mérkőzzünk meg egymással, ha legyőzlek, az országodat is legyőztem, ha te győzöl le engem, akkor elveheted az én birodalmamat.

Az öreg király, e beszéd hallatára, egészen elcsüggedt. El sem tudta képzelni, hogy ekkora óriást legyőzhetnek. A fiatal király azonban nem sokat teketóriázott – odacsapott –, és az óriás katlanfeje lerepült. Határtalan volt az öröm: a szomszéd királyt legyőzték, és ráadásul még új ország is került. Az öreg király nyomban nagy lakomát rendezett, összehívta alattvalóit, és kihirdette, hogy átadja a fiatal királynak az uralkodást, nemcsak a régi birodalma felett, hanem az új ország felett is, amelyet a maga karjával szerzett és hódított meg, azáltal, hogy az óriást legyőzte. Mindannyian három nap és három éjjel vigadoztak. Harmadik nap estefelé híre járt, hogy az öreg szomszéd király, a legyőzött országát odahagyva, más ország meghódítására indult. Ahogy a fiatal király ezt meghallotta, felpattant, szálegyenesre kihúzta magát, és azt mondta:

– No lám, nem elég neki, hogy a fiát és az országát elvesztette, még az én leendő apósomat is megtámadja! Megyek, kikergetem onnan, és hazajövet elhozom a mátkámat.

Ezt mondván, fogta a zöldember kardját és elvágatott. Odanyargal: az egész föld reng, rázkódik, mert az ellenséget egy boszorkány fia vezérli, azt senki meg nem öli, le nem győzi. A fiatal király azonban annyit mond csak:

– Eresszetek engem oda hozzá!

Így is történt. Nem segítettek itt sem a boszorkány fiai, sem egyéb ördögök, mert ahol a zöldember kardja lecsapott, ott az ellenségnek hűlt helye maradt. Amikor már minden jóra fordult, a háború véget ért, az ellenséget kiűzték, akkor a király magához hívatta a hatalmas erejű harcost, és megkérdezte:

– Mondd meg, kérlek, ki vagy? Elhatároztam, te bőszen harcos, hogy neked adom a lányomat feleségül. Ez az egyetlen, amivel a köszönetemet és hálámat leróhatom. Drága kincseim nincsenek.

– Hogy ki vagyok? A te hajdani birkapásztorod.

– Az nem lehet!

– No, ha nem hiszed, akkor hívd ide a lányodat, majd rám ismer.

Jön a lány, nézi, nézi, de sehogyan sem tudja elképzelni, hogy valóban az egykori birkapásztor lehet.

– No, ha te sem ismered meg, akkor hol a koklém?

Az egykori pásztor fogta a kokláját, és rázendített. Ahogy a királylány ezt meghallotta, nem kételkedett már tovább, felkiáltott:

– Te vagy az, csakugyan! Ilyen ünneplőben hogyan ismertelek volna meg!

Így hát a király feleségül adta a lányát a kokléshez, és olyan lakodalmat csaptak, amelyet még a világ nem látott.

Lakodalom után a fiatal király azt mondta az apósának:

– No, látod, nem megmondtam akkor ott a folyónál, hogy jószántadból nekem adod majd a lányodat!

Sok évvel ezelőtt, amikor még Isten gyakorta szegény ember képében vándorolt a földön, élt egy gazdag, de fősvény ember. Egy este betért a házába egy rongyos és igen fáradt öregember, két fiatalabb férfival. Engedélyt kértek, hogy ott éjszakára megszállhassanak, meg valami ennivalót, mert igen elfáradtak és éhesek. A gazdag ember siralmas képet vágott, és panaszkodott, hogy neki sem igen van hol aludnia, és mit ennie, nem segíthet rajtuk, jobb, ha elmennek. A vándorok tovább könyörögtek, míg végül is a fősvény felesége megsajnálta őket, és azt mondta:

– Ha már úgy megéheztetek, tessék, egyetek, amit az Isten adott, azt a kutyának való kását, mi magunk is ezt esszük. Aztán a pajtában megaihattok!

Jó. A vándorok megették a kutyának való kását, és aludni tértek. Az ősz ember maga az Isten volt, amazok pedig a tanítványai.

Másnap reggel a vándorok felkeltek, és miután szívből köszönetét mondtak a gazdának, továbbmentek. Az ősz ember pedig egy zöld serleget ajándékozott a fősvénynek. A gazdag nem győzött hálálkodni az ajándékért.

– Igen – mondta boldogan a feleségének –, most már mindenünk megvan, eddig még egy ilyen serleg hiányzott.

Estefelé Isten a tanítványaival megint betért egy út menti viskóba, éjszakai szállást kérni. Egész nap mentek, éheztek, és nagyon elfáradtak. A kunyhóban egy szegény özvegyasszony lakott; minden vagyona ez a dűledező kis viskó volt meg egy tehénke. A szegény özvegyasszony örömet adott egy barátságos zugot, ahol lefekhettek. Estebédre főtt burgonyát tett elénk, meg tejet, és így kínálta:

– Egyétek, amit a jó Isten adott, legyetek vendégeim!

Lefekvéskor a padlón készített magának fekhelyet, és a vándoroknak adta át az ágát. A vándorok, miután kialudták

magukat, és felfrissültek, köszönetét mondtak az özvegynek, és továbbmentek.

A kis viskó közelében az út szélén legelészett a szegény özvegyasszony tehénkéje. Váratlanul egy farkas szaladt ki az erdőből, és rávetette magát a tehénkére. A tanítványok látván, hogy az Istennek eszébe se jut, hogy az özvegyasszony tehénkáját megmentse, felkiáltottak:

– Jaj, Uram, miért tűröd, hogy a farkas ezt a kis jószágot széttépje, amikor olyan könnyen megmentheted? Egyetlen vagyona annak az özvegynek, aki minket olyan szívélyesen befogadott, a gazdag fősvénynek ellenben a kutyának való eledelért egy zöld serleget adott! Hát valóban ilyen jutalom jár ezen a világon?

De az Isten nyugodtan így válaszolt:

– Ti nem értetek meg engem, fiaim. Lássátok, a gazdag ember megszokta, hogy csupa jó szerencsében él ezen a világon, és neki már csak ez az egy öröm hiányzott, amit ez a zöld serleg szerzett. Most hát betelt a mérték, ő hadd jusson a pokol fenekére. A szegény özvegyasszony ellenben, aki itt a földön csak keserűséget tapasztalt, most fenéig ürítette a balszerencse serlegét, nyerje el hát örök honát a paradicsomban.

Így megnyugodva vándoroltak tovább.

77

EGY FÉRJ

Egy férj, a felesége haragja elől menekülve az asztal alá bújik. Jön a szomszéd, és felkiált:

– Barátom, hol ülsz?

– Én vagyok a ház ura, és ott ülhetek, ahol akarok – feleli.

78

EGY FÖSVÉNY, DE HIVALKODÓ PARASZTASSZONY

Egy fősvény, de hivalkodó parasztasszony, ha bárki betért hozzá, nyomban feltálalta, amije csak volt, és így kínálta: – Egyél, egyél, kedves vendég, ne restelld! – Minden vendég azzal kezdte: – Köszönöm. – Ahogy ezt kiejtette, a gazdasszony ezt felelte: – Kérem, kérem – és máris elszedett előle mindent, még csak meg sem szagolhatta.

Egyszer egy vándor tért be hozzá, aki már ismerte az asszony szokását. Az asszony tüstént asztalt terített, és megrakta minden jóval, és szokása szerint így kínálta: – No, egyél, kedves vendég, no, ne restelld! – A vendég így válaszolt: – Enni kívánok, és eszem is.

Az asszony megijedt, és megismételte a mondást, de a vándor is a magáét: – Enni kívánok, és fogok is – és így ment ez tovább szünet nélkül. Az asszony egészen megrémült, nem tudta, mit tegyen. A vándor eközben jóllakott.

Az asszony csak mondogatta: – Egyél, kedves vendég, ne restelld!

Felelte a vándor: – Köszönöm, gazdasszony, most már elég.

Attól fogva a gazdasszony nem tett többé így.

79

EGY GONOSZ BÁRÓ

Egy gonosz báróval történt, hogy Jelgarába menet egy paraszttal találkozott, aki hét libát vitt eladni. Megállíttatta a kocsissal a lovat, és megkérdezte:

– Mit viszel?

– Hét libát viszek, báró úr.

Mit kér a libákért, kérdezi a báró. Feleli a paraszt:

– Egy dukát darabja.

A báró kikapta a kocsis kezéből az ostort, és rácsapott a parasztra, mondván:

– Nesze a hét dukát.

Elvetette a paraszttól a libákat, és fizetés nélkül továbbhajtatott.

Bizonyos idő múlva az uraság gabonaszárító csúrt akart építtetni, és építőmestert keresett. A paraszt megtudta ezt, és építőmesternek adta ki magát. Így beszélt a paraszt:

– Én jól ki tudom választani a helyet, hogy a csűr szél iránt legyen – és csak egy kis karót vitetett a szolgával, hogy a helyet kijelölje. Mentek egy darabot, akkor megint csak: – Ez jó hely a pajta építéséhez. – Majd hirtelen azt mondta a paraszt: – Ottfelejtetem a mérőrudamat a padon.

– Menjen érte a szolga – mondta a báró. Akkor már ott volt a korbács a paraszt zekéje alatt. Ahogy a szolga elmegy, csak leteperi a földre az uraságot, ráver, és azt mondja neki: – Add meg a hét talléromat!

Jól elverte az uraságot, és odábbállt. A szolga visszajött a mérőruddal, hát ott látja az uraságot a földön fekvő. Azt mondja a báró: – Eredj lóért, megbetegedtem!

Egy idő múlva a paraszt vándororvosnak öltözött, és azt mondta a bárónak, véletlenül megtudta, hogy a báró beteg. Megtapogatta az érverését, és azt mondta, hogy az ijedségtől betegedett meg. A báró azt felelte, hogy nagyon igaza van. Akkor azt mondta, hogy a fürdőházban piócákat akar rárakni, hogy a rossz vért kiszívják. A báró befűtetett a fürdőházba. Kocsin vitték a fürdőházba az orvossal. Sajnos, az orvos megint ottfelejtette a piócákat a kastélyban, és elküldte a szolgát, hogy hozza el. Amíg a szolga a piócákért járt, addig a paraszt elpáholta a bárót az izzasztópadon a hét tallérért, és odábbállt. Egy szép napon, amikor a báró már

meggyógyult, éppen reggeli köntösben állt az ablaknál, amikor egy paraszt lovagolt át a birtokon, és a báró megismerte, hogy ugyanaz a paraszt, aki őt elverte. Kiabálni kezdett, hogy fogják el. Dologidő volt, az emberek elszéledtek, a szolgálók és maga a báróné is piszkavasat ragadtak, és siettek a paraszt elfogására. A paraszt a rozsföldre szaladt, aztán a konyhaajtón keresztül beszaladt a báró szobájába, felgyúrte a reggeli köntösét, eldöngette a bárót, és így kiabált: – Add meg nekem a hét dukátomat.

Így hát a hét dukátjáért háromszor verte el a bárót.

80

AZ UPLEJAI BÁRÓ

Az uplejai báró iszonyúan szerette, ha kezet csókolnak neki. Kézcsókért kész volt sört adni, nem is egy pohárral, hanem korsóval. A kézcsókolók részére teletömködte a zsebeit sörutalvánnyal, hogy jártában-keltében osztogathassa. Egyszer egy legénnyel találkozott, aki egyik kezében vödört vitt, a másikban egy kenyeret. A legény persze megismerte az uraságot, de úgy tett, mintha nem ismerné meg.

– Te legény, mondd meg nekem, melyik út visz egyenest a kastélyhoz? – szólítja meg a legényt az uraság. – Azt nem tudom megmondani – felelte a legény –, ez az út a kastélyhoz visz, de hogy melyik a legegyenesebbik, azt nem tudom. – Hát nem ismeresz meg engem? – Isten a tanúm, hogy bizony semmiképp sem tudok ráismerni. – Hát nem tudod, ki vagyok? – Nem én. Ja, igen, igen – kapott észbe a legény –, talán maga az intező úr? – Nem, nem vagyok semmiféle intező. – Akkor talán a főerdész? – Nem, nem vagyok semmiféle főerdész. – Akkor talán éppenséggel az uraság? – Na végre, hogy rájöttél! – örvendezett az uraság.

– Ki gondolta volna – köpött egyet a legény. – Akkor legyen olyan jó, és fogja ezt a vödör kását, hogy köszönthessem az én uraságomat!

AZ ÚJ ASSZONY MINDIG PÉNZT KÉR

Ansis: – No, drága Bērtulis, hogy élsz az új asszonnyal?

Bērtulis: – Nem a legjobban. Pényt kér reggel, pénzt kér délben, pénzt kér este.

Ansis: – De édes Bērtulis, hát mit csinál az asszony annyi sok pénzzel?

Bērtulis: – Ugyan, Ansis! Hisz sose adok én neki!

AZ EGYSZERRE MEGEVETT REGGELI, EBÉD ÉS VACSORA

Egyszer egy nagyon gazdag, de fősvény uraság, akinek nagy birtoka volt, felfogadott egy béreslegényt. Mivelhogy hétfő reggel volt, azon nyomban megparancsolta a béresnek, hogy lásson munkához. De mielőtt munkához kezdene, reggelizzék meg. A béres tudta, hogy az uraság milyen fősvény, és jócskán evett. Alighogy az evést befejezte, odajött az uraság, és megkérdezte, hogy nem akarná-e mindjárt az ebédet is megenni. Az uraság azt gondolta, hogy a legény kevesebbet fog enni, mivelhogy az imént már jóllakott. A legény hajlandó volt. Megette az ebédet, és munkához készülődött. De az uraság megint csak megkérdezte, hogy nem enné-e meg mindjárt a vacsorát is? Miért ne? A legény hajlandó volt. Végül a vacsorát is elköltötte. Akkor fogta a legény a subáját, és ki akarta hajtani a lovat éjszakai legeltetésre, mivelhogy a vacsorát már megette. – Elment az eszed! – kiáltott rá az uraság. – El akarod lopni egy napomat! – Akkor a legény azzal mentegetőzött, hogy a szerződésben kimondták, miszerint vacsora után ki kell hajtani a lovakat a legelőre. Az uraság belátta a hibáját, és megkérdezte, nem menne-e dolgozni, ebédet és vacsorát még egyszer ehetik. – Ha enni ad, akkor dolgozni is tudok. – Így hát a legény nekilátott a

munkának. De ettől a naptól fogva az uraság hallani sem akar többé az egyszerre megevett reggeliről, ebédről és vacsoráról.

83

AZ JÓ – AZ BAJ

Termett a kertemben egy nagy fej káposzta.

– Az jó!

– Hogy volna jó? Jött egy kecskebak, és lelegette.

– Az baj!

– Mért volna baj? Levágtam a kecskét, és lett egy tele fazék zsírom.

– Az jó!

– Hogy volna jó? Amíg a zsírt olvasztottam, leégett a házam.

– Az baj!

– Mért volna baj? Olyan házat építettem, mint a templomtorony.

– Az jó!

– Hogy volna jó? Házépítés közben megöltem a feleségem.

– Az baj!

– Mért volna baj? Olyan feleséget vettem, mint egy frajla.

– Az jó!

– Hogy volna jó? Elmentünk a paphoz, hogy összeadjon – hát megtartotta magának.

MI ÚJSÁG OTTHON?

Volt egy földbirtokos. Nagy birtoka volt. Egyszer hosszabb időre elutazott. Amikor megjött, a szolgája az állomáson várta. Köszönt, és felszállt a kocsira. Útközben az uraság megkérdezi:

– Mi újság itthon? Történt valami?

– Semmi – feleli a szolga.

Kis idő múlva a szolga hozzáteszi:

– Csak a Karro kutya megdöglött.

Az utaság elszomorodik:

– Hogy történt, hogy az én kedves Karróm megdöglött?

– Sült lóhússal teleette magát – feleli a szolga.

Csodálkozik az uraság:

– Hol szerezte a sült lóhúst?

– Megégtek a lovak – feleli a szolga.

– Hogyan történt, hogy a lovak megégtek? – kérdezi az uraság.

– Leégett a major – feleli a szolga.

Megint csak csodálkozik az uraság:

– A majorom leégett? Hogyan történt?

– Az úr anyósának temetésén felborultak a gyertyák, és így meggyulladt a ház.

– Hogyan, meghalt a feleségem édesanyja? – Az uraság még jobban csodálkozik.

– Igen, amikor megtudta, hogy a lánya megszökött a férjétől.

85

KÖVET AZ ÉGBŐL

Az úrasszony hibbant agyú volt. Egyszer, amikor a férje, az uraság, nem volt otthon, beállít hozzá egy ember, és azt mondta, hogy az uraság szerencsétlenül járt. Most az égből van, de ott nehéz a sora: minden este meg kell gyújtania a csillagokat; fázik ott, és éhes, adjon az úrasszony valamiféle meleg ruhát, és akármilyen ennivalót. Adott is az asszony egy subát, meg egy nagy fazék levest, hússal.

Egy óra sem telik bele, megjön az uraság. Az asszony elébe megy: – Uracskám, az égből jöttél? Mi újság ott? – A férj csodálkozik. Ekkor a feleség elmondja neki, mi történt. A férj lóra kap, és a csaló után ered. Nyargal egy darabig, látja: egy ember ül az útszélen. Megkérdezi tőle, nem látott-e egy embert arra menni, subában? Igenis, látott, ebbe és ebbe az irányba tartott. Adja oda neki az uraság a lovat, ő utánamegy. De azalatt vigyázzon a fazéokra, nehogy felboruljon, mert egy paradicsombeli madár van alatta. Az uraság rááll: odaadja a lovat, és az ember elnyargal. Vár, vár, nem bírja az embert kivárni. A fazék alá néz: lerágott csontok vannak alatta. Igencsak csöndesen tért haza az uraság.

86

AZ ÖRDÖG ÉS AZ INTÉZŐ

Egy intéző találkozott az ördöggel, és szóba elegyedtek. Az ördög mindenféle furfangos dolgot mondott neki, ami a nagyvilágban történt. A közelben egy fiú disznókat őrzött, és észrevette, hogy egy disznó a burgonyaföldre tévedt. Futott, hogy elkergesse onnan, és egyre kiabálta: – Hogy az ördög vinne el!

Az intéző nagyujjával oldalba bökte az ördögöt, és így szólt: – Disznót kínálnak neked, és te nem viszed el!

Felelte az ördög: – Nem vihetem el a disznót, mert a kanász, amit mondott, nem szívből mondta.

Beszélgetés közben az uradalomba értek, és hallják, hogy az útszélen egy anya a síró gyermekét csitítgatva folyton ezt mondja: – Ne sírj már no, vigyen el az ördög! – Az intéző megint oldalba bökte hüvelykujjával az ördögöt, és azt mondja: – Gyereket kínálnak neked, mért nem viszed el?

Feleli az ördög: – Nem vihetem el a gyereket, mert az anya, amit mondott, nem szívből mondta.

Majd az urasági szántóföldre értek, ahol béresek dolgoztak. Egyik béres, amint az intézőt meglátta, felkiáltott: – Már megint itt van az intéző a botjával. Bár vinné el az ördög ezt a vérszopót!

Szól az ördög: – No, ezek a szavak szívből fakadtak!

Az intéző meg akarta fenyíteni a bérest, de az ördög megragadta, bőriszákjába dugta, és elvitte a pokolba.

87

DÁMA, KÉT SOR GOMB A HASA

Egy földbirtokosnak elveszett egy kocája. A birtokos szétküldte az embereit, és maga is a keresésére indult. Egy paraszttal találkozott. Meg akarta kérdezni, hogy nem látta-e az ő kocáját. De mivelhogy a földesúr nem tudta jól a lett nyelvet, így kérdezte: – Paraszt, nem te látni egy dáma, két sor gomb a hasa?

88

BÜNTETÉS A MÉRGESEKNEK

Egy apának három fia van: kettő okos, a harmadik ostoba. Mind felserdültek. Mit csináljanak az apjuk mellett? Menjen csak mindegyik munkát keresni. Először a legidősebb indult útnak. Megy, megy – elér egy kis kunyhóhoz, ahol egy vénséges vén öregember a gazda, és elszegődik egész esztendőre negyed pénzért, így: ha a legény munka közben megmérgesedik, a gazda szíjat hasít a hátából, és nem ad neki pénzt; ha meg a gazda mérgesedik meg, akkor amaz hasít szíjat a hátából. Jó.

Volt a gazdának egy fehér kancája. Azzal kellett a legénynek mindjárt első nap szántani. Szánt-szánt – már délre jár, de csak hiába várja, hogy a reggelit hozzák. Délután kijön a gazda a mezőre, jó reggelt kíván, és megkérdezi, hogy van?

De a legény csak dűnnyög, és olyan mérges, hogy nem is szól, amiért reggelit nem adtak. Több se kellett a gazdának, tüstént szíjat hasított a hátából, és elzavarta, menjen, ahová akar.

Az idősebbik fiú után a középső megy el dolgozni ugyanahhoz a gazdához, de ugyanúgy pórul járt.

Amíg most a két okos fiú beteg, és a hátát gyógyítgatja, az ostoba fiú bátorságra kapott, és ő is elmegy szerencsét próbálni. Apja váltig mondta neki, minek megy el, ilyen ostoba léte; az okosoknak már szíjat hasítottak a hátjaikból – neki biztosan az egész hátát lenyúzzák, de az ostoba csak erősködött, erősködött egyre. Végül elengedte az apja, ő is hadd menjen. Az ostoba fiú megy-megy – elérkezik ugyanahhoz a gazdához, és elszegődik, ugyanúgy, mint a két bátyja, de kiköti, hogy a pénzt tüstént rakják be egy tarisznyába, és tegyék le a kemencesutba. Jó.

Reggel a gazda kiküldi az ostoba legényt a fehér kancával a mezőre szántani. Szánt, szánt – eljött a reggeli ideje – senki sem hoz neki enni. „Ha nem hoz, hát nem hoz! – gondolta. – Majd segíték és magamon.” Nem sokat teketóriázott, hanem tüstént kifogta a kancát, felült a hátára, a korcsmába nyargalt, és megkérdezte a korcsmárost: – Mit adsz ezért a lóért?

– Hat tallért, egy garassal sem többet!

Jó. A korcsmáros kiszámolta a tallérokat, és a legény a kanca árán jól megreggelizett. Derekasan jóllakott, aztán visszament a mezőre, befogta magát az ekébe, és könnyedén húzgálta a szántóföldön. Délben megjött a gazda: – No, hogy megy a munka?

– Nagyon jól – feleli a legény.

– Hova lett a kanca?

Így meg úgy: eladta, és az árán megreggelizett: mérges miatta?

Nem, jöjjön csak haza, dehogy haragszik.

Hazamegy, akkor meg kiküldi a gazda a szérúre, hogy rakja szét a rozstot, és hat ökröt hajtson oda, taposni. Jó, szétrakta a kévét, tapostatni kezdi – az ökrök hamar megelégednek. Nincs mit tenni – fog egy nagy ostort, és ütlegelni kezdi az ökröket. De az ökrök megijedtek, kiszaladtak a kapun, ő meg utánuk, és hajtja őket az országút felé. Ahogy az országútra kiértek, találkozik egy mészárossal: – Mit adsz ezekért az ökrökért?

– Öt tallért!

– Jó. Ide az öt tallért, de a farkukat add vissza.

A mészáros levágta az ökrök farkát, elhajtotta a jószágot az országúton; az ostoba legény pedig a mocsárhoz sietett, félig beledugta a farkakat az ingoványba, és kiáltozva futott haza a gazdához, megmondani, hogy az ökrök kiszaladtak a szérúról, belesüllyedtek az ingoványba, és csak a farkuk áll ki; siessen a segítségükre, különben végük.

A gazda kirohan, rángatja az egyik ökröt, a másikat, harmadikat, mindnek csak a farkát húzta ki. – Mi ez? – kérdezi. Feleli az ostoba legény: – Ahogy rángattad őket, kitépted a farkukat, nem szabad ilyen erősen ráncigálni.

A gazda persze rájött, hogy miről van szó, de nem mert mérgeskedni: inkább menjen haza a legény, szedjen össze jó száraz fát, ebédet kell főzni!

Az ostoba legény lenézeget ide, oda, amoda – az egész házban nincs száraz fa, de vizes sem. Nincs mit tenni – bemegy a színbe, összevágja a szekereket, és olyan tüzet rak, hogy csak úgy ropog. Néz a gazda: hüledezik. – Mit csináltál? A szekeremet vágta össze?

– Hogyan? Mérges miatta?

– Hogyne volnék mérges. A kancám odavan, az ökreim odavannak, a szekér odavan – és még azt kérdezed, hogy nem vagyok-e mérges?

– Nohát, akkor nincs mit tenni, ide a hátadat! – És az ostoba legény szíjat hasított a gazda hátából, kivette pénzes tarisznyáját a sutból, hazament az apjához, és elmondta, mit csinált. Az apa ezért odaadta neki a házát, és az ostoba fiú boldogan él ezután.

89

ESKÜVŐRE KÉSZÜL AZ URADALMI TEHENÉSZ LÁNYA

Esküvőre készül az uradalmi tehenész lánya. Anyja elmegy a lelkészhez, hogy a fiatal párt kihirdesse.

– Mivel foglalkozik a lány apja? – kérdezte a pap.

– Tehenész – felelte szégyenkezve az öregasszony –, hanem, tiszteletes úr, nem szépen hangzik, ha a szószékről azt mondja: a tehenész lánya... Nem lehetne valahogy szebben? – Jó, jó – felelte a pap. A boldog anya egy rubelt nyom a markába, és elmegy.

Vasárnap a szószékről elhangzik: – Első ízben hirdetik ennek meg ennek, a szarvas hadsereg tábornokának lánya. – Az öregembereknek az ámulattól tátva maradt a szájuk, mert

világéletükben nem hallották, hogy a templomukban egy tábornok lányának esküvőjét hirdették volna.

90

A POKOLBÉLI KATLANFŰTŐ

Volt egyszer egy bátor ember. Ez egy napon az erdőben járt, és eltévedt. Hirtelen ott terem az ördög. Kérdezi, hogy elszegődnék-e hozzá béresnek. – Miért ne? – felelte a legény. Megegyeztek. Az ördög bevezette a legényt a pokolba, és mutatott neki három fedeles üstöt, azok alatt gyújtson mindennap tüzet, de két hasáb fánál többet egyhez nem szabad elhasználnia.

Első nap, amíg az ördög elcsatangolt, a legény látni akarta, hogy mi is fő azokban az üstökben. Felemelte az első fedőjét, belenéz – jóságos ég! – a gazdája sül ott, összezsugorodott a nagy hőségtől. Szól a legény: – No, gazduram, teneked három hasábot szánok – és egy harmadik hasábot tett a tűzre.

Este hazafutott az ördög: mért tett rá három hasábot? A legény azt mondta, hogy egy ismerős semmirekellő van ott, az megérdemli, hogy jól ellássák.

Másnap begyújtott a legény, és kíváncsi volt, ki lehet a másik üstben. Felemelte a fedőt, hát a saját uraságát pillantotta meg. Tüstént négy hasábot rakott a tűzre.

Este az ördög dúl-fúl: mért pazarolja a fát? A legény azt mondta, hogy jól el akarta látni az uraságát, ahogy az látta el őt.

Harmadnap fűt, fűt, és azt gondolja: megnézem, hogy ki van abban a harmadik üstben. Felemeli a fedőt, hát a saját intézőjét pillantotta meg. Tüstént rádobott hat hasábot, és jól megfújta, hogy lánggal égjen.

Megjön az ördög, hallod, nem így egyeztünk meg, bújjál be az intéző mellé. Igen, tüstént, feleli a legény, csak emelje fel a fedőt. Az

ördög felemelte a fedőt, mire ő megragadta az ördögöt a sarkánál, és zsupsz! – be az intéző mellé.

– No, két ördög egy pár! Főjenek csak! – nevetett a legény, és hazament.

91

KEVÉS BESZÉDŰ GAZDA ÉS SZOLGA

Egy gazda új bérest fogadott fel, és megismertette a ház körüli munkákkal. Végül azt mondta:

– Én olyan ember vagyok, hogy nem szeretek sokat beszélni. Ha így tesztek (ujjával a legény felé bökött), akkor gyere ide hozzám.

– No, akkor minket egymásnak teremtettek – mondta a legény. – Én sem szeretem a sok beszédet. Ha így tesztek (megrázta a fejét), akkor nem megyek.

92

ÍGY VAN EZ, HA VALAKIT OSTOBÁNAK MONDANAK

Egy gazdának volt három fia: kettő okos, a harmadik ostoba. Az idősebb, okos fiakat az apa fazekasmesterségre adta, az ostobát azonban otthon tartotta, az semmiféle mesterséget nem tanult. De az ostoba fiú otthon sem csinált semmi jót, leginkább a kemencesutban heverészett. Amikor aztán az apa meghalt, az idősebb fivérek, a fazekasok, otthon maradtak az apai házban gazdálkodni, és az ostobát teljesen félreállították: ő semmihez sem ért! „No, ha nem értek, hát nem értek!” – gondolta az ostoba fiú.

Csakhogy az okos testvérek, amikor gazdákká lettek, még okosabbak akartak lenni: kisütötték, hogy béres nélkül is meglesznek: inkább valami lányt fogadnak fel gazdasszonynak, azt a kis földcskét maguk is megművelik, és közben korszókat csinálnak, akkor nagyon gyorsan meggazdagodnak, másik házat

vesznek, talán birtokot is, és gondtalanul élik a világukat, de az ostobának semmit sem kell adni, semmit odadobni, ő bőven dolgozhatik ingyen a kosztjáért.

Így hát az okos gazdák buzgón nekiláttak, és majd megszakadtak a munkában, gondolták, a vagyon majd özönlik be ajtón, ablakon. Hol szántottak, hol korsókat csináltak, majd megint korsókat csináltak, és aztán szántottak – ahogy jött. De amikor már a korsókkal csaknem az egész kerítés töve megtelt, akkor elküldték az ostobát egy nagy szekérrakománnyal Rigába, hogy adja el, amilyen drágán csak tudja, és hozza haza a pénzt, minél többet, annál jobb.

Az ostoba erre azt felelte, hogy minden pénzt nem hozhat haza, neki is csak szüksége van néhány garas költőpénzre meg miegymásra; de amazok letorkolták: – A kosztodat sem tudod becsülettel megkeresni, mire költhetnél? – Az istenért, nehogy hozzányúljon a pénzhez.

– Jó! – felelte az ostoba fiú. – Nem is nyúlok hozzá! Rá se nézek a pénzre! – És elhajtott. A rigai piacon körülfogták a vevők: mit kér darabjáért? – Hogy mit kérek! Mit kérhetnék: meghagyták nekem, hogy a pénzre rá ne nézzek, és minthogy látni sem akarom, csak vigyétek a korsókat, és ne kérdezzétek, mennyit akarok!

Jóságos ég! A vevők, amikor meghallották, hogy a korsók ingyen vannak, nosza fogták, ráncigálták, egymás kezéből kapkodták ki. Jóval este előtt már üres volt a szekér, és a legény füttyörészve hazafelé hajtott.

Otthon, még he sem fordult a kapun, elébe siettek a bátyjai: – Te ostoba, hol a pénz?

– Hogy hol a pénz? Rigában!

– Hát a korsókat hol hagytad, ha a pénz Rigában van?

– A korsók is Rigában vannak! Ott szekérszámra viszik, többet, mint amennyit összekészítettetek, de a pénzt addig nem adják ide,

amíg minden korsót el nem vittem.

Hallván a testvérek, hogy a rigaiak úgy kiéheztek a korsókra, egyebet se csináltak, küldték egyik szekérral a másik után, az ostoba legény meg csak fuvarozott, tisztára megbolondult, de ha parancs, hát parancs, hogy merne az okos bátyjainak nemet mondani! Így hát fuvarozott, fuvarozott – őszre lefuvarozta az utolsó rakományt, most hát itt a bökkenő – az összes rakományért meg kell hoznia a pénzt – ha nem – az okos testvérek már megmondták – akkor nem ússza meg élve! „Jaj nekem! – gondolta az ostoba legény –, olyan drága az élet, és most ki kell múlnom.”

De, ahogy hazafelé hajtott – mit tesz a szerencse –, hallja, hogy a bokrok közt valami motoszkálás folyik. Közelebb ér, nézi, haramiák vagy útonálló – az útról nem állapíthatta meg – egy hóbucka alá rejtenek valamit. Gondolja: „Minek kössek most beléjük, ássák csak el, majd csak elmennek, és akkor én jövök sorra!”

Így is lett. Azok ástak, ástak, és elmentek. Akkor az ostoba legény odament, és a kezével kotorászott – csakugyan: egy nagy láda tele ezüst pénzzel volt odarejtve, de úgy, hogy senki rá ne találjon. Mit tegyen most? Felrakta a szánra, és elvitte a bátyjainak.

Másnap az útonálló visszajöttek, keresik az eldugott pénzt, nincs! – hiába fosztották ki a rigai piacot!

De az okos testvérek, amikor azt a rengeteg pénzt meglátták, tisztára megbolondultak: tüstént megparancsolták az ostobának, ami azelőtt soha eszükbe nem jutott volna: hogy házasodjon meg. Hát ha házasodnia kell, akkor házasodik – nem mert ellenszegülni.

Igen, az okosak készítették a lakodalmat, nem kérdezték, hogy van-e menyasszony vagy nincs – csak készülődtek, az ostoba legényt meg télvíz idején elküldték Rigába olajért – mert lám – a gazdasszonyuk olyan pazarló, cseppet sem sajnálja magától az olajat, és most nincs annyi, amennyi egy nagy lakodalomhoz kell.

Az ostoba legény elhajtott Rigába, megvette az olajat, hazafelé hajt – hát mi történik – olvad a hó, helyenként teljesen csupasz az út, a szán elakad rajta. Gondolja a legény: „Majd csak hazajutok. Ha a télnek nincs hava, nekem van olajam.” Azzal előveszi az olajat, és szétkeni az úton, hogy áthajthasson. Hajt, hajt – most úgy siklik, hogy kész veszedelem – hazaér, a hátyjai dühösek: annyi sört főztek, hogy tele az egész fürdő – ő meg egy csepp olajat nem tudott hazahozni – majd maguk mennek el érte, ő meg azalatt fűtse be a fürdőházat, és tisztálkodjon meg a lakodalomra!

Jó, azok elhajtanak, ő megy, hogy a fürdőházat befűtse.

Fűt, fűt – jól bedurrintott: a sör a hőségtől felforrt, a dugókat kilőtte a mennyezetig, szétfolyt a padlón, így füstbe ment a lagzi.

De a következő ősszel nem ment füstbe: akkor az ostoba legény maga rendezte meg a lakodalmát, maga kérte meg a feleségét, és annak rendje és módja szerint megházasodott.

Ezután az ostoba legény olyan okosan élt, hogy az okos bátyjainak olykor tőle kellett tanácsot kérniük. Lám, így van ez néhanapján, ha valakit ostobának mondanak.

93

MEZOTNE KÖZSÉGBEN

Mezotne községben a Medvekorcsma az országút szélén volt. Nemrégén még a ház falán medvék látszottak. Beszélik, hogy a mezotnei uraság hívatott egy festőt, és medvéket festetett vele. – Lánccal vagy lánc nélkül? – kérdezte a festő. – Mibe kerül lánccal, és mibe lánc nélkül? – tudakolta az uraság. – Lánccal huszonöt rubel, lánc nélkül meg tizenöt rubel – volt a válasz.

Az uraság lánc nélkül rendelte, és tizenöt rubelt fizetett.

Az első nagyobb eső után a medvék eltűntek, mivelhogy a festő agyagfestéssel festette őket. A korcsmásos sietett az urasághoz,

tudatni a medvék eltűnését. Az odahívatott festő így magyarázkodott: – Mért haragszik, tisztelt nagyságos uraság? Én megkérdeztem, hogy láncsal vagy lánc nélkül, mire azt felelte, hogy lánc nélkül csináljam. Hát látja, a medvék elszaladtak az erdőbe.

Az uraság nevetett a festő agyafúrtságán, előre lefizetett huszonöt rubelt, és „láncsal” festette meg a medvéket.

94

LIBAHÁBORÚ, PERECESŐ, URASÁG A SÖRÖSHORDÓBAN

Egy szolgálóember egyszer sok pénzt szerzett. Fecsegő felesége volt, az beszélt a pénzről az uraságnak. Az uraság tüstént hívatta a szolgálót, és kérte, hogy adja oda neki a pénzt, szolgálóknak nincs szüksége pénzre. Nem, a szolgáló esküdözött, hogy nincs pénze, nem adhat. No hát másnap reggel jöjjön el a feleségével, majd kideríti az igazságot. A szolgáló hazament, mély gödröt ásott, és azt mondta a feleségének, hogy mindjárt libaháború lesz, bújjon a gödörbe. Az asszony engedelmeskedett. A férj egy borjúbőrt terített a gödörre, gabonát szórt rá, és odaterelte a libákat. A libák megették a magvakat, kopogtatták a bőrt, és gágogtak. Amikor a libák elmentek, a férj felszedte a bőrt, hogy a felesége kibújjon, mivel a háború már elmúlt. Az asszony azt mondta, hogy iszonyatos háború volt, az egész föld rengett.

Reggel mind a ketten elmentek a kastélyba. Útközben, amikor az asszony nem látta, a férj feldobott néhány perecet, a levegőbe. Nini, mi ez, percek hullanak a levegőből, csodálkozott a feleség. Úgy van, perceső esik, magyarázta az ember. Az urasági ólban elmekegte magát egy kecske. – Ki ordít ott? – kérdezi a feleség. – No lám, az uraságot gyötri az ördög, a dugólyukon kényszeríti be a söröshordóba – magyarázta az ember.

Ahogy az udvarházba megérkeztek, az uraság megkérdezte, igaz-e, hogy a férj sok pénzt talált. – Igaz bizony – felelte az asszony. – No, és mikor találta azt a pénzt? – kérdezte tovább az uraság. – Hát, két nappal a nagy libaháború előtt – felelte az

asszony. – No és mikor volt az a nagy libaháború? – Aznap, amikor a perceső esett. – No és a perceső mikor volt? – Az bizony éppen azon a napon, amikor az ördög a tisztelt nagyságos urat gyötörte, és a dugólyukon mászatta be a söröshordóba – felelte az asszony. – Te, vénasszony, megőrültél, téged gyötör az ördög! – rivallt rá az uraság, és elküldte őket. – Mondtam, hogy a feleségem mindig képzelődik, azt a sok pénzt is csak ő találta ki – magyarázta még a férj az uraságnak.

95

AZ URASÁGHOZ ELKÜLDÖTT NYÚL

Sok évvel ezelőtt élt egy „jószívű” földesúr. Az öreg Janis, amint egy nap a rét szélén ballagott, találkozott ő „nagyságával”, és földig lekapta a sapkáját, így köszöntötte.

– Jó napot, jó napot, Jan! – fogadta a báró szívélyesen a köszöntését.

– Tisztelt uraság, a nagyságos úrnak küldtem ma egy szép nyulat, amelyik a káposztásföldemre jött.

– Úgy. Miért nem lőtted le azt a nyulat?

– Nem mertem, hiszen tilos, azért küldtem oda.

– Ja, ja, riktig. Szóval nekem küldted el azt a nyulat?

– Igen, nagyságos úr.

– No nesze egy fél rubel azért a nyúlért.

– Köszönöm, köszönöm!

Néhány nap múlva a földbirtokos megint csak találkozik azzal a paraszttal, és bosszúsan megkérdezi:

– Mondd, hová küldted azt a nyulat, én nem kaptam meg.

– Úgy? Hát nem ment oda, no nézd, a csalóját! Pedig milyen szigorúan meghagytam neki, hogy a nagyságos úr portájára menjen!

96

A CIGÁNY REJTVÉNYE

Egy paraszt portájára egyszer beállított egy cigány.

– Jó napot, gazda!

– Jó napot, jó napot, mi jót mondasz?

– Fejtsd meg a találós kérdésemet, ha megfejted, tiéd a lovacsám. Ha nem fejted meg, adsz nekem egy bárányt.

– Ahá! Így áll a dolog! – a gazda beleegyezett.

– No akkor figyelj! Éjjel fárad, nappal alszik, azt eszi, ami van, ott vesz, ahol lehet, ha nem a börtönben van, akkor a bokrok közt, ha nem a bokrok közt, akkor a szomszéd istállójában. Háza nincs. Földje nincs, mégis jóllakik krumplival. Mondd meg, gyorsan mondd meg, hogy ki az?

– Ki volna más, ha nem te magad, te kópé!

– Dehogysis! A testvérbátyám! Ide azt a bárányt, becsületesen szereztem, nem loptam.

97

AZT CSAK AZ ISTEN TUDJA, MEG EZ A TARKA TEHÉN

Egyszer egy pap bement a tehénistállóba, mert úgy vélte, hogy a szolgáló nem feji meg jól a tehenet. Maga fogott hozzá a fejéshez. Odakint meleg volt, és a tehén a farkával megcsapkodta a papot. Hogy ne csapkodhasson, a tehén farkát a kabátja gomblyukához kötözte. A tehén ekkor megnyalta a papot, az meg erősen ráütött. A tehén nem volt megkötve, és kiszaladt az istállóból, és a papot

magával vonszolta. Templomba igyekvők jöttek szembe, és tudakolták, hogy a tiszteletes úr hová megy? – Azt csak az Isten tudja, meg ez a tarka tehén – feleli rá a pap.

98

EGY LEGÉNY TALÁLKOZÓT BESZÉLT MEG

Egy legény találkozókat beszélt meg a gazdája feleségével, amíg az uraság nincs otthon. De az uraság éppen a megbeszélte napon megbetegedett, és hazatért. Jön a legény, és csendesen beszél az ajtón: – Úrasszonyka, alkalmas az idő? – Mire alkalmas? – vágja rá dühösen az úr. A legény halálra rémült, de azért összeszedte magát, és így válaszolt: – A kemencébe begyújtani – magában pedig halkán azt dünnyögi: – Jaj, de megijedtem! – Mitől ijedtél meg? – kiált az uraság. – Macska van a kemencében – felelte a legény, és halkán örvendezett: – Micsoda ötlet volt! – Miféle ötlet? – mérgeskedett tovább az úr. – Felül a száraz fa, alul a nedves, úgy ég, hogy szerteszét pattog.

99

SZENT LŐRINC NAPJÁN RÉGENTE

Szent Lőrinc napján régente fehér kenyeret sütöttek, és sört főztek. Sötétedéskor a gazda mindenféle jót kivitt a gabonaszárító csűrbe, és alázatos hangon mondta:

– Kedves Lőrinc, gyere, és edd meg, amit neked ideraktam! – Ezt mondván, gyorsan kiment a pajtából.

Egyszer valami szegény ember tért be szárítkozni, mert egész nap zuhogott az eső, és a szegény ember bőrig ázott. Ahogy a gazda szavait meghallotta, evéshez látott. Miután megszáritotta a ruháját, és torkig jóllakott, felmászott a kemencére aludni. Másnap a paraszt már pitymallatkor ment a csűrbe, megnézni, hogy járt-e ott Lőrinc vagy sem. Belépett az ajtón, és nyomban panaszos hangon kérde:

– No, Lőrinc, hogy ízlettek a földem javai?

A szegény ember a kemencén fekvve válaszol:

– Ízlettek, ízlettek, ettem, amennyi belém fért.

A gazda igen megrémült, és gyorsan kiszaladt a csúrból. A szegény ember felöltözött, teletömte a zsákját eleséggel, és nyugodtan elballagott.

100

GÁBRIEL ARKANGYAL ÉS SZENT PÉTER

Élt egyszer egy földesúr, aki pap is volt egyben. Egy fiatal pár elment hozzá megkérni, hogy hirdesse ki őket. A fiatal menyasszony igen megtetszett az uraságnak, ezért halkán, hogy a vőlegény ne hallja, azt mondta neki, hogy aznap éjjel megjelenik nála Gábrriel arkangyal, és hogy fogadja szívesen, de a vőlegényének még ne szóljon róla. A lány hazamenet igen bánatos volt, nem bírta megállni, és elmondta a vőlegényének. Az mindjárt megértette, miről van szó, és azt mondta a menyasszonyának, hogy ha a Gábrriel megérkezik, csak eressze be. Este a vőlegény fogott egy vasdorongot, a pajta mögé bújt, és várta az angyalt. Hamarosan jött is. Megzörgette az ajtót, és bebocsátást kért. De mihelyt az ajtó becsukódott, a vőlegény ott termett az ajtónál, és ő is zörgetett. A menyasszony megkérdezte, hogy ki van ott, mire a vőlegény azt felelte, hogy Szent Péter, és hogy nincs-e ott Gábrriel arkangyal? Isten megparancsolta neki, hogy számolja össze az angyalokat, de Gábrriel hiányzik. A lábnyomai oda vezetnek. A menyasszony ajtót nyitott, a vőlegény nyakon ragadta az „angyalt”, és jól eldöngette, mondván:

– Nesze, Gábrriel! Adok én neked elkujtorogni, hogy kereshessem a nyomodat!

Így hát az uraság derekas verést kapott.

101

JÓ NAPOT, PULYKA ÚR!

Egy papnak zsellérei voltak. A pap megkívánta, hogy rendszeren fizessenek. Jó! Amikor egyik zsellérasszony megbetegedett, elküldte a kisfiát, hogy vigyen el a papnak egy pulykát, és mondja: – Nagytiszteletű úr, az édesanyám küldi ezt a pulykát, és ősszel majd maga eljön a pénzt megfizetni.

A fiúcska el is ment, de útközben elfelejtette, hogy mit is üzent vele az anyja. Bement, és ezt mondta: – Jó napot, pulyka úr, hoztam egy tiszteletest. Édesanyám most nem adhat többet, de ősszel maga jön, és a betegséget is megadja.

102

A KIRÁLY AJÁNDÉKA

Egy öregember amint az udvarát seperte, talált egy nagy zabszemét, odaadta az öregasszonynak, és azt mondta: „Szárítsd ki ezt a zabszemét, őröld lisztté, főzz belőle kását, én elviszem a királynak, talán kapok valami ajándékot tőle.”

Az öregasszony kiszárította a zabszemét, lisztté őrölte, és kását főzött belőle, akkor az öregember elvitte a kását a királynak. A király megette, dicsérte, hogy jóízű, és egy arany almát adott az öregembernek. Megy az öregember az arany almával hazafelé, találkozik egy csikóssal, az megkérdezi:

– Hol voltál, öreg?

Öregember: – A királynál voltam, vittem neki zabkását.

Csikós: – Hát a király mivel ajándékozott meg téged?

Öregember: – Egy arany almával.

Csikós: – Cseréld el az almát egy lóra, akkor nem kell gyalog járnod.

– Jó – felelte az öregember, és odaadta az almát egy lóért. Most hát lovon nyargalt tovább, és találkozott egy tehénpásztorral, az megkérdezte: – Hol voltál, öreg?

– A királynál voltam. Vittem neki zabkását – feleli az öreg.

Tehénpásztor: – A király mit ajándékozott neked?

Öregember: – Egy arany almát.

Tehénpásztor: – Hova lett az alma?

Öregember: – Elcseréltem lóért.

– Cseréld el a lovat egy tehénért, és mindig lesz tejed.

– Jó! – szólt az öregember, és elcserélte a lovat egy tehénért. Megfejtte a tehenet, megitta a tejet, aztán továbbment és találkozott egy kanással, az megkérdezte: – Hol voltál, öreg?

Öregember: – A királynál voltam. Vittem neki zabkását. Kanász: – Hát a király mivel ajándékozott meg téged? öregember: – Egy arany almával.

Kanász: – Hová lett az alma? öregember: – Elcseréltem egy lóért.

Kanász: – Hova lett a ló?

Öregember: – Elcseréltem ezért a tehénért.

Kanász: – Cseréld el a tehenet egy disznóért, otthon lesz jó pecsenyéd.

– Jó! – szólt az öregember, és elcserélte a tehenet egy disznóért. Aztán hazafelé terelte a disznót, és útközben találkozott egy fiúval, aki bottal hajtott egy labdát. Kérdezi a fiú: – Hol voltál, öreg?

Öregember: – A királynál. Vittem neki zabkását.

Fiú: – és a király mit ajándékozott neked?

Öregember: – Egy arany almát.

Fiú: – Hová lett az alma?

Öregember: – Elcseréltem egy lóért.

Fiú: – Hová lett a ló?

Öregember: – Elcseréltem egy tehénért.

Fiú: – Hová lett a tehén? öregember: – Elcseréltem egy disznóért.

Fiú: – Cseréld el a disznót ezért a botért. Ez mindig alkalmas, eldöngetheted vele a tolvajt, meg a gyilkost is.

– Jó! – szólt az öregember, és elcserélte a disznót a botért. Hazaért az öregember, ott találta az öregasszonyt, az tüstént megkérdezte:

– Megette a király a kását?

– Igen! – szólt az öregember. – Dicsérte, hogy nagyon jóízű.

Öregasszony: – És a király mit adott neked ajándékba

Öregember: – Egy arany almát.

Öregasszony: – Hova lett az arany alma?

Öregember: – Elcseréltem egy lóért.

Öregasszony: – Hova lett a ló?

Öregember: – Elcseréltem egy tehénért.

Öregasszony: – Hova lett a tehén?

Öregember: – Elcseréltem egy disznóért.

Öregasszony: – Hova lett a disznó?

Öregember: – Elcseréltem ezért a botért.

Az öregasszony megragadta a botot, és elpáholta vele az öregembert, mondván: – Nesze, mamlasz, az arany almáért, nesze, mamlasz, a lóért, nesze, mamlasz, a tehénért, nesze, mamlasz, a disznóért, nesze, mamlasz, a botért is, nesze!

103

KI HOZZON VIZET?

A férj késő este vizesen és holtfáradtan jön haza a munkából. A felesége örömmel fogadja: – Uracskám, ha már úgyis ilyen vizes vagy, eredj, hozz vizet! – Az ember fogja a vödört, megy, és hozza a vizet, ráönti az asszonyra, és azt mondja: – No most már te is vizes vagy, eredj, és te hozz vizet!

104

ARANYSZÍVŰ URAM VAN

Aranyszívű uram van nekem!

– Igazán?

– Ha fát kell aprítanom, akkor már jó előre elmegy hazulról, hogy ne lássa, hogy dolgozom.

105

EGY PARASZTNAK MEGHALT A FELESÉGE

Egy parasztnak meghalt a felesége. Kis ideig búsult, aztán megint vígan élte világát, mintha semmi sem történt volna. Nem sokkal ezután megdöglött a tehene. A paraszt azt sem tudja, hová legyen bánatában. Sehogy sem tud belenyugodni. Elmegy hozzá egyik barátja, és csodálkozva mondja: – Amikor a feleséged meghalt, akkor semmit se szóltál, de hogy a tehened megdöglött, csaknem behalsz a bánatba!

Feleli a paraszt: – Amikor a feleségem meghalt, húsz másik asszonyt is kínáltak nekem, de tehenet egyet sem kínálnak.

106

A FÉRJ ÉS A FELESÉG ÖRÖKÖS CIVAKODÁSBAN ÉLTEK

A férj és a feleség örökös civakodásban éltek, csaknem kikaparták egymás szemét. Egyszer az asszony elment valami bölcs öregemberhez, aki az erdő mélyén lakott, és tanácsot kért tőle, vagy valami szert, amivel az urát megszelídítheti. Hamarosan ezután a férj is elment, és ugyanúgy panaszkodott az öregembernek, hogy segítsen, nagyon összeférhetetlen természete van a feleségének.

Jó. A bölcs öregember azt mondta neki, hogy András napjának éjjelén tizenegyedik órában menjen ki a temetőbe. András napjának éjjelén megláthatja, hogy melyikük hal meg a jövő esztendőben. Lehet, hogy a felesége már a jövő esztendőben meghal, akkor nem érdemes semmiféle szerrel próbálkozni. Menjen csak a temető közepére, és álljon a nagy tölgyfa alá, amelyik az út közelében magaslik. Ha a felesége ott megy el mellette, akkor az asszony a jövő esztendőben meghal, de ő ne menjen mindjárt haza, hanem várjon egy félórát.

A bölcs ember az asszonyt is elhivatta, és neki is ugyanazt mondta:

– Ki tudja, talán érdemes még kicsit azzal a szerrel várni, lehet hogy az urad már egy esztendő múlva meghal. András napjának estéje már hamar itt lesz, akkor megláthatod, hogy az urad meghal-

e. Tizenegy óra után menj ki a temetőbe. Egyenesen vágj át a temetőn, se jobbra, se balra ne nézz, de amikor a temető közepén a nagy tölgyfához érsz, akkor nézd meg, hogy az urad árnyéka nincs-e ott. Ha ott lesz, akkor ő meg fog halni.

Jó. Elérkezett András napjának estéje. A férj kiment, tizenegy órakor megállt a temetőben a nagy tölgyfa alatt, és várt. Hirtelen összerezsent. Egy árnyék jött sietve a temető útján. A férj felismerte: a feleségének árnyéka! Akkor megfogadta, hogy az utolsó napokat békében és szeretetben fogja a feleségével eltölteni.

Az asszony is: megy a temetőn át, látja, hogy az urának árnyéka áll a nagy tölgy alatt. Gyorsan átment a temetőn, ahogy az öregember mondta, és egyenest haza. És megfogadta, hogy az utolsó évben szeretetben él az urával.

Elment az öreg bölcs emberhez, és mindent elmondott neki. Az ura hamarosan meghal. A férj is elment egyszer a bölcs emberhez, és elmondta: a felesége nemsokára meghal.

Csodálkozott a férj, nem értette: a felesége olyan kedves és jó, valóságos csoda. Hasonlóképpen az asszony sem értette, hogyan lett az ura olyan kedves, olyan jó. Mind a ketten, egymás után elmentek a bölcs emberhez, és elmondták neki, egyik a másikáról, hogy milyen jó lett. A bölcs ember csak mosolygott.

Ahogy így szeretetben éltek, gyorsan eltelt az év. Már András napjának reggele volt. Az asszony elsírta magát, sajnálta a férjét, amikor az olyan jó. A férj csodálkozott, és azt gondolta: „Lám, szegényke végét érzi, azért sír.”

Eljött az este, lefeküdtek aludni, a feleség csak nem hal meg. Így szomorkodtak mind a ketten, és észre sem vették, hogy már alszanak.

Másnap reggel felébredtek, és csodálkoztak, hogy mind a ketten élnek.

Az asszony felkacagott. Az ura megkérdezte, hogy miért nevet, erre elmondta, hogy így meg úgy, járt az öregembernél, és az azt mondta neki, hogy András-nap estéjén menjen ki a temetőbe, ott meglátja az ura árnyékát. Ha meglátja, akkor az ura egy esztendőn belül meghal. De hát nem halt meg, és ő ezért boldog. A férj is elnevette magát, és mindent elmondott a feleségének, és együtt jót nevettek, és attól fogva boldogan éltek.

107

LIBAOSZTÁS

Élt egyszer egy szegény paraszt, Grikisnek hívták. Új házikót akart építeni magának, de nem voltak gerendái, és pénze sem volt, csak egyetlenegy libája.

Egyszer csak fogta magát, és elment az intézőhöz, hogy a gondját-baját elmondja. Megkérte az intézőt, adjon neki gerendákat, ő meg elviszi neki a libáját. Az intéző ráállt az alkura.

Grikis elvitte a libát a majorba, de az intéző így szólt: – Nekem két lányom van, két fiam, a feleségem meg jómagam, ez hat ember, hogyan osszak el én egy libát?

Grikis azt felelte: – Várjon csak az úr, majd én elosztom. – Fogta a libát, levágta a fejét, és azt mondta: – Az intéző urat, mint családfőt a feje illeti meg, a feleséget, mint szorgalmas gazdasszonyt a püspökfalatja, a lányai – ez a két szép fiatal lány, akik olyan gyorsak és fürgék, mint a madárkák, ők kapják a szárnyacskákat, a fiai pedig, mint a ház támaszai a lábukat, nekem meg szegény parasztnak, a zúzája jut és a maradékok.

Az intéző igen boldog, hogy Grikis így el tudta osztani, odaadta neki a részét, és a gerendákat is.

Grikis igen boldogan megy haza, hogy többet kapott, mint amit remélt.

Ezt meghallván egy másik paraszt azt gondolta: „Szérút kéne építenem, pénzem nincs, de van öt libám. Elviszem őket az intézőnek.” A gondolatot tett követte. A paraszt elvitte az intézőnek a libákat. Gondolkodik az intéző, hogyan ossza el az ötöt, gondolkodik a paraszt is, de nem tudnak semmit sem kisütni. Végül elküdenek Grikisért, hogy jöjjön, és ossza el. Grikis eljött igen boldogan, hogy ennyire megbecsülik, és őt hívatják a birtokra a libákat elosztani.

Grikis fogja az egyik libát, odaadja az intézőnek, és azt mondja: – Maga, a felesége meg egy liba – az három! – Fogja a másikat, és azt mondja: – A két fia meg egy liba, az három. – A harmadik libát a lányoknak adta oda, mondván: – A két lány meg egy liba, az is három. – Magának két libát tartott meg, és azt mondta: – Egy parasztember, meg két liba, az is három.

Így hát megint úgy osztott, hogy maga járt jól, fogta a két libát, és hazament.

A FÖLDESÚR NAGY VADÁSZ VOLT

A földesúr nagy vadász volt, a papja pedig igen nagyevő. Ha a földesúr valami madarat vagy nyulat lőtt, este a kocsisa elvitte a két mérföldnyire levő paplakba. De a pap sosem adott borravalót. A kocsis ezért megneheztelt, és a következő évben otthagya a földbirtokost. A birtokos új kocsist fogadott fel, Jancsit. Az új kocsis Szent György napján állt be, és megkérdezte a régi kocsistól, mért megy el. A régi kocsis azt mondta neki: – Máskülönben jó volna itt, de hordanod kell a papnak a vadászszákmányt, és a pap sosem ad borravalót. – No majd én megtanítom azt a fösvényt! – mondta rá Jancsi. Szombat este az új kocsis két fajdkakast vitt a paplakba. Ahogy az ajtóhoz ér, csak besétál, se jó estét nem köszön, se nem kopogtat. A pap ott ült az asztalnál, és a vasárnapi prédikációját magolta. A kocsis fogta a két fajdkakast a lábánál, és úgy lecsapta az asztalra, hogy a papírok szanaszét repültek. – Nesze egy pár fáj! – Ki vagy te? – kérdezte ijedten a pap. Felelte rá a kocsis: – Jancsi, az új urasági kocsis. – Hát te semmiképpen sem tudsz

jobban viselkedni? – kérdezte a pap. – Ha tudnék, akkor jobban viselkednék – felelte a kocsis. Majd így folytatta: – Anyám naphosszat azt duruzsolja a fülembe, hogy ostobának születtem. – A pap felkelt a karosszékéből, és a kocsiszt ültette le a helyére. Aztán fogta a két fajdot, és kiment. Kopogtatott az ajtón, és azt mondta: – Jó estét, tisztelendő úr! Tessék az uraságtól egy pár fajdkakas! – Jancsi erre felemelkedett, és azt mondta: – Jaj, de szépek, kedves kocsis, add át az uraságnak hálás köszönetemet! De neked se lehetett ám könnyű két versztét ideszaladni. – És pénzt nyomott a markába, mondván: – Nesze egy rubel borraivaló!

109

A NAGYOTHALLÓ ÖREGEMBER

Öregasszony: – Öreg, akarsz répát?

Öregember: – Nem értem jól, anyjuk!

Öregasszony: – Öreg, akarsz savanyúkáposztát?

Öregember: – Nem tudom, hogy legyen-e, anyjuk,

Öregasszony: – Öreg, akarsz fiatal menyecskét?

Öregember: – Ha van, ide csak vele, anyjuk!

110

HOGYAN KOCSIKÁZTATTA MEG AZ ÖRDÖG A POSTÁST?

Az aumeisteri postás egyszer éppen éjfélkor ment az aumeisteri uradalomból a gruncalai uradalomba. Egyszer csak kocsizörgést hall. Ahogy odapillant, egy hatalmas kétlovas hintó éri utol. A postás féltreállt az útból, és lekapta a sapkáját. A kocsiban egy fekete ruhás uraság ült, fején fényes kürtőkalappal. Az uraság megállította a kocsissal a hintót, és odaszólt a postásnak: – Ülj fel, elviszlek! – A postás beszállt a fényes hintóba, és csodálkozott, hogy úgymond, milyen kedves uraság ez, aki a kocsijába ülteti a szegény parasztot!

Az uraság szivart húzott elő a zsebéből, és megkínálta vele. De a postásnak, bosszúságára, éppen nem volt tűzszerszáma. Kotorászott a zsebében, de nem találta. Az uraság nyilván észrevette, hogy a postásnak nincs tüze, és azt mondta: – Dörzsöld a szivart a fogadhoz! – A postás úgy tett, ahogy az uraság mondta, és a szivar tüstént meggyulladt. No, a postás sejtette, hogy baj van. Megértette, hogy ez az uraság maga az ördög, és elfogta a félsz. Titkon keresztet vetett, és egy Miatyánkot mondott. De az ördög, akárcsak az Isten, mindent tud, és ezért nyomban rászólt: – Mért varázsolsz (vetsz keresztet), talán félsz tőlem? – Igen, így is volt. A postás valóban félt az ördögtől. Az aumeisteri uradalomnál az ördög megállította a lovakat, és kitessékelte a postást. Akkor így szólt: – No, nem jó lovaim vannak? – De még milyen jók – felelte a postás. – Egyetlen uraságnak sincsenek ilyen lovai. – Tehát nem hiába kitűnő fajták! Nem ismered őket? – Nem, hogyan ismerhetne a postás minden lovat, hát még az ördögéit! – Ekkor azt mondta neki az ördög: – Menj oda az egyik lóhoz, és emeld fel a bal lábát! – A postás odalépett, és felemelte a ló mellső bal lábát. A réműlettől falfelhérré vált: emberi kéz volt az, és egy nagy patkó rajta. – No most nézz a pofájába! – A postás belenézett a ló pofájába, hát a ló feje hirtelen emberi fejjé változott, és a postás a meghalt uraságára ismert benne! – No, most menj oda a másik lóhoz! – mondta az ördög. A postás odament a másik lóhoz, és felemelte a bal mellső lábát. Az is emberi kéz volt, és arra is nehéz patkó ráverve. Amikor pedig a ló pofájába nézett, akkor az Ape faluból való öreg lelkész arcát látta. – No, ráismersz? – kérdezte megint az ördög. – Ráismerek bizony! – felelte a postás. – Hehehe! – vihogott az ördög. – Hát nem mondtam neked, hogy kitűnő fajtájú lovaim vannak? De mennem kell. Gaujienában egy kis csirke belegabalyodott a kócba, érte megyek – úgyis reggeliznem kell!

És az ördög elhajtott, hogy csak úgy zörgött a hintó. Néhány nap múlva a postás Gaujineába ment. Ott megtudta, hogy az egyik házban egy fiatal lány felakasztotta magát éppen azon az éjszakán, amikor az ördög a postást kocsikáztatta. Most értette csak meg a postás az ördög szavát arról a kócba gabalyodott csirkéről. Azért a lányért ment akkor az ördög, aki felakasztotta magát.

AZ OBSITOS GYŐZ AZ ÖRDÖGÖN ÉS A HALÁLON

Egyszer egy obsitos hazafelé tartott a szolgálatból. Vidám kedvében volt, amiért végre hazatérhet. Füttyörészve mendegélt az úton, hát szembejön vele egy szegény, és alamizsnát kér tőle. A katonának nem volt egyebe, mint három dukátja meg egy zacskó dohányja.

„Mért sajnáljam tőle” – gondolta az obsitos; odaadta egyik dukátját a koldusnak. A koldus megköszönte, és továbbment.

Az obsitos ment egy darabkát, és megint csak szembejön vele egy koldus, az is alamizsnát kért. Mit tegyen – odaadta a koldusnak a második dukátját. A koldus megköszönte, és ment a maga útján tovább.

Az obsitos is mendegélt tovább, és megint csak találkozott egy koldussal, ugyanolyannal, mint először. A koldus megint alamizsnát kért, és az obsitos odaadta a koldusnak az utolsó dukátját. Ekkor a koldus előhúzott a zsebéből egy kis bőrsákokot, és odaadta az obsitosnak a három dukátért cserébe, amelyeket az úton elosztogatott, és kioktatta, hogy mit csináljon vele. Ha bármikor valakit meg akar büntetni, akkor mondja ki ezeket a szavakat: – Nyílj ki, zsákom, csukódj, zsákom, és a zacskó nyomban elnyeli azt, akit az obsitos akar.

Az obsitos átvette a zacskót, és vidáman folytatta útját. Leszállt az est. Az obsitos bement a királyhoz, és éjszakai szállást kért. A király nem akarta befogadni, mert éppen nagy bajban volt: az ördög megparancsolta, hogy mindhárom lányát egymás után vezessék az ördög kastélyába, és most szegény feje nem tudta, hogy miként óvja meg a leányait. Az obsitos vállalta, hogy megvédi a lányokat. A király nagyon megörült, és megígérte, hogy feleségül adja hozzá a legkisebb lányát, ha sikerül megvédenie. Az obsitos ráállt az alkura, csak adjanak neki egy szekérderék gyertyát.

Este az obsitos fogta a királylányt meg a szekérderék gyertyát, és elindult az ördög kastélyába. Megérkezett a kastélyba, és meggyújtotta valamennyi gyertyát, úgyhogy a palotában olyan világos lett, mint nappal.

Este eljött az ördög a lányért, és csodálkozott, hogy a palotában annyi fény lángol. Bezörgetett a kapun, és tudakolta, ki van odabenn. Az obsitos azt felelte, hogy ő csak egy öreg obsitos, de ha kedve tartja, jöjjön be. Az ördög nem ment be, hanem azt mondta, hogy majd másnap eljön. Reggel a király már korán reggel elment a kastélyhoz, hogy megnézzze, élnek-e, és csodálkozva látta, hogy az obsitos meg a lánya édesen alszanak. A király öröme nem ismert határt. Az obsitos elmondta, hogy az ördög azt ígérte, másnap éjjel megint eljön, de most két szekér gyertyát adjanak neki.

Következő éjjel a középső lányt bízták az obsitosra. Az obsitos fogta a két szekér gyertyát meg a középső királylányt, és elindult az ördög kastélyába. Megérkezett a kastélyba, és ott meggyújtotta mind a két szekér gyertyát.

Éjfél tájban megérkezett az ördög, három iszonyatos feje volt, és három fekete paripát hajtott. Bezörgetett az ajtón, és dühösen megkérdezte, hogy ki gyújtotta meg azt a sok gyertyát. Az obsitos azt felelte, hogy egy öreg obsitos. Ezt hallván az ördög, azt mondta: No, ha obsitos, akkor majd másnap este eljön, és elhajtott, csak úgy szálltak szerteszét a szikrák. Amikor az ördög elhajtott, az obsitos meg a lány édesen elaludtak reggelig.

Reggel odamegy a király, hogy megnézzze, életben vannak-e az obsitos meg a lánya, de azok már mosolyogva jönnek elébe. A király nem is tudta, hogy mondjon köszönetét ennek a nagyon hős obsitosnak.

Következő éjjel a legkisebb királylányt kellett megőriznie. Ezúttal három szekér gyertyát kért a királytól. A király odaadta neki a három szekér gyertyát, az obsitos pedig este elindult a legkisebb királylánnyal az ördög kastélyába. Meggyújtotta mind a három szekér gyertyát, és várta, hogy mi lesz.

Éjfélkor megjelent az ördög, kilenc fejű volt, és kilenc fekete paripát hajtott, kiszállt a kocsiból, és tudakolta, ki van a kastélyban. Az obsitos azt felelte, hogy egy öreg obsitos, azzal előhúzta a zsebéből a koldustól kapott zacskót, és várta, hogy mi lesz. Az ördög kinyitja a kaput, és ráront az obsitosra, de az obsitos csak elkiáltja magát: „Nyílj ki, zsákom, csukódj zsákom!” – és az ördög egyszeriben bent van a zacskóban. Ekkor az obsitos fogja a zsákot, és egy berkenyefa furkósbottal jó nagyokat csap rá.

Az ördög a zsákban könyörögni kezdett, hogy engedje ki. Nem viszi el a királylányt, és az obsitosnak ajándékozza a kastélyát, csak engedje ki a zsákból, és ne üsse-verje tovább!

Az obsitos semmiképp nem hallgatott rá, és ütötte-verte, ahogy csak bírta, míg végül az ördög megígérte, hogy békében hagyja a királylányokat, és soha többé nem mutatkozik.

Az obsitos kibontotta a zsákot, és kiengedte az ördögöt. De az ördög nem ment el, hanem rárontott az obsitosra, hogy széttépje. Ekkor az obsitos megint csak fogta a zsákját, és elkiáltotta magát:

– Nyílj ki, zsákom, csukódj, zsákom! – és az ördög megint bent volt a zsákban, az obsitos meg dőngette, ahogy csak bírta.

Az ördög megint könyörögni kezdett a zsákban, hogy engedje ki, ne üsse többet, tüstént elmegy, és soha többé azon a vidéken nem mutatkozik, de az obsitos többé nem hitt az ördögnek, és csak dőngeti tovább. Végre beleegyezett az obsitos, hogy kiengedi az ördögöt, de azzal a feltétellel, ha a kastélyt megtölti arannyal, és addig a zsákban marad, amíg a pénzt oda nem hozzák.

Az ördög hajlandó volt bármit is megadni, csak engedje ki a rettenetes zsákból. Hármat füttyentett, és egyszeriben megtelt a kastély ördögökkel. Az ördög a zsákból kiszólt, hogy gyorsan töltsék meg a kastélyt aranypénzzel. Ez tüstént megtörtént – az ördögök eltűntek, és máris hozták a pénzes zsákokat.

Így ment ez egy ideig, a kastély már csaknem megtelt arannyal. Akkor egyik ördögfi odafutott az ördöghöz, és azt mondta, hogy a pokolban már nincs több pénz, most mit tegyenek, mert egy szoba még nincs tele arannyal. Az ördög azt mondta, hogy a pincében van még hat zsák arany, fussanak érte, amilyen gyorsan csak bírnak. Az ördögök megint csak elfutottak, és egykettőre visszatértek az arannyal. Az obsitos kibontotta a zsákot, és kieresztette az ördögöt. Az ördög kiugrott a zsákból, és úgy elfutott, hogy vissza se nézett.

A király éjszaka zajt hallott a kastélyból, és azt hitte, az ördög most viszi el a lányát, ezért már kora reggel elment a kastélyba megnézni, mi történt, de mekkora öröm! Az obsitos a lányával már mosolyogva jönnek elébe, és ráadásul a palota telis-tele volt arannyal. Még aznap összeházasította az obsitost a legkisebbik lányával, és odaadta az obsitosnak a fél birodalmát.

Az obsitos öreg volt, és nem uralkodhatott sokáig, a lakodalom után hamarosan meghalt. Felment a mennybe, az Isten elé járult, és munkát kért. Az Isten azt mondta az obsitosnak, hogy a kapuban álljon őrt. Az obsitos odaállt a kapu elé, és őrizte. Egy nap megjelenik a halál, és azt mondja, eressze be őt az Isten színe elé, mert munkát akar kérni tőle.

Az obsitos úgy gondolta, hogy ilyen madárijesztőt nem ereszthet be Isten színe elé, ezért maga ment az Istenhez, és elmondta, hogy a halál ott áll, és be akarna jönni, de ő nem ereszti be. A halál munkát kér, és ő nem tudja, mitévő legyen, beengedje-e vagy sem. Az Isten azt felelte neki, mondja meg a halálnak, hogy három esztendeig sorjában az öregeket ölje meg.

Az obsitos gondolkodóba esett, hogy hát hogyan is lesz az, ha a halál minden öregembert megöl, hiszen akkor őt is megöli, meg az öreg királyt, és akkor ki uralkodik majd az országban. Ezért visszament a halálhoz, és azt mondta neki, hogy az Isten parancsára három esztendeig az öreg tölgyfákat rágcsálja.

A halál nagyon csüggedten távozott, és kerek három esztendőt át rágta az öreg tölgyfákat.

A három év elmúltával a halál ismét jelentkezett az Istennél munkát kérni. Az obsitos nagyon megijedt a halál láttán, ilyen állapotban csak nem eresztheti Isten elé, maga ment hát az Istenhez, és elmondta, hogy megint eljött a halál munkát kérni. Isten azt mondta, hogy no, ha mindent elvégzett, akkor most három esztendeig a javakorabeli embereket ölje meg.

Gondolkodott, gondolkodott az obsitos, hogy most már mit tegyen, ha megmondja a halálnak, hogy a javakorabeli embereket ölje meg, akkor megeshetik, hogy az ő fiatal feleségét is megöli. Visszament hát a halálhoz, és azt mondta neki, hogy Isten parancsára három esztendeig a javakorabeli tölgyfákat rágcsálja.

A halál még csüggedtebben távozott, mint az első alkalommal, és kerek három esztendeig a javakorabeli tölgyfákat rágta, a három év elmúltával pedig megint csak visszajött munkát kérni.

Az obsitos most igazán megrémült, amint a halált meglátta, már semmi hús nem volt rajta, csak a csontjai maradtak; ilyen állapotban az Isten elé sehogy sem engedheti, ezért maga ment az Istenhez, és megkérdezte, mit csináljon a halál a következő három esztendőben. Isten azt felelte, hogy irtson ki a világból minden gyereket.

Az obsitos azt gondolta, hogy ezt nem mondhatja meg a halálnak, mert lehetséges, hogy a felesége időközben gyermeket szült, és most a halál azt is megöli. Ezért kiment a halálhoz, és azt mondta neki, hogy az Isten parancsára három esztendeig egyfolytában a fiatal fákat rágcsálja.

A halál elment, már alig vonszolta a lábát. Kerek három esztendeig a fiatal tölgyeket rágta.

Három év múlva a halál megint odavánszorgott Istenhez, munkát kérni. Az obsitos csak nézett rá, már meg sem ismerte. A halálnak most már bőr sem volt a hátán, csak a csontjai. Ilyen állapotban az obsitos semmiképpen nem engedhette be az Istenhez. Ezért maga ment be, és elmondta, hogy a halál ismét eljött munkát kérni. Isten azt felelte, hogy ha már minden embert megölt, akkor

milyen munkát adhatna még neki, járuljon hát maga a halál a színe elé.

No most aztán bajban volt az obsitos! Bevezette a halált az Istenhez, de az Isten nem ismerte meg. Megkérdezte az Isten, hogy ki légyen.

– A halál vagyok – felelte a jövevény.

Az Isten nem győzött csodálkozni, miként lehet ilyen sovány, amikor annyi sok embert megevett. A halál azt felelte, azért ilyen sovány, mert kilenc éve egyfolytában csak tölgyfákat rágott. Most megértette az Isten, hogy a kapu őre az oka a halál minden bajának. Az Isten szentül megfogadta, hogy megbünteti ezért az obsitost. Maga elé hívatta az obsitost, és megparancsolta neki, hogy kilenc esztendeig a halált a vállán hordozza körül a világban, a halálnak pedig megmondta, hogy legelőször az obsitos hozzátartozóit ölje meg, de valamennyit, úgy, hogy egyetlen rokona se maradjon életben.

Az obsitos hát vitte a vállán a halált a világba. A halál tüstént az obsitos testvéreihez vitette magát, hogy őket megölje. Beléptek a szobába, ott már mind halálos betegen feküdtek, és csak sóhajtoztak. Az obsitos megsajnálta őket. Leült egy lócára, előhúzta a tubákos zacskóját, és szippantgatott belőle. A halál, ezt látván, könnyörögni kezdett, hogy neki is adjon tubákot. Az obsitos nem akart neki adni, de mivelhogy olyan nagyon kérte, végül is azt mondta, hogy bújjon be a dohányzacskójába, ott majd tubákolhat kedvére.

Azzal előhúzta zsebéből az öreg koldustól kapott zsákot, kibontotta, és szólt:

– Nyitódj, zsákom, csukódj, zsákom! – és a halál máris bent volt a zsákban.

Az obsitos bekötötte a zsákot, és visszatartotta a zsebében. A betegek tüstént jobban lettek, és szemlátomást élénkültek, néhányan már fel is keltek az ágyból. Egyszeriben mind

meggyógyultak, az obsitos pedig hazament a feleségéhez, és kilenc évig boldogan éltek.

Akkor aztán az obsitos visszavitte a halált az Istenhez, de útközben azt mondta a halálnak, hogy csak akkor engedi ki a zsákból, ha fiatalemberré változtatja. A halál teljesen elgyengült, amióta ott élt a zsákban, ezért ezt meg is ígérte az obsitosnak. Az obsitos kiengedte a zsákjából a halált, és szép fiatal emberré lett. Ekkor az obsitos elvitte a halált az Istenhez.

Az Isten megkérdezte, hogy sok emberrel végzett-e. A halál panaszkodni kezdett. Ugyan hogy is végezhetett volna annyi sokkal, amikor az obsitos bekötötte a zsákjába, és kilenc évig nem engedte ki a zsákjából. Az Isten nagyon megharagudott ezért az obsitosra, nyomban elkergette a színe elől, de az obsitos ezt cseppet sem bánta, mivelhogy ismét fiatal volt. Visszament az országába, és boldogan élt.

112

JÓ SZER A HERNYÓK ELLEN

Egyszer egy gazda megkérdezte egy másiktól, hogy nem tud-e valami jó szert a hernyók ellen, akik minden káposztáját megeszik.

– Egyszerű szerem van – felelte a másik gazda. – Felhúzom a vedlett subámat, és a kertben „kerengek”, akkor a hernyók azt gondolják, hogy itt a tél, és begubóznak.

113

EGY APÁNAK HÁROM REST FIA

Egy apának három rest fia volt, egyik lustább, mint a másik. Lefeküdtek mind a hárman egy meggyfa alá, és elaludtak. Hogy meddig aludtak, azt nem tudjuk. De az egyikük felébredt, és megszólalt: – De jó lenne, ha valaki leszedné a meggyet, és a számba dobná! – Felébredt a másik, és azt mondta: – De jó lenne,

ha a meggyek maguktól pottyannának a számba! – Felébredt a harmadik, és így szólt: – Testvéreim, nem restelltek ilyen sokat beszélni?

Megint elaludtak mind a hárman, és még ma is alszanak.

114

EGY APÁNAK HÉT GYERMEKE

Egy apának hét gyermeke volt, de csak egy kanala. Evéskor körbejárt a kanál: egyik merít, továbbadja, a másik is tovább. Végül az egyikük megmérgeződött, hogy olyan sokáig kell a sorára várnia, és kidobta a kanalat az ablakon. A másik kiment érte, merített, és ő is kidobta a kanalat az ablakon, mert azt gondolta: „Miért csak én szaladjak ki érte! Szaladjanak a többiek is!” Amazok is megmerítették, és megint kidobták az ablakon.

Így ettek, ettek egész nap, de nem tudtak jóllakni.

115

CSÚFFÁ TEVÉS

Élt egyszer egy pap meg egy uradalmi intéző. Testvérek voltak. A pap igen istenfélő volt, és testvérével, az intézővel sehogy sem fért össze.

Az intéző igen szerette, ha meséket mondtak neki. Mindig csak olyan szolgát fogadott fel, aki mesélni tudott. Ha a szolga már nem tudott több mesét, akkor másik szolgát fogadott fel. Egyszer éppen megint elküldte a régi szolgáját, és újat akart felfogadni, aki jó sok mesét tudjon mondani, és egyúttal éjszakai őr is legyen. Egyszerre hárman is jelentkeztek. Az intéző mindhármát felfogadta.

Egyikük különösen sok mesét tudott. Mesélt, mesélt. Amikor az intéző elaludt, kimegy, és körüljárja a birtokot. Mire az úr felébredt, már visszajött, és tovább mesélt. Mesélés közben megpillantott az

intéző ágya alatt egy pénzes ládát. Másnap tolvajokról mesélt az intézőnek, és nyíltan megkérdezte: – Mit csinálna, ha valaki ellopná a pénzes ládáját?

– Adnék neki még egy másikat.

A szolga mindezt elmondta a barátainak. Másnap, mialatt mesélt, a pénzes ládát a lábával kihúzta az ágy alól, és a maga széke alá húzta. Mihelyt az intéző elaludt, jelt adott a barátainak. Azok odajöttek, és elvitték a ládát. A mesemondó is odábbállt.

Egy idő múlva azt olvasta az újságban, hogy menjen el az intézőhöz az, aki a pénzes ládáját ellopta. Másik ugyanolyan kap. No hát el is ment. Az intéző csakugyan adott neki egy másik olyan ládát, de kérte, hogy a papot tréfálja meg. Tegye jól csúffá. A szolga vállalkozott is rá. Kiment a folyópartra, rákokat fogott, majd gyertyákat vett, úgyhogy minden rákra két gyertya jusson. Akkor elment az orgonistához, és elkérte a templom kulcsát. Fehér köntöst vásárolt magának, és szárnyakat varrt rá. Mindegyik rák ollójába gyertyát dugott, és meggyújtotta. Éjfélkor a templomi lámpát is meggyújtotta.

Az orgonista ezt látván megijedt, és futott a paphoz, megmondani, hogy a templomban kísértetek járnak. A pap fogta a Bibliát, és a templomba ment. Egy angyal jött elébe, és azt mondta: – Te lelkipásztor, eljött az ideje, hogy a mennyországba menj. Csak szedd össze minden holmidat.

No, hazamegy a pap, minden holmiját szekérre rakja, és viszi a templomba. Amíg a pap odajárt, a szolga barátai egy bőrsákot készítettek, és hosszú kötélrel felhúzták a templomtoronyba. Megérkezett a pap. Segítettek neki felkapaszkodni a toronyba, és azt mondták, hogy bújjon be abba a zsákba. Eleinte igen nem akart, de végül mégis belebújt. Akkor leengedték a zsákot a földre, a szekérhez kötötték, és a földön vonszoltatták, a pénzes ládát azonban feltették a szekérre. És mentek, mentek, amíg egy tóhoz értek. Hát egyik öblén kötelet dobtak keresztül, és a vízben húzták a zsákot. – Hol vagyunk? – kérdezi a pap.

– A tisztítóhelyen!

Így mentek, mentek, beértek a majorba. Ott a disznóólon keresztül vitték a zsákot. Rőfögtek a disznók: Rőf, rőf!

Megint megkérdezi a pap: – Miféle hely ez?

– Ez a pokol!

Aztán bevitték a libaóiba. Megint csak megkérdezi: – Miféle hely ez?

– Ez az angyalok családja.

A kastélyban magas boltív és mennyezet van. Kötélen felhúzták oda zsákjában a papot, és otthagyták, aztán elszeleltek, az egész pénzzel együtt.

Reggel az intező megkérdezi: – Ugyan, testvér, hogyan jutottál fel énelőttem a mennybe?

Akkor kiengedte a papot a zsákból. Látta a pap, hogy jól csúffá tették. A pénze is odalett: ha még össze nem gyűjtötte, akkor mai napig azt gyűjtögeti.

A RUJIENAI GYÜLEKEZET LELKÉSZE

A rujenai gyülekezet lelkésze igen haszonleső és fősvény volt. Egyszer egy paraszt úrvacsorához akart járulni, amiért három kopejkát kellett fizetnie. A parasztnak pillanatnyilag nem volt aprópénze, és ezért egy rubelt adott a papnak. A pap elvette a pénzt, és esze ágában sem volt belőle visszaadni. A paraszt várt, várt, végül kérte, hogy adja oda a visszajáró pénzt. Mire a pap azt felelte, hogy a templom nem csapszék, és hogy ott nincs visszaadás. Nincs mit tenni, ha így van. De vasárnap az úrvacsorához járuló paraszt odaállt legelsőnek. Amikor a pap a borral közeledett, a paraszt kiragadta kezéből a serleget, és addig

nem adta vissza, amíg üres nem lett. Akkor átnyújtotta a papnak az üres kelyhet, és azt mondta: – Igaza van, tiszteletes uram, a templomban nem adnak vissza.

117

ÚJ PRAVOSZLÁV TEMPLOMOT ÉPÍTETETT A FALU

Új pravoszláv templomot építetett a falu. Az építőmester megkérdezte a papot: – Mit építsünk elsőnek? – (A templom mellett épült a pap háza is.) A pópa így válaszolt: – Legelsőnek a fürdőt, aztán az istállót, majd a kocsiszínt és végül a templomot.

118

EGY PÓPÁNAK DRÁGA IKONJAI VOLTAK

Egy pópának drága ikonjai voltak. Egyik vasárnap a pópa a feleségével együtt a templomba ment. Ezalatt a béres lement a pincébe, és jót evett a köcsög tejfelből. Nehogy észrevegyék, hogy ő evett belőle, fogta magát, és bekente a szentek száját tejföllel.

Kis idő múlva hazajön a pópa. Látta, hogy a tejfeles köcsögből evett valaki, a szentek szája meg tejfeles, azt gondolta, hogy ők ettek. Ezért megparancsolta a béresének, hogy madzaggal kötözze össze a szentképeket, és vigye ki a mezőre. A béres engedelmeskedett, és kivitte. Egy idő múlva a pópa megszánta a szentképeit, és szólt a béresnek, hogy menjen, hozza vissza őket. A béres elment a korcsmába, ott iszogatózott, aztán visszament a pópához, és azt mondta: – Ott vannak a szentek a korcsmában, de nagyon haragszanak rád, amiért elűzted őket.

A pópa ezt hallván adott a legénynek száz rubelt, hogy menjen a korcsmába, és azzal engesztelje meg a szenteket. A legény a korcsmában elverte a rábízott pénzt, és hazament. Otthon azt mondta a pópának, hogy a szentek száz rubelért nem békülnek meg, sőt még haragosabbak. Hát adott neki a pópa háromszáz

rubelt, hogy menjen, vegyen pálinkát, és azzal csalogassa haza a szenteket.

A legény elment, és mind a háromszáz rubelt elverte, aztán pedig visszament a pópához, és azt mondta, hogy a szentek azt kívánják, ő maga menjen el hozzájuk, és ígérje meg, hogy tejfellel eteti őket, ha visszajönnek. Hát adott neki a pópa négyszáz rubelt, hogy vegyen pálinkát, és jól itassa meg a szenteket, hogy jobb belátásra térjenek. A legény elment a korcsmába, elverte az adott pénzt, aztán kiment a mezőre, fogta a szentképeket, és hazavitte. Útközben találkozott a pópával, aki éppen a korcsmába iparkodott, hogy a szenteket megkérlelje. Amikor a pópa látta, hogy a legény már kiengesztelte a szenteket, igencsak örült.

Attól fogva a legény annyi tejfelt evett, amennyit akart, de a pópa mindig azt gondolta, hogy a szentek ették meg a tejfelt.

119

A LELKÉSZ SZENVEDÉLYES VADÁSZ VOLT

A lelkész szenvedélyes vadász volt. Egyszer a puskáját magával vitte a templomba, hogy onnan tüstént vadászni mehessen. Az oltárhoz támasztotta a puskát. De szerencsétlenségére a megtöltött puska eldőlt és elsült. A templomban nagy volt a riadalom és a megdöbbenés. De a pap, éppen prédikálván, ezt mondta: – Látjátok, híveim: tűz és füst és az örök pokol – ilyen lesz ennek a világnak a vége!

120

EGY PAP ITTASAN MENT FEL A SZÓSZÉKRE

Egy pap ittasan ment fel a szószékre, és prédikálni kezdett. Kicsit álmosan beszél, és felkiált: – Töltsél, Zeiman, (így hívták a korcsmárost), töltsél, Zeiman! – De akkor ráeszmél, hogy mit tett, és így helyesbít: – De ha az a lélek szerint való Zeiman tölt tinéktek, akkor sosem szomjúhoztok többé!

EGY PAP EGÉSZ ÉJJEL KOCKAZOTT

Egy pap egész éjjel kockázott. Egy kocka becsúszott a csuhája ujjába. Másnap reggel úrvacsorát osztott. A csont észrevétlenül belecsúszott az ostyás tálba. A pap fogja az ostyát, oda se néz, és ezt a csontot teszi az egyik ember szájába. Az kékül-zöldül, rágja, szopogatja, de nem tudja megrágni. Istentisztelet után odamegy a paphoz, és megmondja, hogy nem tudja elrágni. A pap azt feleli: – Sebaj, sebaj, másoknak a húsa jutott, teneked a csontja.

A SÁRBÓL ÉPÍTETT TEMPLOM

A pap egy kislány mellett kocsizik el, aki az út szélén sárból építget valamit. – Mit csinálsz, gyermekem? – tudakolja. – Templomot – feleli a kislány. – Papot is? – kérdezi a pap. – Ha marad egy kis sár, akkor papot is csinállok – magyarázza a kislány.

A PERKONEI TEMPLOM PAPJA

A perkonei templom papja egyszer az olyan emberről beszélt, aki Isten előtt iszonyúan nagy bűnös. Történetesen éppen a prédikáció alatt tért be a templomba a perkonei birtok kulcsárnője. A kocsissal szövetkezve meglopta az uraságot, és ezért elküldték őket. Amikor az asszony belépett, a pap a beszéd során éppen azt kérdezte, kezével az ajtóra mutatva: – Ember, ember, ki vagy te? – A kulcsárnő azt hitte, hogy a pap őt kérdezi, és hetykén válaszolt: – A perkonei kulcsárnő. – A pap csak folytatta a beszédet, és azt mondta: – Bűnös, bűnös, iszonytató bűnös. – A kulcsárnő ekkor visszafeleselt: – Nemcsak én egymagám, a kocsis is, ő tanított a lopásra. – A pap így tovább: – De az Úr irgalma mérhetetlen, ő megbocsátja minden bűnödöt. – Mire a kulcsárnő így válaszolt: –

Ugyan micsoda irgalom az, amikor megbotoztatott, és kivert a házából, mint egy kutyát.

124

A BIKA FELÖKLELI A BIKÁT

Egy pap birtokán, a legelőn, a bérlő bikája megöklelte a pap bikáját. A bérlő először a paphoz szalad, és azt mondja: – Tisztelendő atyám, tisztelendő atyám, a te bikád felöklelte az én bikámat! – Feleli rá a pap: – Sebaj, ember, szedd össze a csordádat, és eredj haza. – Mire a bérlő, mintegy észbe kapva mondja: – Nem, nem! Az én bikám öklelte meg a te bikádat! – Ember, az egészen más eset! – kiált fel erre a pap.

125

EGYSZER HÚSVÉTVASÁRNAPJÁN

Egyszer Húsvétvasárnapján a templomban a pap igen meg akarta ríkatni a híveit, és Krisztus kínszenvedéséről beszélt. A hívek zokogtak is. A pap ezt látván, megsajnálta őket, és ezt mondta: – De, kedves híveim, hiszen ez már olyan régen volt, és egyáltalán igaz volt-e?

126

A JÓL ELKEZDETT ÉNEKEK

Egyszer egy pappal a szószéken ilyen mulatságos eset történt. Azt mondta: – Most, kedves gyülekezet, elénekeljük azt az éneket – de ekkor leesett a pápaszeme, és az egyik üvege összetört. Felkiáltott: – Ó jaj, a szemüveg összetört! – Ez így kerekedett ki: – Most, kedves gyülekezet, elénekeljük azt az éneket: Ó jaj, a szemüveg összetört, erre a dallamra: Ki dolgát csak Istenre hagyja. – Volt a gyülekezetben egy szabó, aki mindig hangosan előre énekelt. Alighogy a pap ezeket mondta, ő és az egész gyülekezet rázendített: – Ó jaj, a szemüveg eltört! – Ekkor a tiszteletes belevágott, és azt

mondta: – Csitt, csitt, ez nem helyes! – A gyülekezet nyomban folytatta ugyanarra a dallamra: – Csitt, csitt, ez nem helyes! – A pap kékült-zöldült, és lekiáltott: – Jaj, kedves híveim, nem halljátok, hogy a szabó ma felöntött a garatra! – A szabó és vele az egész gyülekezet tovább folytatta: – Jaj, kedves híveim, nem halljátok, hogy a szabó ma íelöntött a garatra! – A pap lerohant a szószékről, és aznap már az egész istentiszteletnek befütyentettek.

127

A LIELSALACAI EGYHÁZKÖZSÉGBEN

A lielsalacai egyházközségben holtra vált egy ember. Mielőtt a rokonai eltemették volna, feléledt, és tovább élt. Egyszer egy tanyán a pap is összetalálkozott ezzel az emberrel. Megkérdezi a pap: – Hol voltál, amikor holtra váltál?

Az ember azt felelte, hogy felment az égbe, de Péter nem engedte be, azt mondta, hogy csak éljen még. Akkor a pokolba ment, belépett valami terembe, ahol mind ott ültek a fal mentén húzódo padokon, de az egyik pad vége még üres volt, és ő oda leült. Hamarosan jött egy ördög, körülnézett, meglátta őt, és ráivallt: – Ez a hely nem téged illet! Ez a hely a lielsalacai papé!

128

KI TUDJA, MELYIK ARLAVAI PAP

Ki tudja, melyik arlavai pap hatalmas korhely volt és nagy kártyás. A Szentírást nem ismerte úgy, mint a kártyajáték minden csínját-bínját. A híveit pedig vasárnaponként a bűneikért a túlvilágra kívánta küldeni.

Egyszer az urakkal huszonegyezett. Játszott, játszott. Kezdetben simán nyert. Az urakról már csaknem a sapkát is lenyúzta. De aztán megfordult a szerencse. Folyton vesztett, vesztett, már a kocsit és a lovat is el kellett zálogosítania. Meg is tette. Vesszen, ami veszhető, de meg nem hátrál! Elvesztette a

lovat, és elvesztette a hintót. A nadrágját tette be a bankba. Az is elúszott. Végül azt mondták neki az urak: ha Húsvét reggelén, ahogy a szószékre felmegy, első szava az lesz, hogy „pikk az adu”, akkor mindent visszaadnak neki, amit azon az estén elveszített. A pap elvállalta.

Húsvétvasárnap a templomban sokan gyűltek össze. Az urak szokásuk szerint legelőre ültek, és nevetgéltek egymás közt. Bejön a pap, felmegy a szószékre, kiterjeszti a két karját, és azt mondja: – Pikk az adu! Így mondják a világ fiai, de akiknek Isten van a szívében, azok azt mondják: Krisztus feltámadott!

Így kimászott a csávából.

129

A PAPOT ELVISZI AZ ÖRDÖG

Amíg a harangozó a toronyban harangozott, a templom ajtaja nyitva maradt, és bement egy nagy fekete kan disznó. A harangozó nem kívánt a kannal hadakozni, ezért a sekrestyéshez és a paphoz futott, jelentette, hogy egy ördög van a templomban. A tisztelendő felvette a papi öltözékét, kezébe fogta a keresztet, és a sekrestyével elindult az ördögöt kiűzni. De amíg ez történt, jó idő eltelt, és a kan az üres templomban elunta magát, ezért amikor a pap az ajtót kitérte, a kan disznó nagy erővel kirent, a pap lába közé futott, beleakadt a palástba, és így a pap egyszeriben a kan hátán ült, a kan pedig szörnyű sebességgel vitte. A pap nagy rémületében csak ennyit tudott kiáltani: – Isten veled, sekrestyés, engem elvisz az ördög!

130

A PAP KUTYÁJA MEGTANUL BESZÉLNI

A kántor észrevette, hogy a pap szeretőt tart. A papnak okos kutyája volt. Egy nap azt mondja a kántor: – Hej, tiszteletes úr, ezt az okos kutyáját el kéne vinnie külföldre, hogy beszélni tanuljon!

A pap nem ér rá. Utazzék el a kántor a kutyával. Jó. A kántor el is utazott. Élte a világát a pap pénzén. A kutya meg ezalatt eltűnt. Egy idő múlva elfogyott a pénz. Írt a papnak, és még kért. A kutya már sokat tanult, de még egy kis pénzre van szükség.

A pap újabb pénzt küldött. Hamarosan ez a pénz is elfogyott. Megint írt a papnak, hogy küldjön még. Végül azt írta a pap, hogy már eleget művelődött a kutyája. Utazzék haza! Hazautazott. – Hol a kutya? – Jaj, tiszteletes úr, ahogy a kutya beszélni kezdett, olyan csúnyákat mondott a tiszteletes úrról, hogy nem mertem idehozni. – Kutyának kutya a nyelve! Jó, hogy nem hoztad haza.

131

AZ ELFOGLALT SZENTLÉLEK

Egy pap meg akarta győzni a híveit, hogy Pünkösdkor valóban a Szentlélek száll le a keresztényekre. Egy galambot adott az egyházfinak, és felküldte a templom padlására, ahol már előbb csináltatott egy alkalmas kis nyílást. Meghagyta az egyházfinak, hogy figyeljen, és amikor ő majd azt mondja, hogy most fog leszállni a Szentlélek, akkor engedje le a galambot. A pap beszél, beszél, és elérkezik a Szentlélekhez, de közben az egyházfi a galambot valahogy kiengedte. Halkan leszól, hogy a Szentlélek elrepült, de a pap nem hallja, és mondja a híveinek: – Figyeljete, gyermekeim, mindjárt leereszkedik a Szentlélek. – Az egyházfi már tovább nem tűrtöztethette magát, és lekiáltott: – Süket vagy tán – nem hallod, hogy elszállt! – A pap mindent megértett, és így magyarázta a híveinek: – Most kissé elfoglalt, de azért szólt hozzátok, és a jövő esztendőben maga is itt lesz köztetek.

132

MICSODA LOCCSANÁS, DE MICSODA LOCCSANÁS LENNE!

Élt egyszer Vidzemében valamelyik birtokon egy pap, akinek minden jótulajdonosságához egy fogyatékosság járult. Nagyon italos volt. Történt, hogy éppen hét közepén az ottani kántor vendégséget

rendezett. Féktelen ivás folyt, és mindkettőjük agya úgy elködösült, hogy azt sem tudták, milyen nap van. Egyszer mégiscsak megszólalt a pap: – No elég. Hazamegyek pihenni. – Kocsizik egy darabot, és látja, hogy sok ember igyekezik valahová, öregek és fiatalok, mind ünneplőben vannak.

Gondolkodik: nincs Pünkösd, sem Karácsony, sem Húsvét – valami állami ünnep van tán? Eh, inkább megkérdezi Janistól. – Hé, Janis, milyen nap is van ma, hová mennek ezek az emberek?

– Vasárnap, tiszteletes úr, és az emberek templomba mennek.

– Hogyan? A templomba? Te örült, fordítsd vissza a lovat, és hajts a templomhoz, de gyorsan!

Odaér, és egyenest az oltárhoz megy. Ott már régen betéve tud mindent. Csak egy bökkenő van: a prédikáció. Nem gondolt ki semmit, márpedig beszélnie kell. Összeszedi magát, és már kezdi is:

– Ha a világ valamennyi fája egyetlen nagy fává lenne, és a világ valamennyi fejszéje egyetlen fejszévé, és a világ valamennyi folyója összefolyna egyetlen nagy folyóba, és fognánk azt a nagy fejszét, és kivágnánk azt a nagy fát, és ha éppen abba a nagy folyóba zuhanna, micsoda loccsanás, de micsoda loccsanás lenne! Ámen.

A prédikáció véget ért. A hívek szétszéledtek, és nem győzték dicsérni a bölcs papot, aki ilyen szép, érthető beszédet mondott.

AZ ÁRULKODÓ PAP

Aí egy a pap az úton, és találkozik egy kisfiúval, akinek a zsebei valamitől duzzadoznak. Megkérdezi a pap: – Mi van a zsebeidben? – Azt nem mondom meg neked, mejt beájulsz a mamának! – Nem mondom meg, senkinek se mondom el, hadd halljam, mid van? – Nem, nem, nem mondom meg, mejt beájulsz!

A pap végül is öt kopejkát adott a gyerekeknek, hogy megmondja, mi van a zsebeiben. A gyerek erre megmutatta: – Látod, ez itt kisz-fecke, ez velébke, ez kisz-valjú, emmeg kisz-szalka – szokféle madálka.

A rákövetkező vasárnapon a pap a templomban megrótta a szülőket, amiért a gyermekeiket nem jól nevelik, a gyerekek mindenféle csintalanságot művelnek, és elmondta ezt a találkozását is az úton a kisfiúval. A gyerek, aki az anyjával ott volt a templomban, erre haragosan odaszaladt a paphoz, és rákiáltott: – Vedd vissza az öt kopejkát, megmondtam, hogy beájulsz!

134

EGY KATOLIKUS PAP AZ ISKOLÁBAN

Egy katolikus pap az iskolában megkérdezi a gyerekektől, ki tudja, hogy milyen is a lélek? Egy kislány feláll, és azt mondja, hogy ő tudja. A lélek olyan, mint egy fiatal lány, és szürke szoknyát visel, fehér harisnyát, fekete cipőt, és fehér kendő van a fején. A pap erre megkérdezi, honnan tudja? A kislány azt feleli, hogy a pap portáján a saját szemével látta. Egyszer kora reggel bement a pap kertjébe, virágokat gyomlálni, még túl korán volt, ezért a bokrok közé bújt, hogy kicsit várjon. Hirtelen látja, hogy a pap házából kibújik az ablakon egy szürke ruhás fiatal lány. De nem lány volt az, hanem bizony egy lélek, mivelhogy a pap utánaszólt: – Este megint gyere el, édes lelkem!

135

A GYEREK ELSŐ NAP VAN AZ ISKOLÁBAN

A gyerek első nap van az iskolában. A tanító megkérdezi: – No, kis Janis, hogy állsz az írással?

– Minden jó volna, csak egy koca esett az irkámba.

– Ugyan, kis Janis, miket beszélsz, hiszen ez nem koca, hanem poca!

Janis másnap is elmegy az iskolába. A tanító megint megkérdezi: – No, kis Janis, hogy állsz az írással?

– Minden jó volna, csak elfelejtettem a farkincákat meghúzni.

– Ugyan, kis Janis, miket beszélsz, hiszen az nem farkinca, hanem vessző!

Harmadnap a kis Janis hiányzik az iskolából. Negyedik nap megjelenik. A tanító megkérdezi: – Miért hiányoztál tegnap az iskolából?

A kis Janis így felel: – Mert apám pocát vágott, és én fogtam a vesszőjénél fogva.

136

A NAGYON BUTA TANÍTÓ

Az anya kérdezi a kisleánytól, aki az első nap volt az iskolában: – No, kis Peteri, hogy tetszik az iskola?

– Megjárja – feleli a gyerek –, csak a tanító nagyon buta: mindent tőlem kérdez, semmit sem tud.

137

ELKÉSIK A TANULÓ

Elkésik a tanuló egyik nap az iskolából. A tanító megdorgálja. – Mért nem tudtál idejében ideérni, fiacskám?

– Tisuelet tanító úr, sehogyan sem hírtam. Ha tudná a tanító úr, jót nevetne – mondja a fiú.

– No, mondd el hát, mi történt veled! – biztatja a tanító.

– Nagyon csúszós idő volt, a ló két lépést csúszott hátra, és csak egyet ment előre. Úgyhogy voltaképpen hátrafelé ment, lehetetlen volt ideérnem – feleli a gyerek.

– Akkor hát hogyan értél mégis ide? – kérdezi a tanító.

– Megfordítottam a lovat, fejfelé a házunk felé, úgy végre ide vánszorgott – feleli a gyerek.

138

A TANÍTÓ MEGKÉRDEZI

A tanító megkérdezi a kis Karlistól: – Hétnek a fele mennyi?

A kis Karlis gondolkozik: „No, most vagyok bajban, ha hármat mondok, az kevés, ha négyet, az sok.”

139

EGYSZER EGY KISFIÚ

Egyszer egy kisfiú, aki nem akarta elárulni a gyengeségét, így mesélt a másoknak: – Egyszer a Hosszú Mikelisszel verekedtem. Ha tudnád, milyen gyenge! Lekenek neki egyet, elvágódik, én meg alatta. Úgy megijedt tőlem, hogy nyomban elszaladt! Én elől szaladtam, hogy utol ne érjen!

140

AZ ÚJ TANÍTÓ

Apa: – No, Pecits, hogy tetszik az új tanító?

A kis Pecits: – Jó, csak ne volna olyan buta.

Apa: – Hogyan?

A kis Pecits: – Tegnap megállapította, hogy tíz az hat meg négy, ma pedig azt állította, hogy hét meg három az tíz.

141

A TANÍTÓ A FÖLDGOLYÓBISRÓL

A tanító a földgolyóbisról magyaráz a tanulóknak. Földgömbje nincs, ezért hát előhúzza a dohányzacskóját, és azt mondja, hogy a föld éppen olyan gömbölyű, mint az a dohányzacskó.

Egyszer a tanfelügyelő eljön az iskolába, és megkérdezi a tanulóktól, hogy milyen is a földgolyó. Egyikük feláll, és így válaszol: – Olyan, mint a tanító úr dohányzacskója.

142

BESZÉDES KÉRDÉS

Tanító: – Mondd meg, fiam, Karlis, miért némák a halak?

Karlis: – A tanító úr talán tudna a vízben beszélni?

143

RAGOZÁS

A tanító a nyelvtanórán azt mondja: – Tanuljuk meg elragozni ezt az igét: én állok, te állsz, ő áll, mi állunk, ti álltok, ők állnak. Karlis, ismételd el, amit mondtam!

Karlis: – Minden ember áll.

144

KÉRDŐ MONDAT, FELSZÓLÍTÓ MONDAT

Tanító: – Ezt a mondatot: a ló szalad, tedd át kérdő mondatba!

Tenis: – Szalad a ló?

Tanító: – Kitűnő, most pedig mondd felszólító módban, vagyis parancsold meg a lónak, hogy szaladjon!

Tenis: – Gyí!

145

MIT TAGIT KI A MELEG?

Tanító: – Ki tud példát mondani rá, hol látjuk, hogy a meleg kitágítja, a hideg pedig összehúzza a testeket?

Tanuló: – A napok: nyáron hosszabbodnak, télen meg rövidülnek.

146

TANÍTÓ ÉS TANULÓ

Tanító: – Tudod-c hogy mért adtam neked kettest?

Tanuló: – Látja, tanító úr, kettest ad nekem, és maga sem tudja, hogy miért.

147

ALVÓVERSENY

A.zt mondja a kis Janis a kis Peterisnek: – Versenyezzünk az elalvásban, ha te alszol el előbb, akkor mondd meg nekem, ha én alszom el, én mondom meg neked.

148

KELTEGETI A FIÁT REGGEL AZ ANYJA

Keltegeti a fiát reggel az anyja:

– Kelj fel, no kelj fel már, kisfiam, ideje, hogy felkelj!

A gyereknek esze ágában sincs felkelni, és tovább alszik.

Az anya ínyencséggel próbálja felserkenteni: – Kelj fel no; kisfiam, tojáskát főztem neked!

De a gyerek kurtán azt feleli: – Szedd is le a héját! – és tovább alszik.

Az anya látja, hogy a gyerek nem kap a jó falaton, ijesztgetni kezdi: – Kelj fel no, kisfiam, kelj fel már, ég az iskola!

A gyerek, aki lusta a tanulásra, kiugrik az ágyból, és azt kérdezi az anyjától: – A tanító már elégett?

149

KELTEGETI AZ ANYA REGGEL A KISLÁNYÁT

Keltegeti az anya reggel a kislányát.

– Kelj fel, kislányom, kelj fel, szól már a kiskakas!

Feleli a leány: – Szóljon csak a kiskakas, anyuskám. A kakaskának kis feje van, hamar kialussza magát.

– Kelj fel, lányom, kelj fel, már felkelt a nappalocska!

– Keljen csak a nappalocska, estéig sok dolga van!

– Kelj fel már, lányom, no kelj fel, felkelt már a napocska!

– Kelhet a napocska, kelhet, hosszú útja van!

– Kelj fel, kislányom, már megfőtt a kása, reggelizzél!

Bezzeg kiugrott a kislány az ágyból, és felkiált: – Anyu, hol a nagykanál?

150

A KORÁN KELÉS ELŐNYE ÉS HÁTRÁNYA

A gazda ébresztgeti a fiát: – Mért alszol olyan sokáig? A szomszéd fia kora reggel a kerítés tövében öt rubelt talált!

Válaszol a fiú: – Mi haszna a korai felkelésnek? Hiszen aki azt a pénzt elvesztette, még korábban kelt.

151

AZ APA ELMEGY HAZULRÓL

Az apa elmegy hazulról, és meghagyja a fiának: – Ha átjön a szomszéd, és megkérdezi, hogy nem tudod-e, hol van az a pénz, amit én megígértem neki, mondd azt, hogy a pénz a bezárt szekrényben van, de apád sétálni ment, és a kulcsot magával vitte.

Rövidesen jön a szomszéd, és keresi az apát. A gyerek az idegen embertől megszeppen, és így válaszol: – A pénz sétálni ment, a kulcs elment a pénzzel együtt, apukát pedig bezárták a szekrénybe.

152

EGY JUNKER APÁNAK IGEN CSINTALAN FIA

Egy junker apának igen csintalan fia van, haszontalanságra és önfejűsködéskészre. Apja egyszer Rigából új nadrágot hozott neki, és azt mondja: – Nesze, fiam, hoztam neked egy új ördögbőr nadrágot. Nagyon tartós, ezt nem fogod olyan hamar elszagztatni, mint a többi.

Több se kell a haszontalanjának; kisvártatva hanyatt-homlok szalad be a szobába: – Apu, apu, nézd, az új nadrágot alighogy felhúztam, máris elszakadt!

Az apa haragosan: – Hogy történt? Mit csináltál vele?

A gyerek ártatlansága tudatában így válaszol: – Igen egyszerű a dolog, apu: felültem a köszörűkőre, és Jancis forgatta.

153

A TESTVÉRIESEN ELOSZTOTT ALMA

A kis Janisnak egy almát adott a keresztanyja, és meghagyta, hogy „testvériesen” ossza meg a húgával. De a kisfiú nem tudta, hogy milyen az a „testvériesen”. Bemegy az anyjához, és megkérdezi, hogy mit jelent. Feleli az anyja: – Hát tudod, ez azt jelenti, hogy a nagyobbik felét add oda a húgodnak.

Janis gondolkozik egy kicsit, aztán odaadja az almát a húgának.
– Nesze, Anna, oszd el „testvériesen”!

154

A NAGYAPA ELKÜLDI AZ UNOKÁJÁT

A nagyapa elküldi az unokáját, hogy nézze meg, jól jár-e az óra; így mondja: – Eredj, fiacskám, nézzed meg, hogy jár az óra?

A kisgyerek visszajön: – Az óra ugyanott áll, ahol volt, csak a farka mozog.

155

A GYEREK FELSZALAD A PINCÉBŐL

A gyerek felszalad a pincéből, és mondja anyjának: – Anyu, egér van a tejben!

– Nem vetted ki?

– Nem, bedobtam a macskát, hogy húzza ki!

156

AZ ANYA VENDÉGSÉGBE VISZI A KISFIÁT

Az anya vendégségbe viszi a kisfiát, és megmossa az arcát. Amikor a kezét is meg akarja mosni, a gyerek azt mondja: – Anyu, a kezemet ne mosd meg, azt mindig a nadrágzsebembe fogom dugni.

157

KI TEREMTETTE A VILÁGOT?

Hittanórán a tanító megkérdezi egy tanulótól: – Ki teremtette a világot? – Az nem tud felelni. A tanító tovább kérdez: – Peteris, te mondd meg!

A kis Peteris éppen a kiömlött tinta szétmázolásával foglalkozik. Nem tudja, miről van szó, ezért amikor a nevét meghallja, azt hiszi, hogy a tanító azt kérdezi, ki öntötte ki a tintát? Sírva feleli: – Én, tanító úr, de soha többé ilyen ostobaságot nem csinálok!

158

A KIS PECIS A FOLYÓBA ESETT

A kis Pecis a folyóba esett. Három ember kötelet dob oda neki, és ő belekapaszkodik. Amikor kihúzták, harsány nevetésre fakad. Egyikük megkérdezi, hogy mit nevet. Feleli a kis Pecis: – Eszembe jutott, hogy mindhárom megmentőm hogy hanyatt vágódott volna, ha én elengedem a kötelet.

159

A HOSSZÚ TÉL

Egy kőművesnek nagyon buta felesége volt. Egyszer, a munkájából hazatérvén, odaadott huszonöt rubelt a feleségének: – Nesze, asszony, őrizd meg ezt! Majd ha eljön a hosszú tél, mindet odaadod.

Az asszony betette a pénzt a szekrénybe. Máskor ötven rubelt hozott az ura, harmadszorra meg éppenséggel százat, és megint

ugyanazt mondta: – Nesze, tedd el! Eljön a hosszú tél, mindet odaadod.

De mi történt? Amíg a kőműves ismét munkában volt, egy napon beállított az asszonyhoz egy hórihorgas koldus, és alamizsnát kért. Azt mondja az asszony: – Ej, eriggy innét, nem adhatok. Eljön a hosszú tél, akkor majd mindent odaadok.

A koldus furfangos ember volt, csodálkozást színlelt: – Hosszú tél! Hosszú tél! Hiszen én vagyok az a hosszú tél, miféle más télnek tartogatod?

Gondolta az asszony: „Csakugyan csak egy hosszú tél van a világon?” – és az egész pénzt odaadta a koldusnak.

Hazajön az ember, az asszony fogadja: – Uracskám, tegnapelőtt itt járt a hosszú tél, elvitte az egész pénzt; jaj, de milyen hórihorgas egy koldus, ez a hosszú tél!

Megijedt az ember: – Mit? Igazán odaadtad neki? Te bolond! Nohát én most világgá megyek, és ha találok három olyan bolondot, mint te vagy, akkor meghagylak épségben, ha nem, biz'isten, akkor felakasztalak!

Jó, elment ostobákat keresni. Ment, ment, elérkezett egyházhoz – nézi: asszonyok egy tehenet húznak fel a tetőre. Megkérdezi, mért teszik ezt?

Hát, ott a tetőn szép füvecske nőtt, azt legelje le. Az ember erre elnevette magát, és nevetve jobban odanézett: a tehen már nem is élt, amíg a kötél felhúzták, megfulladt. Nohát ezt jól meglegeltették!

Ezeken már nincs mit nézzen, továbbment. Ment, ment, elérkezett egy nagy palotához; az igen gyönyörű volt. Az ember hátraszegte a fejét, úgy nézegette: Micsoda pompás kőművesmunka! A kastély úrnője éppen kitekintett, megkérdezi: –

Mit nézel, emberke? – Feleli rá: – Miféle emberke vagyok én? Angyal vagyok, valóságos angyal!

Az úrnő elcsodálkozott: – Hát ilyen egy angyal – életemben először látom. Mondd meg, kedves angyal, hogy megy ott a dolga az én halott gyermekemnek?

– Hogy megy? Hogy mehet ott neki? Disznót őriz mezítlábassn. Itt sohasem őrzött disznót, no most eleget őrizhet, a mi gyermekeink, akik itt őriztek, ott miért tennék? De az ilyeneknek szórakozás, sőt javukra válik.

– Jaj! – sópánkodott a kastély úrnője. – Nem tudnál neki harisnyácskát, cipőcskét vinni?

– Mi a csudának! Disznópásztornak cipőt! Mit képzelsz? Inkább pénzt küldj neki, pénzmagot!

– Igen, igen, pénzt, pénzt – kiáltott fel az úrasszony, és egy egész zsák csengő aranyat hozott, hogy vigye el a disznópásztornak.

Jó, fogta a zsákot, és elment. Egy órával később hazaérkezett az uraság, az asszony fogadja: – Így meg úgy, milyen szerencse, küldtem a kisgyermekemnek egy nagy zacskó aranyat, hogy cipőt vegyen magának!

De az uraság, amikor ezt megtudta, tombolt: tüstént lovat nyergei tetett, és a csaló után eredt! Úgy vágtatott, hogy porfelhő kavargott mögötte.

A kőműves észrevette, hogy üldözik, gyorsan bedugta a pénzes zsákot a bokrok közé, a sapkáját meg ledobta az országútra, és melléje ült, mintha azt őrizné. Odanyargalt az uraság: – Mit ül ez itt a sapka mellett? Inkább mondaná meg, nem látott-e valakit arra menni egy zsákkal a hátán?

– Hogyne láttam volna! Vagy egy félórája, hogy erre ment, és úgy vettem észre, nehéz terhet visz, mert nagyon meggömyedt alatta.

– Jaj, meg is bolondulok! Fogd a lovamat, és nyargalj utána, te jobban megismered, mint én, te az imént láttad, én pedig sohasem láttam.

– Igen, igen, nagyságos uraság, persze hogy megismerem, de nem mehetek, mert a sapka alatt egy drága madarat őrzök, az én uraságomnak vették.

No, sebjaj, majd ő addig vigyáz a madárra, csak menjen!

– Igen, igen, nagyságos uraság, csak hogy sapka nélkül nem lovagolhatok, ezt a sapkát pedig nem vehetem fel.

No sebjaj, itt van az ő sapkája, csak menjen!

Jó, fogta az uraság sapkáját, felült a lóra, kerülővel a bokrok mögé nyargalt, fogta a pénzes zsákját, és gyorsan haza a feleségéhez. Most már elhitte, hogy más ostobák is vannak a világon, és többet egy szót sem szólt a feleségének; hanem a szerzett pénzen vett egy nagy birtokot, és úgy élt, mint egy nemesember.

Közben az uraság estéig ott ült a sapka mellett. Már lement a napocska, akkor azt gondolta, meg kéne nézni, hogy miféle drága madarat őriz. Egy icipicit felemelte a sapka szélét – néz: nincs madár. No megijedt: Ha visszajön az ember, és meglátja, hogy a drága madarat figyelmetlenségből elengedtem, mi lesz akkor? Inkább hazamegyek gyorsan, hogy meg ne lásson.

És hazament nagy örömmel, hogy bölcsen kikerült a csávából.

Valamikor réges-régen egy mocsárban maga az ördög tanyázott. Egész mérő aranyat ígért annak, aki olyan mesét mond neki, amit még nem hallott. Jártak ott már minden országból valók, és rengetegféle mesét mondtak el neki, de akármelyiket mondták is, ő mindig belevágott, és maga mondta tovább azzal, hogy azt már tudja.

Egy apának volt három fia: kettő okos, de a harmadik ostoba. A két nagyobbik volt az okos, az ostoba pedig a legkisebb fiú volt. Ők is fogták magukat, és elmentek mesét mondani az ördögnek.

Odamegy a legidősebbik testvér az ördöghöz, és köszön:

– Jó estét, tisztelt nagyságos úr!

– Jó estét, fiam – feleli az ördög.

Mesél, mesél a fiú, de az ördög egy jó darab után már maga folytatja a mesét, és megint csak nincs semmi. Pedig hát az volt a kikötés: aki nem tud az ördögnek olyan mesét mondani, amit az nem ismer, annak három szíjat hasít ki a hátából. És, mert a legidősebb testvér egyetlenegy olyan mesét sem tudott, amit az ördög még nem hallott, hát kihasított három szíjat a hátából, és elengedte, hogy menjen haza.

Másnap, estefelé, a középső testvér ment el az ördöghöz mesélni. Odamegy, és ugyanúgy köszön az ördögnek, mint a legidősebbik:

– Jó estét, tisztelt nagyságos úr!

Az ördög is ugyanúgy válaszol:

– Jó estét, fiam.

A fiú elmondta, valahány mesét csak tudott. De mesélhetett, amit akart, az ördög bezzeg mindet ismerte már. Nincs mit tenni.

Neki is kihalászott három szíjat a hátából, és azt mondta, elmehet haza.

Harmadik nap este most az ostoba fiú megy el az ördöghöz mesét mondani. Az apja nagyon nem akarja elengedni – neki is kihalász az ördög három szíjat a hátából –, de a fiút csak nem lehet visszatartani. Odamegy az ostoba fiú a mocsárhoz, az ördög elé, és azt mondja:

– Jó estét, ördög.

Feleli az ördög:

– Jó estét, fiam.

Emez meg rávágja:

– Hogy volnék a fiad, nem akarnál inkább valami mesét meghallgatni?

Persze, szívesen, de ha nem tud neki olyan mesét mondani, amit még nem hallott, akkor három szíjat kihalász a hátából. Jó, ez is rááll az alkura. De hozzáteszi:

– Ha nem hagyod végigmondani, és azt mondod, hogy ilyen nincs, akkor én teneked hat szíjat hasítok a hátadból.

Az ördög már nem tehet egyebet. Kénytelen-kelletlen beleegyezik. Az ostoba fiú meg elkezd:

– Minálunk otthon az apámnak három fia van, apám a negyedik, én meg az ötödik vagyok.

Az ördög már fel akart kiáltani, hogy ez lehetetlen, de eszébe jutott, hogy akkor hat szíjat hasítanak ki a hátából, és türtőztette magát. Az ostoba fiú pedig így folytatta:

– Egyszer közösen egy irtás kiröngközéséhez fogtunk. Kimegyünk, és megtisztogatunk egy nagy-nagy irtást. Másnap

reggel odamegyünk, keressük, hogy hol is van az az irtás, de nem tudjuk megtalálni. Csaknem egy fél napig keressük, hát sehol, de sehol nem látjuk. Egyszerre csak észreveszem, hogy egy ember gereblyenyelet farag. Odamegyek, hát látom, hogy az ember a gereblyenyél végét a nagy-nagy irtásra teszi le. Ekkor én, aki fiatal és erős vagyok, megragadom azt a végét, és elhajítom kilenc versztányira. Ezzel a nagy-nagy irtásunkat is megtaláltuk. Vetni kezdünk. Vetünk, vetünk három napig, és elvetünk másfél szem árpát. Hű, micsoda nagy termést hozott! Ahogy learatjuk és kicsépeljük, sört főzünk, és – képzeld – másfél pajta sörünk lett! Volt is ott nagy ivás: hetven férfi és hetven ló ivott három nap és három éjjel egyfolytában. Végül elfogyott, és akkor összekapartuk az alját, hát még három és fél hordócska kitelt belőle! Jó nagyot ittunk akkor! Legyeket fogdostunk, és zsákba dugtuk őket. Én, mivelhogy fiatal és erős vagyok, egy egész zsákot megtöltök legyekkel. Ez éppen abban az időben történt, amikor Németországban igen drága volt a légy; egy tehenet adtak egy légyért, egy légyért egy tehenet. Ahogy ezt megtudtam, amilyen fiatal és erős vagyok, fogom a zsák legyemet, hátamra veszem, és elmegyek Németországba. Ott nekem is minden légyért adtak egy tehenet, egy légyért egy tehenet; annyi tehenem lett, akár egy bárónak! Sehogy sem bírtam velük egymagám boldogulni, ezért felrakom őket egy hajóra, és úgy viszem haza. De a tengeren nagy vihar támadt, az egész hajót összetörte, és kivetette a tenger túlsó partjára. No, most mihez fogjak, törtem a fejem. De, mivelhogy fiatal és erős vagyok, gyorsan feltaláltam magamat: megragadok egy tehenet a farkánál, jól megforgatom, és átdobom a tengeren, fogom a másikat – azt is. És így átszállítom a jó teheneket mind egy szálig, csak egy sánta tehen maradt ott. De akkor észbe kaptam: hát én magam hogy jutok át a tengeren? Mi az nekem, fiatal és erős vagyok, rájöttem, hogy magamat is átdobhatom. Megfogom a sánta tehenet a farkánál fogva, vagy tízszer is megforgatom, és így átdobom a tengeren, de jómagam belekapaszodom a farkába. Így hát odaát voltam, a sánta tehénnel együtt. No, volt ott hajkurászás, amíg valamennyi tehenet ismét összetereltem, de mivelhogy fiatal és erős vagyok, a farkánál ragadom meg, amelyik nem engedelmeskedik. Aztán, képzeld, az Isten is megtudta, hogy annyi tehenem van, és azt mondta, nem

vágnám-e le a teheneket, hogy sarukat készítek. Az összes szenteknek elkopott a saruja, és mindnek új kell, aprajának, nagyjának – sorjában. És sok pénzt ígért nekem érte. Így hát fogom magam, és levágom a teheneket, a bőrukől sarukat készítek, a vastagabb részből a nagy szenteknek, a vékonyabból az angyalkáknak. Hanem aztán nagy bajban voltam: hogy juttatom fel a sarukat az égbe – senki sem jön értük, és a pénzért magamnak kell felmennem. Hát fogom az összes tehénfarkakat, és egymáshoz kötözöm őket. Hosszú, erős kötél lett. No most hozzákötöm a sarukat az egyik végéhez, a másik végét pedig, mivelhogy fiatal és erős vagyok, megforgatom, és feldobom az égbe. Hát ahogy dobom, éppen Szent Péter kezébe kerül, ő fogta a kötél végét, és felhúzott engem, a sarukkal együtt, megfizette a pénzt, és átvette a sarukat. Én is szerettem volna a mennyországba bejutni, de nem engedett be, hanem megragadott, és ledobott a földre. Nagy szél kerekedett, az meg egy hatalmas mocsár fölé sodort. Lepottyanok, belesüppedek a mocsárba. Próbálok kikecmeregni, de sehogy sem tudok, nem ereszt az ingovány. Már azt hittem, végem van. Egyszer csak látom, hogy egy medve szalad arra, a medve után pedig egy nyúl fut, és utol akarja érni. Meg akarom ragadni a medve farkát, de ekkor eszembe jut, hogy a nyúl még erősebb, mivelhogy ő kergeti a medvét. Így hát nem a medve farkát ragadtam meg, hanem a nyúlét. Ahogy elszaladt mellettem, mivelhogy fiatal és erős vagyok, elkapom a farkát. Rángatja, a négy lábát megvetve, rángatja, rángatja, míg végül engem is kirántott az ingoványból, de szegénynek leszakadt a farka.

Az ördög egész idő alatt hallgatott, csak nézett, és nem tudott mit mondani. Ilyen mesét még sohasem hallott. Főleg pedig azért, mert félt, nehogy felkiáltson, mert akkor hat szíjat hasítanak ki a hátából.

Az ostoba fiú csak nézi, ahogy ott áll előtte, olyan ijedten, és rákiált:

– No, talán nem tetszett? Ha nem hiszed, hogy így történt, nesze itt van a nyúl farka.

Azzal az ostoba fiú előhúzott a zsebéből egy nyúlfarkat. Akkor az ördög elhitte, hogy mindez csakugyan így volt, és még jobban megijedt: mert nincs még egy olyan ember, aki magával az Istennel beszélgetett, és üzletet kötött vele, és aki teheneket haj igáit át a tengeren, mint a tollpihét. Az ördög nyomban adott neki egy egész zsák pénzt, amennyit csak elbír, és azt mondta, menjen haza, ő hallani sem akar róla többé.

Az ostoba fiúnak is csak ez kellett, fogta a nagy zsák pénzt, vállára vetette, és úgy ment haza, mint egy generális. Apja és a két bátyja nem győztek csodálkozni, hogy ilyen szerencsével járt, de ő nem csinált nagy dolgot belőle. Nagy palotát épített, és úgy élt, mint a király.

161

A NAGYAPA KÚTJA

Volt a nagyapámnak egy régi kútja. A kút mellett volt egy tölgyfa. A kútban békák voltak, a tölgyfán varjak voltak. A békák ugrottak, a varjak károgtak, a békák ugrottak, a varjak károgtak, és így ment ez egészen Petrográdig.

162

A VÁNDOR MESÉJE

Egy vándor télvíz idején, ahogy egy erdőn átment, eltévedt. Amíg bolyongott, ráesteledett, és hófúvás támadt. Hosszas bolyongás után végre egy kunyhóhoz ért. Bement, éjszakai szállást kérni. De a háziak csak akkor fogadták be, amikor megígérte, egész éjjel mesél nekik. Kicsit megmelegedett, aztán az egész háznép körülülte a fáradt vándort, hogy a meséit hallgassa.

– De mielőtt belefognék – szólt a vándor –, mindenkinek megmondom, hogy senkinek sem szabad kérdeznie tőlem, amíg mesélek. Mihelyt valaki félbeszakít, abbahagyom a mesét – és aludni megyek.

Mind megfogadták a feltételt, és a vándor mesélni kezdett: – Megyek egyszer az erdőben, egy nagy erdőben; igen, megyek egy rengeteg nagy erdőben. Egyszerre felszáll egy varjú – igen, igen –, varjú, fekete varjú, egy fekete varjú volt. És száll, száll a varjú, de le nem száll – csak száll és száll, hol alacsonyabban, hol magasabban, és a varjú, az a fekete varjú, száll, száll, de le nem száll, az a var...

– No hát semmi más nem lesz? – kérdezte valaki a hallgatók közül.

– Mivel megzavartak a kérdéssel, ahogy megmondtam, nem mesélek tovább – szólta a vándor, lefeküdt a meleg kemencepadkára, és háborítatlanul aludt reggelig.

163

AZ ÖT MACSKA

Öt macska kihajtott az erdőre, fát vágni. Vágták, vágták, de csak nem boldogultak vele. Akkor feltartott farkokkal megint hazahajtottak. Hazaérve körülnéztek, nem volt ott fa. Hát még egyszer kihajtottak, és mindegyikük egy hasábot hozott haza: az egyik rövid volt, a másik vékony, a harmadik se nem éppen rövid, se nem éppen vékony. Végül mind az öten tüzet raktak maguknak, és kását főztek. Amikor a kása elkészült, úgy faltak, mint a hétevéők. Amikor úgy telezabálták magukat, hogy moccanni se bírtak, lefeküdtek aludni. Nézzük csak meg, talán még most is alszanak.

164

LÓDÍTÁS

Azok voltak ám az idők, amikor az a nagy káposzta nőtt! De micsoda káposzta volt az! Egyetlen fejből hét hordóval lett.

De micsoda hordók voltak azok! Vasárnap csak egyből három bográcscsal főztek!

De micsoda bográcsok voltak azok! Egy bográcsból harminc ember jóllakott.

De micsoda emberek voltak azok! Mindegyikük megevett a káposztához három egész kenyeret.

De mekkora kenyerek voltak azok! Három mérő rozs ment egyre-egyre.

De micsoda rozs volt az! Hét kalász nőtt egyetlen száron.

De micsoda kalászok voltak azok! Hét ember hét hétig vágott le egyet.

UTÓSZÓ

Egy kis nép nagy költészete először szólal meg magyarul e kötet lapjain. A lettek nagy és hányatott történelmének, egyszersmind igazi kulturális értékeinek csak kis töredéke, néhány műfaja kaphatott itt helyet, mégis elmondhatjuk, az európai népek költészetének egyik leggazdagabb tárházából meríthettünk.

Ma a lettek a Szovjetunió területén élnek. Lélekszámuk mintegy másfél millió. A Lett Szovjet Szocialista Köztársaság területe Magyarországnak kétharmada. Erdők, ezerszámba menő tavak, mocsarak, dombok tarkítják. Valódi hegység nem található, bár a lett helynevek olykor hegyeknek neveznek dombvonulatokat is. Sok a folyó: köztük legnagyobb a Daugava (mi inkább Nyugati Dvina néven ismerjük). Torkolatához közel, a folyó jobb partján áll a Baltikum legnagyobb és talán legszebb városa, a hétszáz éves Riga, több mint hatszázezer lakosával. Riga évszázadok óta a kereskedelem, kultúra és a Baltikum munkásosztályának is központja. Itt él a lettek több mint harmadrésze. A hagyományos lett település mégsem a város, inkább a mi tanyáinkra, majorságainkra, kisebb falvainkra emlékeztető szétszórt települési forma. Az erdők, mocsarak, tavak, köves területek amúgy is szétagolják a lakosságot: évezredek óta ez a körülmény gátolta meg a lett nép önálló állammá szerveződését, ugyanekkor a félreeső parasztházakban, tanyákon

őrződtek meg a lett folklór régi kincsei is. Ez a nép más szépet amúgy sem örökölt múltjától.

A mai lett föld első őslakói még nem a balti népek voltak. Időszámításunk kezdete előtt legalább kétezer évvel azonban már ide érkeztek a későbbi lettek elődei. Földműveléssel és állattartással foglalkoztak, nem sokban különbözve attól az életformától, amely egészen a legutóbbi időkig folklóruk alaphangját is megadta. Nyelvük indoeurópai nyelv, azon belül a balti nyelvcsaládhoz tartozik. A nyelvcsalád ma is élő másik tagja a litván. A lett nyelvi sajátosságokhoz a lehetőség szerint ragaszkodtunk e kötet fordításaiban, mindazáltal ez helyenként csak részben sikerült. A fordítások szövegében mellőznünk kellett a lett ábécé mellékjeleit is. A jegyzetekben viszont igyekeztünk betartani a mai hivatalos lett helyesírás szabályait. A beszélő neveket csak ritkán adjuk fordításban. Különösen a helyneveknél ez nehéz is lett volna, hiszen a lett föld nevei is tükrözik a történelem eseményeit: nem egyszer ugyanaz a helység több néven is szerepel.

A lett történelem egyébként aránylag röviden elmondható. A balti népek bevándorlása után a mai határoktól jóval keletre húzódott a nyelvterület keleti pereme. A széttagolt, nemzetségi szervezetben, pogánynak nevezhető és természetvalláshoz közel álló kultuszszövetségekben tömörült baltiakat csak az európai feudalizmus kényszerítette államszervezetbe.

A 10. századtól kísérhetjük figyelemmel a Baltikum feudalizálódását. Előbb nyugatról, nem sokkal később azonban délről és keletről is megindult a térítés, katonai hadjáratok. Az erősebb és nagyobb számú litván törzsek egyesülnek, és a 13. századtól kezdve a Litván Nagyfejedelemség három évszázada következik be: fénykor, amelynek során a litvánok szövetségeseikkel együtt döntő vereségeket mérnek a németekre, elfoglalják Kijevet, sőt rövid időre Moszkvát is uralmuk alá hajtják, Nagy Vytautas alatt a Fekete-tengerig terjed a litván határ, 1386-ban pedig Jagelló litván fejedelem felveszi a keresztiséget, és három nappal később a magyar Nagy Lajos király lányával, Hedviggel kötött házassága

révén megszerzi a lengyel trónt is. Litvánia önállósága voltaképpen 1569-ig tart, amikor is a lublini unióban végleg egyesül Lengyelországgal, és ettől kezdve sorsában osztozik is ezzel. Az osztozást szó szerint értve. A litvánok lengyel kapcsolatai rendkívül fontosak a reneszánsz, a reformáció, majd az ellenreformáció kultúrájának balti közvetítésében.

A lettek története eltér a litvánokétól. Ők sosem szerveződtek állami egységbe.

A középkorban a Baltikum északi részét hódító dánok, de még inkább a németek törnek be a lett területekre. A keresztény térítés ürügyével papok és lovagok jelennek meg, várakat építenek, a lakosságot jobbágyukká kényszerítik. A német lovagrend támadása inkább a poroszok és litvánok ellen irányult, de a szerencsétlen lettek csakhamar megkapták a maguk külön németjeit. 1201-ben Albrecht brémai kanonok megalapítja a „Kardtestvérek” rendjét, és még ez évben városi privilégiumokban részesítik és székhelyükké teszik Rigát. Albrecht rigai püspök lesz, és az erődített várost nemcsak a Baltikum műemlékekben leggazdagabb centrumává, hanem a feudális elnyomásnak is valóságos szimbólumává teszik. (Erről, Riga német alapításáról szól kötetünk 36. számú története.)

A háromszáz éves német uralom alatt a legsötétebb jobbágyrendszer uralkodik. Némi változást hoz a 15. századtól kezdődő nagy balti gabonakereskedelem és konjunktúra, amely kifejleszti a lett vidékek kikötőit (Ventspils, Liepāja és mindenekelőtt Riga), és a kereskedői réteg kibontakozását hozza magával. Német földről hamarosan beköszönt a reformáció is, megszűnik a kardtestvérek rendje, eltűnnek a lefelé fordított vörös kardjelvényes köpenyek. A reformáció nemzeti nyelvű vallást követelése nagy hatással van mindhárom balti népre: katekizmusfordítások és prédikációk, bibliafordítások révén jelenik meg egyáltalán a porosz, a litván és a lett nyelv, sőt könyvecskéket is nyomtatnak.

1558-ban kezdődik el az úgynevezett „livóniai” háború, amely zömmel lett területeken pusztított. A harcokat IV. Iván moszkvai cár kezdi el, ő akarja kiszorítani a németeket a Baltikumból. Ez sikerül is,

mire az orosz seregek a lengyelek ellen fordulnak. A harc váltakozó szerencsével folyik, mindaddig, amíg Báthori István nem lesz lengyel király, aki energikus seregével messzire előrenyomul, és mind Litvániát, mind Lettországot lengyel birtokba veszi. Báthori kedvez az ellenreformációs törekvéseknek, pártolja a jezsuitákat, és bevezeteti a Gergely-naptárt. Ez elégedetlenséget szül, főként birodalma északi peremén, és éppen Rigában támad az úgynevezett naptárforradalom, amelynek igazi célkitűzése a protestantizmus jogainak megőrzése volt. Ezért a svéd– lengyel háborúk kitörésekor a lakosság eleinte nagyobb rokonszenvvel kíséri a protestantizmus jelszavait hangoztató svédek. 1629-ben az ország svéd fennhatóság alá kerül, és egészen az északi háború idejéig így is marad.

Az északi háború a Baltikum népeinek sorsát évszázadokra megszabta. Előbb Ágost szász-lengyel király tört be lett földre, és Rigát vette ostrom alá. XII. Károly svéd király azonban (miután Nagy Péter seregét az észtországi Narva falai alatt megverte) ott termett, visszaűzte a katolikus lengyeleket, sőt maga tört be Lengyelhonba. Még egyszer látja őt a lett táj: erre vonul át Szmolenszk felé, ahonnan útja a poltavai katasztrófális vereséghez vezet. Ekkor, 1709 nyarán Nagy Péter elérkezettnek tartja az időt a Baltikum megszállására, amit kisebb csatározások árán és során végbe is visz. Amikor pedig 1721-ben az uusikaupunki béke lezárja az ellenségeskedést, Észtország, Lettország a cár kezébe kerültek. (A Nagy Péter-i korszak a tárgya a 37–40. történeteinknek.)

Lettországban a felvilágosodás német közvetítéssel terjedt el. A szellemi fejlődést a napóleoni korszak háborúi tovább serkentették, gátolták is. Többször hadak viharzottak át az országon, de nagyobb változás nem következett be. Őrzi ennek érzetét a folklór is, amelyben ezen évtizedek nem hagytak nagyobb nyomot. Viszont mégis a napóleoni eszméknek köszönhető, hogy a cár 1817–1819 közötti rendeleteivel voltaképpen véget vet a lett jobbágyság személyes függésének, biztosítja a szabad költözködést, 1856-ban a szabad földvásárlást, 1861-től kezdve pedig itt teljesen meg is szűnik a jobbágyság.

Nem csupán a lett nemzeti törekvések, a lett irodalom, művészet kibontakozása, a lett folklór iránti érdeklődés első szakasza esik erre az időre, hanem a munkásmozgalom fellendülése is. Riga nagy gyárai (elsősorban gépgyár, vasgyár, textilgyárak, vashámorok) megtelnek orosz munkásokkal, és az orosz szociáldemokráciának, sztrájkoknak, a bolsevik mozgalomnak egyik fellelegvára alakul ki itt.

A század első évtizedei zűrzavaros, áttekinthetetlen korszakot hoznak. A háború kitörése után csakhamar Hindenburg csapatai jelennek meg Lettország nyugati részén, és hovatovább a Daugava vonaláig hatolnak előre. 1917 decemberében létrejön a lett-fehérorosz Tanácsköztársaság, Minszk székhellyel. A német csapatok folytatják az előrenyomulást, és a következő tavaszra elfoglalják a lett területek egészét. Ezt a helyzetet szentesíti a breszt-litovszki béke, amely önálló államnak ismeri el a lett köztársaságot: annak ellenére, hogy német, sőt angol haderő állomásozik területén. 1918 decemberében alakul meg a burzsoá lett kormány, élén a nacionalista, parasztpárti (de ekkor nem fasiszta) Ulmanisszal. Nem sokkal ez után az ország keleti felén, a Vörös Hadsereg támogatását is élvezve, kikiáltják a Lett Szovjetköztársaságot, amely Peteris Stučka vezetésével hamarosan az ország nagy részére kiterjeszti fennhatóságát. Lengyel, német és angol intervenciók segítségével sikerül ezt megdönteni, és 1920 januárjában helyreállítják a burzsoá köztársaságot, amellyel 1920 augusztusában Szovjet-Oroszország megkötötte a rigai békét.

A két világháború között Lettország névleg önálló, voltaképpen azonban ütközőállam. A demokratikus vívmányok egyre csökkennek, 1934 májusában Ulmanis államcsínyre felszámolja a parlamenti rendszert. Lettország fasiszálódik, bár egyre élesedik a németellenes hangulat. A fasiszta Németország ugyan egyelőre nem támaszt területi igényt Lettországgal szemben (mint például Litvánia esetében), mindazonáltal balti aspirációi közismertek. Az egyre élesedő osztályharc, politikai küzdelem 1940. június 20-án dől el, amikor megbuktatják a fasiszta diktatúrát, és egy hónap múlva kimondják a Lett Szocialista Szovjetköztársaság megalakulását, ez

rögtön felvételét kéri a Szovjetunióba, amelynek azóta is önálló köztársasága. 1941 nyarától 1944/45 teléig német megszállás alatt áll. A háború pusztításait évek munkája sem tudja teljesen eltüntetni, bár ma már a Lett SZSZK egyike a Szovjetunió legfejlettebb tagállamainak.

A mai Lettország rendkívüli szorgalommal művelt mezőgazdaságú és halászató ipari ország.

Lettek nem csupán itt laknak. A határok körül majd százezer él belőlük. A századelő kivándorlási hullámai, illetve a második világháború időszakának viharai sodorták őket szerte mind az öt földrészen. Nagy erőfeszítéssel igyekeznek kultúrájuk sajátosságait (még folklórijukat is) megtartani – rokonszenves, de reménytelennek tűnő vállalkozás. Az igazi lett kultúra a mai lett szovjet államban található.

A lett művelődés története egyszerű anyagból szőtt. A nép a maga helyi hagyományait őrizte. Voltaképpen egységessé csak a külső kényszer tette. Lettország állami-politikai felosztása régóta más, mégis hagyományosan, néprajzi szempontból is négy területre szokták osztani az országot. A nyugati negyed *Kurzeme* (Kurland) a kihalt kur nép eredeti szállásterülete: akikről igazán azt sem tudjuk, milyen nyelven beszéltek, valószínű ugyan, hogy nem voltak balti vagy finnugor lakosság, mindkettejüknél régibb, tengerparti népnek vélhetők. A kur föld és a Daugava között terül el *Zemgale*, a középkori forrásokban emlegetett „semigalli” törzs területe. Az ország középső részének északi fele, Rigától északra *Vidzeme* (a magyar szóhasználat, némileg pontatlanul ezt szokta Livóniának nevezni), a keleti rész neve *Latgale*, amely név nemcsak a „lett” szó őse, hanem a középkori „letgalli” törzsnévben is ránk maradt.

A lett folklór iránti érdeklődés kezdetei egybeesnek a lett irodalom kezdetével. A fentiek értelmében nem csodálkozhatunk ugyanis azon, hogy voltaképpen lett irodalomról csak egy bőven mért évszázad óta beszélhetünk. Az ezt megelőző időszakasz csak a hosszúra nyúlt előkészület korának nevezhető.

A lett irodalom kezdetei nagyjából régi krónikákban találhatóak; mindezekben adatok, idézetek, egyes betétek szólnak lettül vagy lettelekről. A reformáció hozza el az első teljesen lett nyelvű műveket. Az ellenreformáció csak fokozza a két fél irodalmi termését. A könyvek nyomtatása kezdetben Königsberg (protestáns), illetve Vilna (katolikus) nyomdáiban történik, 1588-tól kezdve azonban megkezdődik a rigai városi nyomda.

A 17. században megjelennek az első lett nyelvű iskolák, a lett nyelvi képzés tovább fejlődik. 1697-ben jelenik meg Johans Višmanis dundagai lelkész német könyve *Der Unteutsche Opitz oder kurtze Anleitung zur Lettischen Dicht-Kunst*, amely elsőnek ad számot mindezen változásokról. Ebben a könyvben, a példák között már „közönséges parasztdalok” vagy „durva parasztstrófák” névvel néhány lett népdal részletei is megtalálhatók. A lett népköltészet felfedezése mintegy a levegőben van, mégiscsak később kerül sor rá.

1764 és 1769 között Johann Gottfried Herder a rigai dómtemplom lelkésze, aki itt ismerkedik meg a népköltészet gazdagságával. Itt kap kedvet arra, hogy népdalokat adjon ki. 1774-ben, illetve 1778-ban kiadott német nyelvű népdalgyűjteményeiben, majd a *Stimmen der Völker in Uedem* címen világhírűvé váló népdalkiadványában 11 lett népdal is olvasható, amelyek szövegét vidzemei lelkész társaitól szerezte meg. Ismert Herder hatalmas hatása: ha egyetlen névhez szeretnénk kapcsolni az európai népek költészetének felfedezését, ezt bizvást vele kapcsolatban tehetnénk meg. Íme, ezért joggal mondhatjuk, hogy az európai népköltészet diadalmeneté Rigából indul ki! Bár a helyszínen még lassú és sokáig tartó fejlődési folyamatok zajlanak. 1775-ben a népiskolai hálózat élére kerül Jelgavában a „Péter herceg akadémiaja” – főiskola, de még nem önálló egyetem. 1761-től megjelennek az első (egyelőre német nyelvű) helyi újságok, folyóiratok, az egyházi irodalom most már folyamatosan él lettül is. Ebben a korban él az első jelentős lett író, az idősebb (Gotthard Friedrich) Stenders (1714–1796). Verseiben, ódáiban, balladáiban új műfajokat honosít meg, 1789-ben kiadott fabulás könyvében (*Pasahas un stalti*) pedig nem csupán a

külföldi és irodalmi példákat követi, hanem átment valamit a lett mesék, mondák, sőt találós kérdések hangvételéből is. Ez a könyv a lett meseirodalom elseje.

A kor másik jelentős alakja Garlībs Merkelis (1769–1850), aki nem csupán számos lett mondára, dalra utal gazdag, progresszív, felvilágosító életművében, hanem 1795-ben megírja *Die Letten... Ein Beitrag zur Völker- und Menschenkunde* című könyvét, amely először foglalja össze a lett nemzeti büszkeség alapjait, egyszerismind történetét és néprajzát. A mű heves támadásokat vált ki, a balti németek külön kötetben védekeznek „hazájuk” lettesítő „becsmérlése” ellen, azonban éppen a harc következtében Merkelis gondolatai széles körben elterjednek. A szerző folytatja tevékenységét, és 1798–99-ben egy kétfüzetes újabb művet tesz közzé *Die Vorzeit Lieflands* címmel. Ebben tudományos célkitűzéssel, de inkább szépirodalmi vénában a lett föld középkorát festi, leszögezve, hogy ekkor a lettek és észtek ősei békében, szabadságban és patriarkális boldogságban éltek itt, aminek nyomai akkori népi kultúrájukban még mindig felfedezhetők. 1802-ben jelenik meg *Vanems Imanta* című ösregéje, amelyben egyenesen a lett pogánykor dicsőségét zengi, romantikus, kitalált, nagy erejű figurákkal. Ez a mű is egész iskolát teremtett, és természetes módon alaposan befolyásolta a lett folklorisztika kezdeteit.

1828-tól kezdve működik a Lett Irodalmi Társaság, 1822-től kezdve megjelenik az első lett nyelvű újság (korábban naptárak, évkönyvek már megszólaltak honi nyelven), a *Latviešu Avīzes*, amely hovatovább rendszeresen közöl népköltészeti alkotásokat (dalokat, meséket, mondákat).

Bár a folklór-gyűjtés és -tevékenység ez idő tájt nem tekinthető szűkkörűnek vagy kis jelentőségűnek. A nemzeti múlt bizonyosságát és a nemzeti felemelkedés hathatós eszközét látja benne mindenki.

Az első lett népköltési gyűjtemény készítője Stenders tanítványa, Gustavs Bergmanis (1749–1814). Ez az érdekes, poliglott lelkész 1807–1808-ban mintegy 500 lett népdalt adott ki. Első gyűjteménye *Sammlung Sebt lettiseber Sinngedichte* címen

jelent meg, és ez eljutott Walter Scott kezébe is, aki négy lelkesedéssel olvasta, és fordított is belőlük. A prózai népköltészet első nagyobb gyűjteményét az író, politikus, kereskedő, hajózási szakértő, Krišjānis Valdemārs (1825 –1891) adta ki, 1853-ban. Benne 1000 lett közmondás és találós kérdés olvasható. Nagy fellendülést adott a lett népköltési gyűjtésnek is a múlt század legjelentősebb, haladó újságjának, a *Pēterburgas Avīzes* (1862–) számainak a megjelenése, amely valóságos gyűjtőmozgalmat kovácsolt össze a századvég nagy folkloristái köré. A másik döntő segítség az 1873-tól megszerveződő országos dalosünnepségek voltak. Ezeken tízezzrel vettek részt a lett népviseletbe öltözött énekesek, és a több napig tartó, országos méretű dalosversenyek az egész népet mozgósították. (Ez a szokás egyébként mindmáig megmaradt, évenként minden faluban újrakezdődő „válogató” versenyek végén Riga dalmezején, illetve a stadionban lép fel a győztesek sora: 1965-ben 229 kórus 12 331 dalossal, 129 táncgyűjtés 2728 táncossal, 17 zenekar 530 taggal – ezek csak a győztes együttesek voltak! –, akik három napon át, több tízezres nézősereg, majd együtt éneklők előtt mutatták be műsorukat. Észtország és Litvánia is ismeri a hasonló dalosünnepet, ott is hatalmas méretben folynak. Adatközlők, gyűjtők, levelezők, olvasók, dalosok, kórusok – a lett nép egésze bekapcsolódott a folklorisztikai anyaggyűjtésbe. Természetes, hogy nem hiányoztak a hatalmas munkabírási gyűjtők, szerkesztők sem. Amikor a következőkben nevüket említjük, nem hallgathatjuk el, hogy tevékenységük páratlan az európai folklorisztikában – nincs még egy olyan nép, amely lélekszámúhoz viszonyítva ilyen óriási népköltési anyagot halmozott volna fel vagy akár adott volna ki.

A dalokra fordította érdeklődését a legjelentősebb lett folklorista, Krišjānis Barons (1835–1923). Író, szerkesztő, aki már ifjúkorában foglalkozik a népköltészeti alkotások gyűjtésével és e gyűjtés irányításával. Élete vége felé két évtizedes munkát áldozott az anyag kiadására. A nyelvész-filológus, Henrijs Visendorfs (1861–1916) segítségével hat könyvben (voltaképpen nyolc kötetben), 6265 lapon, összesen 217 996 lett népdalt nyomtat ki *Latvju dainas* (Jelgava, 1894 – Peterburg, 1915) gyűjteményében. Ez a mű

mindmáig a világ legnagyobb népdalkiadványa, amelyet később több rövidített és két teljes kiadásban tettek mindenki számára hozzáférhetővé.

Kortársai közül Visendorfs elsősorban a lett mitológiával foglalkozott, és némileg fantasztikus következtetéseit, amelyekben a lett népdalok indogermán gyökereit boncolgatta, külön monográfiában tette közzé (*Notes sur la mythologie des Lataviens* – Paris, 1893). Az ugyancsak nyelvész, egyébként pap Augusts Bīlenšteins (1826–1907) 1881-ben *1000 lettische Rätsel* címen találós kérdéseket tett közzé. Tőle származnak a lett tárgyi néprajz úttörő monográfiái a faeszközök régi formáiról. Éz utóbbi munka már halála után látott napvilágot. Jēkabs Lautenbahs (1847–1928) az ő kedveltje, tanítványa volt, maradi gondolkodású irodalomtörténész, kritikus, de éles elméjű nyelvész. 1887-ben disszertációjaként készítette el *Latviešu reliģija* című művét, amely történeti forrásokból, valamint a folklór adataiból igyekezett összeállítani a hajdani lett mitológia körvonalait.

Külön kell említenünk az író és szerkesztőt, Fricis Brīvzemnieks (neve 1870-ig Treilands) nevét (1846–1907), aki bizonyos előtanulmányok után, 1869 februárjában, a moszkvai etnográfusok biztatására kezdett szakszerű népköltészeti gyűjtőmunkához. Néhány dal közlése után 1881-ben, Moszkvában orosz fordítással teszi közzé mintegy négyezer közmondásból, találós kérdésből álló gyűjteményét. 1887-ben, ugyancsak Moszkvában kiadja a legelső önálló lett mesegyűjteményt, *Mūsu tautas pasakas* címmel. Ebben néhány mese még romantikus stilizálásban jelenik meg, mindazonáltal hiteles a kiadvány. Anyagának további kiadását, hagyatékának felhasználásával Ansis Lerchis-Puškaitis (1859–1903) végezte el, aki 1891 és 1903 között adta ki a lett népmesék klasszikus gyűjteményét *Latviešu tautas teikas un pasakas* címmel. E hét vaskos kötetből álló kiadvány összesen hatezer mesét és mondát tartalmaz – a maga idején megint a világ legnagyobb mesegyűjteménye volt. Lerchis-Puškaitis maga is írt romantikus meséket, amelyekben a folklór hatása rendkívül erősen érződik. Ezek közül a legjelesebb a *Kurbads* (1891) c. romantikus elbeszélés,

amelynek hőse a lett mese eszközeivel győzi le az ördögökkel és más meselényekkel szimbolizált ellenségeit.

Ez a felfogás egyébként már korábban is megjelent a lett irodalomban. Legjelentősebb alkotása, a romantikus költő és egy kissé amatőr folklorista, Andrejs Pumpurs (1841 – 1902) lett népi eposza, a *Lāčplēsis* (1888), amely leginkább az észti *Kalevipoeg*, de általában minden múlt században kreált „ősi” naiv eposz mintájára a népmesékből veszi főhősét, a konfliktusokat, és a diadalmas véget: a lett népet megtestesítő hatalmas erejű és szívjóságú Lāčplēsis legyőzi az ördögöket, óriásokat, boszorkányokat, idegen ellenségeket, tiszta szerelme beteljesedik. Az eposz valóságos nemzeti imakönyvvé vált, és századunkban is tovább élt, új meg új feldolgozások, átdolgozások jelzik hatását.

Az önálló Lettország rögtön hozzákezdett a népköltési archívumok szervezéséhez. Előbb az egyetemek, majd múzeumok, végül önálló intézmények adtak szállást az egyre nagyobbra növekvő gyűjteményeknek. Megkezdődött (a harmincas évektől) a folkloristák kiképzése, majd kutatóexpedíciók szervezése, amelyek gondos rendszer szerint végigjárták Lettország minden zugát. A folklorisztikában a finn iskola módszerei terjedtek el: változatokat egymás mellé tevő kiadványok, katalógusok jelentek meg, illetve kerültek tervbe. A második világháború éveitől kezdve a vártnál kevésbé akadályozták a munkát: a lett önállóságra törekvés egyik lehetséges módjaként szinte állandóan folyt a hangyaszorgalmú munka. Különösen nagy a jelentősége az utóbbi negyedszázad kutatásainak. Új szempontok kerültek előtérbe, a szovjet folklorisztika általános irányának megfelelően a kutatás társadalmi-történeti célt vett. Az archívumokban tovább folyt a katalogizálás, hatalmas méretű anyaggyűjtés zajlott le, legfeljebb az összehasonlító kutatások kisebb számát róhatnánk fel. Igen jó a népköltészet nyelvi, formai, metrikai vizsgálata, ebben nyelvészek, irodalmárok és folkloristák egymás mellett vettek részt. Megszülettek az egyes vidékek táji múzeumai, gyűjteményei, ugyanekkor központjuk is a kutatás. Rigában, a tudomány palotájának magas épületében székel a Lett Tudományos Akadémia Nyelv és Irodalmi

Intézetének folklórszektora, amely ma a lett folklorisztika központi műhelye. Az itt folyó munka méreteire fényt vet, ha megemlíjtük, gyűjteményeikben 1 800 000 népdalszöveg, 21 000 dallam és ennek variánsai, több mint 300 000 közmondás, mintegy 600 000 találós kérdés található, mindeme műfajokból számos nagy terjedelmű kiadvány, ezenkívül népszerűsítő kiadványok tucatjai állnak az érdeklődők rendelkezésére.

A szorosabban vett mese-, monda- és anekdotakutatás is hasonlóan hatalmas méreteket öltött. E műfajokból ma több mint 150 000 szöveg található a folklórszektor elrendezett anyagában. (Csak összehasonlításképpen: a megfelelő magyar archívumokban ennek kevesebb mint egyötöde van meg, egy több mint hatszor akkora néptől!)

A két világháború között a prózai népköltészet kutatását az 1924-ben megszervezett lett folklórarchívum (*Latviešu folkloras krātuve*) irányította. Ennek vezetője, Karlis Straubergs professzor elsősorban mitológiával, történeti filológiával, néphitkutatással foglalkozott. Mintegy tizenöt éves munkával azonban nagyszabású mesekiadványt hoztak tető alá. Pēteris Smits professzor irányításával elkészült a *Latviešu pasakas un teikas* 15 kötete (1925–1937), amelyben több mint 8000 mesét és mondát tettek közzé: alighanem azóta is ez a világ legterjedelmesebb mesekiadványa. Elkezdték a mesék tematikus és formai feldolgozását is. E téren főként Alma Medne-Romane nevét kell megemlíteni, aki elkészítette és 1940-ben külön kötetben kiadta a lett mesekatalógus első (mindmáig egyetlen, nyomtatásban megjelent) kötetét, az állatmesék katalógusát: *Latviešu dzīvnieku pasakas* címen. A kötet több mint három és fél ezer lett állatmesét mintegy ötszáz típusba oszt be, amelyek közül a típusoknak szinte a fele korábban ismeretlennek tűnt a nemzetközi folklorisztika számára. (Azóta Medne-Romane lett állatmese-típuszámai többé-kevésbé nemzetközi elterjedtségre jutottak.)

A mesékhez közel álló trufák, anekdoták kutatásában hasonlóan „élenjáró” szerepet játszottak a lett folkloristák. 1925-ben és 1926-

ban P. Birkerts (aki különben szólásokkal és találós kérdésekkel is foglalkozott) két gyűjteményben tette közzé az akkoriban előkerült szövegeket, 1929-ben pedig – elsőként a világon! – terjedelmes antológiában jelentette meg a lett népi anekdoták javát. Négykötetes *Latvju tautas anekdotes* c. gyűjteményében 4050 anekdotát közölt. Refrénszerűen ismételhetjük: a maga műfajában mindmáig a világ legteljesebb gyűjteménye ez, jóllehet a rigai archívum ma már több mint 30 000 anekdota szövegét őrzi. Már ekkor megkezdődött az anekdoták nemzetközi rendszerbe illesztése, azonban e munka a nemzetközi folklorisztika számára sem sikerült mind a mai napig, és a lett kísérletek is csak javaslatnak tekinthetők.

A legújabb kutatások eredményeiről – közvetve – kötetünk is számot ad. Szövegeinket ugyanis a szovjet-lett folkloristák újabb gyűjteményeit alapul véve válogattuk. A mesék Karlis Arājs gyűjteményes köteteiből származnak, aki több ízben (lettül is és oroszul is) összegezte a lett mesekincs legjellemzőbb állományát. A mondákat A. Ancelāne gyűjteményeiből vettük, aki a kéziratos lett mondatakat elkészítője. Az anekdotákat ugyancsak Arājs tette újabban hozzáférhetővé.

A prózai népköltészet kutatói között kell megemlíteni a több műfajjal is foglalkozó Ojars Ambainis és Vilma Greble nevét. Az utóbbi állította össze a prózai népköltészet fordításainak jegyzékét is. Ebből tudjuk, hogy néhány magyar mesét már fordítottak lett nyelvre. Három, aligha hiteles mesénk a szovjet korszak előtt jelent meg. Azóta hét mesénk jelent meg lettül: átdolgozások, vélhetően nem az eredetiből. A magunk részéről még kevesebbet mondhatunk. Sosem jelent meg valódi lett népmese magyarul, egyáltalán a lett folklór termékeit közvetlenül nem fordították magyarra. Itt-ott, eldugott újságokban, ifjúsági kiadványokban, lexikoncikkek idézetei között bukkan fel valami: mindegyik azonban többszörös fordítás, átdolgozás eredménye, az eredetiből nem ad vissza igazán semmit.

E kötet eredeti meséket, mondákat közöl. A fordítások lett nyelvből a lehetőség szerint a forráshoz híven készültek. A lett prózai folklór előadása nagyban hasonlít a magyar mesék és

mondák előadasmódjához: az előbeszéd pongyolasága és érzékletessége igazán jól megfigyelhető bennük. A fordító nem változtatott ezeken sem, sőt olykor az elmondó ügyetlenségeit sem igazította ki. A lett ismétlések, mesei fordulatok formája eltér a magyartól. Eltérnek a mesekezdő és -záró formulák is. Ezeket mind meghagytuk. Még a verses idézetek is formahívek. A nevek a lett írásmódot követik. Azért sorolom el mindezt, mivel úgy gondolom, ez a hűség egyik legnagyobb erénye e kis könyvnek.

Tartalmilag a kötet csak prózai történeteket tartalmaz. Könyvkiadásunk nagy adósságának törlesztésére, a lett népdalok (a *dainos*) magyar közzétételére más alkalmat kell keresnünk. A lett prózai folklórból is csak három, nagyon rokon műfaj: a mesék, mondák és anekdoták kerültek ide, nagyjából arányosan.

A mondák között külön súlya van az eredetmondáknak. Európa egyik legrégebbi folklórába pillanthatunk bele az égitestek és a világ eredetéről, az ördög és az isten teremtő vetélkedéséről szóló történetekben (1–18. számúakon). Az eredetmondák közvetlenül kapcsolódnak a további, keresztény legendákhoz (21–23.). Ezek jámborságát még inkább kitünteti a később olvasható jó egynéhány antiklerikális történet. Az óriásmondák (24–28.) közül olyanokat válogattunk, amelyek kapcsolatba hozhatók a múlt századi romantikus népi eposzkísérletekkel. A hiedelemlények közül csak néhány Laima-történetet (29–32.) adtunk, a hazajáró lelkektől, házi, vízi és mocsári lényekről szóló kísértettörténeteket mellőztük. A történelmi eseményekkel foglalkozó mondák (35–44.) is csak ízelítőt adhatnak. Egyébként a pap- és úrellenes mesék egy része, legalábbis tendenciáját tekintve, akár ide is vehető.

A voltaképpeni mesék közül (49–50.) a medve és róka kalandjait elmondó néhány állatmese Észak- és Kelet-Európában jól ismert ciklushoz tartozik. Más állatmesék szinte csak a lett földön ismeretesek. A varázsmesék közül két esetben (az üveghegyre felrúgtató fiú, illetve a jó és rossz leány meséinél, vagyis a 61., 62., 66. és 65., 67., 71. számú történetekben) ugyanolyan szüzséjű meséket több változatban közlünk – azért, hogy a lett mesélők

alakító készségét mintegy működés közben láthassa az olvasó. Egyébként feltűnő a lett mesekincsben az úgynevezett „romantikus mesék” viszonylag kisebb száma.

A tréfás és formulamesék viszont annál közkedveltebbek. Itt a válogatás keretei szabtak határt. Néhány történetet így is közölhattunk (160–164.). A voltaképpeni anekdoták sorából igazában két ciklust vagy témát vettünk elő: a papcsúfoló anekdotákat (115–134.) és az iskolai történeteket (135 – 158.). Az előbbi sokrétűségét magyarázza a három vallás megléte. Az utóbbi nagy népszerűségét a népiskolák viszonylag régi gyakorlata, ugyanakkor az iskolai oktatás és az élet körülményei közti huzamosan megmaradó, viszonylag nagy ellentét. Az itt szereplő történetek nagy része messze földön ismert, ugyanakkor népköltési kiadványokban a legritkábban található meg. Ezért is közlünk itt egész csokrot belőlük.

Az egyes mesékről a legszükségesebbet a jegyzetek elárulják. Néhány hiedelemlemlényről, vagy egyéb, a mesék szövegében nehezen érthető fogalomról a *Szómagyarázat* tájékoztat. A történetek magyarázat nélkül is érvényesülnek, egy megjegyzés mégis ide kívánczok. Felvázoltuk a lett művészet kibontakozásának lassú folyamatát. Azt mondhatnánk, hogy a hivatásos irodalom a folklórt a lettek körében csak a múlt évszázadban váltotta fel. Mégis meglepő, hogy a lett mesélők nemcsak a maguk archaikus hagyományait őrzik, hanem az egész európai művelődést különös csatornákon keresztül magukba szívták. Orfeusz-történet, a Prométheusz-történet mása, Platón és Szent Ágoston nyoma, a középkori városalapítások vagy a Róka-regény történetei bukkannak fel. Még a magyar folklór ismerője is meglepődik: Lúdas Matyi mesénk vagy Heltai Gáspár híres ördögös fabulájának legközelebbi idegen párhuzama, avagy a lettben is „tudom-tudom”-ot mondó fészeképítő vadgalamb történetének olvasásakor. Ez a körülmény azonban csak még inkább bizonyítéka a lett mesék eredeti és eredendő értékeinek. Minden európai nép költészete a mélységes múlt és a hatalmas távolságok hozadékát, gömbölyűre csiszolt kavicsait rejti magában.

A lett népköltészet és lett mesekincs nemcsak a letteké, hanem a miénk is, az európai parasztság egészének a sajátja.

Érdekes, bár természetes tény viszont, hogy még a kis Lettországon belül is vannak helyi eltérések az egyes mesék között. Kötetünkben ugyan inkább a műfaji teljességre törekedtünk, mégis, nagyjából az egész lett országból vettük a meséket. Az egyes történetek leőhelyeiről a jegyzetek tájékoztatnak. Mivel Magyarországon a hiteles lett népművészeti kiadványok száma csekély, az illusztrációk megszerzésében lett folkloristák siettek segítségünkre. A mind ez ideig legteljesebb (bár befejezetlen) lett népművészeti forráskiadványból, az R. Zarrinš által 1924 és 1931 között 56 füzetben kiadott *Latvju raksti* köteteiből merített Lóránt Lilla. A kötetünkben közölt rajzok a lett népi textilekről származnak. Az op-art jellegű minták a híres balti lenvásznak szövött mintái, az eredetiben egyszínűek, fehérek, csak a szövés minta ad árnyalati különbségeket. E messzemenően művészi ízlésű hagyomány egyedülálló Európában. Nyugodtan állíthatjuk, benne fedeződik fel először a kétosztatú, teljes, geometrikus térkitöltés művészisége. Mintáink Dél-Kurzeme területéről valók, bár a lett népművészetben nagyobb területen is ismertek hasonló vásznak. Többszínű kötetrajzainkat főként Vidzeme és Latgale találkozási területéről vettük. A színek megegyeznek a legkedveltebb lett színekkel (talán még a sárgát vehetnék hozzájuk). Eredeti funkciójuk szerint női és férfi ünnepi vászonruhák hímzései, varrásai. Feltűnő a geometrikus ízlés túlnyomó súlya. Még a virágminta is ritka, bár néhány stilizált virágot azért a figyelmes szemlélő megtalálhat. Általános az a vélemény, hogy a balti népművészet régies, hagyományőrző voltának egyik legszebb bizonyítéka az alakos ábrázolás teljes hiánya. Amikor mégis élőlényt ábrázolnak, ezt messzemenően geometrizálva adják. Utószavunk végén egy kakas rajzát találja az olvasó. Érdemes szemügyre venni, mennyire egyszerű eszközökkel, mily messzemenő geometrikussággal, szimmetriával készítették. Jól látszik e példából is, a lett népművészet geometrizáltsága nem csupán réges-régi hozadék, hanem a gondos művészi ízlésnek szinte szárnyakat adó, elmélyülésre készítő örökség is.

Ezt kimondván megint kiindulópontunkra értünk vissza. Aki csak megismeri, bízást megszereti a lett nép kultúráját, művészetét. Nem véletlen, hogy Goethe éppen az akkortájt felfedezett balti népdalok olvasásakor mondotta szállóigévé lett szavait: „Talent ist dem Bauer so gut gegeben als dem Ritter.” E kötet végére érve még jobban, még nagyobb bizonyító anyag alapján tudjuk, mennyire igaza volt Goethének, amikor így foglalta össze a kis balti népek folklórájának legfőbb értékét: „A tehetség ugyanúgy megadatik a parasztnak, mint a lovagnak.”

Voigt Vilmos

JEGYZETEK

A jegyzetekben szereplő művek és *forrásművek* címe, illetve ezek rövidítése

AaTh (és utána számok) = a közölt mesék típuszáma a nemzetközi mesekatalógusban: Thompson, Stith: Types of the Folktale. Helsinki, 1961.

AM = Medne-Romane, Alma: Kungs dabūn pērienu. Latviešu tautas pasaku izlase. Rīgā, 1950.

Anekdotės = Arājs, Karlis: Latviešu tautas anekdotės. Rīgā, 1961. Balys, Jonas: Ghosts and Men. Lithuanian Folk Legends About the Dead. Bloomington, 1951.

Balys, Jonas: Der Donner im lithaunischen Volksglauben. Tautosakos Darbai 3 (1937) 149–238.

Biezais, Haralds: Die Hauptgöttinnen der altén Letten. Uppsala, 1955.

Blinkenberg, Chr.: The Thunder Weapon in Religion and Folklóre. Cambridge, 1911.

Boberg, Inger Margrethe: Prinsessen pā glasbjerget. Danske Studier 1928. 16 – 53.

Boehm, Max: Lettische Märchen. In: Lettisch-lithauische Volksmärchen von M. Boehm und F. Specht. Jena, 1924. 1–153, 324–327, 332–333. (Die Märchen der Weltliteratur.) Brednich, Rolf Wilh.: Volkserzählungen und Volksglaube von den Schicksalsfrauen. Helsinki, 1964.

BrPas = Arājs, Karlis: Brīnumu pasakas. Rīgā, 1966. Cimermanis, Saulvedis: Latviešu tautas dzīves pieminekļi.

Celtnes un to iekārta. Rīgā, 1969.

Dragomanov, M. P.: The Dualistic Creation of the World. Bloomington, 1961.

Edsman, Carl-Martin: Ignis divinus. Uppsala, 1949.

FS (és utána számok) kéziratoss meseanyag = Latvijas PSR

Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta Folkloras sektora materiālu fond.

FS Bb kéziratoss anyag ugyanott = Krišjana Barona biedības manuskripts.

Gray, Louis H.: Baltic Mythology. Boston, 1918.

Greble, Vilma: Perevodi povestvovatel'nogo folklora narodov mira na latisszkij jazik i latisszkogo povestvovatel'nogo folklora na jaziki drugih narodov – Bibliogrāfijā. In: Ambaninis, O. – Jonynas, A. – Kokare, E.: Folklor baltszkih narodov. Riga, 1968. 323–395.

Johansons, Andrejs: Der Schirmherr des Hofes im Volksglauben der Letten. Stockholm, 1964.

Jonval, Michel: Les chansons mythologiques lettones. Paris (1929).

Krohn, Kaarle: Bár (Wolf) und Fuchs. Eine nordische Tiermärchenkette. Journal de la Société Finno-Ougrienne 6 (1889).

Kuhn, Adalbert: Die Herabkunft des Feuers. Berlin, 1859.

Kuusi, Matti: Regen bei Sonnenschein. Zúr Weltgeschichte einer Redensart. Helsinki, 1957.

Laugaste (-Treu), Eduard: Die estnischen Vogelstimmendeutungen. Helsinki, 1931.

Laugaste, Eduard–Normann, Erna: Muistendid Kalevipojast. Tallinn, 1959.

Ligers, Ziedonis: Latviešu tautas kultūra. I–II. Rīgā, 1942 – 1944.

LP = Lerchis-Puškaitis, Ansis: Latviešu tautas teikas un pasakas. I–V. Jelgavā, 1891 – 1894; VI–VII. Rīgā, 1896 – 19°3.

LPT – Smits, Pēteris: Latviešu pasakas un teikas. I–XV. Rīgā, 1925 – 1937.

Mannhardt, Wilhelm: Letto-preussische Götterlehre. Riga, 1936.

Medne (és utána számok) = mesetípuszám a lett állatmesekatalógusban: Medne, Alma: Latviešu dzīvnīeku pasakas. Rīgā, 1940.

MI (és utána betű meg számok) = a közölt történetek motívumszáma a nemzetközi motívumkatalógusban: Thompson, Stith: Motif-Index of Főik Literature. I–VI. Copenhagen – Bloomington, 1955–1958.

Pasakas = Alksnlte, A. – Ambainis, O. – Ancelāne, A. – Arājs, K. – Asare, M.: Latviešu tautas pasakas. Izlase. Rīgā, 1956.

PB = Birkerts, P.: Latvju tautas anekdotes. I–IV. Rīgā, 1929–1930.

PPD = Arājs, Karlis: Pasakas par dzīvniekiem. Rīgā, 1964.

Raudsep, Loreida: Antiklerikalische estnische Schwanke. Typen- und Variantenverzeichnis. Tallinn, 1969.

RLB = Mūsu tautas teikas un pasakas. III. (Rīgas Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodajas izdevums.) Rīgā, 1923. *SadPas* = Arājs, Karlis: Sadzīves pasakas. Rīgā, 1967. Simonsuuri, Lauri: Typen- und Motivenverzeichnis der finnischen mythischen Sagen. Helsinki, 1961.

Strods, H.: Latviešu etnogrāfija. Rīgā, 1969.

Taylor, Archer: The Proverb – An Index to The Proverb.

Hatboro – Copenhagen, 1962.

Teikas = Ancelāne, A.: Latviešu tautas teikas. Izlase. Rīgā, 1961.

Wünsche, A.: Der Regenbogen in den Mythen und Sagen der Völker. Nord und Süd 82 (1898) 70–82.

Wünsche, A.: Die Pflanzenfabel in der Weltliteratur. Leipzig, 1905.

Wünsche, A.: Die Sagen von Lebensbaum und Lebenswasser. Leipzig, 1905.

(Az egyes szövegek címét zárójelben hozzuk, ha mi adtuk a címet. Ez után olvasható a mi forrásmunkánk, majd egyenlőségjel után a tudományos kommentárral kísért eredeti kézirat vagy forrásmű adatai. Ha tudjuk, közöljük adatközlő nevét, a feljegyzés helyét és idejét, valamint a gyűjtő nevét. A helyneveket – lett szokás szerint – a nagyobb közigazgatási egység megjelölésével együtt adjuk. Az első név megfelel egy kisebb magyar falunak, tanyának. A második név közigazgatási egység, amelyet mi „kerület” néven említünk.

Rendszerint 10–16 kisebb egység [kis falu vagy tanya] rendelődik alá.

Ha városban gyűjtötték a szöveget, hiányzik a kerület megnevezése.

A négy lett vidék nagyjából egyformán szerepel kötetünkben, talán Latgale területéről vehettünk volna még több mesét. Mivel az egyes mesemondók nevét forrásaink nem mindig tüntették fel, kötetünk nem ad képet egy-egy kiváló lett mesemondó művészetéről. Azt viszont megtehettük, hogy néhány faluból több mesét hozunk, afféle parányi faluantológiaként. Dél-Kurzeme meséit Tadaiki [94., 99., 123. történetek],

Észak-Kurzeme egészen lív hatásokat mutató csücskét a Ventspils melletti Dundaga [41., 59., 144., 150.] képviseli. Lerchis-Puškaitis mesegyűjtése tette híressé a Kurzeme és Zemgale határán levő Džūkste [németül Siuxt] falut [16., 30., 32., 75.]. Igen sok, főként rövidebb történetünk van magából Rigából, amely a modernebb mesei műfajok valóságos gócpontja, nemcsak természetes vonzási centruma az egész országnak [12., 78., 95., 96., 98., 105., 106., 124., 132., 133., 139., 147., 153., 156., 157.]. Vidzeme meséiből egymás melletti falvak valóságos tömbjét idézhettük: itt Limbaži [17., 77., 81., 104., 113., 137.], Umurga [50., 68., 86., 102., 109., 143., 156.] és Katvari [49., 140.] szomszédos települések. Lettország szívében, Vidzeme és Latgale határán ismét több, egymás melletti falu szolgáltatott meséket. Lubeja [5.], Viesiena [23., 31.], Bērzaune [9., 31., 117.], Kalsnava [155.] és Grostona [142., 146.] mind a Madona körüli kerülethez tartoznak, és a lett folklór keleti válfaját képviselik.

A lett neveket, mitológiai fogalmakat a jegyzetek után következő *Szómagyarázat* világítja meg. Az egyes mesékhez fűzött jegyzetek végén utalunk a történetek típusszámára, motívumaira. Mivel lett mesekatalógus csak részben készült el, erre csak az állatmesék esetében utalhattunk. A mondák és trufák, anekdoták közül jó néhány nemzetközi elterjedésű, bár nemzetközi típuszáma még nincs. A típuszámok közti -1- jelek több típus vagy motívum

kapcsolódására, a ~ jelek különböző típusok vagy motívumok összemosódására utalnak.)

1. *A Nap és a Hold* (Teikas 28–29 = LPT XIII, 216 : 2 és 3) Feljegyezte a Daugava folyó mentén J. Ozols. A természetmitológia fő alakjainak neveiről, amelynek nyelvi formája már a megszemélyesítésnek is irányt szab, lásd Utószó... és Szómagyarázat *Saule, Mēness, Saules meita, Auseklis, Pērkons* neveknél A Nap, és különösen a Nap leánya történetek az észak-európai és a balti folklórban jól ismertek. (Lásd Forrásmunkák: *Gray* 321.) A viharisten figurája hasonlóan közkedvelt a balti folklórban (lásd *Balys*), itt inkább csak említés esik róla. (MI A 736.1.4 + A 764.1+A 736.5 X A 737+A 755.6+A 284)

2. *Hogyan került az égre a Nap és a Hold* 1 (Teikas 27–28 = FS 1840,59) Varakļāni, Rēzekne kerület, elmondta 1948-ban Eduards Putniņš (5 5 éves), gyűjtötte G. Mālniece. Kozmogóniai eredetmonda, az Isten és az Ördög szembeállításával, népszerű a balti népek körében is. (MI A 50 ~ G 303 + A 714 + A 741)

3. *(Hogy forog a Nap meg a Hold?)* (Anekdotés 223 = FS 230,3168) Feljegyezte M. Veissone Talsiban. Trufa. (MI J 1561)

4. *Miért nem sima a föld felszíne?* (Teikas 48 / I = FS 280,957) Elmondta a 61 éves Līze Zute a rigai kerület Kēči falujában. 1927-ben gyűjtötte J. Laudanskis. Dualisztikus eredetmonda (Lásd *Dragomanov*.) (MI A 902 + A 969.9 ~ A 962.5)

5. *A kőbe és acélba rejtett tűz* (Teikas 41–42 = LPT XIII, 176 : 1) Gyűjtötte P. P. Vitoliņš, Lubeja, Madona kerület. A Prométheusz-történettel rokonítható dualisztikus eredetmonda, még annál is régiesebb felfogásban – ugyanakkor az acélba és kőbe rejtett tűz nyilvánvalóan az acéllal (kova)kőből csiholt tűz ötleteként kerül elő. A tűz eredetéről szóló, világszerte ismert történetek (lásd *Kuhn, Edsman*) csak a Baltikumban előforduló változata (MI A 1414: A

1414.4 ~ A 1415), van viszont távoli, indiai párhuzama (MI A 975.2.1)

6. *Hogyan keletkezett a szivárvány?* (Teikas 33/I = FS 740,2539) Feljegyezte 1927-ben A. Aizpurve egy 80 éves mesélőtől, Tilža, Abrene kerület. Dualisztikus eredetmonda. Érdekes, igen régies vonás a szivárványellenesség, hiszen a Bibliából elterjedt elképzelések szerint a szivárvány az Isten békéjének hírnöke (lásd *Wünsche, Kuusi*). Az ördög itt a balti viharistennel rokonítható (lásd *Blinkenberg*). (MI A 1131 ~ A 1133 + A 1142 + A 791)

7. *Rőzseköteges öregember a Holdban* (Teikas 3 i/III = FS 809,1367) Elmondta Ieva Ezerina (60 éves) Sērene, Jēkabpils kerület. Feljegyezte A. Purenš, 1929-ben. Kozmogóniai eredetmonda. (MI A 751.1)

8. *A fiú a Holdban* (Teikas 31/11 = LPT XIII, 221 :2o) H. Lindbergs feljegyzése, Veselava, Cēsis kerület. Ugyanez a történet, kétszeres indoklással, illetve indokolatlansággal. (MI A 751.1)

9. *Miért van a tehénnek szarva és hasított körme?* (Teikas 186 = LPT XIII, 133 : 9) Bērzaune, Madona kerület. Feljegyezte Aronu Matīss. Az eredetmonda és legendamese keveréke „az Ördög és Isten állatai” ciklushoz sorolható (MI A 2286.2.4 -(- A 1751 ~ A 1877). A Baltikum tehenei csakugyan fekete-tarkák. A történet összekapcsolása a harkály eredetmondájával a balti népek körében ismert, a folklorisztika itt tartja számon az egész mondát. (MI A 1957.1)

10. *Hogyan lett az ember?* (Teikas 163/II = FS 116, 705) Gyűjtötte 1923-ban A. Cikels, Valmiera kerület, Rencēni. A nemzetközi folklór ismeri az almából teremtett ember motívumát (MI A 1253.1.2), e lett eredetmonda nyilván nem független a bibliai történet almafájától. A legérdekesebb vonás azonban a félbevágott emberek motívuma (MI A 1296), amelyet a folkloristák eddig nem rögzítettek, jóllehet a „fél-párok” gondolata középponti jelentőségű része Platón *S%ũmpo%ion-ínak*. Milyen úton került e platóni gondolat a lett történetbe, nem tudjuk.

11. *Az emberi élet hossza* (Teikas 169 = LPT XIII, 28 : 1) Elmondta az 59 éves Augusts Kārklīnš Mēris, Valka kerület. Feljegyezte H. Skujinš. „Az ajándékba kapott évek” világszerte ismert története, az egész balti folklórban valószínűleg középkori (közvetve antik) eredetű. (AaTh 173 – MI A 1321)

12. *Egy jámbor parasztgazda* (Anekdotēs 224/I = PB 585) Elmondta H. Kukainis, Riga, feljegyezte O. Zommers. Anekdotā. A Károli Gáspár fordításában adott bibliai idézetek forrásai: Máté evangéliuma 26 : 51, János evangéliuma 19 : 3, Lukács evangéliuma 24 : 51. Az evéskor elmondott áldásokról, esetleg bibliai idézetekről több anekdota ismert (lásd *Kaudsep* 382), e történet mégis inkább a bibliai idézetekkel való szóváltás típusához sorolható. (AaTh 187* – MI J 1446)

13. *Isten létének kezdetét megismerhetjük-e?* (kéziratból = FS 679,2271) Bērzgale, Rēzekne kerület. A kimeríthetetlen Isten és a kimeríthetetlen tenger hasonlata Augustinus életrajzából ismert. Az európai folklór e motívumot (MI H 1143) más, tréfás bolondtörténetképpen tartja számon (AaTh 1273 A* = MI J 1967).

14 *Mióta nem beszélnek a fák?* (kéziratból = FS 142,3041) Beļava, Madona kerület. A nyárfa reszketése részvégtlenségéért büntetés – a balti folklórban különösen kedvelt eredetmonda (MI A 2762.1 ~ A 2721.2.1.1 -|- Z 352). A fák tulajdonságainak Krisztus keresztre feszítésével kapcsolatba hozása általában ismert eredetmonda-típus. (MI A 271 1.2 ~ A 2721.2)

15. *(A Mindenható és a nagy kő)* (Anekdotēs 363/ I = FS 12, 1893) Jēkabnieki, Jelgava kerület. Feljegyezte E. Vāciete. Itt szinte vicc formájában előadva – eredetében közismert skolasztikus filozófiai kérdés.

16. *Hogyan lett a kakukk?* (Boehm 141 –143, Nr. 23 = LP I, 140) A. Lerchis-Puškaitis klasszikus gyűjtése, Džūkste, Jelgava kerület. Romantikus, kissé összekevert szövegű történet, a gyűjtő stilizálásával. De éppen az ilyen mesék váltották ki a múlt században a legnagyobb hatást az olvasók körében. (AaTh 621 -1- 425 ~ AaTh

1889 M -1-MI B 225.1.1 + F 133 + eredetmonda-elemek MI A 2681.2 + A 1993) Az eredeti szövegben nem vízikígyó, hanem tarajos gőte szerepel.

17. *Miért reszket a nyárfa?* (kéziratból = FS 32,2301) Limbaži, Valmiera kerület. Eredetmonda. (MI A 2721.1 + A 2762.1 -1- A 2711.3 + A 2711.4 -1- A 2765)

18. *Hogyan rakott fészket a galamb?* (PPD 183 = FS 84, 3590) Tērvete, Jelgava kerület. Állathang-utánzó eredetmonda. A lett galamb – akárcsak a magyar – „tudom”-ot mond (lettül *protu*), jó hangutánzással. (AaTh 236 – MI A 2271.1)

19. *Két fagyos szél* (PPD 259–261 = FS 441,534) Zvirgzdene, Ludza kerület. E mesének csak finn, észt, lett és orosz változatait tartják számon. (AaTh 298 A – Medne** 298 A)

20. *A kutya cipéskedik* (Pasakas 72–74 = LPT I, 215) Brambergi, Jelgava kerület. Feljegyezte J. Poga. A magyarban is ismert európai állatmese, ebben az összetételben éppen a lettek körében a legkedveltebb. A kakas kiáltása az eredetiben is hangutánzó. (AaTh, Medne 102 + 103)

21. *Amikor a fák még beszélni tudtak* (Teikas 248 = LPT I. 412 : 222) A telhetetlen kívánságok meséjének (AaTh 555 – MI A 338) és a fára meg a medvére vonatkozó eredetmondáknak (MI A 2721–A 2791.1 + A 1836 ~ A 1715.2) keveréke. Feltűnő, hogy itt a baltiak régen tisztelt fája, a hársfa (lettül *liepa*) lép fel a kívánságok teljesítőjeként, ugyanakkor az isteni akarat és bosszú végrehajtójaként is.

22. *Az Ördög ágya és Alauksts-tó kőhidja* (Teikas 60–61 = LPT VI, 448, 113 : 5) Cēsis kerület, Vecpiebalga. Feljegyezte A. Zītaris. A gyűjtő megjegyzése a mondához: „Ez a domb má is látható Vecpiebalga északi részén, a Roznēns tanya határán, az Alauksts-tótól északra. Az Ördög ágya a pénzes hordótól keletre van, tíz lépésre a parttól, a tó vizében, egy hét láb hosszú és négy láb széles kő alakjában. Ettől a kőágytól a tó közepéig, egész mérföld hosszat

kőgázló húzódik, amelyen mélyen be lehet gázolni a tóba. Ez a gázló az Ördög által be nem fejezett híd. Az elszórt kövek pedig a Roznēns és Ragažs tanyák között hevernek, itt méteres mélységig ma is kő kövön található.” Tipikus balti eredetmonda: az észteknél, finneknél is rendkívül gyakori egyes tavak, kősorok ördögtől eredeztetése. (MI A 920.1.10 -f- A 963.1 + A 969.9 – Simonsuuri N 204)

23. *Péterfü*(kéziratból = FS 446,105) Viesiena, Madona kerület. Eredetmonda. A Péterfü tudományos neve *Svecisa premorsa*. A növények, különösen a gyógyító erejű füvek és gyökerek eredetével igen sok történet foglalkozik (Lásd *Wünsche: Pflanzenfabel*). (MI A 2686.4 ~ A 2688)

24. *Kangars óriás és Kangars hegyei* (Tei kas 2 6 8–270 = FS 1857,1) Elmondta a 90 éves Stlne, Suntaži, Riga kerület. Feljegyezte A. Kārklīnš. Eredetmonda. A „Nagy Kangars Hegyek” voltaképpen dombok, Rigától közvetlenül keletre. Az óriás a fővároshoz közeli tevékenysége révén vált általánosan ismertté. Pumpurs népi hőskölteményében ő az ellenséges főfigura. (Tásd Utószó) A mondában viszont jóindulatú óriás (MI F 531.). A történet egyes elemei széliében ismertek az egész Baltikumban (Simonsuuri N 901 – MI A 920.1.10 + A 963.7)

25. *Saulis óriás* (Teikas 261 = FS 116, 706) Feljegyezte 1923-ban A. Cikels, Rencēni, Valmiera kerület. Óriástörténet, párhuzamai ezrével ismertek a Baltikumban (lásd: *Laugaste – Normann*). Az óriás neve valószínűleg véletlenül cseng össze a Nap (*Saule*) és a bibliai Saulus nevével. (MI A 983 ~ A 964.3 + F 531.6)

26. *A zselléraszony fia* (Pasakas 257–258 = AM 5) Az erős legény meséje itt társadalombírálattal társul. (AaTh 560 A)

27. *Medvefia* (BrPas 118 – 122 = FS 205, 858) Skaistkalne, Bauska kerület. Európa minden népe kedveli e mesét. (AaTh 650 A) A hős lett neve *Lālainis* (*Lācis* = medve) közvetlen kapcsolatban áll Pumpurs nemzeti eposza hősének nevével (*Lāčplēsis*

tulajdonképpen „Medvetépő”), erről az Utószó ... lapján. A mese még az eredeti feldolgozást képviseli.

28. *Erős Jekus* (Teikas 278 – 282 = LPT VIII, 468 : 7) Volfsonu Jānis feljegyzése. Az erős szolga meséjének (AaTh 650 A) hiedelemmotívumokkal (MI E 281) gazdagított változata. Realisztikus vonás a jobbágyok földhöz kötöttsége, illetve a „tisztaszoba” *német szoba* elnevezése.

29. *A Laima és a két anya* (BrPas 384 = FS 1731, 6485) Mēmele, Jēkabpils kerület. A hiedelemmonda pontos képet ad a lett sorsistennő-elképzelésekről. Az egy vagy három Laima – a szóról a Szómagyarázatok közt... – a balti mitológia legrégebb rétegéhez tartozik (*Biezais* 119–131), és a dalok, a *dainos* egész csoportja foglalkozik velük (*Jonval* 148–212), a mondákban az európai sorsmondák legrégebbi vonásai kerülnek elő (*Brednich* 191 –195). E monda szerint a Laima mocsarak égerfaligeteiben lakozik, fényesvilágos ruhát visel. A történet fordulópontjait nyelvi párhuzamok is átszövik.

30. *A 'Laimina rendelése* (SadPas 269 = LPT X, 59) Džūkste, Jelgava kerület. Laimina = a Laime ~ Laima (lásd Szómagyarázat) kicsinyítő képzős alakja. Eredetmonda, a keresztény eredetmondákból (lásd kötetünk 57. meséje) kölcsönzött elemekkel. (MI A 2231.1 + A 1372.8: itt fordított értelemben – MI T 125)

31. *Egészség-forrása* (Teikas 156–157 = FS 1838, 4104) Gyűjtötte 1947–1951 között A. Krūmiņš a Madona kerületi Bērzaune és Viesiena községekben, több adatközlőtől. Raganlīte-patak = „varázserejű lány patakja” (lásd Szómagyarázat *ragana*), ez a név is a Laimára utal. Az életvizére vonatkozó világszerte ismert hiedelmek (*Wünsche*: Lebenswasser) a lett folklórban természetszerűen kapcsolódtak a sorsistennő alakjához. (MI D 1500.1.1 ~D 1346.2 + D 925 –926–927 -f- A 911)

32. *A boszorkány nyárfája* (BrPas 281–289 = LPT II. 425) Pienava tanya, Džūkste falu, Jelgava kerület. Ez, az úgynevezett „Két testvér történet” a világ legrégebbiről ismert varázsmeséje. A lett

változatban nemcsak általában régiesnek ítélnélhető elemek (életjelt adó kés, kővé változtatott emberek, mágikus tárgyak hátravetése üldözés közben, mágikus tudású segítő stb.), hanem speciális, helyi vonások (kannibál-boszorkány, a Laima által adományozott élet-fog stb.) is előkerülnek. (AaTh 303)

33. *A rémséges vadállat* (Pasakas 273–274 = RLB 26) Hiedelemmonda-ízű mese. (MI E 422.1.1. ~ F 511.0.2.1)

34. *A nagy hal* (PPD 178 = FS 961, 2029) Aloja, Valmiera kerület. Jellegzetes tengerparti nagyítómese, amelynek nemzetközi elterjedtségét a Jónás-történet vagy Lukianosz *Igaz utazás*-ának hasonló részei elégségesen bizonyítják. *Daugava* = Szómagyarázat. Riga városa majdnem a folyó torkolatánál épült. A mesét mégsem Riga közvetlen közeléből, nem is a Daugava partjairól jegyezték fel. (AaTh 1960 B – MI B 175 -f X 1301)

35. *Hogyan találták ki Dundaga várának nevét?* (Teikas 303–304 = LTP V. 409 : 826) A. Lerchis-Puškaitis klasszikus feljegyzése, a századfordulón. Sece, Jēkabpils kerület. Az elvarázsolt vár igen gyakori motívuma a balti folklórnak, a harangszó, illetve a megfelelő név kimondása a varázst megszünteti. Helyi monda, hiedelemelemekkel. (MI D 6 + D 705.1 -|- D 772 ~ D 789.10) A mese végén a szabadító kővé változása (MI D 2 31) indokolatlan motívum, nyilvánvalóan egy sajátos alakú kődarab adott tápot erre. Az sem valószínű, hogy csakugyan „áldozatot” mutattak volna itt.

36. *Hogyan vették meg Riga földjét?* (Teikas 350 = FS 635,125) Elmondta Marija Plaude (43 éves), Dzērbene, Cēsis kerület. Gyűjtötte (1928) J. Plaude. Rigát a 13. sz. elején csakugyan német lovagok alapították. (Lásd Utószó) A furfangos városszerzés (az úgynevezett „Karthágó-történet”) világszerte ismert a folklórban. (AaTh 2400 – MI K 185.1)

37. *Riga bevétele* (Teikas 372–373 = LPT XV, 281 : 2) Skrunda, Kuldīga kerület, feljegyezte Pločkalns. Helyi monda, bár nem Riga közvetlen közelében jegyezték fel. A mágikus erődítmény, amelyet csak csodálatos védelmezőjének elpusztítása árán lehet elfoglalni,

jól ismert az egész kelet-európai folklórban, különösen népszerű az orosz mesékben és mondákban, például Rettegett Iván várfoglalásaihoz szívesen kapcsolják. (MI D 1136 + B 172 -|- B 192 + D 1096.3 ~ D 1385.4) A „még nem kész” várost elpusztítani szándékozó gonosz lény története kedvelt a Baltikumban, ugyanezt mondják például Tallinn városáról. Érdekes a lett monda történeti háttere. A második világháború óta múzeumnak használt rigai Szent Péter templom (*Pētera baznīca*) a város egyik legszebb középkori műemléke. Rögtön a város megalapítása után, a 13. században épült, kései román stílusban. A 15. században gót stílusúra átépítették. A néphagyomány mégis jól értesült, amikor orosz építkezésnek tartja. Amikor 1710-ben, hosszas harcok után a cár bevette a várost, megparancsolja a templom átépítését, és ez (némi késéssel) 1743 és 1746 között végbe is megy: barokk stílusúra változtatják a bejáratot és a tornyot.

38. *Kazumdūrums* (Teikas 367–368 = LPT XV, 398 : 6) Kastrāne, Riga kerület. Feljegyezte Girģenu Jānis. Történeti monda az északi háború idejéből. (Lásd Utószó...) Az említett helységnevek Rigától keletre. A *Kazumdūrums* névnek nincs pontos jelentése, talán „Kecskepásztor”-ral fordíthatnánk. *Caune* tulajdonképpen „Nyest”, „Nyestes”.

39. *Péter orosz császár Vidzemében* (Teikas 375–376 = LPT XV, 286 : 12) Lielvārde, Riga kerület. Feljegyezte Paegļu Mārtiņš. Történeti monda, megint meglepően pontos értesülésekkel. Nagy Péternek csakugyan három balti hadjárata volt (lásd Utószó...). Második felesége, majd trónján utódja, Katalin cárnő 1679-ben valóban a mai Lettország területén született, de nem lett parasztlány, hanem elszegényedett kurzemei litván nemesi család sarjadéka volt. Egyébként Nagy Péter lett földön tett látogatásait egykori lakóházai máig megőrizték. A monda igen korhíven nem „cár” (lettül *cars*), hanem „császár” (*ķeizars*) néven említi Nagy Pétert, aki csakugyan az „imperátor” címet használta.

40. *Hogyan írt a paraszt levelet a császárnak?* (SadPas 58–59 = LPT XII, 265) Vestiena, Madona kerület. Novellamese. (MI M 607)

41. *A Dundaga vár zöld leánya* (Teikas 304–305 = FS 237,504) Elmondta Anna Līdaka (72 éves) 1927-ben. Dundaga, Ventspils kerület. Feljegyezte K. Tīģeris. A helyszínen gyűjtött hiedelemmonda, helyi monda. (MI D 6)

42. *Az ember kitalálja az Ördög életkorát* (BrPas 226–227 = FS 647, 1620) Nlgranda, Liepaja kerület. Az ördög által feltett kérdések véletlen kitalálása egész sor balti mesében is előfordul (AaTh 812* – AaTh 500*), az életkor véletlen kitalálása (MI H 521.1) még szélesebb körben ismert elem. Mesei jellegű történet.

43. *A lestenei öreg Firkss* (Teikas 385 = FS 1341, 30170) Lestene = birtok és falu Tukums közelében. Kísértetmonda, hasonlóan népszerűek a balti folklórban (*Balys: Ghosts*). (MI E 330 - (- D 1766.7.1.1)

44. *Ítélethegy* (Teikas 391–392 = FS 901, 4) D. Krievs gyűjtése (1929-ből). Gudenieki, Aizpute kerület. Antifeudális történeti monda. Alšvanga = kurzemei városka.

45. *Az árpa és a búza* (PPD 251/I = FS 918, 618) Līvāni, Daugavpils kerület. Csak lett és orosz területen ismert bölcs mondás. (AaTh 293 E* ~ Medne *288)

46. *A rigai béka és a liepājai béka* (PPD 172 –173 = FS 1576, 5679) Dobele, Jelgava kerület. A két városról lásd Szómagyarázat... Tréfás állatmese, szelíd moralizáló tartalommal. (AaTh 277 – 278 típusok rokona, MI B 211.7.1 B 226.2)

47. *Miért piros a vörösbegy fejcskéje és melle?* (Kéziratból = LPT XIII, 78V : 40) Bērzgale, kēzekne kerület. Eredetmonda. Érdekes módon, a finn, līv, litván, flamand és angol folklórban a legismertebb. Tengerészek közvetítették volna? (MI A 2221.1 ~ A 2221.2.2 + A 2353.2)

48. *Hogyan tanultuk megénekelni a madarak?* (Teikas 233–234 = FS 254–261) Feljegyezte 1925-ben V. Pīgene a Valmiera kerületbeli Katvari és a Riga kerületbeli Mārupe falvakban.

Különböző történeteket egyesítő eredetmonda, a balti folklórban igen népszerű műfaj (lásd: *Laugaste*). Az egyes részletek, madárleírások madártanilag is pontosak. A kecskefejő (lappantyú) például csakugyan alkonyesteli madár, hangja is azonos a mesében említettel. (MI A 2426.2.6 + A 2426.2.12 + A 2426.2.5 -(- A 2426.2.1 ~ A 2245)

49. *Vert vissj a veretlent* (PPD 102 –104 = LPT I, 147) Rēzekne város. Mintegy 200 változatban ismert, rendkívül népszerű állatmese. (AaTh 2 + 3 + 4) A rókát és a farkast főszerepeltető történetek rendkívül népszerűek Európa északkeleti negyedében (lásd *Krohn*).

50. *Az állatok törvényt ülnek a róka felett* (PPD 42–46 = FS 556, 7890) Umurga, Valmiera kerület. Az egész történet magva (az ítéletre hívott róka) a középkori róka-regényből táplálkozik, ilyen teljességgel az európai népköltészetben egyes-egyedül a lett folklórban ismeretes (AaTh 53 – Medne ***50 A), Az egyes epizódok viszont egész Európában ismeretesek: a pincében túl sokat evő kandúr (AaTh 41), a csapdába ugratott farkas (AaTh 30 – Medne *30), a mézre csalogatott meve (AaTh 49 – Medne *88 = AaTh 88*).

51.A *Daugava kiásása* (Teikas 95 –96 = LPTI, 395 :2) Kosa, Cēsis kerület. Eredetmonda. *Daugava* = lásd Szómagyarázat. A Baltikumban mindenütt ismert történet, itt mondái színezettel (AaTh 50 ~ MI A 2435.1.1 – A 2233.1.1, az egyes további motívumok közül: farkas MI A 2311.3, lepényhal A 2231.1.2, rák A 2231.1.3)

52. *A hokle-játékos és a farkas* (PPD 140 = FS 84, 3703) Tērvete, Jelgava kerület. A *kokle* (lásd Szómagyarázat) megkülönböztetett szerepe jól látszik e kis Orfeusztörténetből is, amely kiváltképpen népszerű lett a folklórban. A lett változatok – eltérően a mese nemzetközi felfogásától – nem a bajba jutott ember keserves-nevetséges kalandját, hanem a zene erejét hangsúlyozzák. (AaTh 168 – Medne **167)

53. *A medve és ag egér jegyessége* (PPD 132 = FS 837, 77) Katvari, Valmiera kerület. Tréfás állatmese. Érdekes, hogy párját

Amerikából ismerjük. (MI B 281.2 ~B 284.1.1)

54. *Sok visítás, kevés gyapjú!* (BrPas 249 = FS 1, 254) Bauni, Valmiera kerület. Balti-tengeri trufa, a németektől kezdve már mint szólásidézet él. (AaTh 1037 – Taylor 25, 219, 220, Index: 77–78)

55. *Hogyan fogott a kakas káposztalevest?* (PPD 221–226 = FS 877, 1237) Lielvārde, Rīga kerület. Közismert elemekből összetett, helyinek látszó állatmese.

56. *Ag öregember kesztyűje* (PPD 203–204 = FS 574, 12) Kapiņi, Daugavpils kerület. Távolról AaTh 130 A rokona, eredeti állatmese.

57. *Hogyan vesztette el a ló gondtalan napjait?* (Teikas 188–189 = LPT XIII, 51, 11) 1893 körüli feljegyzés, nem tudjuk, honnan. Eredetmonda. (MI A 2231, különösen A 2231.1.1)

58. *Ránk sgakad ag ég* (PPD 53–56 = FS 1024, 895) Dole Riga kerület. Különösen népszerű lett állatmese. A mesélő egy epizódról elfeledkezett, ezt a... lapon szögletes zárójelben pótoltuk. (AaTh 20, pontosabban AaTh 20 C + 20 A ~ 2033)

59. *A pásztorfiú és a nyulacska* (PPD 157–158 = FS Bb 19, 3084) Dundaga, Ventspils kerület. Formailag láncmese, tartalmában állatmese. Világszerte ismert, már az ótestamentumi folklórban is nyoma van (AaTh 2030, különösen MI Z 39.1)

60. *A különös szarvas* (BrPas 466–468 = LPT VIII, 314) Bramberģi. Jelgava kerület. Az elrejtőzött szerető motívuma inkább kikapós asszonyokról szóló trufákban (például AaTh 1725, AaTh 1359 A) gyakori, e mesében társul a kivégzettnek hitt vitéz segítségül hívásának motívumával (MI K 1374). (AaTh 981 ~ 922 A – MI J 151.1 + K 2101 +P in) *Kokle* = lásd Szómagyarázat.

61. *A király kisasszony az üveghegyen* (Pasakas 338 – 341 = LPT VI, 330) Feljegyezték H. Skujinš és A. Ziemelis. Aumeisteri, Valka kerület. Varázsmese (AaTh 330), északi lett felfogásban.

62. *Ag üveghegy* (Teikas 69–70 = FS 474, 4) Elmondta Ede Spruktu (56 éves), feljegyezte (1927-ben) A. Straume. Kraukļi, Madona kerület. Az üveghegy motívuma (MI F 751) közkedvelt a lett mesékben (lásd az előző és a 66. mesét), érdemes összehasonlítani a mese és a monda eltérő felfogását. (AaTh 5 30)

63. *A hosszú babszár* (BrPas 319–323 = FS Bb 13, 1381) Pāle, Valmiera kerület. A mese részletesen leírja a letteknél is ismeretes izzasztófürdőzés („szaunázás”) szokását. (AaTh 480 – az égis érő babszár motívuma, amely egyébként váratlanul gyakori a lett folklórban: MI F 54.2)

64. *A csodálatos daráló* (BrPas 213–216 = FS 687, 318) Nīkrāce, Aizpute kerület. Csodálatos daráló (tulajdonképpen őrlőkő, egyszerű kézimalom) a *Kalevala* csodamalma, a Szampó is, és mesénk különösen az Északi-tenger népeinél közkedvelt, bár ismerjük Japánból, Amerikából, Afrikából is változatát. (AaTh 565)

65. *(Miért sós a tenger vige?)* (Anekdotes 360/V = FS 1614, 31) Feljegyezte I. Jaunzeme Jēkabpilsben. Tréfás válasz egyébként más magyarázattal ismert motívumra (MI A 1115)

66. *Ezüst paripa, arany paripa, gyémánt paripa* (BrPas 414–421 = FS 205, 882) Skaistkalne, Bauska kerület. Egész Európában ismert, különösen a Balti-tenger körüli népeknél és a keleti szlávok körében kedvelt mese (lásd: *Boberg*) klasszikus ökonómiájú változata. (AaTh 530)

67. *A csodálatos babszem* (Pasakas 353–355 = LP III, 64) Feljegyezték Pabernis és Rezevskis. Irlava, Tukums kerület. Az itt kurzemei változatban közölt mese tárgyi magyarázatait lásd a 63. mesénél. (AaTh 480)

68. *Az arany almafa, Az arany madár és a három királyfi* (BrPas 51 – 56 = FS 556, 8758) Umurga, Valmiera kerület. Ez a mese is egész Európában ismert, de főként a Balti-tenger körül. (AaTh 550)

69. *A repülő csónak* (BrPas 461–463 = FS 266, 1260) Rugāji, Abrene kerület. A varázsmese fő motívumai: a csodálatos, repülő hajó (MI D 1123 ~D 1533.1.1), a megsegített öregember (~ AaTh 480) és az együttes bárkaépítés (~ AaTh 825), különböző történetekből kerültek egymás mellé.

70. *A csillogó madár* (BrPas 67–70 = FS 687, 314) Nīkrāce, Aizpute kerület. Az egyik legkedveltebb, klasszikus szövésű európai varázsmese. (AaTh 502)

71. *Aranyeső és szurokeső* (BrPas 317–319 = FS 1379, 8095) Vecmuiža, Bauska kerület. Klasszikus egyszerűséggel elmondott varázsmese. (AaTh 480)

72. *A tenger királyának palotája* (BrPas 455–458 = LPT IV, 428) Maliena. Különböző varázsmeseelemekből összeszőtt halásztörténet. (AaTh 425 A) a 16. mese eredetibb párja.

73. *A varázsszó* (BrPas 350–352 = LPT VIII, 83) Tukums város. A varázsmesékben a csodálatos segítő történetének (leginkább AaTh 5 60) egyes motívumai kerülnek elő (MI D 840 -|- D 1470.1 -|- D 860 -|- L 420), a túlzott kívánságok meséjére (AaTh 555) emlékeztető, bár itt indokolatlan pesszimista befejezéssel.

74. *Az öregember meg az öregasszony* (PPD 142–145 = FS 226,72) Andrupene, Rēzekne kerület. Tulajdonképpen énekes láncmese. Az énekek a lett népdalok (lásd Szómagyarázat: *dainos*) metrikáját pontosan követik. (MI K 1024)

75. *A kokle játékos* (Pasakas 392–395 = LP II, 60) Feljegyezte A. Lerchis-Puškaitis. Džūkste, Jelgava kerület. *Kokle* = Szómagyarázat, Boszorkány fia = Szómagyarázat: *ragana*. Zöld ruhás ember vagy zöldember = az erdő ura. Az ilyen és hasonló *genius loci* hiedelemleányek igen gyakoriak. (Lásd: *Johansons*)

76. *A gazdag fősvény és a szegény özvegyasszony* (kéziratból = FS 517, 35) Prode, Ilūkste kerület. Legendamese (AaTh 759) helyi változata (AaTh 759*), hasonló történet a litván folklórban is ismert.

77. *Egy férj* (Anekdotes 308/ III = FS 556, 11332) Feljegyezte M. Bērziņš. Limbaži, Valmiera kerület. Házastárs-trufa.

78. *Egy fősvény, de hivalkodó parasztlány* (Anekdotes 234 – FS 855, 983) Feljegyezte Grauda Rigában. Trufa.

79. *Egy gonosz báró* (Anekdotes 35–37 = FS 927,2565) Elmondta és feljegyezte L. Trautmane asszony. Bēne, Jelgava kerület. A mi *Lúdas Matyi* történetünk eddig ismeretlen, és a magyarhoz minden más idegen változatnál közelebb álló szövege. Ugyanez a történet ismert Ukrajnában és Moldvában is, Fazekas valószínűleg moldvai katonáskodása idején hallhatott egy, a lett változattal nagyjából egyező történetet. (~AaTh 1538)

80. *Az upejai báró* (Anekdotes 76–77 = FS 961, 7488) Elmondta Z. Mauriņa, feljegyezte Z. Leimanis. Aloja, Valmiera kerület. Antifeudális-trufa.

81. *(Az új asszony mindig pénzt kér)* (Anekdotes 309) I = FS 556, 9634) Feljegyezte M. Bērziņš. Limbaži, Valmiera kerület.

82. *(Az egyszerre megevett reggeli, ebéd és vacsora)* (Anekdotes 83–84 = FS 523, 511) Elmondta M. Kalnina, feljegyezte K. Kvālis. Sece, Jēkabpils kerület. Európa-szerte ismert trufa. (AaTh 1561 – MI W 111.2.6)

83. *(Azjó – az baj)* (Anekdotes 133–134 = FS 230, 1401) Feljegyezte V. Grundsteine Talsi városban. Főként az észtkben és a lettben ismert formulamese. Bevezetése ritkább. (AaTh 2014 A)

84. *(Mi újság otthon?)* (Anekdotes 65–66 = FS 929, 53150) Elmondta M. Dauge, feljegyezte A. Dauge. Zebrene, Tukums kerület. A „kíméletesen” elmondott rossz hír története középkori (talán egyházi) eredetű fokozó láncmese. (AaTh 2040 – MI Z 46)

85. *(Követ égből)* (Anekdotes 66–67 = FS 1935, 8774) Elmondta M. Neimane, feljegyezte A. Ancelāne Aizpute városban. Különösen a Balti-tenger körül népszerű a Párizsból/Paradicsomból jött hírhozó

középkori régiségű története, itt kissé egyszerűsített, de kitűnő logikájú változatban. (AaTh 1540 – Raüdsap 276)

86. *Az ördög és intező* (SadPas 94 = FS 5 56, 8944) Umurga, Valmiera kerület. Nálunk Heltai Gáspár híres 99. fabulájában fordul elő ugyanez a történet. Sokan úgy vélték, Heltai leleménye, pedig – amint e több változatban feljegyzett lett mese is mutatja – nemzetközi elterjedtségű, középkori eredetű társadalombíráló mese. (AaTh 1186)

87. *(Dáma, két sor gomb a hasa)* (Anekdotes 81/II = FS 855, 1494) Elmondta F. Jurevics, gyűjtötte J. Gipslis. Baižkalns, Cēsis kerület. Németcsúfoló trufa. (AaTh 1699 –MI J 2496-2)

88. *Büntetés a mérgeseknek* (SadPas 217–219 = LPT XI, 20) Krāšenieši, Bendenieši. Az egész Európában ismert trufa. (AaTh 1000 – MI F 613.3, egyes elemei: AaTh 650 A III c – 1003 – 1004)

89. *Esküvőre késiül uradalmi tehenész lánya* (Anekdotes 117–118 = PB 381) Elmondta D. Brāže, feljegyezte V. Brāže. Vircava, Jelgava kerület.

90. *A pokolbéli katlanjütő* (SadPas 90–91 = FS 1726, 1324) Nigranda, Liepāja kerület. A középkori eredetű európai legendamese (AaTh 475) itt társadalombíráló trufává élesül.

91. *(Kevés beszédű gazda és szolgál)* (Anekdotes 205/I = FS 1225, 8447) Feljegyezte P. Erbergss Jelgava városában. Közismert európai trufa, hálás előadásra. (AaTh 924 – MI H 607)

92. *Így van ez, ha valakit ostobának mondanak* (SadPas 336–340 = LPT XII, 355) Víkselnieki. (AaTh ~ 1696 + 1291 B + 1681 A ~ MI J 2489)

93. *Mezotne községben* (Anekdotes 31–32 = FS 1714, 159) Elmondta A. Kirvelis. Feljegyezte A. Ozols. Code, Bauska kerület. Nemzetközileg elterjedt trufa.

94. (*Libaháború, pereceső, uraság a söröshordóban*) (Anekdotes 68–69 = FS 654, 177) Elmondta M. Mārka. Gyűjtötte A. Balks, Tadaikī, Liepāja kerület. A francia fabliaux óta az egész európai népköltészetben ismert házastárs-trufa, itt klasszikus megfogalmazásban. (AaTh 1381 – MI J 1151.1.1)

95. (*Az urasághoz elküldött nyúl*) (Anekdotes 96 = FS 855, 1563) Feljegyezte A. Rozīte, Riga városában. A történet csattanóját indokolja, hogy a lett parasztnak sem volt vadászati joguk. (~AaTh 1296 B + MI J 1881. 2.2. ~ B 291.3.2.)

96. (*A cigány rejtvénye*) (Anekdotes 264 = FS 855, 595) Feljegyezte A. Saliētis Rigában. A találós kérdés előadása megfelel a hagyományos formáknak.

97. (*Azt csak az Isten tudja, meg ez a tarka tehén*) (Anekdotes 186–187 = FS 1865, 950) Elmondta E. Libiete, feljegyezte M. Gulbe. Sērmūkši, Cēsis kerület. Antiklerikális trufa. (AaTh 1849* – Raudsep 381)

98. *Egy legény találkozót beszélt meg* (Anekdotes 67–68 = FS 853, 1767) Gyűjtötte L. Kumsara Rigában. Házastársi trufa.

99. *Szent Lőrinc napján régente* (Anekdotes 253–254 = FS 1706, 1680) Elmondta K. Podiņa, feljegyezte L. Šteinberga. Tadaikī, Liepāja kerület. Szent Lőrinc napja = Szómagyarázat: *Labrenča diena*. (AaTh 1829 ~ MI K 1842 -f- F 406.2)

100. (*Gábriel arkangyal és Szent Péter*) (Anekdotes 134–135 = FS 1798, 3496) Elmondta Ie. Zirnkalne, feljegyezte I. Dzērve. Skrunda, Kuldīga kerület. Európa-szerte ismert antiklerikális trufa, középkori eredetű. (AaTh 1737 – MI K842)

101. (*Jó napot, pulyka úr!*) (Anekdotes 194/I = FS 929, 67438) Elmondta J. Būda, feljegyezte A. Setleris. Ivande, Kuldīga kerület. (~Raudsep 403)

102. *A király ajándéka* (SadPas 349–352 = FS 556, 8525) Umurga, Valmiera kerület. Valószínűleg irodalmi eredetű mese. (AaTh 1415)

103. *(Ki hozzon vizet?)* (Anekdotes 317/1 = FS 1400, 7291) Pontosabb gyűjtési adatok nélkül.

104. *Aranyszívű uram van* (Anekdotes 309/II = FS 556, 12794) Feljegyezte M. Bērziņš. Limbaži, Valmiera kerület.

105. *Egy parasztnak meghalt a felesége* (Anekdotes 306–307 = PB 430) Feljegyezte A. Rudzīte, Rigában.

106. *Aférj és a feleség örökös civakodáshan éltek* (Anekdotes 326 – 328 = FS Bb 17, 5404) Elmondta K. Kasare, feljegyezte B. Kasars, Rigában. Az Európa-szerte ismert mese itt szokatlanul jó végű. Szent András napja = Szómagyarázat : *Andreja vakara*.

107. *Uhaoszfás* (SadPas 154–155 = FS, 1037 : 6) Sloka, Riga kerület. Az egyik legismertebb, középkori eredetű trufa (AaTh 1533 – MI H 601), eredetileg az „okos feladatmegoldó” meséjéből, (AaTh 875)

108. *A földesúr nagy vadász volt* (Anekdotes 116–117 = PB 2400) Elmondta P. Jūgs, gyűjtötte A. Jūgs. Valka város.

109. *(A nagyothalló öregember)* (Anekdotes 297–298 = FS 556, 7825) Elmondta J. Lapinš, feljegyezte M. Bērziņš. Umurga, Valmiera kerület. (AaTh 1698 N – MI K 231.15)

no. *Hogyan kocsikáztatta meg az ördög a postást?* (Teikas 401 – 402 = FS 145, 266) Cirgaļi, Valka kerület. Gyűjtötte 1926-ban H. Skujinš. Gruncala (grundzāle) = helység Észak-Lettországban. Hiedelemmonda.

in. *Az obsitos győz az ördögön és a halálon* (BrPas 265–272 = FS 72, 10139) Kraukļi, Madona körzet. Varázsmese. (AaTh 33°)

112. *(Jó szer a hernyók ellen)* (Anekdotes 258–259 = PB 826) Feljegyezte V. Nolendorfa. Kabile, Kuldīga kerület. A „kerengés” valószínűleg a körmenet kigúnyolása. A hernyók ellen valóban tartottak (Lettországból is, de Magyarországon is) körmeneteket.

113. *Egy apának három rest fia* (Anekdotes 338/II = FS 556, 10833) Feljegyezte M. Bērziņš. Limbaži, Valmiera kerület. Egész Európában elterjedt mese. (AaTh 1950)

114. *Egy apának hét gyermeke* (Anekdotes 338–339 = FS 153, 200) Elmondta T. Jansone, gyűjtötte J. Jansons. Babite, Riga kerület.

115. *Csúffá tevés* (SadPas 191–193 = FS 694, 358) Vecauce, Jelgava kerület. Az egész Baltikumban jól ismert, papcsúfoló trufa. E meséből egyes elemei hiányoztak (AaTh 1740 + 1737 – Raudsep 275)

116. *A rujienai gyülekezet lelkésze* (Anekdotes 115 –n6 = FS 17, 22740) Feljegyezte G. Kļaviņa. Rūjiena, Valmiera kerület. (Raudsep 233)

117. *Új pravoszláv templomot építtetett a falu* (Anekdotes 113 /II = FS 855, 169) Feljegyezte A. Vējiņa. Bērzaune, Madona kerület.

ii 8. *Egy pópának drága ikonjai voltak* (Anekdotes 129–130 = FS) Elmondta Rāvinš, feljegyezte A. Pūriņš. Asare, Ilūkste kerület. A litvánban is ismert történet. (AaTh 1572 A* ~ AaTh 1829 A* ~ Raudsep 168, 268)

119. *A lelkész szenvedélyes vadász vo^* (Anekdotes 169/II = FS 1860, 3500) Elmondta I. Boreišo, feljegyezte P. Birkerts. Līgatne, Riga kerület. Nemzetközi trufa. (AaTh 1835 A*)

120. *Egy pap ittasan ment fel a szószékre* (Anekdotes 145/I = PB 2362) Feljegyezte M. Amoliņa Valmiera városban. (AaTh i836)

121. *Egy pap egész éjjel kockázott* (Anekdotes 140–141 = FS 76, 724) Elmondta R. Teteris. Gyűjtötte V. Pigene. Mārupe, Riga kerület. (~ AaTh 1836 – Raudsep 333)

122. *(A sárból épített templom)* (Anekdotes 190–191 = FS 1459, 3°5 3) Elmondták K. és J. Veltmanš. Feljegyezte K. Kurcalte. Braslava, Valmiera kerület. Máig ismert, gyakran aktualizált vicc. (Raudsep 418)

123. *A perhonéi templom papja* (Anekdotes 166–167 = FS 634, 190) Elmondta M. Mārka, feljegyezte A. Balks. Tadaikī, Liepāja kerület. (AaTh 1832 M*)

124. *(A bika felökleli a bikát)* (Anekdotes 186/1 = FS 208, 637) Elmondta E. Leitāne, feljegyezte P. Leitāns, Rigában. Svéd és észt mesékben is gyakori történet. (AaTh 1734* – Raudsep 239)

125. *Egyszer Húsvét vasárnapján* (Anekdotes 170/IV = FS 1900, 181) Elmondta K. Priedīte, gyűjtötte M. Bērzinska. Rauna, Cēsis kerület. Az (AaTh 1833**) számon tartott egyéb prédikációs trufákhoz tartozik.

126. *(A jól elkezdett énekek)* (Anekdotes 165 = FS 650, 25) Elmondta J. Karlsonē, gyűjtötte A. Karlsons. Lēdurga, Riga kerület. A soronként előre éneklés csakugyan szokás volt a lett templomokban is. (AaTh 1832 M* ~ AaTh 1694 = MI J 2498 ~ J 2417 – Raudsep 376)

127. *A lielsalacai egyházközségben* (Anekdotes 161/I = FS 1735, 150) Elmondta E. Tauriņš, feljegyezte A. Kuzika. Salacgrīva. (~AaTh 1738 ~ 1738 B* – Raudsep 193 – MI X 438, Q 561)

128. *Ki tudja, melyik arlavai pap* (Anekdotes 138 – 139 = FS 631,9) Elmondta E. Forstmans, gyűjtötte Fr. Gulbis. Vandzene, Talsi kerület. Középkori eredetű, a Balti-tenger körül minden népnél ismert trufa. (AaTh 1839 B – Raudsep 332/II – MI N 71)

129. *(A papot elvisz} az ördög)* (Anekdotes 177 = PB 2295) Feljegyezte A. Ruiga. Ez a trufa is különösen a Baltikumban kedvelt. (AaTh 1838 – Raudsep 291)

130. *(A pap kutyája megtanul beszélni)* (Anekdotes 135 = FS 1814,103) Elmondta J. Garoza, gyűjtötte J. Rudusāne Jelgava városban. Európai trufa. (AaTh 1750 A)

131. *(Az elfoglalt Szentlélek)* (Anekdotes 136–137 = FS 608, 190) Elmondta J. Mālnieks, feljegyezte T. Mālnieks. Tilža, Abrene kerület. (AaTh 1837 – Raudsep 371) Balti változata az egész Európában elterjedt papcsúfoló történetnek.

132. *(Micsoda loccsanás, de micsoda loccsanás lennel)* (Anekdotes 147–148 = PB 2358) Feljegyezte V. Baumanovskis Rigában. *Vidzeme* = Szómagyarázat. (~ AaTh 1836 – Raudsep 90)

133. *(Az árulkodó pap)* (Anekdotes 192/II = FS 855, 1885) Feljegyezte O. Dombrovska Rigában.

134. *Egy katolikus pap az iskolában* (Anekdotes 199–200 = FS 1181, 9) Elmondta M. Cirulis, feljegyezte J. Pūpols. Alsunga, Aizpute kerület. (~Raudsep 345–346)

135. *A gyerek első nap van az iskolában* (Anekdotes 355 – 356 = FS 1079, 811) Feljegyezte E. Strauja. Majori.

136. *(A nagyon buta tanító)* (Anekdotes 364/II – FS 1225,1780) Feljegyezte A. Bauškenieks, Jelgava városában. Eredetileg paptrufa, ma iskolai trufa. (Például: ~ Raudsep 155)

137. *Elkészik a tanuló* (Anekdotes 356/I = PB 3751) Feljegyezte Ceigere. Limbaži, Valmiera kerület. Iskolai tréfa, eredetileg hazugságtörténet („münchhauseniáda”). (AaTh 1889 ~MI x 1796 ~I 2024 ~F 681.7)

138. *A tanító megkérdezi* (Anekdotes 357/IV = FS 855, 910) Feljegyezte E. Damberga. Viskāli, Riga kerület. Iskolai trufa.

139. *Egyszer egy kisfiú* (Anekdotes 342/I = FS 855, 705) Feljegyezte E. Feldmanis Rigában. „Én szaladtam elől...” – a lettben is sztereotip formula, ezt fejlesztették itt rövid trufává.

140. *(Az új tanító)* (Anekdotes 364/II = FS 556, 12530) Feljegyezte M. Bērziņš. Katvari, Valmiera kerület. Számtani iskolai trufa.

141. *A tanító a földgolyóbisról* (Anekdotes 3 61/IV = PB 365 5) Feljegyezte O. Āpsis. Ranka, Cēsis kerület. A földgolyóbisról szóló trufák középkori eredetűek az európai folklórban.

142. *(Beszédes kérdés)* (Anekdotes 360/IV = FS 893,760) Elmondta J. Veismanis, gyűjtötte A. Veismanis. Grostona, Madona kerület. Régi motívum (MI A 2422) iskolai viccé változtatva.

143. *(Ragozás)* (Anekdotes 357/II = FS 1792, 263) Feljegyezte D. Rubene. Litene, Madona kerület. Nyelvtani iskolai trufa.

144. *(Kérdő mondat, felszólító mondat)* (Anekdotes 357/III = SF 210, 3283) Feljegyezte Z. Alkšbirze. Dundaga, Ventspils kerület.

145. *(Mit tagít ki a meleg?)* (Anekdotes 3 5 8/III = FS 5 5 6,7681) Elmondta és feljegyezte M. Bērziņš. Umurga, Valmiera kerület. Fizikai iskolai trufa.

146. *(Tanító és tanuló)* (Anekdotes 366/IV = FS 893, 762) Elmondta J. Veismanis, feljegyezte A. Veismanis. Grostona, Madona kerület.

147. *(Alvóverseny)* (Anekdotes 340/III == PB 47) Elmondta és feljegyezte J. Zvaigzne, Rigában. A sokat alvó emberekről szóló trufák modernizált változata.

148. *Keltegeti a fiát reggel Az anyja* (Anekdotes 354/I – FS 828, 18935) Elmondta K. Lācis, feljegyezte A. Saulīte. Skaistkalne, Bauska kerület. Az iskolát „elégettető” diák az egész európai folklórban ismert.

149. *Keltegeti az anya reggel a kislányát* (Anekdotes 337/II = FS 17, 25573) Elmondta M. Riekstiņa, feljegyezte E. Ábolina. Vecpiebalga, Cēsis kerület.

150. *(A korán kelés előnye és hátránya)* (Anekdotes 273/II = PB 831) Elmondta P. Jūgs, feljegyezte A. Jūgs Valka városban. Lusta gyerek trufa. (MI ~ 633)

151. *Az apa elmegy hazulról* (Anekdotes 343/III = PB 75) Feljegyezte V. Otto. Sloka, Riga kerület.

152. *Egy junker apának igen csintalan fia* (Anekdotes 349–350 = PB 16) Feljegyezte V. Feldmane. Liezēre, Madona kerület. Junker = a Baltikumban is a német földbirtokosok neve.

153. *(A testvériesen elosztott alma)* (Anekdotes 339/I = FS 855, 1940) Feljegyezte L. Lasmāne, Rigában.

154. *A nagyapa elküldi az unokáját* (Anekdotes 345/IV = FS 230, 3785) Elmondta A. Vīnerte, feljegyezte K. Horts, Talsiban. Szóvicc, nemzetközi.

155. *A gyerek felszalad a pincéből* (Anekdotes 346/III = FS 160, 350) Elmondta J. Silis, feljegyezte P. Graudiņš. Kalsnava, Madona kerület.

156. *Az anya vendégségbe viszi a kisfiát* (Anekdotes 348/III = FS 556, 7543) Elmondta és feljegyezte M. Bērziņš. Umurga, Valmiera kerület.

157. *(Ki teremtette a világot?)* (Anekdotes 362–363 = PB 3726) Elmondta Ginters, feljegyezte A. Binde, Rigában. Eredetileg papcsúfoló trufa, majd iskolai trufa (Raudsep 105/I).

158. *A kis Pēris a folyóba esett* (Anekdotes 349/III = PB 95) Feljegyezte I. Vossa, Rigában.

159. *A hosszú tél*(SadPas 312–315 = LPT XII, 237) Grāvendāle Trufa. (AaTh 1541 -1- 1384 -|- 1210 ~ 1540)

160. *Mese a meséről* (BrPas 230–236 = FS 237, 736) Dundaga, Ventspils kerület. Különböző hazugságmesék (AaTh 1920) egyes sorozata.

161. *A nagyapa kútja* (SadPas 375/I = FS 1021, 126) Pļaviņas, Riga Formulamese. (~ AaTh 2300)

162. *A vándor meséje* (SadPas 373–374 = FS 1669, 15) Zaļenieki Jelgava kerület. Befejezhetetlen formulamese. (~Aa TI12300)

163. *Az öt macska* (Boehm 153, Nr. 32. = LP VI, 102c) Formulamese-ízű állatmese. A gyűjtés körülményeinek megnevezése nélkül.

164. *Lédítás* (SadPas 372–373 = FS 177, 311) Islice, Bauska kerület. Formulamese, azon belül nagyító mese (AaTh 1960 Z). Ezen belül egyes motívumai (MI X 1401 -f- X 1030.1.1 -|- X 1811.1) különösen kedveltek.

SzómagyaRÁZAT

Andreja vakarā – Szent András napja, pontosabban előestéje (nov. 30.), az egyházi év vége, gonoszjáró nap, szellemek napja (106. számú történet)

Auseklis – A férfi alakban elképzelt Hajnalcsillag (1)

dainos (egyres számban *daina*) – változatos tematikájú, általában strófátlan, rövid sorokból álló, 4–6 soros dalok. Európa egyik legrégebbes dalhagyományá, főképp a mitologikus dalokban. Hangszerkíséret nélkül, egyszólamú csoportos éneklésben a leggyakoribb.

Daugava – Nyugati Dvina, Lettország legnagyobb folyója (34, 37. 5i)

Dundaga – vár és község Ventspilstől keletre Észak-Kurzemében (35, 41)

kokle – hárfaszerű népi hangszer, húrjainak száma (10, 9 + 8, 18) vidékenként változik (zo, 52, 60, 75)

Kurbads, Kormats – gonosz óriás, Lāčainis ellenfele

Labrenča diena – Szent Lőrinc napja (aug. 10.), a nyár vége, az őszi rozsvetés kezdete, a házban rendet tesznek, új tüzet gyújtanak, és ezt körbeviszik a faluban. Megvendégelik a vándorokat (99)

Lāčainis – Medvefia, nagy erejű férfi, a mesék legrokonszenvesebb hőse (27)

Lāima, Lāimina – lett sorsistennő (*laime* = szerencse, *nelaime* = balszerencse), olykor három személyben (29, 30, 31, 32)

Liepāja (németül Libau) – Kurzeme az egész Lettország legjelentősebb tengeri kikötője (46)

Mēness – a férfi alakban elképzelt Hold (1)

Pērkons – vihar, viharisten neve, általában minden balti népnél (i)

pirts – fürdőház; a ház mellett álló, olykor azzal egybeépült kis kamra, amelyben a szaunázással egyező módszerű izzasztófürdőzés folyik. A házi gyógyítás, gyermekszülés, és a babonaságok színhelye

ragana – rosszindulatú boszorkány, tudós asszony; hiedelemlény, majd mesei figura (31, 75)

Riga – a lett főváros számtalan daina, monda, történet színhelye és hőse (34, 36, 37, 38, 46)

rija – szárítócsűr, cséplőcsűr; a balti és általában az észak-európai népi építkezés legjellemzőbb építménye. Nagy csűr, amelyben egész ősszel folyik a cséplés, gyakran állványokon, máskor a kemence tetején vagy közelében itt szárítják a gabonát

Saulé, Saulite – Nap, Napocska, a nő alakban elképzelt égitest
(1)

Saules meita – Nap leánya, Nap szüze: az egész észak-európai folklórban kedvelt csillagmitológiai nőalak; olykor a hajnallal, esetleg az északi fénnel kapcsolható össze (1)